MILORAD GAĆINA

ŠAHOVSKO OBRAZOVANJE

GENS UNA SUMUS

1.000

MILORAD GAĆINA

ŠAHOVSKO OBRAZOVANJE

BIBLIOTEKA
POSEBNA IZDANJA

Odgovorni urednik
IVAN LOVRENOVIĆ

MILORAD GAĆINA

ŠAHOVSKO OBRAZOVANJE

(DRUGO DOPUNJENO IZDANJE)

Veselin Masleša

7679
794
KNJIŽNICA
DUGAVE
Rev.
2018.

O KNJIZI . . .

Uz prvo izdanje

Kažu da nove knjige imaju jednu veliku manu: sprečavaju nas da pročitamo stare... Na sreću autora njegovo »Šahovsko obrazovanje« neće »ogriješiti dušu«, jer starih knjiga ovakve namjene gotovo da i nema. Drugim riječima, već je koncepcija knjige pogodila pravu stvar...

Naravno, bilo bi nedovoljno da je autor, samo »klikeraš« koji se dosjetio šta treba gladnom tržištu. Valja odmah reći da trud poznatog šahovskog radnika — pedagoga Milorada Gaćine udovoljava staroj krilatici ŠTO JE VRIJEDNO ČITANJA VRIJEDNO JE I KUPOVANJA. Poslije čitanja ostaje jak utisak da je tekstove ispisao dobro upućen prisutnik u šahovskom svijetu. Izložio je materijale iscrpno i razborito. Sve je znalački podređeno postavljenom cilju — da onaj ko počinje ne luta ni kao igrač, ni kao organizator. Pravo bogatstvo informacija inventivno je kombinovano sa poukom i animacijom.. Svako koga je začarala šahovska »magija« biće uz ovu knjigu dobro usmjeren... Jednom riječi, rado će je prelistavati i početnik i velemajstor. Bilo bi, svakako, pretjerano reći da je Gaćina napisao »genijalnu« knjigu, ali da je posao uradio pametno, ne može se osporiti.

Pogotovo da je knjiga od ogromne koristi za škole i klubove. A što drugo i tražiti od knjige ovakvog karaktera? U potpunosti je korektna i saglasna potrebi trenutka. Zato »Šahovsko obrazovanje« Milorada Gaćine toplo preporučujem poklonicima šaha, uvjeren, da će knjiga biti, što bi stari kazali, »na polzu naroda« šahovskog.

Sarajevo, 15. I 1975.

VLADIMIR KOZOMARA,
Internacionalni majstor

Uz drugo izdanje

U našoj šahovskoj literaturi osjeća se godinama potreba za jednom knjigom koja će biti pravi vodič čitavoj armiji entuzija-

sta u klubovima, u školama i preduzećima. Šahovska igra sve više osvaja svijet pa nije ni čudo da nema dana da se ne održava u svijetu barem desetak turnira. Kako se organizuju turniri, kako se ta slojevita i čudesna igra približava millionima ljubitelja, kako da se ti šahisti raznih kategorija organizuju, kako da nauče šahovsku teoriju i upoznaju se sa pravilima igre... Sve je to dato u ovoj dobro dokumentovanoj knjizi jednog šahovskog zanesenjaka, vrijednog organizatora i istaknutog međunarodnog šahovskog sudije Milorada Gaćine.

Malo je ljudi u Jugoslaviji koji su toliko žrtvovali i toliko doprinijeli napretku i popularizaciji šahovske igre. Gaćina je ovim značajnim djelom dao ogroman doprinos šahovskoj publicistici i šahu uopšte... Ovo je dobar priručnik za šahovske organizatore i klubove i od srca ga preporučujem svima koji se na bilo koji način bave drevnom igrom.

Sarajevo, 6. IV 1987.

DIMITRIJE BJELICA,
majstor FIDE i šahovski pisac

PREDGOVOR

Šahovska literatura, i udžbenička i popularno-hroničarska, bez sumnje je neodoljiva provokacija za čitalačku publiku naklonjenu tajnovitim ljepotama drevne igre. Magnetizmu koji posjeduju ove knjige u velikoj mjeri posreduje tematska i sadržajna atraktivnost sa fokusom na sam tok šahovske partije — od apsolviranja teorijskih zakonitosti, njihovog potvrđivanja u turnirskoj praksi, do genijalnosti ideja ostvarenih u nekoj neočekivanoj varijanti ili kombinaciji. Neobična i često hirovita ponašanja aktera velikih šahovskih mečeva, također su stanovito interesantna i privlačna. Kao, uostalom, i svi detalji iz života šahovskih velikana, njihovi životni putevi i sudbine.

»Šahovsko obrazovanje«, Milorada Gaćine građeno je na drugačijim opredjeljenjima. Autorov pristup šahovskoj igri ne odvija se sa one primamljivije i atraktivnije strane. Naprotiv, Gaćina traži i identifikaciju pedagoški, moralni i stvaralački momenat koji šahovska igra može da pruži u formiranju zdrave ličnosti. Polazeći od kratkog istorijata šahovske igre, Gaćina znalački i stručno izlaže metodiku izvođenja nastave šaha, sa preciznim nastavnim jedinicama i predviđenim vremenom za realizaciju pojedinih tema.

Drugi sloj »Šahovskog obrazovanja« su svi značajniji pravilnici šahovske igre FIDE i ŠSJ, aktuelizirani najnovijim izmjenama. I, najzad, u knjizi su prezentirani gotovo svi obrasci vezani za organizaciju i izvođenje šahovskih takmičenja.

»Šahovsko obrazovanje« se obraća svim zaljubljenicima drevne igre, i onima koji se bave »šahiranjem« i vrhunskim šahovskim majstorijama. Posebno šahovskim radnicima, organizatorima, sudijama, kojima je ova knjiga neophodno štivo i nezamjenjiv priručnik u radu.

S druge strane, »Šahovsko obrazovanje« je i bogat izvor statističkih i hronologijskih podataka, dobro sistematiziranih a izuzetno vrijednih za šahovsku poblicistiku.

Autor je, uistinu, uložio veliki napor, značajnu mjeru koncentracije i osjećaja za kvalitativan pristup cjelokupnoj oblasti fenomena šahovske igre, da, uz korištenje obilja šahovske literature, napravi jedinstvenu knjigu tematski koncipiranu u korist pozitivnih ustrojstava koja nam šah donosi.

Davor Papić

OZBILJNO O ŠAHU

»U šahu se može postati veliki majstor samo ako se poznaju svoje greške i nedostaci«.
dr Aleksandar Aljehin

Kakav bi svijet bio bez šaha? Odmah moramo priznati da šah nije bitan za našu egzistenciju. Mi bismo i bez njega mogli na ovom svijetu. To isto, međutim, možemo reći za svaku kulturnu aktivnost. Možemo egzistirati bez muzike, bez pozorišta, bez fudbala... Ali, ne možemo živjeti bez kulture u cjelini...

Mi bismo mogli zadovoljiti naše kulturne potrebe bez klavira, kamere ili tenisa. No, budimo srećni što oni postoje. Budimo srećni takođe što i šah postoji...

Čuveni velemajstor Zigbert Taraš je rekao: »Uvijek sam sažaljevao čovjeka koji ne zna šah, kao što bih sažaljevao čovjeka kome je ljubav ostala nepoznata. Šah, kao ljubav, kao muzika, ima moć da ljude čini srećnima.«

Popularišimo i unapređujmo zajedničkim snagama šahovsku igru. Neka klubovi, sekcije, škole... budu žarišta te drevne umjetnosti. Jer, nema igre koja je tako duboka i tako cijenjena kao šah. U carstvu igara on je prvi u dostojanstvu....

Šahisti su spremni za rad i saradnju sa svima koji pokušavaju da daju boju i značenje ljudskim životima...

Šah ne smijemo precjenjivati, kao što ne bi trebalo precjenjivati značenje ni jedne pojedinačne vrste ekonomske, socijalne ili kulturne aktivnosti. Ali, mi ne smijemo potcjenjivati šah. Kulturne aktivnosti javljaju se u različitim oblicima i ne bi trebalo da ih stavljamo u neku skalu vrijednosti. Balet nije važniji od opere, fudbal nije važniji od šaha, iako neki pokušavaju da u to ljude uvjere.

Po riječima književnika Nikolaja Černiševskog »svaka kulturna porodica treba da igra šah.«

Vladimir Ilič Lenjin kaže opet da »šah razvija borbenost, samoinicijativu i plansko prilaženje stvarima«.

To je ono na šta mislimo kad vas molimo da šah shvatate ozbiljno. Budimo svjesni da igrači, organizatori i pokrovitelji igraju zaista važnu igru. Da igrači ne igraju samo igru nego da su na predvorju kulture. Da šahovski radnici unapređuju kulturu...

Mi, međutim, danas šah ne shvatamo dovoljno ozbiljno... Mi treba da koristimo u potpunosti sve mogućnosti koje postoje za razvoj i napredak šaha u našoj socijalističkoj zajednici...

Šahistima je potrebna pomoć. Potrebno im je vrijeme, energija i novac, ali, prije svega ozbiljan stav prema šahu...

Vjerujemo da će knjiga »Šahovsko obrazovanje« u tom pravcu dati značajan doprinos, posebno u okviru akcije »Šah u škole«...

1. POSTANAK I RAZVOJ ŠAHA

Kraći istorijat šaha

Gdje su prvi počeci najstarije igre koju svijet poznaje? Neki mudrac iz Indije pronašao je prije 2.000 godina tu čudesnu igru. Da je Indija domovina šaha dokazuju i mnogi staroindijski sanskritski rukopisi u kojima se spominje »čatarunga« (četverodion). Ta riječ je označavala naziv indijske vojske koja se sastojala od slonova, oklopnih kola, konja i pješaka. Kasnije su im dodati kralj i vojskovođa (kraljica). Na starim indijskim garniturama od slonove kosti vidi se kako su slonovi imali kule na leđima. Šah se spominje i u Odiseji jer Penelopini prosci čekaju odgovor, igrajući se figurama na dasci. U sanskritu se spominje ta zagonetna igra, ali ništa nema o pravilima. Ova pravila se susreću u X vijeku naše ere kod persijskog pjesnika Abul Kasim Firdusija. On piše čuveni ep »Šah nameh« i pomoću šaha prikazuje borbu između indijskih carevića Gave i Tahlanda. U glavi posvećenoj tome, između ostalog, piše: »kvadratnu ploču su napravili«, i pjesnik kasnije govori detaljno o šahovskoj partiji koja je igrana po tadašnjim pravilima, a ta pravila su se razlikovala od današnjih. U jednom stihu piše da je bilo »stotinu polja pobjede«...

Pjesnika koji je neobično volio šah upitali su zašto igri posvećuje toliku pažnju. Firdusi je odgovorio: »Da bih pomoću šaha proniknuo u poeziju«...

Šta kaže legenda

Najpoznatija legenda o postanku šaha kaže:

Mladi kralj Šahram je globio narod. Mudrac Sisa ben Dahir izmisli tada šah da bi pokazao kralju kako se bez naroda ne može upravljati.

— Vidite vaše veličanstvo — govorio je mudrac kralju — kako ovaj sićušni pješak donese pobjedu. Eto, taj pješak, to smo mi, obični narod, i zato i o nama morate voditi računa.

Kralj se zagledao u ploču i figure, naučio je tu zagonetnu igru i oduševio se. Igrao je tako kralj i izvlačio mnoge pouke iz šaha, a onda zovne mudraca i reče mu:

— Kakvu nagradu želite za svoj divni pronalazak?

— O, moćni kralju, moja je želja skromna. Dajte mi na prvo šahovsko polje jedno zrno pšenice, na sljedeće dva, zatim četiri, osam, šesnaest, znači na svako sljedeće polje dvostruko više sve do posljednjeg 64. polja.

— Cijenim vašu skromnost, ali to je ništavno za takvo umijeće. Tražite nešto skupocjenije, reče mu kralj, ne sluteći da mu ni ovoj molbi neće moći udovoljiti.

Mudrac je ostao uporan pri svojoj »skromnoj« želji. Sabirači pšenice odoše na sve četiri strane prostrane indijske zemlje i kralju stiže neočekivana vijest: »U čitavoj Indiji nema toliko pšeničnih zrna da biste ispunili želju Sise ben Dahira.«

— To je nemoguće — reče kralj, ali ga brzo razuvjeriše, jer bi to bila fantastična cifra 2^{64}—1, a to je 18.446.744.073.709.551.615 zrna žita.

Matematičari su izračunali da bi bilo potrebno da žito rađa deset godina na cijeloj Zemljinoj kugli, računajući i more i kopno, da bi se prikupila tražena količina. Taj broj se ne bi dobio ni kada bi na jedno mjesto sabrali sve žito koje je do sada rodilo na zemlji.

Legenda dalje kaže da se od toga dana u Indiji šahovska polja zovu »kohtazara« (ambar).

Prodor igre iz Indije u svijet

Šah prelazi iz Indije najprije Persijancima. Na persijskom jeziku mat znači mrtav, a njihovi vladari i sada imaju naziv »šah«. Iz Persije put je tu igru odveo Arapima koji su riječ firzan (kraljica) zamijenili sa riječju ferzin. Na ruskom se ta figura i sada zove ferz.

U vrijeme kalife Haruna al Rašida (786—809) šah se naglo razvijao. Mudri kalifa je Karlu Velikom, sklapajući s njim prijateljstvo, poslao na dar nešto najdragocjenije: časovnik i šahovske figure od slonove kosti.

Šahovska igra se širi dalje po svijetu. U VIII vijeku Arapi je prenose u Španiju, a odatle u ostale zemlje Evrope, sve do Islanda. Kažu da su i krstaši ubrzali širenje šaha.

Rusi su se po šahovskom istoričaru Sarginu mogli upoznati sa šahom već u V i VI vijeku. Međutim, drugi istoričar Savenikova smatra da se šah pojavio u Rusiji znatno kasnije, u VIII i IX vijeku, blagodareći trgovačkim i kulturnim vezama sa Arapima.

Ivan Grozni je volio šah, i kažu da je umro za šahovskom pločom. Petar I nije ostavljao šah čak ni u vrijeme vojnih pohoda.

Šah, koji su prenijeli Arapi, razlikovao se od današnjeg najviše u tome što je kraljica mogla da se kreće samo za jedno polje ukoso. Lovac je »skakutao« samo na svako treće polje. Pat se računao kao pobjeda za patiranu stranu. U XV vijeku je, međutim, došlo do mnogih reformi.

Španac Lucene izdao je 1497. godine vanredno djelo o šahu. U XVI i XVII vijeku isticali su se Španac Ruj Lopez i Italijani Polerio i Greko.

Na dvoru Filipa II u Madridu odigran je 1575. turnir uz učešće najpoznatijih igrača toga vremena, Španaca Lopeza i Alfonsa Cerona, zatim Italijana Đovanija Leonardija. Pošto je Leonardi pobijedio, on je smatran za najboljeg igrača svoga vremena.

U XIX vijeku imamo čitavu plejadu čuvenih majstora: Petrov, Janiš, Čigorin, Šiters, Vinaver, Alapin (Rusija), Dešapel, Laburdone (Francuska), Makdonel, Staunton, Blekbern, Berd (Velika Britanija), Andersen, Paulsen, Cukertort (Njemačka), Štajnic (Austro-Ugarska), Morfi, Mekenzi i Pilsberi (SAD).

U prvoj polovini XX vijeka najbolji šahisti svijeta su bili: Aljehin, Bogoljubov, Nimcović, Rubinštajn, Levenfiš, Romanovski, Rabinovič (Rusija), Tartakover (Francuska), Lasker, Taraš, Tajhman (Njemačka), Duras, Reti (Čehoslovačka), Brajer, Maroci (Mađarska), Kapablanka (Kuba), Grinfeld, Šlehter i Špilman (Austrija), Vidmar (Jugoslavija), Eve (Holandija) i Maršal (SAD).

Poslije drugog svjetskog rata najpoznatiji igrači svijeta su: Botvinik, Bronštajn, Boleslavski, Keres, Kotov, Smislov, Geler, Petrosjan, Tajmanov, Spaski, Korčnoj, Talj, Polugajevski, Štajn, Averbah, Karpov, Kasparov, Beljavski, Romanišin, Psahis, Vaganjan, Jusupov, Balašov, Sokolov (SSSR), Gligorić, Trifunović, Pirc, Ivkov, Matanović, Parma, Matulović, Ćirić, Ljubojević, Kurajica, Kovačević, P. Nikolić, Marjanović, Ivanović, Velimirović, Hulak, Popović (Jugoslavija), Najdorf, Pano, Pilnik, Kvinteros (Argentina), Pahman, Filip, Hort, Smejkal, Ftačnik, Jansa (Čehoslovačka), Larsen (Danska), Olafson (Island), Sabo, Portiš, Barca, Bilek, Ribli, Saks, Adorjan (Mađarska), Ulman (Njemačka DR), Doner, Timan (Holandija), Unciker, Hibner, Šmid (Njemačka SR), Georgiju, Šuba (Rumunija), Fajn, Reševski, Evans, Benke, Fišer, Lombardi, R. Bern, Kavalek, Kristijansen, Sejravan (SAD), Štalberg, Anderson (Švedska), Pomar (Španija), Meking, Sunje (Brazil), Tringov, Bobocov, Radulov, Jermenkov, Georgijev (Bugarska), Majls, Stin, Spilman, Kin, Nan, Šort, Čendler (Engleska), Tore (Filipini), itd.

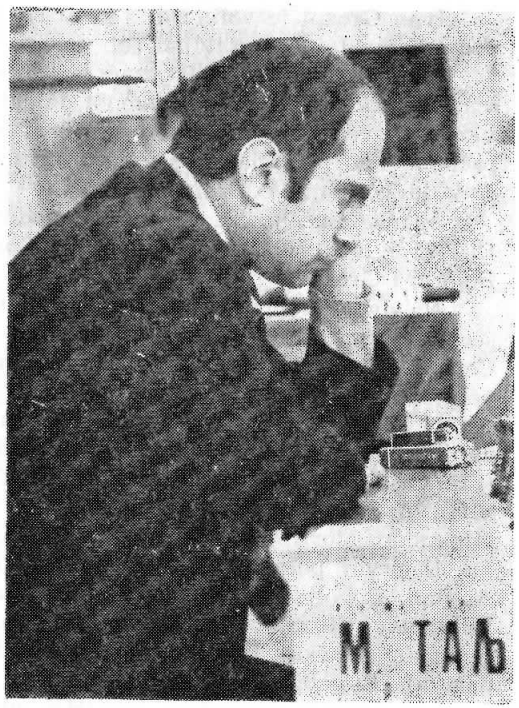

NAJPOPULARNIJI SVJETSKI ŠAMPION: Mihail Talj — istinski umjetnik, neustrašivi borac i nenadmašni kombinator na 64 polja.

Kraj XIX vijeka je donio načelo savremenog poziciono-kombinatornog stila igre. Do pojave Filidora svi su šahisti njegovali kombinatorni stil.

Međunarodna šahovska federacija — FIDE osnovana je u Parizu 20. jula 1924. godine, kada je 15 zemalja potpisnica (među kojima je bila i Jugoslavija) izabralo geslo: »Gens una sumus« — »Jedan smo rod«.

Titula svjetskog šampiona je ustanovljena 1886. godine, a nezvaničnim prvacima do tog vremena smatraju se: u XVI vijeku Leonardo, u XVII Greko, u XVIII Filidor, u XIX najprije Loburdone, kasnije Staunton, Andersen, Morfi itd.

Za prvi međunarodni turnir u istoriji šaha smatra se veliki **turnir u Londonu 1851. godine na kome je pobijedio Andersen** Onaj turnir u Madridu 1575. nije ni izdaleka imao takav sastav.

Prvi zvanični šampion svijeta postao je Štajnic nakon meča sa Cukertortom 10:5 u pobjedama, uz pet remija. Poslije njega, 1894., dolazi Lasker koji punih 27 godina drži titulu, a onda Ka-

pablanka, Aljehin, Eve, Botvinik, Smislov, Talj, Petrosjan, Spaski, Fišer, Karpov i Kasparov. Dakle, ukupno trinaest šampiona.

Najnovija otkrića o postanku šaha

Jugoslovenski majstor prof. Pavle Bidev i sovjetski matematičar Rudin došli su nezavisno do novog naučnog otkrića o postanku šaha. Po njihovoj verziji šah je postao od magijskih kvadrata i zasniva se na matematičkoj podlozi... Dr Maks Eve, istaknuti profesor matematike i elektronike i predsjednik FIDE, označio je naučni rad o postanku šaha majstora Bideva, koji tvrdi da je šah nastao u Kini (a ne u Indiji) 569. godine naše ere, kao stoprocentno tačan i istorijski od izvanrednog značaja za drevnu igru...

Teorija magijskog kvadrata spada u jednu oblast matematike koja se zove kombinatorna analiza. Teorija i praksa šaha su isto tako neka vrsta kombinatorne analize ili analitičke kombinatorike, pa je otuda očevidna srodnost sa teorijom magijskog kvadrata. Ta veza je utoliko veća što se sva kombinatorika i analiza šaha odigravaju na ploči sa 64 polja... Prema ovoj teoriji kralj se uvijek kretao kao i danas. Današnji top se kreće isto kao i indijska kola ili arapski rukh u srednjovjekovnom šahu (tada najjača figura). Kraljica (koja je uvedena u XV vijeku), razvila se iz jedne srednjovjekovne muške figure, koja je indijski nazivana mantrin, persijski farzin i tursko-arapski vezir. Ta figura je išla koso na prva susjedna polja, dakle, imala je vrlo ograničeno kretanje po dijagonalama. Sadašnji lovac se razvijao od srednjovjekovne figure slona, koji je skakao koso na treće polje dijagonale. Pješak je u starom šahu išao jedno polje naprijed i uzimao koso, kao i danas...

Svenonuis kaže: »Šah je kristalno jasna matematika u dramskoj formi.«

Neki statistički podaci

— Prva knjiga u vezi sa šahom objavljena je 600. godine u Persiji.

— Prvi šahovski klubovi u svijetu osnovani su u Indiji, 1550. godine.

— Prva jedinstvena zvanična Pravila šahovske igre usvojena su na Kongresu FIDE 1929. godine.

— Prvi dopisni meč na svijetu održan je 1824. godine između Londona i Edinburga.

— Prvi šahovski časopis počeo je da izlazi u Parizu, 1836. godine. Zvao se »Palamed«. U Puškinovoj biblioteci sačuvana su tri prva broja ovog časopisa koji su izdavali Laburdone i Gerime.

— Prvi telegrafski meč održan je 1844. između Vašingtona i Baltimora.

— Prvi radio-meč odigran je tek 1945. godine između SSSR i SAD (15,5:4,5).

— Prvi zonski turniri FIDE održani su 1947. godine, a prvi međuzonski turnir u Salčabadenu (kod Stokholma) 1948. godine. Pobijedio je Bronštajn sa 13,5 ispred Saboa sa 12,5 poena.

— Prvi turnir kandidata održan je 1950. u Budimpešti. Zajednički su pobijedili Bronštajn i Boleslavski.

— Prvi turnir kandidatkinja održan je u Moskvi 1952. Pobijedila je Bikova (SSSR).

— Prva šahovska partija sa živim figurama u Jugoslaviji odigrana je u Pančevu 8. oktobra 1921. godine.

— Prva studentska olimpijada održana je u Oslu 1964., a prvo mjesto su osvojili čehoslovački studenti ispred SSSR.

— Prvo dopisno prvenstvo svijeta održano je od 1947. do 1953. Pobijedio je Purdi (Australija).

— Prvo žensko prvenstvo svijeta održano je istovremeno sa olimpijadom u Londonu 1927. Pobijedila je Vera Menčik (Čehoslovačka), kasnija sedmostruka prvakinja svijeta. Poslije nje najviše puta titulu je osvajala Nona Gaprindašvili (SSSR) koja je suvereno vladala u ženskom šahu od 1962. do 1978. godine, od kada primat drži Maja Čiburdanidze (SSSR).

— Prvi omladinski šampionat svijeta održan je 1951. u Birmingenu. Pobijedio je Ivkov ispred Barkera (Austrija) i Kruza (Argentina).

— Prvi tradicionalni turnir u Bevervajku (Holandija) održan je 1938., ali tada je imao lokalni značaj. Od 1946. dobija međunarodni karakter. Na tome turniru je pobijedio O'Keli ispred Štolca.

— Prvi turnir u Mar del Plati održan je 1928. godine. Pobijedio je Grau sa 13,5 ispred Palaua sa 12,5 poena.

— Prvi tradicionalni meč SSSR — Jugoslavija (38:26) održan je u Beogradu 1956. godine.

— Prva šahovska partija Kosmos — Zemlja odigrana je 1970. godine za vrijeme leta sovjetskog kosmičkog broda »Sojuz 9« u kojem su se nalazili A. Nikolajev i V. Sevastjanov. Njihovi protivnici sa Zemlje bili su N. Kamarin i V. Porbatko. Susret se završio neriješeno u 35. potezu.

— Prvi put demonstraciona ploča upotrijebljena je u meču za prvenstvo svijeta Štajnic — Cukertort 1886. godine u Njujorku.

— Prvi put u istoriji u NR Kini, 1974. godine odigran je šahovski šampionat države po pravilima igre FIDE. Takmičenje je održano u gradu Čengtu, a pobijedio je Čen Teh iz Kvantunga.

— Prvo svjetsko prvenstvo kompjutera — šahista, na kojem je učestvovalo 13 robota iz 8 zemalja, održano je u avgustu 1974. godine u Stokholmu. Pobjednik je bio robot Sovjetskog Saveza »Kaisa«.

— Odigrana su dva meča između najboljih ekipa SSSR i ostalog svijeta na 10 ploča: prvi 1970. u Beogradu, a drugi 1984. u Londonu. U oba susreta pobijedili su reprezentativci Sovjetskog Saveza.

— Svjetski prvak Anatolij Karpov odigrao je prvu simultanku po osvajanju šampionske titule u sarajevskoj »Skenderiji«, u organizaciji »Oslobođenja« i Šahovskog kluba »Bosna« 1975. godine.

— Finalni meč za prvaka svijeta Karpov — Kasparov u Moskvi, na opšte iznenađenje, prekinuo je, odnosno proglasio ga završenim (jer nijedan od aktera nije dobio šest partija koliko je potrebno za pobjedu u meču) 15. februara 1985. predsjednik FIDE Florensio Kampomanes, poslije pet mjeseci igre kod rezultata 5 : 3 za Karpova i odredio da se igra novi meč od 24 partije u kome su igrači startovali sa rezultatom 0 : 0! Ovakav slučaj nije zabilježen u šahovskoj istoriji i oba igrača su izrazila protest protiv ove odluke zagonetnog Filipinca, koji je izjavio da je to uradio »u okviru ovlaštenja i u interesu šaha«. Novi meč je dobio Kasparov (13 : 11) i pastao šampion.

— Od 27 do sada održanih šahovskih olimpijada za muškarce Jugoslavija je bila domaćin dvjema — 1950. u Dubrovniku (prva poslijeratna) i 1972. u Skoplju. Jugoslavija će biti organizator i treće olimpijade — 1990. godine u Novom Sadu (prema odluci Kongresa FIDE u Solunu 1984.). Inače, ženskih olimpijada je održano dvanaest.

— U svijetu je 1. maja 1987. godine bilo 277 aktivnih — rejtingovanih velemajstora (237 muškaraca i 40 žena) i 800 aktivnih internacionalnih majstora (675 muškaraca i 125 žena). Među muškarcima: SSSR 59, Jugoslavija 38, SAD 31, Mađarska 16 velemajstora itd.

— 1. januara 1987. godine na rejting listi FIDE bilo je 617 Jugoslovena (527 muškaraca i 90 žena).

KNJIŽNICA
DUGAVE

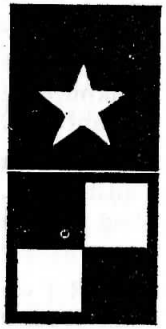

Šah u Jugoslaviji

Neki podaci govore da su se Jugosloveni prvi put upoznali sa šahom preko Vizantinaca. Šah se pominje u doba arhiepiskopa Save II (1263 — 1271), četvrtog sina Stevana Prvovjenčanog. Jedna legenda govori da je hrvatski grb, sa šahovskim poljima, sastavio Krsto Frankopan za vrijeme zatočeništva u Mlecima, zatim da je jedan primorski vladar igrao u Mlecima šah za dalmatinske gradove, da ih je izgubio i zbog toga primio grb sa crvenim šahovskim poljima.

Dubrovčani su, po jednoj priči, naučili da igraju šah od Ričarda Lavljeg Srca koji je krajem XII vijeka na povratku iz krstaškog rata doživio brodolom i spasio se na Lokrumu.

Ljuba Nenadović u svojim pismima spominje da su on i Petar Petrović Njegoš 1851. u Napulju igrali šah. Jedan njegov stih glasi: »Vježbaj se, to će te do majstora dići, d'jete padajući naući se ići.«

Jedan pjesnik kaže: »Treba htjeti, treba smjeti, pa da vidiš što se leti«, a drugi: »Na zemlji ne prođe ni jedan sat, da neko nekome ne da mat«...

Prvi napis o šahu kod nas potiče iz pera Stefana Živkovića Telemaka, koji je bio rođak Vuka Karadžića. On je 1815. u jednom djelu napisao o šahu osam stranica.

Dositej Obradović je, prema nekim izvorima, odigrao prvu partiju šaha početkom XIX vijeka. Beogradski šahovski klub je postojao 1886, a ponovo je otvoren 1893. godine.

Prva naša šahovska rubrika pojavila se u ilustrovanom časopisu »Srbija«, u Beču, 16. januara 1876. U novosadskom časopisu »Javor« 1889. uvedena je šahovska rubrika. Vlasnik lista bio je pjesnik Zmaj Jova Jovanović, a rubriku je vodio Nikola Konjević.

Prva šahovska društva u Hrvatskoj osnovana su u Zagrebu i Karlovcu. Zagrebački šah-klub je 1888. imao šest članova i 14 forinti imovine, po zapisu vijećnika Hudovskog.

U tursko doba se šah mnogo igrao u Bosni. Po jednoj priči Dželal-paša je u Travniku pozvao na partiju šaha jednog hodžu iz Gračanice, ali ovaj mu je poslao slomljene figure i šahovsku kutiju sa grumenom zemlje, a nije došao na megdan.

Prema zvaničnoj dokumentaciji prvi šahovski klub u Sarajevu osnovan je 1934., čiji je prvi (počasni) predsjednik bio prof. Ljudevit Astaloš.

Prije prvog svjetskog rata naši internacionalci, dr Milan Vidmar i Bora Kostić, postizali su velike uspjehe. Vidmar je smatran za jednog od kandidata za svjetskog prvaka, (jedini je od naših igrača pobijedio slavnog Aljehina), a Kostić je poznat kao šahovski globtroter. Poslije Prvog svjetskog rata njima se pridružuju Vladimir Vuković, Stevan Ćirić, dr Sadi Kalabar, Vasja Pirc, dr Petar Trifunović, Ozren Nedeljković, Vasilije Tomović, Bora Tot i drugi.

Šahovski savez Jugoslavije osnovan je u Celju 1921. godine (po nekima savez je osnovan u Zagrebu 1920. godine).

Prvi jugoslovenski majstor je dr Milan Vidmar, koji je ovu titulu osvojio u 21. godini, na majstorskom turniru u Nirnbergu 1906. godine.

Najveći procvat jugoslovenski šah doživljava poslije drugog svjetskog rata, kada naši majstori, na čelu sa Svetozarom Gligorićem i novom plejadom mladih igrača, izbijaju na drugo mjesto svjetskog šaha (iza SSSR-a) i postižu najveći uspjeh osvajanjem zlatne medalje na Olimpijadi u Dubrovniku 1950. godine.

Do 1987. godine odigrano je 42 seniorska šampionata Jugoslavije, na kojima je najviše uspjeha imao naš najbolji igrač velemajstor Svetozar Gligorić. »Gliga« je 20 puta sudjelovao na prvenstvima države i čak 11 puta sam osvajao ili dijelio prvo mjesto.

Četvorica Jugoslovena su bili omladinski prvaci svijeta u šahu: Bora Ivkov (1951), Bruno Parma (1961), Bojan Kurajica (1965) i Ognjen Cvitan (1981).

Jugoslavija je po snazi i broju velemajstora (38) druga šahovska sila u svijetu, iza SSSR-a.

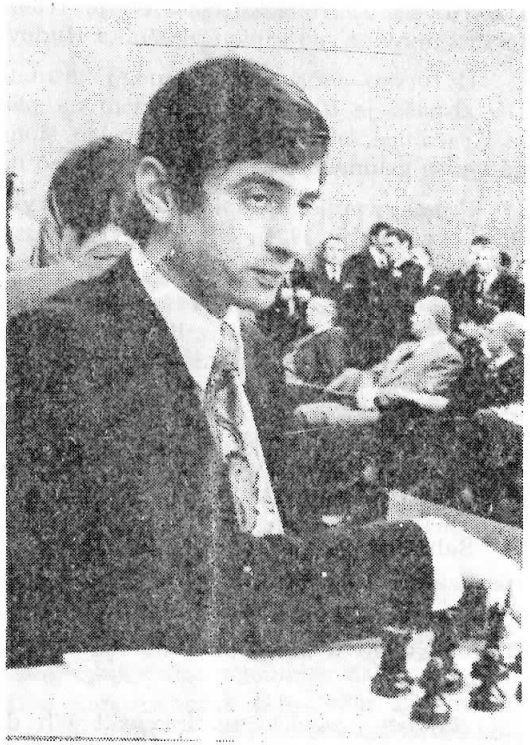

GODINAMA U SAMOM VRHU SVJETSKOG ŠAHA:

Velemajstor Ljubomir Ljubojević, potencijalni kandidat za prvaka svijeta

NAJVEĆI USPJEH. Na međunardnom super-turniru (14 kategorije), održanom aprila 1987. godine u Briselu, naš najbolji velemajstor Ljubomir Ljubojević postigao je jedan od najvećih (pojedinačnih) uspjeha jugoslovenskog šaha, možda i najveći. »Ljuba« je sa 8,5 poena iz 11 susreta (6 pobjeda i 5 remija) osvojio prvo mjesto zajedno sa svjetskim šampionom Garijem Kasparovom, ispred bivšeg prvaka svijeta Anatolija Karpova i ostalih velikana, prikazavši vrhunsku igru i nagovijestivši nova sportska dostignuća, prije svega u ciklusu takmičenja za titulu šampiona svijeta.

Evo i partije u kojoj je genijalni Ljubojević (rođen 2. XI 1950) savladao istaknutog svjetskog velikana Viktora Korčnoja — »strašnog Viktora«, uz komentar velemajstora Svetozara Gligorića, koji je za »Ljubin« trijumf rekao da je »rezultat od zlata«.

ITALIJANSKA PARTIJA

Ljubojević — Korčnoj

Brisel 1987.

1. e4, e5, 2. Sf3, Sc6, 3. Lc4!

Iznenađenje. Opasnijim oružjem se smatra Španska partija sa 3. Lb5 (kako i sam Ljubojević najčešće igra), ali, Korčnoj, čim se nije odlučio za Francusku partiju nego 1. ... e5, očevidno je bio spreman da uđe u otvorenu varijantu Španske partije 3. Lb5, a6, 4. La4, Sf6, 5. 0—0, Se4, u kojoj je vodeći ekspert. Poslije trećeg poteza bijelog otpadaju glavne pripreme protivnika za taj važni susret.

3. ... Lc5, 4. c3, Sf6, 5. b4!

Visoka preciznost. Ovako je igrao i Šort protiv Portiša na prethodnom turniru u Briselu 1986. godine. U slučaju 5. d3, a6! 6. b4, La7, crni bi uštedio bar jedan tempo obezbijedivši lovcu bezbjednije mjesto. Poslije poteza u partiji, bijeli sa dobitkom u vremenu zahvata prostranstvo na daminom krilu i teži građenju pješačke formacije, slične onoj u zatvorenoj varijanti Španske partije (koju Korčnoj manje rado igra).

5. ... Lb6, 6. d3, d6.

U pomenutoj partiji Šort—Portiš crni je nastavio 6. ... a6, 7. 0—0, d6, 8. Sbd2, 0—0, 9. Lb3, Se7, 10. Te1, Sg6, 11. h3, Le6, 12. Sc4, La7, (crni, ipak, mora da gubi novi tempo) 13. Le3, Le3, 14. Te3, h6, 15. d4, De7, 16. De1, Sh7, 17. Td1, Tad8, 18. Sa5, Lc8, 19. Kh2, Sf4, 20. de5, de5, 21. Sc4, sa lakom inicijativom bijelog. Šort je dobio tu partiju u 64. potezu.

7. a4, a5!?

Opreznije je 7. ... a6. Ovako, bijeli zauvijek učvršćuje svoju prednost u prostoru na daminom krilu.

8. b5, Se7, 9. Sbd2, Sg6, 10. 0—0, 0—0, 11. Lb3, d5?!

Slično kao u 7. potezu. Korčnoj i dalje igra impulsivno, jer ne zna kako sada da se dobro suprotstavi prijetnji 12. Sc4. I poslije boljeg 11. ... c6, 12. La3, (ili najprije 12. bc6, bc6) bijeli bi zadržao izvjesnu inicijativu. Potezom u partiji, crni je preuzeo pretjerani pozicioni rizik.

12. La3, Te8, 13. ed5, Sd5, 14. Se4!

Bijele figure su se razigrale. Crni mora da računa i sa prijetnjom c3-c4-c5.

14. ... Sdf4, 15. Sfg5!

Znak da je situacija već zrela za direktni napad na crnog kralja.

15. ... Le6.

Od dva zla, crni bira ono, nešto manje, i lišava se lovačkog para. Nije išlo »ono što bi trebalo da bude jače«, 15. ... Se6, zbog 16. Dh5, h6, 17. Sf7! Kf7, 18. Df5+, i sljedeće 19. Dg6, uz dobijenu poziciju.

16. Se6, Se6, 17.g3!

Počinje ograničavanjem radijusa kretanja crnih figura i nesrećni par crnih skakača neće naći dobro mjesto do kraja partije.

17. ... Kh8.

Nema vremena niti za 17. ... f5, zbog 18. Le6+, Te6, 19. Db3 sa osvajanjem materijala.

18. Df3.

Bijeli ovladava bijelim poljima i od ovog trenutka praktično kontroliše cijelu tablu sa moćnim lovačkim parom i skakačem u centru.

18. ... f6, 19. h4, Sgf8, 20. Tad1, Dd7, 21. Tfe1, Tad8, 22. Lc4!

Pojačava torturu nad protivnikom. Došao je trenutak kad crni nema više koristan potez, a čekanje sa 22. ... Sg6? bi izazvalo razbijanje crnog polažaja poslije 23. h5, i 24. h6. Radi toga, crni se odlučuje na novo slabljenje bijelih polja.

22. ... h6!? 23. Dh5, Sh7, 24. Kh2, La7, 25. Tf1, Lb8.

Pokušaj profilakse protiv prijetnje f2-f4-f5.

26. Sc5.

Raščišćava dijagonalu c4-g8 lovcu i prijeti osvajanjem kvaliteta preko polja f7, jer su crni topovi veoma stiješnjeni u kretanju.

26. ... Sc5, 27. Lc5, b6, 28. La3, c5.

Crni nije imao dobru odbranu protiv 29. Lf7. Ako 28. ... Tc8 (da bi oslobodio polje d8 za drugog topa) onda 29. d4, e4, 30. Lf7, Ted8, 31. Lg6, itd. Potezom u partiji, crni čini posljednji očajnički pokušaj da dođe do neke protivšanse.

29. bc6, Dc6, 30. Lb5, Dc3, 31. Le8, Da3, 32. Lb5.

Prozaičan i vrlo jak potez koji oduzima nade protivniku. Crni ne samo da ima kvalitet manje, nego je i katastrofalno slab po bijelim poljima.

32. ... Ld6, 33. d4, ed4, 34. Tfe1!

Privremenom žrtvom pješaka bijeli je otkrio novu slabost protivnika — njegov osmi red kojeg štiti samo jedan top.

34. ... Le5.

Uzaludna nada crnog da će imati koristi od slabljena položaja bijelog kralja.

35. f4, Ld6, 36. Te8+, Te8, 37. De8+, Lf8, 38. f5!

Bijeli je neumoljiv u egzekuciji. Posljednja nada crnog bila je 38. ... f5 i 39. ... Sf6. Sada, crne figure i dalje nemaju dobro mjesto.

38. ... Df3.

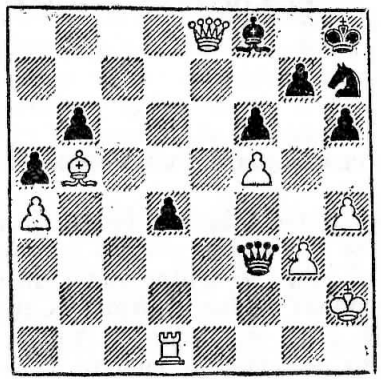

39. De6!

Poenta prethodnog poteza bijelog — žrtvuje topa, jer će mat na g8 biti praktično neodbranjiv.

39. ... Dd1, 40. Lc4, Dc2+, 41. Kh3, Dc4, 42. Dc4, Lc5, 43. Kg4, Sf8, 44. Dd5 i bijeli je lako realizovao svoju materijalnu prednost.

2. PRAVILA ŠAHOVSKE IGRE FIDE

Uvodne napomene uz usvajanje novih Pravila

Kongres Međunarodne šahovske federacije (FIDE) održan decembra 1984. godine u Solunu, usvojio je novu verziju Pravila šahovske igre. Ovaj tekst se znatno razlikuje od prethodnog izdanja i donio je mnoge radikalne izmjene, značajne za igrače i za šahovske sudije, pa i organizatore. Pravila koja su usvojena u Solunu stupila su na snagu 1. januara 1985. i primjenjuju se u ciklusu takmičenja FIDE 1985. godine.

Da bi se imala jasnija slika, nije suvišno ovdje podsjetiti na kratak istorijat Pravila od osnivanja FIDE. Još na osnivačkom kongresu u Parizu, 1924. godine, FIDE je postavila kao važan zadatak donošenje jedinstvenih Pravila igre i na kongresu FIDE 1929. godine utvrđena su Pravila koja su važila za sve članice FIDE. Poslije Drugog svjetskog rata, 1952. godine, FIDE je usvojila novi tekst Pravila igre, sa mnogim dopunama i izmjenama. Najzad, 1966. FIDE je objavila još jedno izdanje Pravila igre. To je u stvari bilo treće izdanje Pravila na francuskom jeziku (poslije onog iz 1929. i 1952. godine).

Od 1970. godine engleski je postao radni jezik FIDE, pa su i Pravila igre 1974. godine objavljena na engleskom jeziku. Već 1971. pojavilo se drugo izdanje Pravila na engleskom, a 1980. FIDE je objavila treće izdanje Pravila na engleskom jeziku.

U Solunu je usvojen tekst četvrtog izdanja Pravila na engleskom jeziku, koji je znatno kraći od ranijeg. Tekst na engleskom jeziku predstavlja autentičnu verziju Pravila igre, a ostavljeno je nacionalnim federacijama da mogu prevoditi Pravila i na druge jezike.

Nova pravila predložila je Kongresu komisija FIDE, čiji je predsjednik bio Božidar Kažić, istaknuti međunarodni sudija, koji je Pravila preveo sa engleskog jezika.

Uvod

Pravila šahovske igre ne mogu, i ne treba, da regulišu sve moguće slučajeve koji mogu iskrsnuti za vrijeme neke partije, niti ona mogu da regulišu sva pitanja organizacije. U većini slučajeva koji nisu precizno regulisani nekim članom Pravila igre može se donijeti ispravna odluka primjenom analognih rješenja koja su za slične situacije predviđena Pravilima. U većini slučajeva mora se poći od pretpostavke da sudije imaju ovlašćenja, zdravi sud i potrebnu apsolutnu objektivnost. Suviše detaljizirani propis oduzeo bi sudiji mogućnost da slobodno rasuđuje i mogao bi ga spriječiti da nađe ispravno i logično rješenje.

FIDE stoji na stanovištu da Pravila igre treba da budu što kraća i što je moguće jasnija, a manje pojedinosti treba ostaviti slobodnoj ocjeni sudije. Svaki sudija treba da ima mogućnost da, u slučaju spora, uzme u obzir sve činjenice dotičnog slučaja i ne treba da bude sputan suviše detaljiziranim sporednim pravilima koja mogu biti neprimjenjiva na konkretan slučaj.

FIDE poziva sve šahovske federacije da prihvate ovo stanovište koje je u interesu igrača, a takođe i u interesu sudija. Bilo koja federacija koja je već uvela ili želi da uvede detaljnija pravila, može to sasvim slobodno učiniti, pod uslovom da ona:

a) ni na koji način nisu u suprotnosti sa zvaničnim Pravilima igre FIDE,

b) da je njihova važnost ograničena na teritoriju dotične federacije, i

c) da ona ne važe ni za jedan meč FIDE, šampionat FIDE ili za neko kvalifikaciono takmičenje FIDE.

U članovima ovih Pravila zamjenice »on« i »njegov« mogu se odnositi i na zamjenice »ona« i »njene«.

Član 1. Šahovska tabla (ploča)

Šahovska partija se igra između dva protivnika pomjeranjem figura na kvadratnoj ravni zvanoj »šahovska tabla«.

1.1. Šahovska tabla je sastavljena od 64 jednaka kvadrata naizmjenično svijetle (»bijela« polja) i tamne boje (»crna« polja).

1.2. Šahovska tabla se postavlja između igrača tako da je donje ugaono polje s desne strane svakog igrača bijele boje.

1.3. Osam vertikalnih nizova polja nazivaju se »linijama«.

1.4. Osam vodoravnih nizova polja nazivaju se »redovima«.

1.5. Nizovi polja iste boje koja se dodiruju nazivaju se »dijagonalama«

Član 2. Figure

2.1. Na početku partije jedan igrač ima 16 figura svijetle boje (»bijele« figure), drugi ima 16 figura tamne boje (»crne« figure).

2.2. Te figure su sljedeće:

jedan bijeli kralj, koji se obično obilježava znakom ♔

jedna bijela dama, koja se obično obilježava znakom ♕

dva bijela topa, koji se obično obilježavaju znakom ♖

dva bijela lovca, koji se obično obilježavaju znakom ♗

dva bijela skakača, koji se obično obilježavaju znakom ♘

osam bijelih pješaka, koji se obično obilježavaju znakom ♙

jedan crni kralj, koji se obično obilježava znakom ♚

jedna crna dama, koja se obično obilježava znakom ♛

dva crna topa, koji se obično obilježavaju znakom ♜

dva crna lovca, koji se obično obilježavaju znakom ♝

dva crna skakača, koji se obično obilježavaju znakom ♞

osam crnih pješaka, koji se obično obilježavaju znakom ♟

2.3. Početni položaj figura na šahovskoj tabli je slijedeći:

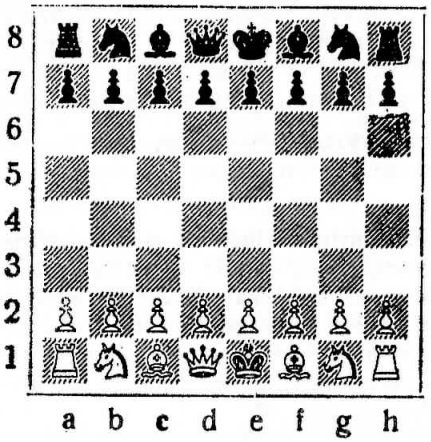

Član 3. Povlačenje poteza

3.1. Igrač koji ima bijele figure počinje partiju. Igrači naizmjenično vuku po jedan potez odjednom sve do kraja partije.

3.2. Kaže se da je jedan igrač »na potezu« kada je njegov protivnik završio povlačenje svog poteza.

Član 4. Opšta definicija poteza

4.1. Izuzimajući rokadu (Član 5.1b), potez je premještanje figure sa jednog polja na drugo, koje je slobodno ili je zauzeto nekom protivničkom figurom.

4.2. Nijedna figura, osim topa, za vrijeme rokade (čl. 5.1b) i skakača (čl. 5.5.), ne može preći preko polja koje je zauzeto nekom drugom figurom.

4.3. Figura pomjerena na polje zauzeto protivničkom figurom uzima tu protivničku figuru. Ovo uzimanje je sastavni dio tog istog poteza. Igrač koji je uzeo protivničku figuru mora je odmah ukloniti sa šahovske table. (O uzimanju »en passant«, vidi član 5.6c).

Član 5. Kretanje figura

5.1. Kralj

a) Izuzimajući rokadu, kralj se pomjera na bilo koje susjedno polje koje nije napadnuto protivničkom figurom.

b) Rokada je potez kralja i bilo kog od dva topa, a računa se kao jedan potez kralja i izvodi se ovako: kralj se premješta sa svog početnog polja prema jednom ili drugom topu za dva polja u istom redu; zatim se top prema kome je kralj povučen premješta preko kralja na susjedno polje odmah do kralja, u istom redu.

c) Ako igrač dodirne prvo topa, a onda svog kralja, onda on ne može rokirati sa tim topom i u tom slučaju primjeniće se član 7.2. i 7.3.

d) Ako igrač, namjeravajući da rokira, takne prvo kralja ili kralja i topa istovremeno, i onda se pokaže da je rokada nemoguća, onda igrač može da bira: ili da vuče potez kraljem ili da rokira na drugoj strani, ukoliko je rokada na drugoj strani moguća. Ukoliko nije moguć nijedan regularan potez kraljem, igrač je slobodan da vuče bilo koji drugi potez koji izabere.

e) Rokada je nemoguća:

I) ako je kraljem već bio igran potez, ili

II) sa topom kojim je već igran potez.

f) Rokada je privremeno nemoguća:

I) ako protivnikova figura napada početno kraljevo polje ili polje koje kralj mora da pređe prilikom rokiranja ili pak napada polje na koje kralj treba da bude pomjeren, ili

II) ako se između kralja i topa sa kojim treba da se izvrši rokada nalazi bilo koja figura.

5.2. Dama

Dama se pomjera na bilo koje polje (izuzimajući ograničenje u čl. 4.2.) linije, reda ili dijagonala na kojima se nalazi.

5.3. Top

Top se pomjera na bilo koje polje (izuzimajući ograničenje navedeno u čl. 4.2.) linije ili reda na kome se nalazi.

5.4. Lovac

Lovac se pomjera na bilo koje polje (izuzev ograničenja u članu 4.2.) na dijagonalama na kojima se nalazi.

5.5. Skakač

Potez skakačem je sastavljen od dva različita hoda. Prvo se pomjera samo za jedno polje po redu ili liniji i zatim, udaljavajući se od polja sa kojeg je krenuo, pomjeri se samo za jedno polje na dijagonali. Nije od važnosti ako je prvo polje preko kojega prelazi zauzeto nekom figurom.

5.6. Pješak

a) Pješak se može pomjerati samo naprijed.

b) Izuzimajući slučaj kada uzima protivničku figuru, pješak se pomjera sa svog početnog polja za jedno ili za dva slobodna polja po liniji na kojoj se nalazi, a u narednim potezima za po jedno slobodno polje po liniji na kojoj se nalazi. Prilikom uzimanja, pješak se pomjera za jedno polje naprijed na dijagonalama na kojima se nalazi.

c) Pješak koji napada polje preko kojeg je prešao protivnički pješak, pomjeren jednim potezom naprijed za dva polja sa svog početnog polja, može uzeti tog protivničkog pješaka kao da je ovaj bio povučen samo za jedno polje. Ovo uzimanje može se izvršiti jedino potezom koji neposredno slijedi kao odgovor na pomjeranje pješaka za dva polja, i naziva se uzimanje »en passant« (u prolazu).

d) Kada dospije na posljednji red, pješak mora odmah biti zamijenjen — kao dio tog istog poteza — damom, topom, lovcem ili skakačem iste boje koje je i pješak, prema izboru dotičnog igrača bez obzira na to koje se još figure nalaze na tabli. Ova zamjena pješaka zove se »promocija«. Promovisana figura stupa odmah u dejstvo.

e) Ako na takmičenju igrač nema odmah na raspolaganju novu figuru, onda treba prije nego što povuče potez, da zatraži pomoć sudije. Ako je ovu pomoć zatražio i ako je potrebno neko znatnije vrijeme dok se nabavi nova figura, sudija treba da zaustavi oba časovnika — dok se tražena figura ne da igraču koji je na potezu. Ako igrač nije postavio nikakav zahtjev, a povuče potez i zaustavi svoj časovnik ne zamijenivši promovisanog pješaka novom figurom, onda mu treba izreći opomenu ili disciplinsku kaznu, kao što je dodavanje utrošenog vremena na njegovom časovniku. U svakom slučaju, protivnikov časovnik treba da bude vraćen na vrijeme koje je pokazivao neposredno prije nego je igrač zaustavio svoj časovnik, na tabli treba da bude uspostavljena pozicija kao što je bila prije nego je igrač povukao svog pješaka, a časovnik igrača koji je na potezu biće stavljen u pokret. Igrač treba zatim da odigra svoj potez na ispravan način, kao što je opisano u članu 5.6d.

Član 6. Izvršenje poteza

6. Izvođenje poteza je završeno:

6.1. prilikom pomjeranja figure na neko slobodno polje — kada je igrač pustio iz ruke figuru;

6.2. prilikom uzimanja — kada je uzeta figura uklonjena sa table i pošto je igrač, stavivši svoju figuru na novo polje, pustio ovu figuru iz ruke;

6.3. prilikom rokiranja — kada igrač pusti iz ruke topa na polje koje je kralj prešao. Kada igrač pusti kralja iz ruke, potez još nije završen, ali igrač nema više pravo da povuče bilo koji drugi potez sem rokade na toj strani, ukoliko je ova moguća;

6.4. prilikom promocije pješaka — pošto je pješak uklonjen sa table i pošto je igrač pustio iz ruke novu figuru, postavivši je na polje promocije. Ako je igrač pustio iz ruke pješaka koji je stigao na polje promocije, potez još nije završen, ali igrač nema više pravo da pomjeri pješaka na neko drugo polje;

6.5. prilikom utvrđivanja da li je za određeno vrijeme igrač povukao propisani broj poteza, posljednji potez se ne smatra završenim sve dok igrač ne zaustavi svoj sat. Ovo se odnosi na sve slučajeve, sem one navedene u članovima 10.1, 10.2, 10.3 i 10.4.

Član 7. Taknuta figura

7.1. Pod uslovom da prvo izrazi svoju namjeru (na primjer, time što će reći »j'adoube« — popravljam), igrač koji je na potezu može popraviti jednu ili više figura na njihovim poljima.

7.2. Izuzimajući gornji slučaj, ako igrač koji je na potezu hotimično takne:

a) jednu ili više figura iste boje, onda on mora vući ili uzeti prvu taknutu figuru kojom se može vući ili se može uzeti, ili

b) jednu svoju figuru i jednu protivnikovu figuru, onda on mora svojom figurom uzeti protivnikovu figuru, ili, ako ovo nije moguće, on mora vući ili uzeti prvu taknutu figuru kojom je moguće vući ili koju je moguće uzeti.

7.3. Ako nijednom od taknutih figura nije moguće povući legalan potez (niti se nijedna od taknutih protivničkih figura može po pravilima uzeti), onda igrač može po svom sopstvenom izboru vući bilo koji legalan potez.

7.4. Ako igrač želi da prigovori da je njegov protivnik narušio čl. 7.2. onda on mora uložiti prigovor prije nego sam dotakne figuru.

Član 8. Nepravilne pozicije

8.1. Ako se u toku partije utvrdi da je učinjen neregularan potez, onda će biti ponovo uspostavljena ona pozicija kakva je

bila prije nego je povučen neregularan potez. Partija će se zatim nastaviti, pri čemu će se na potez koji namjenjuje nepravilan potez primjeniti odredbe člana 7. Ako se pomenuta pozicija ne može ustanoviti, onda će partija biti poništena i odigraće se nova.

Ove odredbe se primjenjuju na sve sesije igre i na partiju za koju se očekuje rezultat procjene.

8.2. Ako u toku partije budu slučajno porušene jedna ili više figura i neispravno namještene, onda će biti ponovo uspostavljena pozicija kakva je bila prije poremećaja i partija će se onda nastaviti. Ako se pomenuta pozicija ne može ustanoviti, onda će se partija poništiti i odigraće se nova.

8.3. Ako igrač prilikom povlačenja poteza nenamjerno prevrne jednu ili više figura, onda on ne smije zaustaviti svoj časovnik sve dok ponovo ne bude uspostavljena ispravna pozicija.

8.4. Ako je poslije prekida partije pozicija bila neispravno namještena, onda će se ponovo uspostaviti pozicija kakva je bila prilikom prekida i partija će se nastaviti.

8.5. Ako se za vrijeme partije ustanovi da je početna pozicija figura bila neispravna ili da je partija počela sa obrnutim bojama figura, onda će partija biti poništena i odigraće se nova.

8.6. Ako se za vrijeme partije ustanovi da je šahovska tabla bila postavljena suprotno čl. 1.2. nastala pozicija biće prenijeta na pravilno postavljenu šahovsku tablu i partija će se nastaviti.

Član 9. Šah

9.1. Kralj je u šahu kada protivnička figura (jedna ili dvije) napada polje na kojem se kralj nalazi. Tada se kaže da ova figura »daje šah kralju«.

9.2. Šah se mora otkloniti potezom koji neposredno slijedi. Ako se šah ne može otkloniti, onda se kaže da je kralj »matiran« (vidi čl. 10.1.).

9.3. Objavljivanje šaha protivniku nije obavezno.

Član 10. Završena partija

10.1. Partiju dobija igrač koji matira protivničkog kralja. Time se partija odmah završava.

10.2. Partiju dobija igrač čiji protivnik izjavi da predaje. Time se partija odmah završava.

10.3. Partija je neriješena kada kralj igrača koji je na potezu nije u šahu, ali ovaj igrač ne može vući nijedan regularan

potez. Tada se kaže da je kralj u »patu«. Time se partija odmah završava.

10.4. Partija je neriješena ako se o tome saglase oba igrača. Time se partija odmah završava.

10.5. Partija je neriješena po zahtjevu jednog od igrača, kada ista pozicija:

a) treba upravo da se pojavi, ili

b) se upravo pojavila po treći put, a uvijek isti igrač je na potezu. Smatra se da je pozicija ista kada figure iste vrste i boje zauzimaju ista polja i kada su mogućnosti za kretanje svih figura iste, uključujući i pravo na rokadu i uzimanje pješaka en passant.

10.6. Ako igrač povuče potez, ne reklamirajući remi na osnovu člana 10.5, onda on gubi pravo da zahtijeva neriješen rezultat. Ovo pravo međutim ponovo stiče ako se ista pozicija ponovo pojavi, sa istim igračem na potezu.

10.7. Partija je remi ako nastane jedna od sljedećih završnica, u kojima je mogućnost pobjede za bilo koju stranu očigledno isključena:

a) kralj protiv kralja,

b) kralj protiv kralja i lovca ili skakača,

c) kralj i lovac protiv kralja i lovca, pri čemu su oba lovca na dijagonali iste boje.

10.8. Partija je remi kad igrač koji je na potezu reklamira remi i dokaže da je najmanje 50 posljednjih poteza povučeno sa obje strane, a da nije uzeta nijedna figura niti povučen ijedan pješak. Ovaj broj od 50 poteza može biti povećan za izvjesne pozicije, pod uslovom da je ovo povećanje broja poteza i da su ove pozicije bile jasno utvrđene u Pravilima šahovske igre (čl. 10.9.).

10.9. Broj od 50 poteza pomenut u čl. 10.8. biće povećan na 100 poteza za sljedeće pozicije:

a) u završnici kralj, top i lovac protiv kralja i topa,

b) u završnici kralj i dva skakača protiv kralja i pješaka, ako su ispunjeni ovi uslovi:

I) pješak je čvrsto blokiran jednim od skakača,

II) pješak nije dalje napredovao od:
crni: a4, b6, c5, d4, e4, f5, g6 ili h4;
bijeli: a5, b3, c4, d5, e5, f4, g3 ili h5.

c) u završnici kralj, top i pješak protiv kralja, lovca i pješaka, ako:

I) bijeli ima pješaka na a2, a crni ima pješaka na a3 i crnopoljnog lovca, ili

II) bijeli ima pješaka na h2, crni ima pješaka na h3 i bjelopoljnog lovca, ili

III) ako su ispunjeni uslovi pod I) i II), ali sa obrnutim bojama, tj. sa crnim pješakom na h7 ili a7 i bijelim pješakom na h6 (sa crnopoljnim lovcem) ili na a6 (sa bjelopoljnim lovcem).

10.10. Igrač može predložiti remi predviđen odredbom čl. 10. 4. samo u momentu kad je upravo pomjerio figuru. Pošto je zatim predložio remi, igrač stavlja u pokret časovnik svog protivnika. Protivnik može prihvatiti prijedlog ili ga može odbiti bilo usmeno bilo time što će povući svoj potez. U međuvremenu, igrač koji je ponudio remi ne može povući ponudu.

a) Ako jedan igrač nudi remi dok je protivnikov časovnik u pokretu, onda protivnik može prihvatiti ponudu ili je odbiti. Međutim, sudija će opomenuti igrača koji na ovaj način nudi remi (čl. 15.1d).

b) Ako jedan igrač nudi remi dok njegov časovnik radi, protivnik može prihvatiti ili odbaciti ponudu ili pak može odložiti svoju odluku sve dok ne vidi protivnikov potez. Kad je riječ o kovertiranom potezu, odluku može odložiti dok se koverat sa potezom ne otvori i dok se potez povuče na tabli.

c) U ovim slučajevima igrač može odbaciti ponudu usmeno ili na taj način što će povući potez čim na njega dođe red. U intervalu, od momenta kad je ponudio remi do protivnikovog odgovora, igrač ne može povući ponudu.

10.11.1. Pravo da zahtijeva remi na osnovu čl. 10.5. ima isključivo igrač:

a) koji je u mogućnosti da povuče potez koji dovodi do takvog ponavljanja pozicije, ako prethodno izjavi sudiji da namjerava igrati taj potez i ako upiše taj potez u svoj formular, ili

b) koji treba da odgovori na potez poslije kojeg je nastala ponovljena pozicija.

10.11.2. Pravo da zahtijeva remi, ali prije nego je sam prekoračio vrijeme određeno za razmišljanje, ima takođe igrač čiji protivnik je ostao sa samim kraljem.

10.12. Kad igrač zahtijeva remi na temelju članova 10.8. i 10.11. onda sudija mora prvo zaustaviti šahovski časovnik dok se ne utvrdi opravdanost zahtjeva.

a) Ako se utvrdi da je zahtjev opravdan, partija je remi.

b) Ako se nađe da je zahtjev bio neopravdan, sudija će tada dodati pet minuta vremena koje je utrošio igrač koji je zahtijevao remi. Ako ovim dodatkom igrač prekorači vrijeme određeno za razmišljanje, onda on gubi partiju. Ukoliko pak ovim nije

prekoračio vrijeme za razmišljanje, partija će se nastaviti i igrač koji je naznačio potez prema članu 10.11.1. (a) mora taj potez i povući na šahovskoj tabli.

c) igrač koji je zahtijevao remi po ovom članu ne može taj zahtjev povući.

10.13. Partija je izgubljena za igrača koji nije odigrao propisani broj poteza za određeno vrijeme.

10.14. Partija je izgubljena za igrača koji se na početak ili na nastavak partije pojavi za šahovskom tablom sa zakašnjenjem većim od jednog sata.

Vrijeme zakašnjenja se računa od početka seanse. Međutim, kad je u pitanju prekinuta partija, ukoliko je zakasnio onaj igrač koji je kovertirao potez, onda će rezultat partije biti drugačiji ukoliko je:

a) odsutni igrač dobio partiju jer je kovertiranim potezom dao mat; ili

b) odsutni igrač remizirao, jer je kovertiranim potezom nastala pat-pozicija ili je, kao posljedica kovertiranog poteza, nastala neka od pozicija u čl. 10.7.; ili

c) igrač prisutan za šahovskom tablom izgubio partiju prema čl. 10.13, jer je prekoračio vrijeme određeno za razmišljanje.

10.15. Partija je izgubljena za igrača koji je kovertirao potez čije stvarno značenje nije moguće utvrditi ili je kovertirao neregularan potez.

10.16. Partija je izgubljena za igrača koji je za vrijeme igre odbio da se pridržava Pravila igre. Ukoliko oba igrača odbijaju da se pridržavaju Pravila ili ako oba igrača stignu za šahovsku tablu sa zakašnjenjem većim od jednog časa, partija će biti proglašena izgubljenom za oba igrača.

Član 11. Zapisivanje partije

11.1. U toku igre svaki igrač je dužan da zapisuje partiju (svoje i protivnikove poteze), potez po potez, što je moguće jasnije i čitljivije, algebarskom notacijom, na formularu koji je propisan za dotično takmičenje. Irelevantno je da li igrač prvo vuče svoj potez i potom ga zapisuje u svoj formular ili obrnuto.

11.2. Ukoliko igrač ima na svom časovniku manje od pet minuta do vremenske kontrole, onda on nije obavezan da ispunjava zahtjeve iz čl. 11.1. Čim pak specijalna naprava (na primjer, zastavica) na časovniku pokaže da je isteklo određeno vrijeme, igrač mora odmah popuniti formular potezima koje je propustio.

11.3. Ukoliko oba igrača ne mogu da zapisuju poteze, sudija ili njegov zamjenik mora nastojati da bude prisutan i da zapisuje poteze. Sudija ne smije intervenisati sve dok zastavica ne padne i mora se uzdržavati da daje bilo kakav znak igračima da je prošla kontrola vremena.

11.4. Ako se ne može primijeniti član 11.2, a igrač odbije da zapisuje partiju u skladu sa članom 11.1. onda će se primijeniti član 10.16.

11.5. Ako igrač ne odbija da izvrši sudijin zahtjev da popuni formular, ali izjavljuje da ne može popuniti svoj formular bez uvida u protivnikov formular, onda treba preko sudije da zatraži ovaj formular, a sudija će odlučiti da li se popunjavanje formulara može izvršiti prije kontrole vremena a da to ne smeta drugom igraču. Ovaj ne može odbiti da dâ svoj formular, jer formular pripada organizatorima i rekonstruisanje će se izvršiti na teret protivnikovog vremena za razmišljanje. U svim ostalim slučajevima formulari se mogu popunjavati jedino poslije kontrole vremena.

11.6. Ako poslije vremenske kontrole samo jedan igrač mora da popuni svoj formular, onda će on to učiniti prije nego povuče sljedeći potez, na teret svog vremena — ukoliko je njegov protivnik povukao potez.

11.7. Ako poslije vremenske kontrole oba igrača treba da popune svoje formulare, onda će biti zaustavljena oba časovnika dok se ne popune oba formulara, ako je potrebno i uz pomoć šahovske table pod kontrolom sudije, koji prethodno treba da zapiše stvarnu poziciju nastalu na tabli.

11.8. Ako u slučaju 11.6. sudija smatra da samo protivnikov formular ne može pomoći da se rekonstruiše partija, onda će on postupiti kao u slučaju navedenom u čl. 11.7.

11.9. Ako je nemoguće rekonstruisati poteze kako je propisano u čl. 11.7 partija će se nastaviti. U ovom slučaju, prvi naredni potez koji bude odigran smatraće se kao prvi potez predviđen za sljedeću vremensku kontrolu.

Član 12. Šahovski časovnik (sat)

12.1. Svaki igrač mora za određeno vrijeme povući određeni broj poteza, a ova dva činioca treba da budu unaprijed utvrđena. Vrijeme koje igrač uštedi u jednom periodu partije dodaje se vremenu koje se igraču stavlja na raspolaganje u narednom periodu.

12.2. Vrijeme svakog igrača kontroliše se pomoću časovnika koji za ovu svrhu ima zastavicu (ili neki drugi specijalni uređaj). Smatra se da je zastavica pala kad sudija zapazi tu činjenicu ili kad sudija odluči da je prekoračeno vrijeme određeno za razmišljanje čak i ako zastavica, zbog neispravnosti, nije pala kada je vrh skazaljke koja pokazuje minute prešao vrh zastavice. U slučajevima kada sudija nije prisutan, smatra se da je zastavica pala kada je igrač na to upozorio.

12.3. U vrijeme određeno za početak partije stavlja se u pokret sat igrača koji ima bijele figure. U daljem toku partije svaki igrač, pošto povuče svoj potez, zaustavlja svoj časovnik i stavlja u pokret protivnikov časovnik.

12.4. Svaki znak koji je dao časovnik ili njegov uređaj smatra se konačnim, ukoliko nema očiglednih grešaka. Igrač koji želi da se utvrdi takva greška dužan je da to zatraži čim grešku primijeti, ali najkasnije neposredno poslije pada zastavice prilikom kontrole vremena. Časovnik sa očiglednom neispravnošću treba zamijeniti, a vrijeme koje je svaki igrač utrošio do momenta kada je igra prekinuta treba da bude označeno na novom časovniku što je tačnije moguće. Sudija treba da postupi po svom najboljem sudu prilikom odlučivanja koje vrijeme treba da pokazuje novi časovnik. Ako sudija odluči da doda vrijeme na časovniku jednog ili oba igrača, onda on ni u kom slučaju ne smije ostaviti jednom igraču:

a) manje od pet minuta do kontrole vremena; ili

b) manje od jednog minuta za svaki potez do kontrole vremena.

12.5. Ako igra mora da se prekine iz nekog razloga za koji nije odgovoran nijedan od igrača, onda sudija treba da zaustavi oba sata dok se stvar ne reguliše. Ovo treba učiniti, na primjer, kad treba da se ispravi neka nepravilna pozicija, u slučaju kad treba zamijeniti neispravni časovnik ili kada nije pri ruci figura kojom igrač želi zamijeniti pješaka koji je dospio na posljednji red.

12.6. U slučaju iz čl. 8.1. i 8.2. kada nije moguće odrediti vrijeme koje je utrošio jedan i drugi igrač do momenta kada se dogodila nepravilnost, treba svakom igraču odrediti vrijeme utrošeno do tog trenutka, proporcionalno onom koje su pokazivali časovnici u momentu kada je nepravilnost utvrđena. Na primjer, poslije 30. poteza crnog utvrđeno je u nekoj partiji da se neka nepravilnost dogodila u 20. potezu. Časovnik je za ovih 30 poteza pokazivao utrošeno vrijeme bijelog 1,30 (90 minuta) i crnog 1,00

(60 minuta). Iz toga se može zaključiti da su dva igrača za 20 poteza utrošila slijedeće vrijeme:

$$\text{bijeli} : \frac{90 \times 20}{30} = 60 \text{ minuta}$$

$$\text{crni} : \frac{60 \times 20}{30} = 40 \text{ minuta}$$

12.7. Predaja partije ili sporazum o remiju ostaje punovažan čak i ako se kasnije utvrdi da je zastavica bila pala.

12.8. Ako su obje zastavice pale odista istovremeno i sudija nije u stanju da tačno utvrdi koja zastavica je prva pala, onda će partija biti nastavljena.

12.9. Sudija mora da se uzdrži od toga da skreće pažnju igraču da je njegov protivnik povukao potez ili da je igrač zaboravio da zaustavi sat pošto je povukao potez ili da ga obavještava koliko poteza je povučeno, itd.

Član 13. Prekidanje partije

13.1. Ako se partija ne završi do isteka vremena propisanog za igru, onda igrač koji je na potezu mora jasnom notacijom zapisati svoj potez u svoj formular, staviti svoj i protivnikov formular u koverat, zatvoriti koverat i zatim zaustaviti časovnik. Sve dok ne zaustavi časovnik igrač zadržava pravo da izmijeni svoj kovertirani potez. Ako igrač povuče pomenuti potez na šahovskoj tabli, on mora zapisati ovaj isti potez na svom formularu kao svoj kovertirani potez.

13.2. Na koverti treba označiti:

a) imena igrača,

b) poziciju kakva je bila neposredno prije kovertiranog poteza,

c) vrijeme koje je utrošio svaki igrač, i

d) ime igrača koji je kovertirao potez i broj toga poteza.

13.3. Sudija je odgovoran za čuvanje koverta.

Član 14. Nastavljanje prekinute partije

14.1. Prilikom nastavljanja partije, na šahovskoj tabli će se postaviti pozicija kakva je bila neposredno prije kovertiranog

poteza, a na časovnicima će se označiti vrijeme koje su oba igrača utrošila do momenta kada je partija prekinuta.

14.2. Koverat će biti otvoren jedino ako je prisutan igrač koji je na potezu (onaj koji treba da odgovori na kovertirani potez). Časovnik ovog igrača biće stavljen u pokret čim kovertirani potez bude povučen na šahovskoj tabli.

a) Ako se dva igrača saglase o remiju i svoju odluku saopšte sudiji i potom, pošto bude koverat otvoren, ustanove da je bio kovertiran neregularan potez, ili

b) ako jedan od igrača obavijesti sudiju da predaje prekinutu partiju i zatim, pošto koverat bude otvoren, ustanovi da je njegov protivnik kovertirao potez koji je po čl. 10.15. neregularan, onda u slučaju pod a) remi ostaje na snazi, i u slučaju pod b) predaja partije ipak ostaje na snazi.

14.3. Ako je odsutan igrač koji treba da odgovori na kovertirani potez, njegov časovnik će biti stavljen u pokret, ali će koverat sa kovertiranim potezom biti otvoren tek kad on stigne.

14.4. Ako je odsutan igrač koji je kovertirao potez, onda igrač koji je na potezu nije obavezan da na kovertirani potez odgovori potezom na šahovskoj tabli. On ima pravo da zapiše svoj odgovarajući potez u svoj formular, da stavi formular u jedan koverat, da zaustavi svoj časovnik i stavi u pokret protivnikov časovnik. Koverat treba potom da bude stavljen na čuvanje na sigurno mjesto i da bude otvoren kada stigne protivnik.

14.5. Ako je nestao koverat koji sadrži potez zapisan u skladu sa članom 13.2. onda:

a) partija će biti nastavljena od pozicije u vrijeme prekida i sa vremenom na časovnicima koji su časovnici pokazivali u vrijeme prekidanja partije;

b) ako je poziciju nemoguće utvrditi, onda će partija biti poništena i mora se igrati nova partija;

c) ako se ne može utvrditi vrijeme koje je utrošeno do momenta prekida, onda će ovo pitanje riješiti sudija. Igrač koji je kovertirao potez povući će ga na tabli.

14.6. Ako je prilikom nastavljanja partije neispravno označeno vrijeme na časovniku bilo jednog ili drugog igrača i ako na ovo ukaže bilo koji od njih prije nego povuče svoj prvi potez, greška se mora ispraviti. Ako greška nije tada utvrđena, partija se nastavlja bez ispravke, sem ukoliko sudija ne smatra da bi posljedice bile suviše grube.

14.7. Trajanje seanse za prekinutu partiju određuje se zidnim časovnikom, sa unaprijed objavljenim vremenom za početak i za završetak.

Član 15. Ponašanje igrača

15.1. Zabrane.

a) Za vrijeme igre igračima je zabranjeno da se koriste pisanim, štampanim ili na drugi način zabilježenim materijalom ili da analiziraju partiju na drugoj šahovskoj tabli; njima je takođe zabranjeno da se pomažu savjetom ili mišljenjem treće strane bez obzira da li su traženi ili ne.

b) Takođe je zabranjeno koristiti se zabilješkama koje igrač piše za vrijeme igre kao podsjetnik, izuzimajući bilježenje odigranih poteza i vremena koje je pokazivao časovnik.

c) Za vrijeme igre i za vrijeme nastavka nisu dozvoljene analize u prostoru za igru.

d) Zabranjeno je ometati ili uznemiravati protivnika na bilo koji način.

15.2. Kršenje pravila navedenih u čl. 15.1. može povući kazne koje idu čak i do gubitka partije.

Član 16. Sudija

Za rukovođenje takmičenjem treba da bude određen sudija. Njegove dužnosti su:

16.1. Da se stara da se Pravila igre striktno poštuju;

16.2. Da nadzire tok takmičenja, da utvrđuje da igrači nisu prekoračili vrijeme određeno za razmišljanje, da utvrđuje redosljed nastavka prekinutih partija, da pazi na primjenu odredaba navedenih u članu 13. (da provjeri da li su podaci na kovertu tačni), da čuva koverat sa zapisanim potezom do nastavka prekinute partije, itd;

16.3. Da sprovodi odluke koje bude donosio u sporovima iskrslim u toku takmičenja;

16.4. Da djeluje u najboljem interesu takmičenja, da se obezbijedi održavanje dobrih uslova za igru i da igrači ne budu uznemiravani jedan od drugog ili od gledalaca;

16.5. Da izriče kazne igračima za svaku grešku ili kršenje Pravila.

Član 17. Bodovanje partije

Za dobijenu partiju pobjednik dobija 1 poen, a pobijeđeni 0 poena.

Za neriješenu igru (remi) partiju oba igrača dobijaju po pola poena.

Član 18. Tumačenje pravila igre

U slučaju nedoumice u primjenjivanju ili tumačenju Pravila FIDE će razmotriti podatke i donijeti zvanične odluke. Objavljene odluke su obavezne za sve učlanjene federacije. Sve prijedloge i zahtjeve za tumačenje podnose članice federacije, navodeći potpune podatke.

Član 19. Prelazne odredbe

Tekst na engleskom jeziku je autentična verzija Pravila šahovske igre, koja su usvojena na kongresu FIDE 1984. godine. Ova Pravila stupila su na snagu 1. januara 1985. godine.

Pravila igre za šahovske partije između igrača koji vide i slijepih

Na šahovskom takmičenju između igrača koji vide i igrača koji su slijepi obavezna je upotreba dviju šahovskih tabli: igrač koji vidi koristi se običnom šahovnicom, a slijepi igrač se koristi specijalnom šahovskom tablom sa sigurnosnim rupama.

Primjenjuju se slijedeće odredbe u igri:

1. Potezi moraju biti objavljeni jasno, treba da ih ponovi protivnik i da budu povučeni na njegovoj tabli.

2. Na tabli slijepog igrača smatra se da je jedna figura »taknuta« kada je izvučena iz sigurnosnog otvora.

3. Smatra se da je potez izvršen kada je:

a) figura postavljena u sigurnosni otvor;

b) u slučaju uzimanja, kad je igrač koji je na potezu uzetu figuru sklonio sa table, i

c) potez objavljen.

Samo poslije ovog časovnik protivnika može se staviti u pokret.

4. Dopušta se upotreba časovnika sa specijalnom zastavicom za slijepe igrače.

5. Slijepi igrač ima pravo da zapisuje partiju Brajovom azbukom ili da je bilježi na tonskoj traci.

6. Jezičku omašku (lapsus linguae) prilikom saopštavanja poteza treba ispraviti odmah i prije stavljanja u pokret protivničkog časovnika.

7. Ako se za vrijeme igre na dvjema tablama pojave različite pozicije, onda ovo treba ispraviti uz pomoć sudije turnira i eventualno uz pomoć formulara oba igrača.

Prilikom otklanjanja ovih razlika, igrač koji je zabilježio ispravan potez, ali je povukao pogrešan potez, mora da računa sa izvjesnim nepovoljnim posljedicama.

8. Ako se zapisani potezi oba igrača razlikuju, onda poteze treba vratiti do tačke gdje se dva formulara slažu a sudija treba u skladu sa ovim da ispravi utrošeno vrijeme za razmišljanje.

9. Slijepi igrač ima pravo da se koristi pomoćnikom koji može imati sljedeće dužnosti:

a) da vuče poteze slijepog igrača na protivničkoj šahovnici,

b) da saopštava poteze igraču koji nije slijep,

c) da zapisuje poteze za slijepog igrača i da stavlja u pokret časovnik njegovog protivnika,

d) da obavještava slijepog igrača, na njegov zahtjev, o broju izvršenih poteza i o utrošenom vremenu oba igrača,

e) da reklamira u slučajevima kada je prekoračeno vrijeme određeno za razmišljanje, i

f) da obavlja potrebne formalnosti kada se partija prekida.

10. Ako slijepi igrač ne traži nikakvog pomoćnika, onda igrač koji nije slijep može se koristiti pomoćnikom koji će saopštavati njegove poteze i vući na šahovnici poteze slijepog igrača.

* * *

Ako igrač nije završio bar 50% od svojih partija u vrijeme kada je napustio turnir, njegovi rezultati ostaju u tabeli turnira (radi rejtinga i istorijskih podataka), ali poeni koje je on postigao ili su drugi postigli protiv njega ne računaju se u konačnom plasmanu. Za partije koje ovaj igrač nije igrao njemu i protivnicima se upisuje u tabeli crtica (—).

Šahovska notacija

Pravila FIDE priznaju sada samo dva sistema notacije koji su najrasprostranjeniji: algebarski sistem i opisni sistem.

Svaki učlanjeni savez može da se služi onim od ova dva sistema koji mu više odgovara.

a) U algebarskom sistemu figure, osim pješaka, označene su njihovim početnim slovom. Pješaci nisu posebno označeni. Osam linija označeno je slovima od a do h s lijeva na desno prema položaju bijelih figura.

Osam redova obilježeno je brojevima od 1 do 8, računajući od prvog reda bijelih figura. (U početnom položaju bijele figure se dakle nalaze na 1. i 2. redu, a crne na 7. i 8. redu).

Tako je svako polje stalno određeno kombinacijom jednog slova i jednog broja.

Početnom slovu figure (izuzev pješaka) dodaje se polje polaska i polje dolaska. U skraćenoj notaciji polje polaska je izostavljeno.

Na primjer: LC1 — f4 = lovac sa polja c1 povučen je na polje f4.

Skraćeno Lf4.

Ili: e7 — e5 = pješak sa polja e7 povučen je na e5. Skraćeno: e5.

Kada se dvije istovjetne figure mogu povući na isto polje, skraćena notacija se dopunjuje na sljedeći način: ako se, na primjer, dva skakača nalaze na g1 i d2, potez Sg1 — f3 pisaće se skraćeno Sgf3. Ako se skakači nalaze na g1 i g5, potez Sg1 — f3 biće skraćen S1f3.

b) U opisnom sistemu figure su označene njihovim početnim slovima.

Pješaci se ne označavaju posebno.

Razlika između kraljevog topa, skakača i lovca i daminog topa, skakača i lovca obilježava se dodavanjem slova K i D.

Osam linija (s lijeva na desno za bijele figure i obratno za crne figure) obilježeno je ovako:

linija daminog topa (TD)

linija daminog skakača (SD),

linija daminog lovca (LD),

linija damina (D),

linija kraljeva (K),

linija kraljevog lovca (LK),

linija kraljevog skakača (SK),

linija kraljevog topa (TK).

Osam redova se obilježava od 1 do 8, pri čemu svaki igrač računa od ivice table koja mu je najbliža.

Označava se početno slovo povučene figure i polje dolaska.

Primjer: D4LK = dama je povučena na četvrto polje na liniji kraljevog lovca.

Kada se dvije istovjetne figure mogu uputiti na isto polje, označava se polje polaska i polje dolaska. Tako: T4SK — 2SK = onaj od dva topa koji se nalazi na četvrtom polju na liniji kraljevog skakača pomjera se na drugo polje u istoj liniji.

0 — 0 ili rok. TK rokada sa TK (mala rokada)

0 — 0 — 0 ili rok. TD rokada sa TD (velika rokada).

c) U notaciji za dopisni šah svako polje šahovske ploče označava se dvocifrenim brojem, kao što pokazuje sljedeći dijagram:

Crni

8	18	28	38	48	58	68	78	88
7	17	27	37	47	57	67	77	87
6	16	26	36	46	56	66	76	86
5	15	25	35	45	55	65	75	85
4	14	24	34	44	54	64	74	84
3	13	23	33	43	53	63	73	83
2	12	22	32	42	52	62	72	82
1	11	21	31	41	51	61	71	81
	a	b	c	d	e	f	g	h

Bijeli

Potez (uključujući i uzimanje) označava se brojem polja sa koga figura polazi i brojem polja na koje figura dolazi, tako da se obrazuje četvorocifreni broj. Rokada se obilježava samo potezom kralja. Na primjer: e2 — e4 = 5254 i 0 — 0 (rokada na kraljevoj strani) za bijelog = 5171 ili za crnog = 5878.

d) U telegrafskoj notaciji (Udemanov kodeks) svako polje šahovske ploče označava se sa dva slova, kao što pokazuje sljedeći dijagram:

Crni

8	MA	NA	PA	RA	SA	TA	WA	ZA
7	ME	NE	PE	RE	SE	TE	WE	ZE
6	MI	NI	PI	RI	SI	TI	WI	ZI
5	MO	NO	PO	RO	SO	TO	WO	ZO
4	BO	CO	DO	FO	GO	HO	KO	LO
3	BI	CI	DI	FI	GI	HI	KI	LI
2	BE	CE	DE	FE	GE	HE	KE	LE
1	BA	CA	DA	FA	GA	HA	KA	LA
	a	b	c	d	e	f	g	h

Bijeli

Potez (uključujući i uzimanje) se označava pomoću oba slova polja sa koga figura polazi i pomoću oba slova polja na koje figura dolazi, tako da se obrazuje riječ od četiri slova. Rokada se obilježava samo kao potez kralja. Prema tome: e2 — e4 = GEGO i 0 — 0 za bijelog = GAKA ili za crnog = SAWA.

Izrazi

1. Figura

Opšti izraz koji u ovom značenju sadrži sve figure, izuzevši pješake.

2. Pokriti šah

Staviti jednu figuru između protivničke figure koja daje šah i sopstvenog kralja. Šah dat skakačem ne može biti pokriven.

3. Vezana figura

Figura koja pokriva šah i čija je sloboda kretanja zbog ovoga ograničena ili spriječena naziva se »vezanom«.

4. Otkriti šah

Šah koji daje figura čije je djejstvo oslobođeno pomjeranjem neke druge figure.

5. Dvostruki šah

Jednovremeni šah dobijen pomjeranjem figure koja daje šah i u isto vrijeme oslobađa djejstvo druge figure koja takođe daje šah.

6. Velika rokada

Rokada sa topom a1 ili a8 (daminim topom).

7. Mala rokada

Rokada sa topom h1 ili h8 (kraljevim topom).

8. Makaze

To je položaj kada pješak napadne istovremeno dvije figure.

9. Tempo

Jedinica mjere vremena u razvoju figura. Na primjer, ako bi u jednom momentu igrač bio na potezu, dobio bi partiju, ali tempo ima njegov protivnik.

10. Dobiti kvalitet

Zamijeniti jednog lovca ili jednog skakača za jednog topa.

11. Izgubiti kvalitet

Zamijeniti jednog topa za jednog lovca ili jednog skakača.

12. J'adoube (žadub)

Izraz koji se upotrebljava kad igrač popravlja figuru na njenom polju.

13. Gambit

Potiče od italijanskog izraza »dare el gambeto« što znači podmetnuti nogu. To ime nose otvaranja u kojima se žrtvuje pješak radi bržeg razvoja figura.

14. Cajtnot (Zeitnot)

Njemački izraz koji znači »krajnja oskudica vremena«.

Znaci

K	*kralj*
D	*dama*
T	*top*
L	*lovac*
S	*skakač*
p	*pješak*
O—O	*mala rokada*
O—O—O	*velika rokada*
: ili ×	*uzimanje*
+	*šah*
#	*mat*
ep.	*an pasan*
±	*bijeli stoji bolje*
∓	*crni stoji bolje*
±	*bijeli stoji nešto bolje*
∓	*crni stoji nešto bolje*
+ —	*bijeli ima odlučujuću prednost*
— +	*crni ima odlučujuću prednost*
=	*igra je jednaka*
∞	*igra je neizvjesna*
= ∞	*sa kompenzacijom za materijalnu prednost protivnika*

↑	*sa inicijativom*
⇆	*sa kontraigrom*
⊙	*iznudica*
⟳	*preimućstvo u razvoju*
○	*vlada većim prostranstvom*
→	*sa napadom*
△	*sa idejom*
□	*jedini potez*
⌓	*bolje je*
!	*vrlo dobar potez*
!!	*odličan potez*
?	*slab potez*
??	*gruba greška*
!?	*potez koji zaslužuje pažnju*
?!	*potez sumnjive vrijednosti*
N	*novost*

3. ULOGA ŠAHA U ODGOJU MLADIH

Šta je šah?

Drevna šahovska igra vijekovima je stvarana, i stoljećima je cvjetala na kraljevskim, kneževskim i velikaškim dvorovima, gdje je uvijek bila vrlo omiljena i s ljubavlju njegovana.

Ali, samo kao igra — kao zabava.

Međutim, u novije vrijeme, od kada sva kulturna nastojanja počinju da se oslanjaju na prostranu i snažnu podlogu najširih narodnih masa i kada je u toj podlozi otkrivena do sada neslućena životna snaga, energija i stvaralaštvo, prestade i šah, sa mnogim drugim kulturnim tekovinama, da bude monopol samo privilegovanih.

Otrgnut iz ruku onih koji su željeli da im sve bude igra i postavši svojinom narodnih masa, šah doživljava dubok preobražaj. Od igre ostade mu samo forma, ostade samo ono što i danas još uvijek vide jedino u šahu oni koji mu nisu spoznali bit i koji ne upoznadoše u njegovom sadržaju vrelo mnogih aktivnosti u društvenom i kulturnom životu, a naročito u odgoju omladine.

Zbog te njegove forme navikli smo da još i dan-danas nazivamo šah igrom, da u njemu gledamo zabavu, pa makar to bila i misaona zabava, zabava duha.

Istina, ima ljudi koji vole da misle i kad se zabavljaju, ali oni nisu ni približno u stanju da iscrpe sav onaj sadržaj, što ga krije u sebi ta, naoko jednostavna, kvadratna ploča sa 64 crno-bijela polja. Zar se zaista samo igrom mogu nazvati oni raznovrsni pokreti drvenih figura, koji upravo oživljavaju tu ploču, koji od nje stvaraju poprište borbe pune života, ljepote, kombinacija i neočekivanih iznenađujućih promjena?

Pred onima koji igraju šah uvijek se stvara nešto novo. Novo po obliku, novo po sadržaju. I koliko to novo traži snage, volje, odlučnosti, sabranosti, oštroumnosti! Koliko bujne mašte i koliko istovremeno tačnog i hladnog proračunavanja! A koliko to sve pruža ljepote, ugodnog doživljavanja i osjećanja stvaralaštva?

Sigurno je: šah nije ni igra, ni sport, ni čarobnjačka vještina, ni umjetnost. Nije ni nauka. Previše je igre u njemu da bi bio nauka, još više nauke da bi bio igra. Nije ni jedna od ovih aktivnosti čovjeka, ali sadrži sve elemente iz kojih se one razvijaju. Sadrži nešto ljudsko. I to ljudsko treba tražiti u njemu.

To je borba — plemenita borba duha. Ona je široko polje za manifestaciju snažne i zdrave volje, koja po svojoj prirodi teži da se izrazi.

Šahovska borba izražava jedinstvo stvaralaštva, uma, volje i fizičke otpornosti. Visok stepen šahovske snage odaje uvijek prisustvo svih ovih triju elemenata ljudskih aktivnosti. Rijetko gdje, kao u šahovskoj borbi, upoznaje čovjek u kojem su mu stepenu razvijene te tri komponente. Koliko su važne te komponente u ljudskom stvaranju, toliko je i šah važan instrument za upoznavanje samoga sebe.

Na temu šta je šah mnogo je toga rečeno i napisano. Evo samo manjeg izbora misli o ovoj čarobnoj igri:

Indijska izreka: Šah je more u kome mušica može piti, a slon plivati.

Pablo Neruda: Za jedne je šah zvuk, za druge kao boja... Za mene on je kao riječ. Mislim da pjesnik i ne može da ga drugačije doživi.

Miguel Najdorf: Šah je nauka, umjetnost i igra.

Artur Miler: Ja šah vidim kao rat, u minijaturi jasno, u kojem je smrt simbol, a život ono čemu se teži.

Mihail Talj: Kada bi šah zabranili zakonom, postao bih krijumčar.

Vladimir Kozomara: Sporno je da je šah nauka, ali je izvjesno da moramo biti naučnici kad odgonetamo njegove tajne.

Johan Volfgang fon Gete: Šahovska igra je ispit uma.

Fransoa Mari Arue Volter: Od svih igara šah zaslužuje najveću počast ljudskog uma. Šah je više nego igra, manje nego nauka.

Emanuel Lasker: Šah je borba...

Brana Petrović: Letom na Mjesec čovjek se približio bogovima, igrajući šah on je odavno s njima...

Odgojni elementi u šahu

Velika privlačnost šaha nije samo u sportskom, takmičarskom karakteru. Istina je da mnogi motivi stvaraju kod šahista težnju za pobjedom: to su samoljublje, želja za isticanjem, naklonost sportskim podvizima.

Ipak, ono što je mnogo vrednije kod svakog pravog šahiste nije samo težnja za pobjedom u nekoj konkretnoj partiji ili na nekom određenom takmičenju, koliko je vrijedno njegovo nastojanje da usavrši svoje opšte šahovsko znanje. Da bi postigao taj cilj on mora nužno u sebi razvijati neke određene sposobnosti.

Dvije su vrste tih sposobnosti: jedne su specifično šahovske, druge su opšte.

One prve sposobnosti mogu se svesti pod pojam darovitosti za šah, koja sadrži moć brzog i lakog poimanja suštine šaha, lako snalaženje u šahovskoj teoriji, sklonosti kombinatornoj stvaralačkoj fantaziji itd. No, u opštem odgojnom pogledu, one nemaju većeg značaja. Važniji je razvitak sposobnosti opšteg karaktera, koje razvija šah. Baš o njima želimo sada govoriti.

Šahista za vrijeme igre mora logički misliti i imati uvijek jasan sud o raspoloživim snagama na ploči, jer bi nemoguće bilo voditi šahovsku partiju bez sigurnih predodžbi o poziciji na ploči, o uzajamnim vezama među figurama i njihovim trenutnim vrijednostima. A da li je to moguće bez pravilnog logičkog rasuđivanja?

Bezbroj varijanata, koje izviru iz šahovskih pozicija, nije praktično moguće uvijek proračunati. Zato u mnogim slučajevima odlučnost i preduzimljivost postaju osnovni pokretači pri izboru kojim pravcem treba krenuti u partiju.

Za dobro i uspješno vođenje šahovske partije nije uvijek dovoljno samo znati naučeno. Najčešće je potrebno znati i više. Potrebno je nešto i izmisliti, nešto novo stvoriti. Onaj koji samo procjenjuje položaj i ograničava se samo na objektivno proračunavanje bez stvaralačke mašte, neće u šahu mnogo postići.

Ono što je u šahu pedagoški vrlo vrijedno, jeste činjenica da u šahovskoj borbi vlada zakonitost, koja disciplinuje duh. Tu se razvija osjećaj ispravno shvaćene slobode, one slobode, koja izvire iz spoznaje nužnosti. Malo gdje se ona u odgojnom pogledu može tako jasno ilustrovati kao u kretanju po šahovskoj ploči, u kojoj okviri njezinih zakona, kao i u prirodi, samo pomažu let fantazije.

Zato nije slučajno što su mnogi naši kulturno-prosvjetni radnici prihvatili šah kao odgojno sredstvo. Oni traže mogućnosti da šah uvedu ako ne već u nastavi, ali ono u opšteškolski program, u okviru slobodnih aktivnosti učenika. To su, doduše, zasad samo prvi pokušaji, koje treba, pored svih dosadašnjih uspjeha, još uvijek kritički posmatrati. Ali, jedno je sigurno. Šah se u odgojnom pogledu ne može više mimoići, jer njegov pedagoški značaj postaje tako reći svakog dana sve jasniji, a time i sve aktuelniji.

Danas je važno samo utvrditi stepen njegove vrijednosti, jer šah je već na dobrom putu da nađe svoje mjesto u savremenoj pedagoškoj praksi.

Da bi rješavanje ovog problema dalo što prije pozitivne rezultate, potrebno ga je što više obuhvatiti i što jače rasvijetliti. Rad pojedinca teško da bi dao željene rezultate, pa se već pomišlja i na mogućnost stvaranja jedne šahovsko-pedagoške institucije, koja bi raspolagala potrebnim sredstvima, da se ovaj problem pravilno postavi i uspješno riješi.

Savremena pedagogija napustila je stanovište po kojem je intelektualni momenat jedini i odlučujući u nastavi, pa smatra da naročitu pažnju treba posvetiti i emocionalnom momentu. Takva nastava treba da oduševi, u njoj treba u procesu obrazovanja ne samo da se um napregne, nego i poprati osjećajima. U tom pravcu traže se i takva sredstva, čiji će sadržaj doprinositi ostvarivanju željenog cilja. Pa zar nije i šah jedno od takvih sredstava?

Jedan naš pedagoški radnik i šahista rekao je:

> Često mi se nameće poređenje između šaha i matematike. I sâm sam nastavnik matematike i šahista. Premda ne dijelim mišljenje onih koji smatraju da su matematičke i šahovske darovitosti istovjetne ili bar srodne, ipak sam mogao u toku svoje duge nastavničke i šahovske prakse promatrati neke elemente, koji su pedagoškog karaktera, a zapažamo da ih razvijaju i šah i matematika. Na primjer, razvijanje koncentracije mišljenja. Primijetio sam da neki moji đaci nikako ne mogu da savladaju neke teže matematičke pojmove. Analizom sam došao do zaključka da se glavna poteškoća mora tražiti u nedovoljnoj moći koncentracije.
>
> S druge strane, primijetio sam baš neke od tih đaka među šahistima početnicima, s kojima sam obrađivao šahovsku teoriju. Obratio sam na njih posebnu pažnju i uočio sam, nakon izvjesnog vremena, da im je bavljenje šahom tu moć koncentracije znatno izoštrilo, a to se odrazilo i na njihovom uspješnijem savladavanju matematike. Pitao sam se kako je to moguće da im je šah uspio razviti moć koncentracije, a matematika nije. Nije mi bilo teško da se uvjerim, da je osnovni razlog bio u tome, što ih je šah oduševljavao a to kod matematike nisam mogao konstatovati. Moram samo dodati, kako ne smatram da zbog toga treba matematiku zamijeniti šahom, nego da matematici treba u nastavnom procesu dati i one elemente, koji će djecu oduševiti. Kasnije sam se u vlastitoj praksi uvjerio da je to moguće. A to moram da zahvalim šahu.«

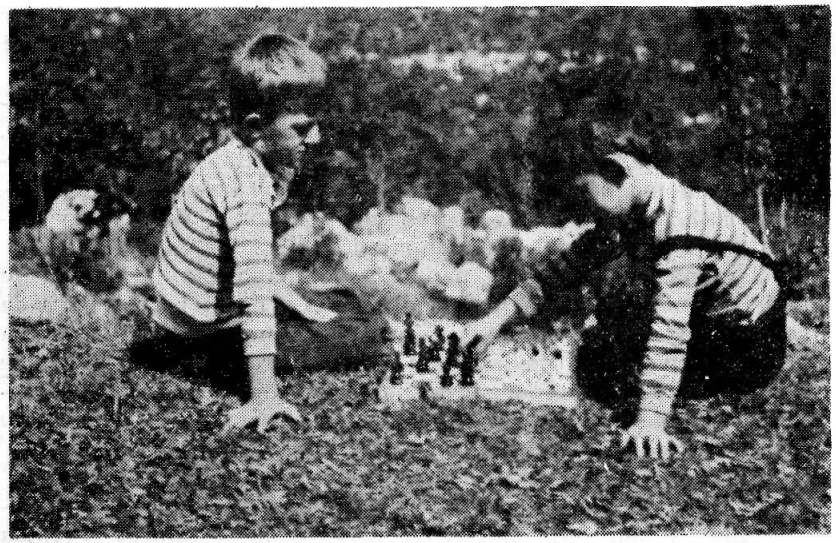

PRVI KORACI: Ovi nestašni dječaci ugodno se zabavljaju igrajući šah na gustoj zelenoj planinskoj travi. Oni vole drevnu igru i nisu im potrebni ni šahovska sala, ni šahovski sto, ni šahovski sat, ni sudija... Slični prvi koraci bili su i kod najpoznatijih šahovskih velikana...

Od osnovnih elemenata, koji su sadržani u procesu razvoja šahiste, pored oštrine logičkog rasuđivanja i stvaralačke kombinatorne fantazije, zapažamo i mnoge druge elemente, koji su od znatnog pedagoškog interesa. Tako, na primjer, svaki šahista mora za vrijeme igre bezuslovno aktivno misliti. On mora stvarati planove, izmišljati napad, organizovati odbranu. Mora nastojati da partiji da onaj tok, koji je u datom momentu potreban, i što je osobito važno, mora se neprestano boriti s namjerama protivnika, tj. s njegovom voljom, i biti svakog trenutka spreman da joj se djelotvorno suprotstavi. Ali ne samo to. Šahista treba da bude odlučan i preduzetan, jer se za vrijeme partije često nađe u dilemi: hoće li navaljivati ili se braniti, prihvatiti ili otkloniti žrtvu, izmijeniti figure ili ne, itd. Svojstva koja su ovim suprotna, kao što su, na primjer, pasivnost, neodlučnost, plašljivost ne mogu donijeti uspjeha na šahovskoj ploči, kao što i uopšte te crte karaktera nikada ne vode ničemu korisnom.

Šahovskoj igri također ne odgovaraju ni lakomislenost ni igra na sreću, jer svaki potez mora biti dobro odmjeren i unaprijed promišljen. Od svakog lakomislenog poduhvata šahista ubrzo

osjeća negativne posljedice. Često je dovoljan jedan jedini nepromišljeni potez, pa da se do tada najbolje vođena partija sruši kao kuća od karata.

Ni pretjerana mašta nije dopustiva u šahu, jer se šahista mora ravnati prema realnoj situaciji, koja se nalazi na ploči, pošto se samo na osnovu položaja na ploči mogu ostvariti realni planovi.

Od osobitog je odgojnog značenja, naročito za djecu, poznato šahovsko pravilo, prema kojem se mora vući figura i kad je nehotice dotaknuta. To ukazuje na odgovornost za svaki potez koji mora biti najprije smišljen u glavi i tek tada izveden rukom.

Već samo ovi navedeni elementi, koje šah razvija i bez kojih se on ne može ni zamisliti, ukazuju na izvanredno značenje šaha kao pedagoškog instrumenta. Vidimo da u šahovskoj borbi vlada zakonitost koja izvanredno disciplinuje duh. U njoj je jasno izražena podređenost povremenih ljudskih težnji i želja zakonima na kojima je sazdana. Gdje postoji harmonija kao neposredni izraz stvarnosti nemoguće je ostvarenje usamljenih, egoističnih ciljeva. Upoznavanje s praktičnim istinama nije moguće samim pozivanjem na logiku. Treba ih upoznati u stvarnosti, ali u odgojnom pogledu. Ne uvijek u neposrednom sukobu sa životom, jer posljedicama takvog saznanja može često biti promašen pravi cilj. I baš toj odgojnoj svrsi šah izvanredno odgovara. Izgubljena partija zadaje bol pravom šahovskom borcu. Boli ga spoznaja da je doživio poraz. Ali, pred njim su nove borbe: njegove će ideje sazreti, osjetiće on jednom i slasti pobjede. Međutim, poraz u životu — katkada je i kraj svake borbe.

Šah i roditeljski dom

Pedagoškim poslom ne bave se samo nastavnici u školama. Tu dužnost u znatnoj mjeri obavljaju i roditelji. Naročito u predškolsko doba. A poznato je da šah zna obuzeti katkada i malu djecu. Nisu rijetki slučajevi da za šahovskom pločom nađemo i mališane od 5 — 6 godina. Ne mislimo ovdje samo na one izuzetne talente, koji već u toj dobi pokazuju neobičnu šahovsku darovitost, daleko iznad prosječne. Mislimo na djecu normalnog razvoja, kojoj omili šah već u ranom djetinjstvu.

U takvim slučajevima treba biti naročito oprezan. Ne bismo se mogli složiti s forsiranjem šaha kod male djece, ali držimo da im ne bismo smjeli niti oduzeti njihovu omiljenu zabavu.

Treba ih pustiti da igraju šah, ali samo kao zabavnu igru, nastojeći da u njoj vide samo sportski momenat. Sve drugo što se krije u šahu treba ostaviti za kasnije, dok djeca sazriju za

logičko i apstraktno mišljenje. Do tog vremena treba samo podržavati njihovo oduševljenje za šahovsku igru, koje se neće smanjiti, ako im na razuman način ne dopustimo pretjerivanje u toj vrsti zabave.

Većina šahovskih pedagoga smatra da sa sistemskim obučavanjem šaha ne treba počinjati prije nego što dijete navrši 10 godina, jer mlađa djeca nisu u stanju zadržati pažnju duže vrijeme na jednom predmetu. A poznato je da šah traži prilično dugu koncentraciju pažnje.

Postojeći udžbenici za početnike (D. Bjelica: Šahovska čitanka, V. Vuković: Uvod u šah, Dragoslav Andrić: Šah — igra miliona, B. Ivkov: Škola šaha, dr P. Trifunović: Šahovski bukvar i dr.) mogu se u punoj mjeri koristiti za obučavanje djece, ali je šteta što oni ne vode dovoljno računa o psihi i perceptivnim mogućnostima djece.

Šahisti kao đaci

Dobri šahisti su u pravilu i dobri učenici.

Ovo treba naročito istići zbog toga što se čuje mišljenje da bavljenje šahom odvlači učenika od njegovih redovnih školskih dužnosti, da s vremenom prelazi u strast, zbog koje on zapušta učenje, pa je, prema tome, štetno. I roditelji također, izražavaju tu bojazan (»Neće li igranje šaha ići na uštrb napretka u školi moga djeteta?«). Neće ići! Neće ići tako dugo dok god šah ostaje samo sredstvo iživljavanja emocionalnih i intelektualnih sklonosti djeteta, a ne postaje njegov isključivi cilj.

Mnogi omladinski prvaci Jugoslavije, i drugi vrsni mladi šahisti, bili su u isto vrijeme i odlični i vrlo dobri đaci, štaviše neki među njima posebno su se isticali svojim intelektualnim sposobnostima.

Da spomenemo samo primjer sarajevskog Šahovskog kluba »Bosna«, pri kojem od 1966. uspješno radi šahovska škola, koja je dala više šampiona...

Pioniri koji su postigli uspjeh na pionirskim prvenstvima Republike, grada ili kluba — dakle oni dječaci i djevojčice koji više nastupaju, odnosno, koje šah više zaokuplja — mahom su odlični ili vrlo dobri đaci.

Iz mnogih dosad provedenih anketa poznato nam je više primjera da su pojedini slabiji učenici kad su se počeli baviti šahom i zatim kao aktivni šahisti, popravljali uspjeh u školi. U ovim slučajevima šah je pozitivno djelovao. No da bi se postigao takav povoljan efekat, bila je potrebna koordinirana akcija škole i šahovske organizacije. Šahovska organizacija postavila je izvjesna ograničenja za sudjelovanje na takmičenjima: loši đaci (đaci sa slabim ocjenama) bili su iz njih isključeni. Vršena je stalna kontrola uspjeha u školi. To je na učenika djelovalo stimulativno i on se s više odgovornosti i zalaganja počeo odnositi prema svojim školskim dužnostima. Naravno, da nije bilo spomenute koordinirane akcije, do tog efekta ne bi došlo, ali je to primjer, koji pokazuje korisnost takvog zajedničkog djelovanja u cilju postizanja opšteg odgojnog efekta, koji je u krajnjoj liniji i jednoj i drugoj strani cilj.

Nije slučajno što su se neki istaknuti šahisti (istaknuti — svakako u svjetskim razmjerama!) istakli ujedno u životu i kao vrsni stručnjaci-specijalisti. Nekadašnji prvak svijeta u šahu dr inž. Mihail Botvinik uvaženi je kapacitet na polju elektrotehnike i njegov ugled u naučnom svijetu nije uopšte manji od ugleda što ga on uživa u šahovskim krugovima.

Njegov intelektualni razvoj ne samo što nije imao štete od intenzivnog bavljenja šahom, već je išao uporedo s njim. Štaviše, možda je upravo šah imao udjela u oblikovanju njegove intelektualne ličnosti. Razdoblje njegovog najvećeg šahovskog dometa

NAUKA I ŠAH ZAJEDNO: Akademik Milan Vidmar

podudara se, naime, s razdobljem intenzivnog intelektualnog razvoja, ono pada u vrijeme njegovog uspona, dakle, prije nego što je u nauci dostigao svoju punu stvaralačku snagu. A takvih primjera ima više. Jedan od njih je i naš pokojni dr inž. Milan Vidmar, proslavljeni velemajstor i istaknuti svjetski stručnjak u oblasti elektrotehnike.

I nehotice nameće se jedna uporedba: najviši šahovski domet nisu dostigli u prošlosti narodi na vrhuncu svog kulturnog razvitka, već naprotiv narodi kod kojih se taj kulturni razvitak nalazio u fazi najintenzivnijeg uspona. To je bio slučaj s francuskim šahom nakon francuske revolucije, sa sovjetskim šahom nakon Oktobarske revlucije, to je napokon slučaj sa jugoslovenskim šahom nakon oslobođenja, kao i sa šahom u nekim drugim zemljama.

Negativni izuzeci

Na žalost, često se uzimaju kao argumenti protiv šaha rijetki izuzeci od spomenutog pravila. Bilo je takvih izuzetaka, i negirati ih značilo bi zatvoriti oči pred stvarnošću. Bilo je izolovanih slučajeva, kad su pojedini talentovani i perspektivni mladi šahisti zbog šaha zapuštali svoje redovne dužnosti i u šahu tražili ne samo životni cilj već i izvor materijalnih koristi.

No analiziramo li te slučajeve, tada redovno nalazimo kod takvih pojedinaca pogrešan odnos prema šahu. Šah je njima životni cilj, a ne sredstvo razonode i sredstvo iživljavanja emocionalnih i intelektualnih sklonosti.

Takav pogrešan odnos prema šahu zapravo je posljedica lošeg uticaja okoline, koja je, umjesto da tek probuđene sklonosti uravnoteži i usmjeri putem skladnog opšteg razvitka, od mladog čovjeka tražila nešto izvanredno, nešto senzacionalno, nešto što je prevazilazilo njegove trenutne snage, a da bi to postigla nije prezala od toga da probudi njegovu sujetu.

Ponekad takav negativan uticaj potiče od roditelja zaljubljenih u uspjeh svoga djeteta ili od drugih osoba iz njegove najneposrednije okoline, koji žele da im dijete postane šahovski »Wunderkind«. A ponekad takav loš uticaj vrši i jedan dio sportske štampe, gledajući na šah samo kroz usku prizmu vrhunskih takmičarskih uspjeha i poklanjajući u svojoj informativnoj službi više pažnje senzacijama i nekritičnom veličanju ličnosti, nego odgojnim momentima.

Tek što se neki mladi igrač istakao na nekom važnijem takmičenju, makar i relativno skromnim uspjehom, proglašava se

»velikim talentom«, »nadom našeg šaha«, »budućim velemajstorom« itd. — jednom riječju, pravi se od njega sportska zvijezda. Nema sumnje, mlad čovjek, nezreo, bez iskustva, osjeća takvo isticanje svoje ličnosti kao nešto ugodno. On smatra štampu glasom javnosti, glasom čitave naše društvene zajednice, koja eto, »ima oči uprte u njega«. Utoliko prije, što dobro osjeća da se o sportskim podvizima pojedinaca, pa čak i o njihovom privatnom životu, piše više i s mnogo manje kritičnosti, nego o visokim i u biti neuporedivo vrednijim dostignućima njegovih zemljaka na kulturnom, naučnom ili umjetničkom polju. Pa kad je to još popraćeno i nekim drugim oblicima javnog priznanja (prijemi, laskave riječi u prisustvu šireg kruga ljudi, osobito ako se među njima nalaze i uvaženije osobe), ili opet s materijalnom koristi (u obliku povisokih legalnih ili prikrivenih nagrada), onda nije nikakvo čudo što on počinje sebe smatrati nekom »ličnošću«, što počinje omalovažavati dostignuća drugih, stečena mukotrpnim dugogodišnjim radom, što počinje zanemarivati školu, koja mu takva »vidna« priznanja ili koristi ne daje. U nekih je to prolazna pojava pubertetskog razdoblja, koja sa zrelošću jenjava, no u onih s labilnijim karakterom hvata i suviše čvrst korijen i odvodi žrtvu za sportskom »karijerom«. Kad nastupi razočarenje, onda je već suviše kasno.

U ovakvim slučajevima vrijednosti šaha bile su zloupotrijebljene. One su skrenute u sasvim pogrešnom pravcu. I zato je i efekat također ispao loš.

Iz ovakvih, srećom pojedinačnih, pojava ukazuje se potreba za užom saradnjom između šahovskih organizacija i kulturno-prosvjetnih ustanova, a naročito za širim uključivanjem prosvjetnih i drugih društvenih radnika u šahovske forume i rukovodstva osnovnih šahovskih organizacija, da bi se u ovim posljednjim pojačao idejno-odgojni rad. A nameće se i potreba otvorenih razgovora sa predstavnicima štampe, da bi se sa stubaca njezinih sportskih rubrika osigurala veća podrška odgojnim zadacima šahovske organizacije u odnosu na pionire i omladinu, a izostavila trka za senzacijama.

Uloga društvene zajednice u pravilnom usmjeravanju interesa mladih za šah

Društvena zajednica ne smije se, dakle, zadovoljiti samo s tim, da djetetu dâ šah u ruke. Ona mora u isto vrijeme nastojati da oni odgojni elementi koje šah u sebi krije, budu na pravilan

način iskorišteni za oblikovanje ličnosti mladog čovjeka, a suzbijati tendencije da se putem šaha pobuđuju i pothranjuju nečije bolesne ambicije.

To se najbolje može ostvariti u šahovskoj školi, odnosno vanrazrednom aktivnošću učenika — uz pomoć šahovskog nastavnika — pedagoga, koji neće ograničiti svoju djelatnost na to da u nekoliko navrata dođe u školu, da s nekom spektakularnom priredbom privuče pažnju učenika na šah, da potom na brzinu pobere nekolicinu boljih, ambicioznijih mladih šahista sa namjerom da među njima »otkrije zvijezdu« i da onda iščezne na godinu dana, prepuštajući probuđeni interes da dalje životari, kako zna i može. Takve kampanjske akcije, vezane uz neku prigodu ili neovisne o njoj, ne vode ničemu. One ne koriste ni uzdizanju šaha u našoj zemlji u cjelini, a ni oblikovanju karakternih i intelektualnih osobina učenika šahom. One mogu imati jedino neki skromni propagandni efekat. Umjesto toga, nastavnik šaha u školi treba da djeluje kontinuelno, najmanje 5 — 6 mjeseci u toku školske godine. Njegova je dužnost da probuđeni interes stalno podržava, upoznavajući dijete postepeno sa svim ljepotama i zakonitostima šahovske igre, da planski i znalački koristi sve odgojno-pedagoške elemente, koje sadrži šahovska igra, u cilju oblikovanja ličnosti mladog čovjeka, i napokon, da kod povjerene mu omladine i pionira razvije kulturnu naviku i potrebu za kasniji život.

Saradnja kulturno-prosvjetnih i šahovskih organizacija

Ni škola sama, a ni šahovska organizacija sama nisu kadre da uspješno riješe postavljeni zadatak. Školama nedostaje stručni (šahovski) predavački kadar za nastavu šaha. Šahovskim organizacijama nedostaje opet dovoljan broj pedagoga, prosvjetnih radnika, da bi se njihov uticaj osjetio u svakodnevnom radu osnovnih šahovskih organizacija.

Ujedinjenim snagama postigao bi se, međutim, željeni učinak, i to s lakoćom. Šahovske organizacije mogu osigurati kvalitetan predavački kadar školama. One mogu organizovati šahovske tečajeve za nastavnike, koji znaju već nešto o šahu, ali nemaju potrebno opštešahovsko znanje da bi mogli biti nastavnici šaha u svojoj školi. Također, one mogu odabrati neke svoje članove, koji su se istakli kao treneri i predavači šaha po klubovima, ali nemaju odgovarajuće opštepedagoško znanje za rad u školi; takvima bi se omogućilo da u nekoj pedagoškoj ustanovi steknu ono znanje, koje im nedostaje. Kulturno-prosvjetne ustanove mogle

bi uključivanjem većeg broja nastavnika, pedagoga, u šahovske organizacije uveliko pomoći njihovom odgojnom djelovanju u odnosu na pionire i omladinu i na taj način spriječiti pogrešno usmjeravanje razvoja kvalitetnih mladih šahista.

Konačni učinak bi bio od koristi za obadvije strane:

1. Odgojne vrijednosti šaha bile bi iskorištene na širokom planu u razvijanju karakternih i intelektualnih kvaliteta mladog čovjeka.

2. Širok krug mladih ljudi prihvatio bi šah kao kulturnu razonodu za svoj život.

3. Razvoj onih mladih šahista, koji će se na šahovskom polju istaći više od ostalih bio bi usmjeren pravilno, u okviru opšteg oblikovanja ličnosti, a ne jednostrano, samo u interesu vrhunskih takmičarskih rezultata.

4. KAKO IZVODITI NASTAVU ŠAHA

Prve lekcije

Ukoliko nema mogućnosti da članovima kluba neki poznatiji šahista održava iz šaha lekcije, i organizatori kluba mogu sprovodati časove iz teorije po sljedećoj shemi:

1.	Uvodni čas	1 čas
2.	Upoznavanje sa osnovnim pravilima igre	2 časa
3.	Osnovna šahovska znanja	3 časa
4.	Kako se matira kralj	3 časa
5.	Tri stadijuma šahovske partije (otvaranje, središnjica, završnica)	3 časa
6.	Najprostije kombinacije	3 časa
7.	Osnovni zakoni otvaranja šahovske partije	4 časa
8.	Najprostije završnice	2 časa
9.	Dopuna i utvrđivanje pređenog gradiva	3 časa
	Ukupno:	24 časa

Pri ovom metodu rada treba se služiti domaćim zadacima. Sve ove lekcije treba da pokažu šahistima mogućnosti samostalnog rada i da ih pripreme na nastup u praktičnoj igri.

Poslije prvih 6 — 7 časova predavanja treba prikazati jednu cijelu šahovsku partiju koja se završava matom. Pri prikazivanju partije veoma je važno ukazati na cilj i način postizanja toga cilja u šahovskoj partiji. Takođe ono što je prosto ne treba prikazati komplikovano i ne prelaziti brzo i lako preko teškoća. Metode šahovskih predavanja treba stalno unapređivati. Svaki novi metod treba provjeriti praktičnim radom ili igrom.

Jedan od poželjnih metoda rada je i rješavanje dvopoteznih matova.

Ovaj način rada razvija moć kombiniranja, a ne opterećuje učesnike svojom težinom.

Plan rada na kvalitetnom usavršavanju članstva

Godišnji plan rada sa članovima kluba — sekcije treba da iznosi oko 170 časova izučavanja šaha (70 časova izučavanja šahovske teorije i oko 100 časova praktične igre).

Ovaj rad treba da se odvija preko cijele godine u jednom kontinuitetu.

Klub — sekcija treba da za sav ovaj rad obezbijedi pismene materijale koji će se podijeliti slušaocima kursa — šahovske škole. Tematika upoznavanja sa šahom je upoznavanje slušalaca sa elementarnim znanjima o teoriji i praktici šahovske igre. Slušalac treba da se upozna sa logikom i ljepotom šahovskih ideja i njihovim rasprostranjivanjem među širokim masama.

U predavanjima o teoriji otvaranja potrebno je upoznati slušaoce sa principima teorije otvaranja i sa prelazom igre u središnjicu partije, bez suvišnog detaljisanja o pojedinim otvaranjima.

Što se tiče središnjice, slušaocima treba objasniti snagu pješaka i figura u toj fazi šahovske partije, sistematizovati vrste kombinacija, upoznati ih sa načinom ocjenjivanja pozicije.

Što se tiče završnice, slušalac mora biti upoznat sa izvjesnim pozicijama. Naročito treba obratiti pažnju na sljedeće:

— dama protiv pješaka,

— top i pješak protiv topa,

— laka figura protiv lake figure i pješaka itd.

Uporedo sa izučavanjem šahovske teorije nužno je izučavati šahovsku istoriju. Iz šahovske istorije slušalac treba da nauči da cijeni opšte ocjenjivanje šahovskih pozicija i njihovo pravilno završavanje.

Istorijske činjenice treba da budu izložene preciznim temama. Sav rad treba da bude u koncentrisanom materijalu, kako bi ocjena pozicija bila osnovana na čistim faktima. Rad treba da se razvija od prostog prikazivanja ka složenijem, od opštih principa ka pojedinačnim.

U svakom slučaju program predavanja mora biti napravljen prema kategoriji slušalaca pa će se prema tome odrediti i raspored za pojedine kurseve — šahovske škole.

Veliku pažnju treba obratiti izradi domaćih zadataka. Teorijski rad treba kombinovati sa praktičnim. Poslije nekoliko teorijskih časova, odnosno opštih upoznavanja sa šahom treba sa slušaocima održati nekoliko časova praktične igre, organizovati simultanke i samostalne analize pojedinih pozicija. Konačno, za

krajnju usavršenost jednog šahiste neophodna je praktična šahovska igra i rješavanje njenih problema.

Na kraju, veoma ozbiljnu pažnju treba obratiti činjenici da je neophodno da šahista bude fizički spreman. Bez dobre fizičke kondicije i dobrog zdravstvenog stanja nema uspjeha na turnirima. Psihička sigurnost je, takođe, jedan od najvažnijih momenata šahovske igre i treba navesti riječi Aljehina: »Na turniru se nikada ne treba bojati poraza i potrebno je otkloniti svaku psihičku depresiju zbog njega«.

Program za kurseve — škole mogao bi da ima sljedeći sadržaj:

1. Šah u Jugoslaviji i u inostranstvu,
2. Uvodna riječ i upoznavanje sa pravilima igre,
3. Davanje mata u samom početku partije — minijature,
4. Elementarno o pješačkim završnicama (realizacija pješačke prednosti, udaljeni pješak, vezni pješak, slobodni pješak itd.),
5. Različite vrste završnica i neki slučajevi remija pri velikoj materijalnoj prednosti (krivougli lovac, vječni šah, pat, itd.),
6. Snaga pojedinih figura sa upoređivanjem,
7. Kombiniranje,
8. Šahovski zadatak,
9. Plan igre u šahovskoj partiji,
10. Neke završnice lakih figura i elementarne topovske završnice,
11. Kralj i pješak protiv kralja (opozicija, pravilo kvadrata i krajnji pješak),
12. Dama protiv dame i pješaka,
13. Mat lovcem i konjem,
14. Mat sa dva lovca,
15. Ocjena pozicija i iskorišćavanje pozicione prednosti,
16. Primjeri tipičnih kombinacija,
17. Izučavanje otvaranja i njegove karakteristike,
18. Šah našeg doba.

Ukupno: 96 časova

Šahovski rad u školama

Ukoliko postoje mogućnosti, u školama treba organizovati šahovske sekcije sa ciljem da svi đaci nauče bar šahovsku abecedu. U okviru sekcije treba osnovati kružoke po razredima ili formirati šahovsku školu koju će pohađati učenici jedne ili više škola.

Školsku sekciju treba da vode 3 — 5 članova.

Rukovodstvo školske šahovske sekcije bira se između najaktivnijih đaka, koji onda između sebe biraju predsjednika. Svoj rad sekcija je dužna da provodi u najtješnjoj saradnji sa obližnjim klubovima, školskim i omladinskim organizacijama i domovima pionira.

U radu sekcije značajnu ulogu treba da ima nastavnik za fizičku kulturu.

Kao veoma interesantan vid šahovske propagande pojavljuje se ekipno prvenstvo po školama i između škola. Svaki razred trebalo bi da oformi ekipu od 2 dječaka i 1 djevojčice, a škole ekipu od 5 dječaka i jedne djevojčice. Takmičenje treba da se odvija po švajcarskom ili Bergerovom sistemu, zavisno od broja učesnika. Takođe jedanput mjesečno treba održavati zajedničke sastanke učenika iz raznih škola na kojima bi se govorilo o iskustvima u raznim školama. Pored ostalog, u okviru praktičnog dijela programa, tokom godine treba kontinuelno organizovati kategorne turnire, uz obavezno pisanje partija i upotrebu šahovskog časovnika. Prije svega je značajno da se škole uključe u akciju »Šah u škole«.

Program predavanja po školama

Plan predavanja:

1. Kratka šahovska istorija	4 časa
2. Šahovska notacija	2 časa
3. Princip razvijanja figura	4 časa
4. Uporedna snaga figura	4 časa
5. Različiti vidovi preimućstva	2 časa
6. Otvaranja	6 časova
7. Teorija igre u središnjici	18 časova
8. Plan igre	4 časa
9. O završnici	12 časova
10. Rješavanje zadataka i studija	4 časa
11. Praktična igra	90 časova
Ukupno:	150 časova

Samo je po sebi razumljivo da različiti uslovi po klubovima i školama omogućuju i različiti sastav programa. Ovaj program svakako uvijek treba da bude okvir...

IZ ŠAHOVSKE UČIONICE: Generacija polaznika Šahovske škole »Bosna« Sarajevo iz 1981. godine. Ovi vrijedni učenici i šahisti već postižu zapažene rezultate, a o mnogima od njih u skoroj budućnosti će se sigurno mnogo čuti...

Radom škole treba da rukovodi afirmisani šahovski radnik — pedagog. Predavači — treneri u školi moraju da budu izrasliji i kvalitetniji šahisti, ako je moguće majstori.

Predavač treba da ide za tim da njegovi učenici poslije prve godine rada mogu da osvoje III kategoriju odnosno da imaju snagu ove kategorije.

Ovakav plan treba da se ostvaruje ili putem predavanja ili putem lekcija sa preslišavanjem. Predavanja treba voditi na pamet (uz korištenje demonstracione ploče) da bi učenici imali povjerenje u znanje svog predavača.

Na primjer, predavanje o pješačkim završnicama treba da ima sljedeći tok:

Poslije uvodnih riječi treba postaviti poziciju na demonstracionu ploču i poslije 3 — 5 minuta ispitati đake. Obično je ocjena

pozicije veoma različita: jedna grupa misli da je pozicija remi, a druga da je dobijena. Tada treba podijeliti učenike po mišljenjima i produžiti međusobnu analizu do konačne istine.

Mladim takmičarima, koji se ističu izuzetnim rezultatima, treba obezbijediti posebnog trenera — sekundanta.

Treba reći nekoliko riječi o rješavanju problema i studija, jer se ovdje najbolje uočava razlika u mišljenju djeteta i odraslog čovjeka. Djeca će odmah poslije postavljanja pozicije povući nekoliko poteza i objaviti da su riješili zadatak. Protiv takvog načina mora se naročito boriti i ukazati djeci na pravilan način razmišljanja. Za rješavanje pojedinih zadataka mogu se davati i poeni tako da pobjednik bude onaj pojedinac ili grupa, koja sakupi najviše poena.

Na početku časa treba odvojiti nekoliko minuta i za provjeravanje domaćih zadataka na demonstracionoj ploči.

Sada ćemo izložiti opširnije programe predavanja:

1. Kratka šahovska istorija

— Istorija o početku šaha. Razvoj šaha u Evropi i svijetu
— 1. međunarodni turnir u Londonu 1851. godine
— O Adolfu Andersenu
— Gostovanje Paula Morfija u Evropi
— Prvi prvak svijeta Viljem Štajnic
— Meč Štajnic — Cukertort 1886. godine
— Mihail Čigorin. Dva meča Čigorin — Štajnic
— Prvak svijeta Emanuel Lasker
— Hestingški turnir 1895. godine
— O Hariju Nelzonu Pilsberiju
— Meč-turnir u Petrogradu 1895 — 96. godine
— Hoze Raul Kapablanka
— Meč Lasker — Kapablanka
— Aleksandar Aljehin
— Meč Aljehin — Kapablanka
— Dva meča Aljehin — Eve
— Mihail Botvinik
— Ostali prvaci svijeta
— O sadašnjim velemajstorima
— O šahovskim olimpijadama
— O jugoslovenskom šahu.

2. Šahovska notacija

Upoznati učenike sa oznakama na šahovskim poljima. Kako se zapisuje potez. Kratka i puna notacija. Ruska, njemačka, engleska, španska i američka notacija. Notacija u dopisnom šahu. Telegrafska notacija. Fosajtova notacija (za probleme).

3. Princip razvijanja figura

Zakoni otvaranja. Mobilizacija snaga. Pogodna i nepogodna polja. Značaj centra ploče. Borba za centar. Nedostaci ranog uvođenja u igru dama i teških figura. Uloga pješaka. Potezi krajnjim pješacima. Gubitak tempa. Dobijanje tempa. Nepotrebni potezi pješacima...

4. Uporedna snaga figura

U šahovskoj igri figure djejstvuju jedna sa drugom. Snaga jedne figure nije postojana i mijenja se prema karakteru pozicije. Kao jedinica snage uzima se snaga pješaka. Lovac ili konj imaju snagu tri pješaka. Top ima snagu pet pješaka. Razmjena topa za lovca ili skakača naziva se gubitkom kvaliteta. Dama ima snagu dva topa ili snagu topa, lake figure i dva pješaka. Dvije lake figure imaju snagu topa i dva pješaka itd.

5. Različiti vidovi preimućstva

Ocjena pozicije zasniva se na osnovnom omjeru snaga. Zatim faktorima kao što su preimućstvo u prostoru na ploči, slab položaj kralja i slično.

Materijalno preimućstvo je gotovo uvijek odlučujuće u partiji i sastoji se u tome da jedan od protivnika ima više figura ili kojeg pješaka ili jaču figuru protiv slabije.

Preimućstvo se može sastojati i u OSVOJENOM PROSTORU ploče od strane jednog igrača, što mu omogućava da potisne protivničke figure i da ojača snagu svojih figura. Preimućstvo u prostoru je jedan od najvažnijih faktora pri ocjeni pojedinih pozicija.

PREIMUĆSTVO PO UTROŠENOM VREMENU ZA RAZMIŠLJANJE sastoji se u cjelishodnijem trošenju vremena za razmišljanje koje obično traje 2 ili 2,5 sata za odigranih 40 poteza i 1 sat za svakih daljih 20 ili 16 poteza. Ekonomisanje sa vremenom predstavlja jedan od najvažnijih faktora u vođenju partije.

Preimućstvo u prostoru, vremenu i snazi figura još nije garancija za pobjedu. Izvjesni drugi uslovi, kao na primjer, slab položaj kralja, često mogu da odvedu u poraz.

6. Otvaranja

Mnogi šahisti misle da je nepoznavanje teorije osnovno zlo koje im onemogućava da postignu bolje rezultate. Ali, treba razjasniti da je ovakvo gledište nepravilno. Osnovno je, i to je glavni problem u otvaranju — harmonično razvijanje figura i borba za centar ploče. Pogrešno je učenje forsiranih varijanti bez sopstvenog analiziranja i razumijevanja. Treba učiti, uz pomoć pedagoga, na partijama majstora i svojim partijama shvatajući pojmove igre u otvaranju.

Kod mladih šahista treba prvo razvijati taktičke sposobnosti, a nešto kasnije probleme otvaranja. Otvaranje je priprema za igru u središnjici. Zbog toga je veoma važna činjenica — konfiguracija pješaka. Nepravilno postavljeni i izolovani pješaci vode ka slaboj igri u sredini partije.

Klasifikacija otvaranja:

— Otvorene igre počinju napredovanjem kraljevog pješaka.

— Zatvorene igre počinju obično napredovanjem daminog pješaka.

— Poluotvorenim otvaranjima nazivamo otvaranje kada se na 1. e4 ne odgovori sa 1... e5.

7. Analiza odigranih partija

Svaku interesantu partiju treba detaljno analizirati u pojedinim fazama njene igre. Neke partije su interesantne zbog tipičnih grešaka u topovskim završnicama, neke zbog kombinacionih mogućnosti, neke zbog pravilno odigranog otvaranja... itd.

8. Najprostije kombinacije i taktički motivi

Krajnji cilj igre je da se dâ mat protivničkom kralju. Kao jedno od sredstava za postizanje ovog cilja javlja se kombinacija.

Lasker je rekao: »Svaki šahista dužan je da u svakoj praktičnoj partiji kombinira i ostvaruje zamišljene kombinacije«.

Pri ovom treba obratiti pažnju na:

Mat na posljednjoj horizontali, mat lovcem i skakačem, dvostruki udar, zagušeni mat, dvostruki šah, otkriveni šah, vezivanje protivničkih figura, odvlačenje figura od odbrane važnog objekta, pretvaranje pješaka u figuru koja može brzo dati mat, žrtva lovca na h7 odnosno h2, lovačke kombinacije, skakačke kombinacije, pješačke kombinacije, kombinacije teških figura, blokada, oslobađanje polja, otvaranje linija, prekrivanje linija i dijagonala, zahvatanje tačaka, napad na rokadu, složene kombinacije, problemi, zamke, studije, napad na kralja kada nije rokirao pri istorodnim i raznorodnim rokadama itd.

9. Rješavanje zadataka i studija

Zbog razvijanja taktičkih sposobnosti mlade šahiste treba upoznati sa osnovama šahovskog kombiniranja, rješavanjem studija i elementarnim i minijaturnim završnicama.

Pri ovim zadacima treba obratiti pažnju na jednobojne i raznobojne lovce.

10. Elementi šahovske strategije

U šahovskoj partiji borba se mora odvijati po planu. Poslije otvaranja nastaje planska borba za dalje vođenje napada. Pri tome obje strane manevrišu figurama s ciljem da izazovu slabost u protivničkoj poziciji. Zato je u svakoj partiji od presudnog značaja pravilna ocjena pozicije i formiranje pješačke formacije. Dalke, osnovni zadatak strategije je da izazove slabosti u protivničkoj poziciji. Strategijski plan može se podijeliti u tri etape:

— borba za stvaranje slabosti kod protivnika,

— osvajanje protivničkog prostora,

— realizacija postignutog preimućstva.

11. Slaba polja

Slabosti pojedinih polja zavise od rasporeda pješaka, a u izvjesnoj mjeri i figura. Za njihovo iskorišćavanje najpogodnije su lake figure, a u prvom redu skakači.

12. Značaj linija

Otkrivene linije su ozbiljan pozicioni faktor. One vode ka stješnjavanju protivničke pozicije i pružaju teškim figurama mogućnosti za napad. Od posebnog je značaja osvajanje sedmog odnosno drugog reda.

13. Izdvojeni i dupli pješaci

Na tok borbe kao osnovni faktor utiče poredak pješaka. U tijesnoj zavisnosti od toga javlja se dalja aktivnost ostalih figura. Izdvojeni i dupli pješaci su ozbiljni nedostaci pozicije. Uvijek pored slabog pješaka javljaju se i slaba polja, te pješak postaje objektom napada...

* * *

Kompjuteri i šah

Kompjuteri su se dosta afirmisali u šahu, čemu je dao veliki doprinos bivši prvak svijeta inž. dr Mihail Botvinik, poznat i priznat i kao konstruktor. Kompjuteri se mogu uspješno koristiti i u šahovskoj školi. Međutim, kompjuteri su još daleko od najjačih svjetskih igrača — najjači kompjuter je snage šahovskog majstora. Ali, oni mogu pružiti veliku pomoć u sortiranju partija, otvaranja, varijanata, u analizima prekinutih partija i iznalaženju najboljih rješenja, određivanju parova na takmičenjima po švajcarskom sistemu, obračunu rejtinga itd. Njihove su mogućnosti velike... Treba ih maksimalno koristiti...

* * *

Upotreba udžbenika

Postojeće udžbenike šaha, u kojima je obuhvaćena programom predviđena materija za proučavanje, treba obavezno obezbijediti đacima prije početka nastave i po njima izvoditi planirane lekcije.

Pregled literature, koja se preporučuje za učenje šahovske teorije, nalazi se u XVIII dijelu.

Knjige (kao i ostali rekviziti) mogu se naručiti kod sljedećih izdavača:

»Šahovska naklada«, Zagreb, Zrinjski trg 3.

Šahovski savez Srbije — Centar za unapređivanje šaha, Beograd, 7. jula broj 30.

SOUR »Veselin Masleša« — Sarajevo, Obala 4.

SOUR »Svjetlost« — Sarajevo, Petra Preradovića 3.

Podjela diploma

Po završetku nastave polaznicima se, na svečan način, uručuju diplome, u koje treba da bude unesena ocjena uspjeha i četvrta, odnosno, onima koji su se posebno istakli, i treća kategorija. Ukoliko postoji mogućnost, dobro je da se izrade prigodne značke.

5. VRSTE I ORGANIZACIJA ŠAHOVSKIH TAKMIČENJA

Šahovska partija

Osnovni elemenat gotovo svih šahovskih priredbi je šahovska partija koja takođe može da se igra u različitim oblicima. Razlikujemo turnirske, slobodne i brzopotezne partije, zatim partije koje se igraju putem pošte, radija, telegrafa, telefona, zatim one koje se igraju bez gledanja na tablu i, na kraju, konsultacione partije.

Turnirske partije se igraju u svim zvaničnim i prvenstvenim, pa i prijateljskim takmičenjima, kako pojedinačnim tako i ekipnim.

Partije se igraju lagano, po unaprijed propisanom tempu uz upotrebu šahovskog časovnika, koji služi za mjerenje utrošenog vremena razmišljanja jednog i drugog igrača. Svakom igraču se dodijeli određeno i jednako vrijeme za razmišljanje za određeni broj poteza, na primjer, po dva sata za prvih 40 poteza i po jedan za svakih 20 sljedećih poteza. To u prosjeku iznosi 3 minuta za svaki potez, ali to ne znači da igrač za pojedine poteze ne može da razmišlja duže od 3 minuta. On jedino mora da za dva sata odigra 40 poteza, pri čemu je bez značaja vrijeme koje utroši za svaki pojedini potez. Prema tome, pri isteku dva sata, a kasnije poslije isteka svakog sata na časovniku i jednog i drugog igrača posebno, vrši se tzv. vremenska kontrola (naziv, koji je u praksi usvojen je pogrešan, jer se u stvari vrši kontrola broja odigranih poteza) u kojoj se provjerava da li je igrač za određeno vrijeme odigrao propisani broj poteza ili ne (u našem primjeru, kod prve vremenske kontrole 40, kod druge 60, treće 80 itd. poteza).

Ako igrač odigra propisani broj poteza prije vremenske kontrole, dakle ako ne utroši sve raspoloživo vrijeme, onda ovo uštođeno vrijeme može da koristi za dalji propisani broj poteza, tako da će za slijedećih 20 poteza, pri tempu igre koji je uzet u navedenom primjeru, imati za razmišljanje na raspolaganju jedan sat plus uštođeno vrijeme.

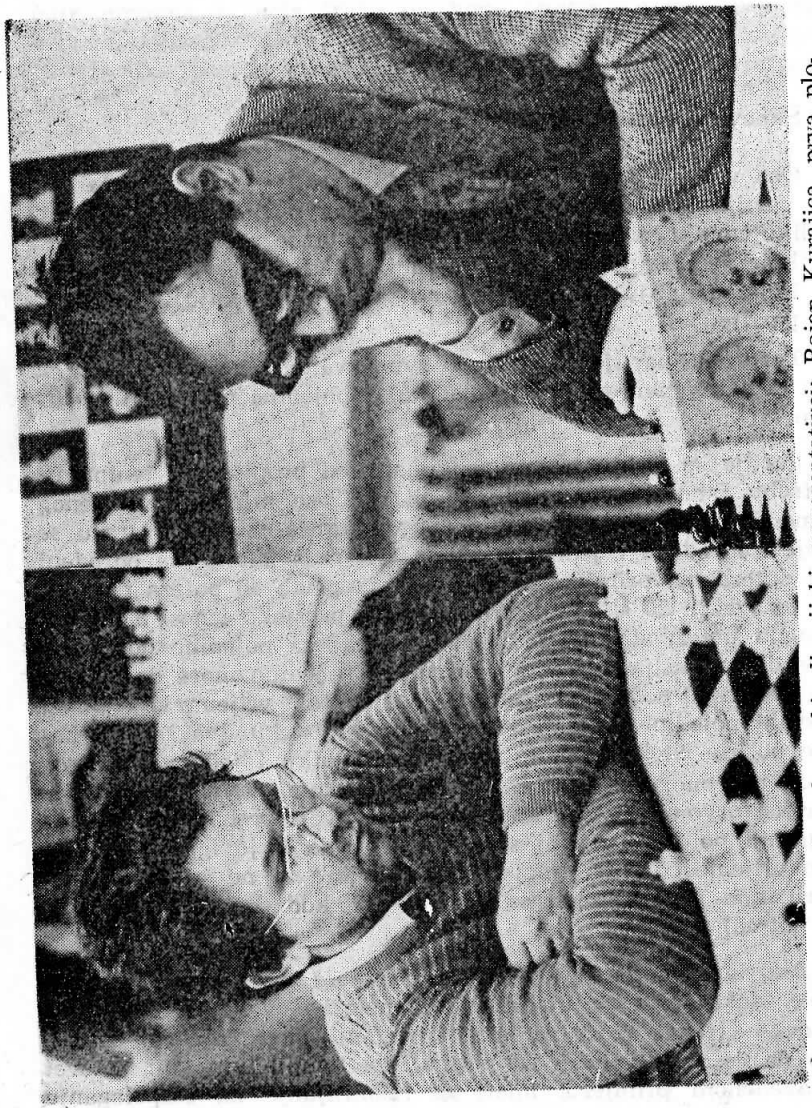

Sarajevski asovi i jugoslovenski olimpijski reprezentativci: Bojan Kurajica, prva ploča »Bosne« i Predrag Nikolić prva ploča »Sarajeva«, za vrijeme turnira 1983.

Pošto vrijeme trajanja turnirskih partija nije jednako za sve partije ni pri istom tempu igre, jer zavisi i od broja poteza koliko je trajala pojedina partija, gotovo na svim takmičenjima, poslije pravilnikom određenog isteka vremena, partije se prekidaju. Isto tako se predviđa vrijeme koliko će se nastavak igrati. Ovo vrijeme koje određuje koliko će se igrati partija do prekida, odnosno pri nastavku do ponovnog prekida, naziva se seansom. Na turnirima, obično, prva seansa traje 4 ili 5 sati (zavisno od toga da li je prva vremenska kontrola poslije 2 ili 2,30 h), a seanse za nastavke 2, 4 ili 6 sati. U izuzetnim slučajevima, kada sve partije treba da budu završene (npr. partije posljednjeg kola ili nastavci pred posljednjim kolom), vrijeme seanse je neograničeno, što se predviđa i turnirskim pravilnikom.

Obično se za tempo igre na turnirima uzima jedna od sljedećih varijanata:

a) 40 poteza za dva i po sata razmišljanja i 16 poteza za svaki dalji sat (trajanje prve seanse 5 sati),

b) 45 poteza za dva i po sata i 18 poteza za svaki dalji sat (seansa 5 sati),

c) 36 poteza za 2 sata i 18 poteza za svaki dalji sat (seansa 4 sata),

d) 40 poteza za 2 sata i 20 poteza za svaki dalji sat (seansa 4 sata),

e) 50 poteza za dva i po sata i 20 poteza za svaki dalji sat (seansa 5 sati),

f) 40 poteza za prva dva sata i 20 poteza za sat u daljem toku igre (prva seansa igre traje 6 sati sa dvije vremenske kontrole).

Ovdje treba napomenuti da obično prva seansa kod pojedinih partija koje se prekidaju traje nešto duže nego što je naznačeno u gornjoj tablici. To biva onda kada igrači odigraju propisani broj poteza (ili više) i utroše sve raspoloživo vrijeme, pa igrač koji kovertira produžuje seansu na taj način što za kovertirani potez troši vrijeme koje mu stoji na raspolaganju za drugu vremensku kontrolu. Na primjer, pri tempu igre pod d), igrači su odigrali po 40 poteza (ili više) i utrošili su po 2 sata, seansa još nije završena dok god igrač koji je na potezu ne kovertira svoj potez, a on za razmišljanje za taj potez može da koristi gotovo sat vremena. Teorijski bi to vrijeme u nekim slučajevima moglo da bude još veće. To bi sve moglo u praksi da stvori znatne organizacione poteškoće. Ali to se ne dešava i rijetko kad u praksi to vrijeme prelazi 1/2 do 3/4 sata. Treba naglasiti, a tu se kod nas često griješi, da na ovaj način produžena prva seansa, nema uticaja na vrijeme trajanja druge seanse, tj. igrač ne može

zahtijevati da zbog toga što je prva seansa trajala duže nego kod drugih partija, vrijeme druge seanse bude kraće. Tako, na primjer, ako je prva seansa trajala četiri i po sata, igrači neće imati pravo da zahtijevaju da u nastavku prekidaju partiju (po drugi put) po isteku jednog i po sata igre, tj. poslije 6 sati ukupne igre, i odigranog propisanog broja poteza, već će to moći da urade tek poslije 2 sata igre u nastavku (ako je to predviđeno vrijeme za seansu u nastavku), tj. faktički poslije ukupno 6,30 sati igre.

Slobodna partija je takva partija koja se igra u jednom umjerenom i slobodnom tempu (bržem nego turnirska partija, a sporijem od brzopotezne partije) bez šahovskog časovnika. Takve partije se igraju kako radi zadovoljstva, tako i radi treninga. S obzirom da se igraju bez časovnika, oslobođene su i svih onih negativnih uticaja koje često vrši časovnik na tok i kvalitet partije. Ovakve partije nemaju oficijelan značaj i partneri su obično poznanici koji neće da zloupotrebljavaju nedostatak časovnika dugim razmišljanjem. Vrijeme trajanja slobodne partije je proizvoljno i zavisi od međusobnog dogovora i uzajamnog razumijevanja igrača.

Brzopotezna partija je partija koja se igra veoma brzo, a tempo igre se određuje na dva sljedeća načina:

— određeno je vrijeme razmišljanja za cijelu partiju (bez obzira na broj poteza kao i na to kako će ga igrač raspoređivati na pojedine poteze),

— određeno je vrijeme razmišljanja za svaki potez.

Po prvom načinu igra se uz upotrebu šahovskog časovnika, a svakom igraču stavlja se obično na raspolaganje za cijelu partiju 5-10 minuta.

Po drugom načinu igra se uz znake zvona (ili na povike »bijeli«, »crni«!) na taj način što se podesi da zvono otkucava ravnomjerno svakih 5, 7 ili 10 sekundi (zavisno od tempa igre), a igrač na koga je red da igra potez obavezan je da vuče tačno na znak zvona.

Detaljniji propisi o načinu igranja brzopoteznih partija iznijeti su u Pravilniku brzopoteznih takmičenja.

Brzopotezne partije, a naročito brzopotezni turniri, zbog svoje dinamike i često neočekivanih obrta, veoma su popularne za širu šahovsku publiku. Za učesnike imaju značaja jer se uvježbava brzina, refleks i preglednost pozicija — dakle, elementi koji

su od značaja i za turnirske partije, naročito za vrijeme »cajtnota«.

Dopisne partije. Igraju se putem prepiske i traju više mjeseci, godinu dana, pa i više. Ako se igra sa jednim protivnikom, onda se igraju obično dvije partije: jedna bijelim, a druga crnim figurama (a ako ih je više, onda se u principu igra paran broj partija radi podjednake raspodjele bijelih i crnih figura). Isto tako i na dopisnim turnirima, svaki učesnik igra sa svakim obično po dvije partije i sve partije istovremeno. Dopisne partije i dopisna takmičenja igraju se po posebnom pravilniku koji je propisan za dopisni šah.

Budući da igrači imaju na raspolaganju po nekoliko dana za svaki potez, dopisne partije imaju velik značaj za kvalitetan razvoj šahista, a naročito iz oblasti teorije otvaranja. Osim toga, one omogućuju hiljadama šahista van šahovskih centara, po malim i zabačenim mjestima, da se takmiče ne odsustvujući sa svojih radnih mjesta. Mnogi čuveni velemajstori su rado igrali na dopisnim takmičenjima.

Posebnu vrstu čine partije, iako su i ovdje kao kod dopisnog šaha partneri kilometrima udaljeni jedan od drugog, koje se igraju preko radija, telegrafa ili telefona.

Slijepe partije. Partija koja se igra »napamet«, tj. bez gledanja šahovske table i figura, naziva se slijepa partija. U starije vrijeme, prije više stotina godina, igranje slijepih partija predstavljalo je veliku atrakciju; danas međutim, po jednu slijepu partiju može da igra gotovo svaki prosječni igrač.

Igranje slijepih partija, jedne ili više, ako ne prelazi razumne okvire u broju partija, ima značaja za igrače jer, u većoj mjeri nego »običan« šah, razvija memoriju, jača koncentraciju, izoštrava sposobnost sagledavanja i proračunavanja mogućnosti i varijanata.

Konsultacione partije. Partije u kojima se na jednoj tabli bore dvije grupe igrača nazivaju se konsultacionim. Ove partije se tako organizuju da jedna grupa igrača igra u jednoj prostoriji, a druga u drugoj — ukoliko klub ima više odjeljenja. Svaka grupa izvještava preko sudije o svom učinjenom potezu, a preko njega prima i odgovor. Obično se i ove partije igraju uz upotrebu šahovskog časovnika i uz obavezno bilježenje poteza.

Konsultacione partije su veoma korisne, jer više igrača razmjenjuje mišljenja o jednoj poziciji i na taj način upotpunjuju svoje znanje.

Konsultacionu partiju može da igra i sam majstor protiv čitave grupe igrača.

Konsultacionoj partiji slična je **alternativna konsultaciona partija.** To je partija u kojoj dva igrača igraju protiv druge dvojice, ali se ne dogovaraju već sva četvorica vuku naizmjenično poteze.

Mečevi i turniri

Ovo je najrasprostranjeniji oblik takmičenja i služi za odmjeravanje snaga između dva ili više igrača, odnosno između dvije ili više ekipa.

Najstarija forma šahovskih takmičenja bili su mečevi između dva igrača, a turniri se javljaju mnogo kasnije (šahovski istoričari navode da je tek 1575. godine održano u Madridu jedno takmičenje koje je odstupalo od dotad uobičajene forme mečeva, a prvi međunarodni turnir u savremenom smislu bio je održan 1851. godine u Londonu). Popularnost turnira je stalno rasla,

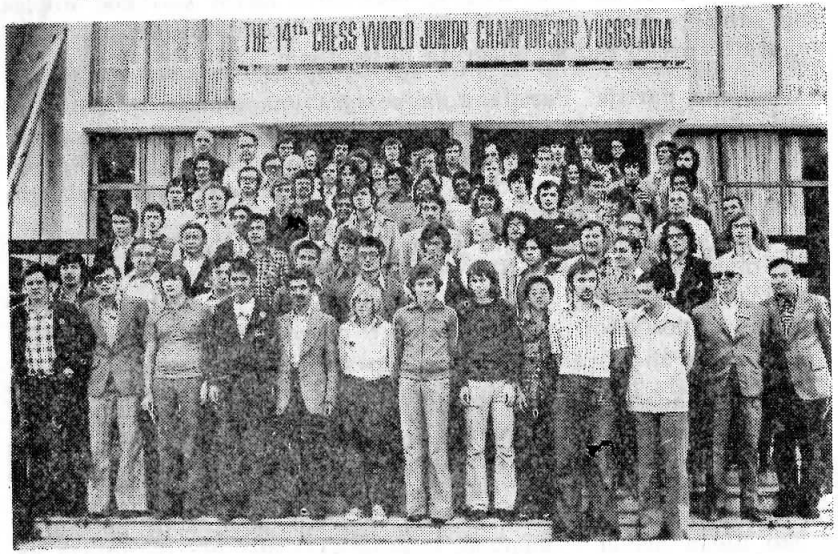

VELIKI BROJ NJIH SU SADA ISTAKNUTA SVJETSKA ŠAHOVSKA IMENA: Učesnici i organizatori XIV omladinskog prvenstva svijeta u šahu, održanom 1975. na Tjentištu, na kome je trijumfovao Čehov (SSSR) ispred Kristjansena i Mestela. . . Sudili su Dragutin Đaja, Borivoje Žarić i Milorad Gaćina.

tako da oni danas predstavljaju najvažniji oblik šahovskih takmičenja, jer se na njima vrši istovremeno odmjeravanje snaga između većeg broja igrača, pa su zbog toga i za široke šahovske mase vrlo privlačni. Strogo uzevši, svako takmičenje koje obuhvata više od dva igrača moglo bi se nazvati turnirom, dok je meč takmičenje od više partija između dva igrača (ili dvije ekipe). Često se mali turniri od 3, 4 ili 5 učesnika nazivaju tromečom, četvoromečom ili petoromečom, odnosno opštim imenom meč-turnirom. Razlika između meč-turnira i običnih turnira je u tome, što na meč-turniru učestvuje mali broj igrača i oni međusobno igraju po dvije ili više partija.

Za organizaciju turnira postoje razni turnirski sistemi prema kojima se određuju susreti takmičara, boje figura i krajnji plasman učesnika. Ovdje ćemo navesti posebne vrste turnira, koji se katkad organizuju i primjenjuju.

U mnogim klubovima organizuju se tzv. **permanentni turniri.** Poslije prvenstvenog turnira kluba sastavlja se rang-lista igrača u kojoj svaki igrač dobija svoj broj. Igrač sa nižim brojem na rang-listi ima pravo da onoga pred sobom pozove na meč. Ako taj meč dobije, pobjednik sa pobijeđenim mijenja mjesto u rang-listi. A ako ne uspije da dobije meč ili utakmica bude neriješena, igrači zadržavaju ranija mjesta u rang-listi. Pozivi na meč upućuju se preko uprave kluba koja o tome donosi svoju odluku, određuje broj partija, termin i ostale detalje, tako da ove utakmice imaju zvaničan karakter. Bijele figure u svim neparnim partijama ima igrač koji je izazvan na meč. Ovakve utakmice sa nizom mečeva nazivaju se permanentnim (stalnim) turnirima.

Posebnu vrstu turnira sačinjavaju **tema-turniri,** koji se organizuju na taj način što svi učesnici moraju igrati unaprijed određeno otvaranje, tj. određen broj početnih poteza koji je propisan turnirskim pravilnikom. Značaj takvih turnira je u tome, što se za obavezna otvaranja, odnosno varijante, propisuju aktuelne i nejasne varijante s ciljem da se ove teoretski razrade i ispitaju, kako bi se poslije turnira o njima mogao dati definitivan sud. Ako se kao obavezno otvaranje izabere neki gambit, onda se ovakav turnir naziva gambitni turnir.

U novije vrijeme u praksi su i **meč-turniri** (na primjer, 10 protiv 10 igrača igraju svako sa svakim).

Naročitu vrstu turnira predstavljaju i **hendikep-turniri,** tj. takvi turniri u kojima jači igrači daju slabijima neki ustupak u figurama. Ovakvi turniri su zanimljivi i za slabije igrače, jer

putem davanja »fore« snage se prilično izjednačuju. Svjetski prvak dr Aljehin veoma je rado učestvovao na ovakvim turnirima.

Simultane produkcije

Simultana produkcija je utakmica u kojoj jedan jak igrač (velemajstor ili majstor) igra istovremeno protiv više igrača (obično 15-30, a rjeđe preko tog broja). Ona pobuđuje velik interes u širokim šahovskim masama, te stoga sa propagandne strane ima višestruki značaj, pogotovo ako majstor još prije simultanke održi i neko popularno i prigodno kraće šahovsko predavanje.

Organizacija simultanke je veoma prosta. Stolovi sa šahovima postave se jedan do drugog u obliku potkovice ili pravougaonika Sa spoljne strane sjede učesnici, za njima su posmatrači, a majstor se kreće u zatvorenom prostoru između stolova. Taj raspored daje mogućnost da majstor ide kao u krugu, tako da od posljednjeg po redu igrača prelazi odmah neposredno na prvog itd.

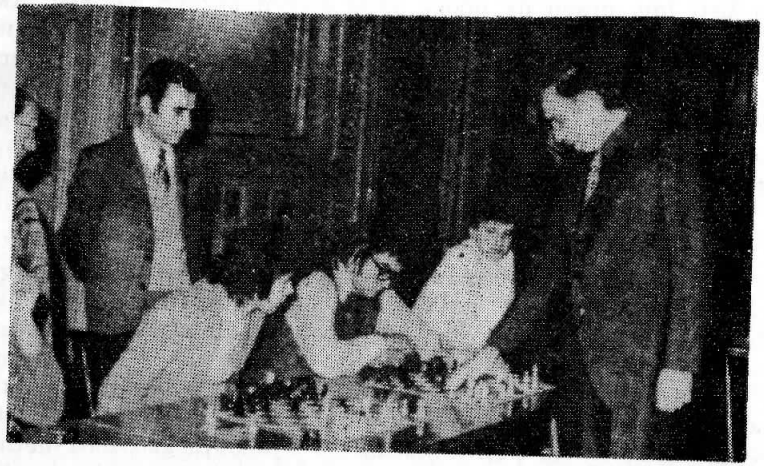

REKORD: Velemajstor Bora Ivkov odigrao je 1973. godine u Domu JNA u Sarajevu simultanku na 44 ploče, što je do sada najveća simultana produkcija u Bosni i Hercegovini sa igračima iz sarajevskih klubova.

Uobičajena pravila koja važe za simultane produkcije su jednostavna i svode se na sljedeće odredbe;

1. Majstor igra sve partije bijelim figurama. Od ovoga pravila može se odstupiti uz saglasnost majstora.

2. Igrač (učesnik simultanke) vuče potez tek kad majstor dođe do njegove table. Ako je ranije smislio potez, igrač mora ipak da čeka na dolazak majstora, pa da ga pred njim odigra.

3. Ako igrač ne povuče potez kad majstor dođe do njegove ploče, onda majstor može da proglasi tu partiju u svoju korist.

4. Igraču je dozvoljeno da, povremeno kada je u mogućnosti, povuče i sljedeći ili više poteza dok je majstor kod njegove table, pod uslovom da odmah (bez zadržavanja) može da odgovori na poteze majstora.

5. U izuzetnim slučajevima igrač može da propusti, odnosno odloži odigravanje svog poteza za sljedeći krug, ali samo uz odobrenje majstora.

6. Dok majstor obilazi druge ploče, učesnik u simultanci ne smije pomjeriti figure na svojoj tabli. Ako majstor uoči da je pozicija na tabli izmijenjena, tj. da je igrač svojevoljno razmještao figure, ima pravo da pozove sudiju koji će partiju registrovati u korist majstora.

7. Učesnik u simultanci nema pravo da izmijeni svoj potez koji je izvršio. Međutim za majstora koji drži seansu, potez se smatra odigranim tek kad se majstor udalji od te table i odigra potez na sljedećoj ploči. Prema tome, majstor ima pravo da izmijeni svoj potez, iako je on faktički bio izvršen (tj. figura bila postavljena na novo polje i ruka odvojena od nje).

8. Produkcija majstora smatra se uspjelom ako je više partija dobio nego izgubio.

Preporučuje se svim učesnicima u igri da pišu svoje partije.

Alternativna simultanka organizuje se kao i obična simultanka, samo što je igraju istovremeno dva majstora, koji idu jedan iza drugog. Prema tome, oni naizmjenično vuku poteze. Majstori se moraju truditi da ne idu neposredno jedan iza drugog, već da budu ravnomjerno udaljeni, kako bi učesnici simultanke imali dovoljno vremena da razmisle o potezu do dolaska majstora. Ova vrsta simultanke je veoma zanimljiva jer obojica majstora moraju da prodru ne samo u planove i kombinacije svojih protivnika već također i svog saigrača. Često se dešava da majstori jedan drugome kvare poziciju, jer imaju različite zamisli i planove. Stoga ovakve simultanke mogu uspješno da igraju oni majstori koji se po snazi i po stilu igre međusobno mnogo ne razlikuju.

Hendikep-mečevi

Ove utakmice razlikuju se od simultanih produkcija po tome što na njima učestvuje znatno manji broj igrača, obično 6 — 12, ali su to najčešće probrani, visokokvalifikovani igrači.

Obično se uzimaju za učesnike u hendikep-meč igrači za dvije kategorije niže od kategorije izvođača seanse (npr., ako seansu izvodi majstor, učesnici su igrači I kategorije). Ove utakmice se igraju uz upotrebu šahovskih časovnika i zbog toga spadaju u ozbiljne šahovske priredbe koje imaju velik značaj za trening ekipa, a istovremeno i za trening izvođača seanse. Kod ove produkcije majstor ne ide redom od igrača do igrača kao u simultanci, već mora da čeka kad neki igrač povuče potez. Teškoća za majstora je u tome što može da se desi da mu nekoliko protivnika istovremeno povuku potez, tj. da njegov časovnik radi na više tabli. Zato majstor mora dobro da ekonomiše vremenom i da pazi da negdje ne prekorači dozvoljeno vrijeme za razmišljanje (tempo igre je obično kao na turnirima, tj. 40 poteza za dva i po sata razmišljanja, ili 40 poteza za 2 sata).

Kako je na ovim utakmicama manji broj učesnika u igri, stolovi se postavljaju u pravoj liniji jedan do drugog. Da bi majstor imao što bolji uvid o proteklom vremenu na časovnicima, časovnike treba postaviti tako da su okrenuti prema sredini (srednjem stolu). Za razliku od simultanke, u hendikep-meču majstor igra polovinu partije bijelim, a polovinu crnim figurama. Kao i kod simultanke, produkcija se smatra uspjelom ako je majstor više partija dobio nego izgubio.

Slijepe produkcije

Produkcije sa igranjem naslijepo poznate su još iz najstarijih vremena. One više nego i jedne druge zadivljuju publiku. Okrenut leđima svojim partnerima, majstor diktira poteze i u svakom trenutku zna tačno pozicije na svim šahovskim tablama.

Običan šah ne zahtijeva naročitu memoriju, a slijepi šah je, međutim, traži u najvećoj mjeri. Dok igrač za tablom ima uvijek pred sobom početnu poziciju kombinacije, dotle onaj koji igra slijepu partiju mora stalno u mislima da obnavlja početnu poziciju. To je glavni uzrok zbog čega je toliko teško i naporno igranje slijepih partija, naročito kad se igra veći broj takvih partija istovremeno. Mnogi igrači, u težnji za postizanjem rekorda u broju

slijepih partija, teško su narušili svoje zdravlje. Zbog toga se ove produkcije ne praktikuju u nekim zemljama (npr. u SSSR).

Najstariji zapis o slijepim igrama potiče iz 970. godine. Ta istorijska ličnost bio je Grk Jozef Čelebi koji je prikazivao svoju vještinu po Indiji, Persiji, Arabiji i Tripolisu. Od tada je proteklo 300 godina do pojave novog šahovskog umjetnika koji igra »naslijepo«. Saracen Bizzerca odigrao je u Firenci 1266. godine tri partije istovremeno i to: jednu normalno i dvije naslijepo. Ovim je zadivio svijet, jer su njegovi protivnici bila tri najjača igrača Italije. (Bizzerca je dvije partije dobio i jednu remizirao — nije poznato koje. U svakom slučaju dobio je najmanje jednu slijepu partiju).

Istovremeno igranje dviju slijepih partija bilo je još uvijek atrakcija i 1790. godine, kako se to vidi iz francuske »Enciklopedije« iz te godine: »Imali smo u Parizu jednog mladića koji je igrao dvije partije istovremeno bez gledanja table i figura, i koji je obje partije dobio. Oba njegova protivnika bili su igrači I klase, ali mladić je mogao, osim toga, obojici da dâ konja prednosti fore. Ovaj mladić se zvao Filidor, sin poznatog muzičara; također i on sam je veliki muzičar. Njegovo dostignuće spada u neobične primjere moći pamćenja i predstavljanja«.

Godine 1793. Filidor je u Londonu, kao 67-godišnjak, odigrao još jednu slijepu produkciju protiv dva igrača i dobio obje partije, ali je stekao svjetsku slavu već ranije kada je 1788. godine u Londonu odigrao tri partije istovremeno, a uz to još svojim protivnicima dao jedan potez prednosti, a trećem još i pješaka. Filidor je dobio sve tri partije.

Od tada se broj partija koje su majstori igrali istovremeno naslijepo stalno povećavao, i za posljednjih 90 godina dostigao neslućene razmjere.

Navodimo ranije rekorde koje su igrači držali u slijepim produkcijama:

L. Paulsen (Čikago, 1857) — 10 partija,
J. H. Cukertort (London, 1876) — 16 partija,
H. N. Pilsberi (Moskva, 1902) — 22 partije, (+17, = 4, -1),
R. Reti (Harlem, 1919) — 24 partije (16,5 : 7,5),
G. Brajer (Kašan, 1921) — 25 partija (+ 15, = 7, -3),
Dr A. Aljehin (Njujork, 1924) — 26 partija (+16, = 5, -5),
Dr A. Aljehin (Pariz, 1925) — 28 partija (+ 22, = 3, -3),
R. Reti (Sao Paolo, 1925) — 29 partija (+ 21, = 6, -2),
G. G. Koltanovski (Anvers, 1931) — 30 partija (+20, = 10),
Dr A. Aljehin (Čikago, 1933) — 32 partije (+ 19, = 9, -4),

G. G. Koltanovski (Edinburg. 1937) — 34 partije (+ 24, = 10),
M. Najdorf (Sao Paolo, 1947) — 45 partija (+ 39, = 4, -2),
J. Fleš (Budimpešta, 1960) — 52 partije (+ 31, = 18, -3).

Zanimljivo je da je i Morfi sa uspjehom igrao slijepe simultanke (u Birmingemu 1958. g., +6, = 1, -1 i u Parizu, iste godine, + 6, = 2). Takođe je među mnogim rekordima, zabilježeno da je 1904. g. malo poznati prvokategornik V. Ostroskij igrao simultanku naslijepo na 23 table.

Takmičenja u rješavanju problema i studija

Ova takmičenja se mogu organizovati na jednom mjestu (u šahovskoj sali) ili u vidu specijalnih rješavačkih turnira koje raspisuju pojedini listovi i časopisi. Takmičenja u sali kratko traju (obično dva sata) i priređuju se na dva načina, zavisno od tehničkih mogućnosti organizatora. Oba načina su podjednako pogodna i garantuju objektivnost postignutog plasmana, ukoliko se u sali zavede potreban red i disciplina.

Kod primjene prvog, standardnog načina, svaki učesnik takmičenja dobija na posebnom listu nekoliko problema i studija (obično šest), koje treba da riješi u određenom vremenu. Za rješenje svakog problema i studije dobija se određeni broj bodova, koji se unaprijed odredi prema težini pojedinog zadatka. Uobičajeno je da dvopotezni problem donosi 2 boda, tropotezni 3, a četveropotezni 4 boda. Za višepotezne probleme i studije određuje se broj bodova zavisno od težine zadatka. Svako nađeno nusrješenje, kao i dokaz nerješivosti, donosi isti broj bodova kao i intendirano rješenje. Svaki učesnik rješava probleme za svojim stolom, nezavisno od drugih, i rješenje upisuje na posebnom listu. Kod dvopoteznog problema dovoljno je upisati prvi potez, a kod ostalih problema i studija moraju se u rješenju naznačiti sve glavne varijante. Plasman na takmičenju se određuje prema broju postignutih bodova, a ukoliko dva ili više rješavača imaju podjednak broj bodova, redoslijed se utvrđuje prema utrošenom vremenu.

U slučajevima kada se želi brži tempo takmičenja, ili kada organizatori ne raspolažu sredstvima za otiskivanje dijagrama, problemi se jedan za drugim postavljaju na demonstracionu ploču, a takmičari ih rješavaju za svojim stolovima. Praktikuje se da rješavanje dvopoteznog problema traje 10 minuta i da se rješavanje svakog problema prekine kada polovina rješavača prijave sudijama tačno rješenje. Po predaji rješenja takmičari izlaze iz sale u sporednu prostoriju. Takmičar koji je prvi riješio problem dobija onoliko bodova koliko iznosi polovina od ukupnog broja učesnika. Na primjer, ako ima 20 takmičara, prvi rješavač dobija za jedan problem 10 bodova, a deseti rješavač 1 bod. Učesnici se zatim vraćaju u salu i takmičenje se po istom principu nastavlja. Po završetku rješavanja posljednjeg problema, saberu se svi bodovi i automatski odredi plasman. Ovaj način je naročito pogodan za masovna problemska takmičenja, na primjer, za takmičenja pionira.

Na rješavačkim konkursima, koje organizuju listovi i časopisi, rješenja se u određenom roku šalju urednicima problemskih rubrika ili časopisa. Na osnovu broja osvojenih bodova formira se tablica rješavača.

Turniri u sastavljanju problema i studija

Turnire u kompoziciji raspisuju pojedini listovi i časopisi ili ih organizuju šahovske organizacije u okviru jubilarnih proslava i drugih značajnih manifestacija. Ovi turniri mogu biti informalni i tematski.

Na informalnim turnirima učestvuju svi originalni problemi koji se u određenom periodu (najčešće u toku jedne godine) objave u listu ili časopisu. Njih ocjenjuju jedan ili više sudija, i po odbacivanju nekorektnih i neoriginalnih radova, najboljim problemima dodjeljuju nagrade, počasna priznanja i pohvale.

Prigodni i tematski turniri su anonimni i učesnici šalju probleme u određenom roku neutralnoj ličnosti, a ova ih dostavlja sudiji bez oznake imena autora. Sudija odbacuje radove koji su promašili temu turnira, a najboljim problemima dodjeljuje predviđene nagrade i odlikovanja. Postoje i takmičenja u kompoziciji koja traju kratko (obično dva sata) i za njih važe iste propozicije kao i za ostale tematske turnire (postavlja se tematski uslov i bira neutralna ličnost i sudija takmičenja, koji određuje plasman).

Organizacioni odbor turnira

Da bi se pripremilo i organizovalo neko šahovsko takmičenje, obično se bira organizacioni odbor kome se povjeravaju sljedeći zadaci:

a) izrada finansijskog predračuna, raspisa i pravilnika takmičenja, koje će docnije organizator da usvoji i potvrdi,

b) obezbjeđenje turnirske sale, potrebnog inventara, rekvizita, rezervisanje smještaja za učesnike, kao i izvršenje svih ostalih tehničkih priprema.

c) rješavanje svih organizacionih problema koji iskrsnu u toku priprema i za vrijeme takmičenja,

d) dostavljanje izvještaja i dokumentacije po završetku takmičenja nadležnom šahovskom forumu.

Broj članova organizacionog odbora određuje se u zavisnosti od značaja, karaktera i obima dotičnog takmičenja. Ako se radi o turniru većeg ranga, onda će broj članova biti veći, pa će često biti potrebno i preporučljivo da se u organizacionom odboru oforme posebne komisije za izvjesne djelatnosti.

Tako se za jedno veće takmičenje mogu predvidjeti sljedeće komisije:

1. Komisija za štampu i propagandu. Ima zadatak da priprema propagandni materijal za štampu i radio, organizuje simultanke učesnika, šahovska predavanja, pres-biro, usmene novine i slično.

2. Komisija za doček i smještaj učesnika. Brine se o dočeku učesnika i rješava sva pitanja u vezi sa njihovim smještajem i ishranom.

3. Komisija za tehničku pripremu takmičenja. Ima zadatak da se brine o uređenju i osvjetljenju sale, zagrijavanju i ventilaciji, obezbjeđenju inventara, organizovanju službe blagajne, redara, demonstratora i vrši tehničke pripreme za svako kolo.

4. Komisija za bilten. Vrši sve poslove oko izdavanja biltena.

5. Finansijska komisija ili finansijski referent. Brine se da se sredstva za turnir upotrijebe i troše po unaprijed pripremljenom finansijskom planu, kao i da se realizuju potrebni prihodi.

6. Vođstvo turnira. Ovo tijelo sačinjavaju: sudija, njegov zamjenik i članovi turnirskog odbora sa zamjenicima. Sudija takmičenja neposredno rukovodi takmičenjem i njegove su dužnosti tačno precizirane Pravilima igre FIDE.

Raspis turnira i turnirski pravilnik

Kada se utvrdi termin odigravanja, osiguraju materijalna sredstva i utvrdi lista učesnika, sastavlja se raspis turnira. Raspis turnira treba poslati svim učesnicima najmanje 15 dana prije početka takmičenja, a za velike turnire i nekoliko mjeseci unaprijed. Raspis treba da sadrži sljedeće klauzule: cilj i namjenu takmičenja, mjesto i vrijeme odigravanja, broj učesnika i imena pozvanih, finansijske i druge uslove takmičenja (troškovi putovanja, smještaja i ishrane i sl.), nagrade, vrijeme dolaska učesnika, kome i gdje treba da se jave po dolasku i rok za podnošenje prijave.

Turnirski pravilnik je detaljniji od raspisa i izrađuje ga sudija turnira prema uputstvima i uslovima koje propisuje organizator. Svaki pravilnik treba da sadrži sljedeće osnovne podatke:

1. naziv i svrha takmičenja,

2. naziv organizatora, datum i čas otvaranja turnira, izvlačenje brojeva, sala u kojoj se turnir igra i trajanje turnira,

3. listu učesnika,

4. vrijeme igranja pojedinih kola i nastavaka i raspored slobodnih dana,

5. Pravilnik ili pravila po kojima se takmičenje igra, tempo igre i vremenske kontrole,

6. eventualne dopunske odredbe i tumačenja Pravila igre FIDE,

7. imena sudija turnira, zamjenika i članova turnirskog odbora,

8. rok podnošenja žalbi i postupak sa žalbom,

9. mogućnost odlaganja partija,

10. sticanje kvalifikacija (kategorija, odnosno plasman za viši stepen takmičenja, pri čemu treba predvidjeti posebne odredbe koje će se primjenjivati u slučaju diobe mjesta),

11. nagrade,

12. ostale odredbe.

Pravilnik mora biti pročitan pred početak takmičenja ili dostavljen svim učesnicima još prije takmičenja, a treba da ga potpišu u znak saglasnosti sudija, članovi turnirskog odbora i svi učesnici. Ukoliko neki igrač propusti da to učini, a ipak učestvuje na takmičenju, smatra se da se saglasio sa odredbama Pravilnika.

Turnirski odbor

Turnirski odbor se sastoji od 3—5 članova (izabranih iz redova igrača i organizatora) i ima zadatak da rješava o žalbama učesnika na odluke sudije takmičenja. Ako neki igrač nije zadovoljan nekom odlukom sudije takmičenja, ima pravo da (obično u roku od jednog sata po isteku seanse u kojoj je nastao spor) uloži pismenu žalbu turnirskom odboru, koji će u predviđenom roku uzeti žalbu u razmatranje i donijeti odluku.

Do odluke turnirskog odbora odluke sudije su izvršne i ulaganje žalbi ih ne obustavlja.

Turnirski odbor također rješava i sporove koji nastanu u pogledu tumačenja pravilnika turnira i Pravila igre FIDE.

Odluka turnirskog odbora je pravosnažna i konačna.

6. REJTING SISTEM FIDE I PRAVILA ZA NJEGOVU PRIMJENU

0.0. Uvod

0.1. U članu 3.2. Pravila za dodjeljivanje međunarodnih titula pominje se »Rejting sistem FIDE«, ali principi ovog sistema, koji imaju naučnu osnovu, nisu detaljnije razrađeni u pravilniku. Osnovni principi i formule za primjenu su izloženi ovdje, u odjeljcima 1 i 2 ovih pravila.

0.2. Mnogi podaci koji su potrebni za dodjeljivanje titula također su potrebni i za rejting (vrednovanje) igrača i primjena ovih dvaju funkcija je kombinovana u pravilniku. U odjeljku 3 i 4 ovih pravila navedeni su izvještaji, kalkulacije i podaci potrebni za sastavljanje zvanične rejting liste. Dio ovog materijala je također iznijet u Pravilniku o titulama, a u ovim pravilima su navedeni odjeljci iz Pravilnika o titulama sa kojima su pojedine tačke povezane.

0.3. Podnošenje izvještaja i podataka može se olakšati upotrebom posebnih formulara koji su priloženi ovim pravilima:

formular 1 — izvještaj o turniru,

formular 2 — obrazac za turnire za međunarodne titule,

formular 3 — podaci o igraču.

0.4. Zadatak je Kongresa FIDE da utvrdi uslove dodjeljivanja titula. Zadatak je rejting sistema da pruži naučne podatke za vrednovanje i ocjenjivanje snage na osnovu pouzdanih statističkih metoda, kako bi Kongres bio u stanju da dodjeljuje iste titule za ista dostignuća igrača i da u svojim uslovima unese ispravke koje želi.

U ovu svrhu potrebna je adekvatna naučna primjena i usavršavanje rejting sistema, kako na kratkoročnoj, tako i na dugoročnoj osnovi. U odjeljcima 5 i 6 ovih pravila ukazano je na važne tačke u tom pravcu.

1.0. Opšti principi

1.1. Rejting sistem FIDE je numerički sistem u kome se rezultati izraženi u procentima mogu pretvoriti u razlike u rejtingu, mogu da se izraze u vjerovatne rezultate koje će igrači sa različitim rejtingom postići.

1.2. Klasifikaciona ljestvica je proizvoljno uzeta, sa rasponom 200 poena između pojedinih kategorija.
(Napomena: ovo se odnosi na tradicionalnu ideju podjele na kategorije, kao što su velemajstori, međunarodni majstori, nacionalni majstori, majstorski kandidati, itd., što ranije nije imalo veze sa brojevima.)

1.3. Osnovu sistema čini normalna funkcija vjerovatnoće statističke teorije vjerovatnoće. Ovo je prikazano u tabelarnoj formi radi pretvaranja naznačenih u 1.1.

1.4. Tabela za pretvaranje rezultata izraženog u procentima (P) u razliku u rejtingu (Dp).

Tabela br. 1

P	D(P)	P	D(P)	P	D(P)	P	D(P)	P	D(P)	P	D(P)
1.0	+	.83	273	.66	117	.49	— 7	.32	—133	.15	—296
.99	677	.82	262	.65	110	.48	—14	.31	—141	.14	—309
.98	589	.81	251	.64	102	.47	—21	.30	—149	.13	—322
.97	538	.80	240	.63	95	.46	—29	.29	—158	.12	—336
.96	501	.79	230	.62	87	.45	—36	.28	—166	.11	—351
.95	470	.78	220	.61	80	.44	—43	.27	—175	.10	—366
.94	444	.77	211	.60	72	.43	—50	.26	—184	.09	—383
.93	422	.76	202	.59	65	.42	—57	.25	—193	.08	—401
.92	401	.75	193	.58	57	.41	—65	.24	—202	.07	—422
.91	383	.74	184	.57	50	.40	—72	.23	—211	.06	—444
.90	366	.73	175	.56	43	.39	—80	.22	—220	.05	—470
.89	351	.72	166	.55	36	.38	—87	.21	—230	.04	—501
.88	336	.71	158	.54	29	.37	—95	.20	—240	.03	—538
.87	322	.70	149	.53	21	.36	—102	.19	—251	.02	—589
.86	309	.69	141	.52	14	.35	—110	.18	—262	.01	—677
.85	296	.68	133	.51	7	.34	—117	.17	—273	.00	−
.84	284	.67	125	.50	0	.33	—125	.16	—284		

Tabela pretvaranja razlike u rejtingu (klasifikaciji) D, u vjerovatni rezultat, P, koje je za igrače sa višim rejtingom od prosjeka takmičenja označen sa H, a za igrače sa nižim rejtingom sa L.

Za rezultat od 0 do 100 procenata rezultat Dp je neizbježno neodređen.

Tabela br. 2

D	P		D	P		D	P		D	P	
RtgDif	H	L	RtgDif	H	L	RtgDif	H	L	RtgDif	H	L
0- 3	.50	.50	92- 98	.63	.37	198-206	.76	.24	345-357	.89	.11
4-10	.51	.49	99-106	.64	.36	207-215	.77	.23	358-374	.90	.10
11-17	.52	.48	107-113	.65	.35	216-225	.78	.22	375-391	.91	.09
18-25	.53	.47	114-121	.66	.34	226-235	.79	.21	392-411	.92	.08
26-32	.54	.46	122-129	.67	.33	236-245	.80	.20	412-432	.93	.07
33-39	.55	.45	130-137	.68	.32	246-256	.81	.19	433-456	.94	.06
40-46	.56	.44	138-145	.69	.31	257-267	.82	.18	457-484	.95	.05
47-53	.57	.43	146-153	.70	.30	268-278	.83	.17	485-517	.96	.04
54-61	.58	.42	154-162	.71	.29	279-290	.84	.16	518-559	.97	.03
62-68	.59	.41	163-170	.72	.28	291-302	.85	.15	560-619	.98	.02
69-76	.60	.40	171-179	.73	.27	303-315	.86	.14	620-735	.99	.01
77-83	.61	.39	180-188	.74	.26	316-328	.87	.13	preko735	1.0	.00
84-91	.62	.38	189-197	.75	.25	329-344	.88	.12			

1.5.1. Za praktičnu svrhu pri upotrebi programiranog kompjutera primjenuje se za P sljedeća formula:

$$P = \frac{1}{1 + 10 - \frac{D}{400}}$$ umjesto $10 - \frac{D}{400}$ treba da piše

$$10 \exp \frac{-D}{400}$$

koja daje približno rezultate u gornjoj tabeli.

2.0. Formule za primjenu sistema

2.1. Formula za ocjenjivanje (mjerenje) nekog rezultata je:
Rp = Rc + Dp
gdje je RP rejting postignutog igračevog rezultata,
Rc je prosječan rejting protivnika

Dp je razlika u rejtingu bazirana na rezultatu u procentima P, a koja se dobija iz tabele 1.4.

(Pogodna formula za turnir po švajcarskom sistemu)

2.2. Na turniru na kome svi učesnici igraju jedan protiv drugog (po Bergerovom sistemu ili round robin), rejting postignutog rezultata može se također izračunati pomoću prosječnog rejtinga učesnika, Ra, umjesto rejtinga igračevih protivnika, Rc,

$$Rp = Ra + Dp \left(\frac{N}{M}\right)$$

gdje je Dp isto što i u 2.1.

N je broj protivnika

M je broj učesnika (ili N + 1).

2.3. U jednom meču, u kome je jedan igrač bez rejtinga, onda njegov protivnik sa rejtingom služi kao standard za upoređenje za nerejtingovanog igrača. U tom slučaju primjenjuje se jednačina iz čl. 2.1. da bi se izračunao postignuti rejting igrača bez rejtinga.

Ako oba igrača imaju rejting, onda meč postaje specijalna vrsta Bergerovog turnira i postignuti rejting oba igrača izračunava se pomoću formule:

$$Rp = Ra + \frac{1}{2} dp$$

gdje je Ra prosječan rejting dvaju učesnika prije meča.

2.4. Izračunavanje promjene u rejtingu pošto je neko takmičenje završeno, vrši se pomoću formule:

$$R = k (W - We)$$

gdje R predstavlja promjenu rejtinga,

W je zbir osvojenih poena, računajući pobjedu sa 1, a remi sa 1/2 poena,

We je očekivani rezultat (broj poena),

K je vrijednost poena izražena u rejting-bodovima (ili razvojni koeficijent).

Obračun uvećanja rejtinga može se izvesti formulom:

(d) W — W(e),

gdje je W(e) zapravo očekivani rezultat dobijen na osnovu jednačine:

W(e) = N x P (D), gdje je N = sa (b), a P(D) je očekivani

rezultat zasnovan na razlici između igračevog rejtinga i prosječnog rejtinga njegovih (rejtingovanih) protivnika, što je u skladu sa Pravilom 1.5., B.02.

2.5. Očekivani rezultat (broj poena koje bi jedan igrač trebalo da osvoji na osnovu svog rejtinga-ranga) izračunava se ovako:

We = N x Pc

gdje je N broj protivnika,

Pc je očekivani procenat koji se zasniva na razlici između prosječnog rejtinga protivnika i rejtinga dotičnog igrača, dobijen iz tabele 1.5.

(Pogodna formula za turnire po švajcarskom sistemu).

2.6. Na turniru po Bergerovom sistemu (Round robin) vrijeme izračunavanja može se uštedjeti pomoću formule:

$$We = Pa - \frac{1}{2}$$

gdje je M broj učesnika,

Pa je očekivani procenat baziran na razlici između prosječnog rejtinga svih učesnika i dotičnog igrača.

2.7. Razvojni koeficijent K se upotrebljava kao stabilizacioni činilac u sistemu. Koeficijent K za igrača koji je novajlija na rejting listi iznosi 25 za prva tri takmičenja, odnosno za 30 partija, zavisno što se prvo ispuni. Poslije toga, vrijednost koeficijenta K iznosi 15 sve dok rejting igrača ne dospije do 2400, a poslije toga K ima stalnu vrijednost od 10.

2.8. Novi rejting, poslije jednog ili više rezultata, može se izračunati formulom:

Rn = r E = R

gdje je Re stari rejting i

R je suma kasnijih izmjena u toku rejting-perioda.

3.0. Procedura podnošenja izvještaja o takmičenju

3.1. Glavni podaci, uključujući i one predviđene Pravilnikom o titulama čl. 3.18 koje treba saopštiti o jednom turniru, grupisani su na uobičajeni način u priloženom formularu 1. Oni obuhvataju:

a) naziv takmičenja, uključujući tačan datum početka i završetka,
b) tempo igranja partija,
c) potpunu tabelu takmičenja,
d) odgovarajuću ovjeru dotične nacionalne federacije, i
e) ime glavnog sudije.

3.2. U konačnoj tabeli treba da budu navedena imena i rezultati učesnika prema prvobitno izvučenim turnirskim brojevima ili prema konačnom plasmanu, sa punim prezimenom i imenima, titulama, naznakom federacije kojoj pripada i rejtingom koji ima. Ovi podaci u načelu treba da se slažu sa onima koji su dati u zvaničnoj rejting-listi. U slučaju da postoji neka razlika, kao što je promjena imena zbog udaje, onda to treba u primjedbi objasniti.
Za svakog igrača treba navesti pojedinačne rezultate protiv svakog učesnika, označavajući ih sa 1, 1/2 ili 0. Rezultate neigranih partija treba obilježiti sa »+« (za pobjedu) ili sa »—« (za poraz i po potrebi ih objasniti).
Bilo kakve neobične okolnosti treba opisati, ukoliko one mogu uticati na važnost rezultata.

3.3. Efektivni period trajanja važnosti rejting-liste je šest mjeseci. Lista se primjenjuje za sva takmičenja koja počnu između 1. januara i 30. juna ili 1. jula i 31. decembra (Pravilnik o titulama čl. 3.23).

3.4. Periodi rejtinga obuhvataju vrijeme od 1. decembra do 31. maja i od 1. juna do 30. novembra. Sva takmičenja koja se završe u jednom rejting-periodu ulaze u obračun za sljedeću listu (Pravilnik o titulama čl. 3.22).

3.5. Izvještaj o takmičenju mora se poslati Sekretarijatu FIDE najkasnije četiri nedjelje po završetku takmičenja (Pravilnik o titulama, čl. 3.18).
Rejtingovaće se samo turniri koji su registrovani kod FIDE. Potrebno je da turnir ima najmanje pet kola.

3.6. Jedna federacija ima pravo da ne podnese rezultate nekog međunarodnog turnira za rejtingovanje jedino ako je u pozivu učesnicima navedeno sasvim jasno da takmičenje nije registrovano kod FIDE i da neće biti rejtingovano. Glavni sudija takmičenja je obavezan da ovo objavi igračima prije nego turnir počne.
Svaka nacionalna federacija treba da odredi jednog zvaničnog predstavnika koji će koordinirati i obavljati poslove oko rejtinga. Njegovo ime treba javiti Sekretarijatu FIDE.

4.0. Procedura računanja

4.1. Skraćenice koje se ovdje upotrebljavaju:
ITT — Međunarodni turnir koji ispunjava uslove za titule,
IRT — Internacionalni turnir koji ispunjava uslove za rejting,
FRL — Zvanična rejting lista FIDE,

Ru — na ITT jedan nominalni broj (2200 za muškarce i mješovite turnire, 2000 za žene na isključivo ženskim turnirima),
Ra — Prosječni rejting turnira za izračunavanje rejtinga i za dodjeljivanje titule (ra = Ri/M),
Rar — Na IRT oznaka za prosječni rejting samo igrača koji imaju rejting,
Dpa — Na IRT prosjek Dp samo za rejtingovane igrače.

4.2. Poslije prijema, formular 1 se provjerava da li takmičenje ispunjava uslove da bude rejtingovano (Pravilnik o titulama čl. 3.1) i da li ispunjava uslove kao ITT (Pravilnik o titulama čl. 4.1, 4.2). Za svaki ITT referent za rejting će pripremiti formular 2.

4.3. Rar se za svako takmičenje izračunava na sljedeći način:

4.3.1. Na jednom ITT ili na IRT smanjenje od 20% nerejtingovanih igrača, igrači bez rejtinga će biti unijeti sa nominalnim brojem (Ru), kao što je navedeno u čl. 4.1.

4.3.2. Na mješovitim turnirima žene sa rejtingom iznad 2200 biće unijete sa njihovim tekućim rejtingom. Ostale žene biće unijete sa rejtingom isto kao i muškarci sa nominalnim brojem 2200.

4.3.3. Na jednom IRT sa više od 20% igrača bez rejtinga, Ra će se izračunavati poslije završetka takmičenja, koristeći prosjek rejtinga, rejtingovanih igrača i njihove odgovarajuće rezultate (ili Dp) da se odredi Ra. Ra se tada izračunava primjenom jednačine 2.2., koja (kada se traži rješenje za Ra) ima oblik: Ra = Rar — Dpa (N/M).

4.4. Izračunavanje promjena u rejtingu i novog rejtinga:

4.4.1. Poslije svakog takmičenja za ranije rejtingovane igrače, referent za rejting unijeće za svakog učesnika podatke sa formulara 1 u formular 3 i izračunati njegovu promjenu rejtinga R na tom takmičenju primjenom formule 2.4. Ista se evidentira (upisuje), pri čemu se primjenjuje odgovarajući koeficijent K.

4.4.2. Kada nerejtingovani igrač ostvari više od 50% (W/N 0,5) tada on stiče početni rejting koji je jednak sa R (ar) odnosno, sa prosječnim rejtingom rejtingovanih igrača, a porast njegovog rejtinga se izračunava na isti način kao i za rejtingovane igrače.
Za igrače koji nisu ranije bili rejtingovani, ako su postigli 50% ili manje poena, dodjeljuje im se njihov izvedbeni (privremeni) rejting (Pravilo 2.1. B.02). R (P) = R (ar) +

+D(P), gdje je R(ar) = sa (a) gore, a D(P) predstavlja rejting razliku zasnovanu na izvedbenom procentu D/N (Pravilo 1.5, B.02).

4.4.3. Ako je R negativan za igrača (igrače) koji je osvojio prvo mjesto na nekom individualnom turniru, onda će se R smatrati da iznosi nulu. Ovo se takođe odnosi i na igrača koji postignu najbolji rezultat na pojedinoj tabeli na nekom zvaničnom ekipnom šampionatu FIDE.

4.5. Novi rejting za narednu FRL (vidi čl. 2,8 gore) ispunjava se po isteku završnog datuma, pošto sva punovažna takmičenja (Pravilnik o titulama 3.1) budu unijeta u formular 3.

4.5.1. Novi rejting za narednu FRL se zaokružuje na najbližu peticu ili nulu.

4.6. Svaki igrač koji odigra više od 50% kola na jednoj olimpijadi i koji osvoji 50% ili više poena biće unijet u rejting listu FIDE sa rejtingom 2205 (2005 za učesnice ženske olimpijade), ukoliko taj igrač nema uslove za viši rejting.

4.7. Uslovi za rejtingovanje igrača koji učestvuju na takmičenjima po švajcarskom sistemu i na ekipnim turnirima (Pravilnik o titulama 3.12).

4.7.1. Izvještaj o turniru po švajcarskom sistemu ili ekipnom takmičenju treba da sadrži: potpunu tabelu takmičenja po švajcarskom sistemu ili pregled rezultata takmičenja i za svakog igrača čiji se rejting obračunava spisak njegovih protivnika sa njihovim pojedinačnim rejtinzima i rezultatima koje je sa tim protivnicima ostvario. Vidi obrasce koji su preporučeni za izvještaj o takmičenjima po švajcarskom sistemu (obrasci 4 i 5).

4.7.2. Umjesto liste protivnika, može se kao izvještaj za rejtingovanje podnijeti kompjuterski izrađena tabela ukoliko ova pokazuje R (c), prosječni rejting svakog protivnika dotičnog igrača, N, broj rejtingovanih protivnika i W broj poena dobijenih protiv rejtingovanih protivnika (1 poen za pobjedu i 0,5 za remi). U isto vrijeme mora se podnijeti i kompletna tabela turnira da bi se mogli provjeriti rezultati. Federacija koja želi da podnese rezultate u ovom vidu treba da prvo konsultuje referenta za rejting FIDE da bi se mogao provesti probni program.

4.7.3. Mečevi i turniri po ševeniškom sistemu se rejtinguju. Sve partije (bez obzira na broj) između igrača koji već imaju rejting, uzeće se u obzir za obračun rejtinga.

4.7.4. Igraču koji ima rejting, partije protiv nerejtingovanih protivnika mogu se računati na bazi rejtinga po završetku takmičenja, pod uslovom da su njihovi rejtinzi veći od 2200 (2000 za žene).

4.7.5. U takmičenju po švajcarskom sistemu i na ekipnim takmičenjima za rejting se računaju samo rezultati postignuti protiv rejtingovanih protivnika. Svi rezultati rejtingovanog igrača protiv rejtingovanih protivnika biće rejtingovani. Rezultati igrača bez rejtinga biće rejtingovani jedino ako taj rezultat uključuje najmanje četiri rejtingovana protivnika.

4.7.6. Ako je jedan igrač koji je novajlija na rejting listi odigrao manje od 9 partija protiv rejtingovanih protivnika ali je u istom ili naredna tri rejting-perioda učestvovao na nekom drugom takmičenju koje ispunjava uslove za rejtingovanje, onda se njegovi rezultati mogu spojiti da bi se ispunio zahtjev za 9 ili više partija.

4.8. Partije koje nisu igrane, bilo zbog toga što je igrač izostao sa takmičenja ili iz drugih razloga, ne uzimaju se u obzir za rejting niti za dodjeljivanje titula.

4.9. Ako na nekom takmičenju neki igrač ima 0 poena, onda se rezultati njegovih protivnika protiv njega ne uzimaju u obzir niti za rejting niti za dodjeljivanje titula.
Kada se rejtinguju igrači muškog pola onda se protivnici ženskog pola, čiji je rejting ispod 2205, smatraju kao nerejtingovani igrači i ne uzimaju se u obzir.

5.0. Kontrola funkcionisanja rejting sistema

5.1. Ljestvica rejtinga nije samo proizvoljna već je takođe sa otvorenim krajevima, bez utvrđenih tačaka ili tačaka koje se mogu reprodukovati. Samo razlike u rejtingu imaju značaj što se tiče vjerovatnoće.

5.2. Ako se kompozicija igrača sa rejtingom u cijelosti mijenja, ili ako se ova cjelina smanjuje ili povećava, rejting-skala se može izmijeniti saobrazno stvarnoj snazi igrača.

5.3. Vrijednost sistema će se sačuvati ako rejting iste vrijednosti iz godine u godinu predstavlja istu jačinu igre.

5.4. Otkrivanje bilo kakvih devijacija u rejting-skali i očuvanje vrijednosti sistema su važne funkcije administratora rejting sistema.

5.5. Otkrivanje devijacija u rejting-ljestvici može se izvršiti odgovarajućim istraživanjem, kao:
a. ispitivanjem rejtinga neke odabrane grupe određenih ig-

rača, starosti od 25 do 40 godina, radi otkrivanja eventualnih izmjena u srednjem rejtingu grupe,

b. ispitivanjem rejtinga grupe igrača na vrhu, na primjer za 50 najboljih, u pogledu promjene srednjeg (prosječnog) rejtinga,

c. ispitivanjem dodjeljivanja rejtinga u okviru službe za rejting.

5.6. Odredbe pomenute u čl. 2.7 i 4.3 imaju za svrhu očuvanje valjanosti sistema i one djeluju automatski.

6.0. Kvalifikacije potrebne za administratora rejting-sistema FIDE

6.1. Administrator (referent) za rejting sistem treba da dobro poznaje statističku teoriju vjerovatnoće i njenu primjenu u prirodnim i društvenim naukama.

6.2. On treba da bude kadar da vrši ispitivanja pomenuta u 5.5, da interpretira rezultate ovih ispitivanja, da vrši potrebne provjere vrijednosti i da Kvalifikacionoj komisiji FIDE preporučuje preduzimanje mjera koje su potrebne za očuvanje vrijednosti rejting-sistema.

6.3. Administrator treba da bude u stanju da odredi opštu kompoziciju rejting-pula, kao i pravac njegovih promjena. On naročito treba da razumije uticaj koji novi igrači i oni koji napreduju imaju na pul. On takođe treba da ima sliku o razvoju šahovskih dostignuća u odnosu na godine starosti.

6.4. Administrator za rejting sistem FIDE treba da bude u stanju da pruži pomoć nacionalnoj federaciji koja želi da ustanovi svoj nacionalni rejting sistem, usklađen sa sistemom FIDE.

6.5. U cjelokupnoj svojoj djelatnosti u primjeni rejting sistema administrator treba da pokazuje visoku objektivnost kakva se može očekivati od jednog sudije FIDE.

Kako FIDE primjenjuje ELOOV rejting sistem

Eloov rejting (rating) sistem (zove se po tvorcu prof. Arpadu Elou) opisan je u mnogim stručnim publikacijama, a posebno opširno i potpuno je osvijetljen u knjizi »Rejting šahovskih igrača u prošlosti i sadašnjosti«, koju je napisao sam autor sistema. U njoj su iznijete mnogobrojne formule za primjenu sistema, kao i cjelovita teorija rejtinga.

Ukratko govoreći, Eloov sistem, koji je u praksu FIDE uvela 1970. godine je numerički sistem u kome se rezultati, izraženi u procentima, mogu pretvoriti u razlike u rejtingu. Istovremeno, na osnovu razlike u rejtingu mogu se prognozirati vjerovatni rezultati koje će igrači postići.

Rejting igrača se utvrđuje na osnovu niza rezultata na turnirima ili u mečevima, a nakon toga rejting se popravlja i preračunava u određenom periodu (FIDE to čini dva puta godišnje — 1. januara i 1. jula).

Klasifikaciona slika je proizvoljno uzeta, sa rasponom od 200 bodova za pojedine kategorije. FIDE primjenjuje rejting sistem samo za igrače koji imaju rejting iznad 2200 bodova (poena) za muškarce, odnosno 2000 bodova za žene. Po tradicionalnoj podjeli, igrači od 2200 do 2399 čine kategoriju nacionalnih majstora, nekih međunarodnih majstora i nekih majstorskih kandidata. U kategoriju od 2400 do 2599 ulaze većina međunarodnih majstora i velemajstora, dok u grupu iznad 2600 bodova spadaju pretendenti na svjetsku šahovsku titulu. Prilikom primjene rejting sistema za cjelokupno članstvo jedne nacionalne federacije javlja se potreba da se ustanovi više kategorija, možda desetak kategorija, tako da budu uključeni igrači mnogih nižih kategorija.

Jedini značaj ovih kategorija je u utvrđivanju izvjesnih normi koje se moraju ispuniti da bi neki igrač dobio titulu FIDE.

Teoretsku osnovu sistema čini normalna funkcija vjerovatnoće koja je izvedena iz statističke teorije vjerovatnoće. Ova se funkcija takođe naziva i funkcijom procentualnog očekivanja (vjerovatnoće) nekog rezultata. Ona se može prikazati u grafičkoj formi ili pak u obliku tabele, kako je to navedeno u čl. 1.4. i 1.5. u pravilniku pod naslovom »Sistem vrednovanja (rejting) FIDE i pravila za njegovu primjenu«.

Krivulja »očekivanog procenta« (vjerovatnoće) može se grafički predstaviti ovako (kao prava linija):

Brojke ispod vodoravne linije (0, 100, 200, itd.) označavaju razliku u rejtingu između dva igrača. Brojevi uz vertikalnu liniju sa desne strane označavaju procenat vjerovatnoće da igrač dobije jednu partiju. Dvije kose linije prikazuju kakve su šanse na pobjedu igrača sa višim rejtingom, a kakvi su izgledi igrača sa nižim rejtingom u jednoj međusobnoj partiji. Kao što se iz grafičkog prikaza vidi, ako je razlika u rejtingu nula (tj. ako imaju isti rejting), onda su šanse na pobjedu jednog i drugog iste — 50 : 50. Međutim, što je razlika u rejtingu veća, to je manja vjerovatnoća da će partiju dobiti igrač sa nižim rejtingom, i obrnuto. Tako, ako je razlika među njima oko 200 rejting bo-

dova, onda su šanse igrača sa manjim rejtingom da dobije partiju svega oko 25%. Iz ovoga se može donijeti i obrnut zaključak: ako jedan igrač postigne 25%, a drugi 75% — onda je među njima rejting — razlika oko 200 bodova.

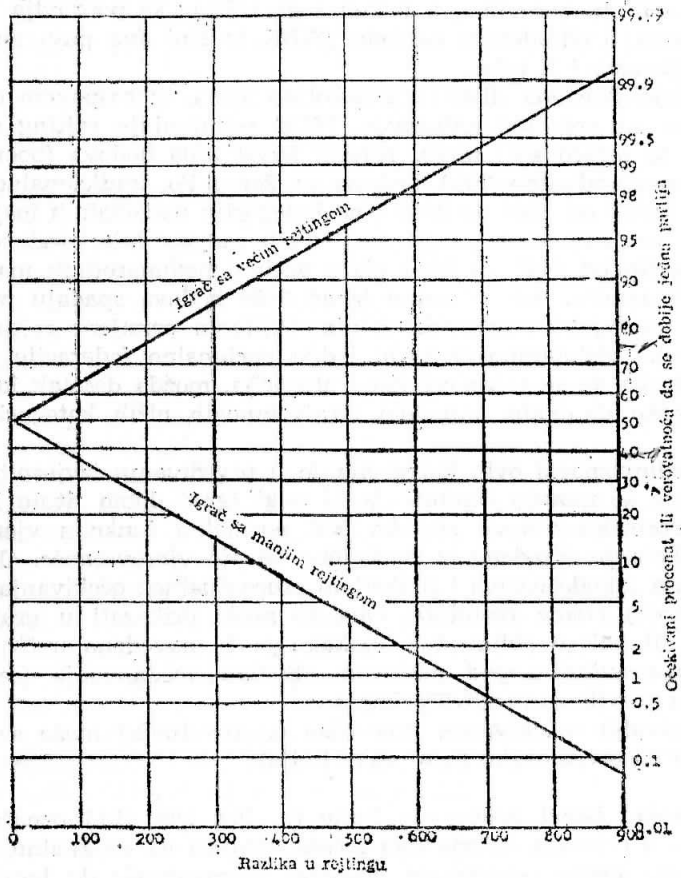

U tablicama, radi lakše praktične primjene, rezultati izraženi u procentima P mogu se pretvarati u razlike u rejtingu Dp. Isto tako, razlike u rejtingu mogu se pretvarati u vjerovatni rezultat izražen u procentima P, kako za igrača sa većim rejtingom (H), tako i za igrača sa manjim rejtingom (L).

»Postignuti rejting« u praksi FIDE upotrebljava se samo kad su u pitanju igrači koji odigraju više od 60 partija u toku perioda za koji se rejting izračunava. Ti igrači (koji imaju više od

60 odigranih partija u tom periodu) dobijaju »performance rating« kao novi rejting.

Da još napomenemo da novi igrač koji dobije nominalni rejting od 2200, pa na turniru postigne rezultat čija vrijednost je ispod vrijednosti nominalnog rejtinga (recimo 2150), onda će na sljedećim turnirima on ipak dobiti ponovo nominalni rejting od 2200 (pretpostavlja se da je u međuvremenu mogao napredovati).

Svi proračuni »očekivanog rezultata« i sl. vrše se na osnovu podataka koji su bili na snazi prije početka takmičenja (tako se računa prosječni rejting Ra, očekivani rezultat We, na bazi rejtinga koji su važili prije starta).

Radne formule sistema

Funkcija vjerovatnoće omogućava postavljanje jednačina ili radnih formula koje se mogu upotrijebiti za mjerenje ili izračunavanje raznih veličina koje nas interesuju, kao što su »postignuti rejting«, očekivani rezultati, promjena rejtinga, itd. Prva od tih jednačina za izračunavanje postignutog rejtinga na jednom takmičenju proizilazi neposredno iz funkcije procentualne vjerovatnoće:

Rp = Rc + Dp

Rp je rezultatski rejting (»performance rating«),

Rc je prosječan rejting protivnika,

Dp je razlika u rejtingu koja se bazira na postignutom rezultatu (u procentima) i koja se dobija iz tabele 1.

Jednačina (1) može da se upotrijebi za izračunavanje »rezultatskog rejtinga« (performance rating — performans rejting) na jednom jedinom turniru ili na nizu turnira. Ona je veoma korisna za primjenu na turnirima po švajcarskom sistemu.

Korisnu modifikaciju jednačine (1), modifikaciju koja se može primjenjivati na turnirima na kojima svi učesnici igraju međusobno, tj. po Bergerovom ili raund-robinovom sistemu, predstavlja formula:

Rp = Ra + Dp (N/M)

Ra je prosječni rejting svih učesnika turnira, uključujući i dotičnog igrača,

N je broj odigranih partija,

M je broj učesnika, tj. M = N + 1.

Dalja varijanta jednačine (1) primjenjuje se za mečeve u kojima oba učesnika već imaju rejting. Ovo je u stvari specifičan slučaj Bergerovog turnira u kome je M = 2N. Ova formula glasi:

Rp = Ra + 1/2 Dp

»Rezultatski rejting« (performance rating) čak i u jednoj dugoj seriji ne mora precizno da odražava snagu jednog igrača u odnosu na njegovu konkurenciju. Radi toga je Eloov sistem planiran da kombinuje »postignute rejtinge« tako da oni na najbolji način pruže ocjenu stvarne, aktuelne snage jednog igrača. Ova kombinacija se naziva igračev rejting ili jednostavno rejting. Treba dakle razlikovati »rezultatski rejting«, tj. »performans rejting« od rejtinga (koji predstavlja kombinaciju, slivanje više podataka o igračevoj snazi). Igračev rejting će pokazivati izvjesne slučajne varijabilnosti, ali ne u stepenu koji se pokazuje kod »performans rejtinga«.

Igračev rejting može se obračunavati poslije svakog takmičenja ili, kao što je slučaj kod FIDE, na kraju određenog perioda predviđenog za rejting. Ovo se radi pomoću formule koja je poznata kao »kontinuirana rejting farmula«:

Rn = Ro + K (W-WE)

Rn je novi rejting,

Ro je rejting igrača prije početka takmičenja,

W predstavlja osvojeni broj poena (računajući za svaku dobijenu partiju jedan poen i za svaki remi pola poena),

We predstavlja »očekivani rezultat«, tj. broj poena koji se može očekivati da će igrač sakupiti polazeći od njegovog rejtinga Ro na početku takmičenja,

K je tzv. razvojni koeficijent, u stvari vrijednost koju ima jedan poen kada se pretvara u rejting-bodove.

Jednačina (4) vrši aritmetičku operaciju sjedinjavanja posljednjeg dostignuća sa ranijim rejtingom, tj. stvaranja prosjeka od te dvije vrijednosti, tako da se u izvjesnoj mjeri smanji uticaj ranijih dostignuća, a da se u isto vrijeme sačuva vrijednost posljednjeg rezultata. Logika jednačine je očigledna bez algebarske provjere: igrač koji osvoji više poena nego se to može očekivati (na osnovu ranijeg rejtinga) dobija rejting bodove, a igrač koji postigne slabiji rezultat od očekivanog — gubi bodove.

Koeficijent K održava odgovarajući značaj koji će se dati rejtingu prije takmičenja i dostignuću koje će igrač postići na dotičnom takmičenju. Ako je koeficijent K visok, onda se time daje veća težina najnovijim rezultatima. Ako je koeficijent K manji — onda se stavlja naglasak na ranije rezultate. Radi toga se koeficijent K može upotrijebiti kao sredstvo da se istakne različita vrijednost promjena u igračevim rezultatima. Na izvjestan način to je razvojni koeficijent igrača, jer prati razvojni put u karijeri jednog takmičara (mladi igrači se brzo razvijaju i

otuda veći koeficijent pri računanju rezultata, zatim slijedi period stabilizacije rezultata, a na kraju karijere laganog opadanja rezultata).

U praksi koju primjenjuje FIDE K varira od 10 do 25. Manja vrijednost 10 se primjenjuje za igrače koji su trenutno ili u ranijem periodu dostigli rejting od 2400 bodova ili više, čiji rejting je stabilniji nego li igrača sa nižim rejtingom. Vrijednost koeficijenta 15 se upotrebljava za igrače koji imaju rejting ispod 2400, dok se vrijednost 25 daje koeficijentu K kada se obračunava rezultat igrača koji nisu ranije imali rejting. Ova vrijednost od 25 za nerejtingovanog igrača primjenjuje se za prva tri takmičenja na kojima je učestvovao ili za 30 partija (zavisno od toga što će prvo ispuniti).

U jednačini (4) drugi dio veze na desnoj strani izražava promjenu rejtinga koja nastaje kao posljedica rezultata koji je igrač postigao na dotičnom turniru. Ova promjena rejtinga označava se uobičajenim znakom ΔR. Formula za izmjenu rejtinga dakle glasi:

$$\Delta R = K\,(W - WE) \qquad (5)$$

U primjeni rejting-sistema u FIDE novi rejting se ne obračunava poslije svakog takmičenja. Umjesto toga, vrše se promjene rejtinga. Potom na kraju rejting-perioda sumiraju se sve izmjene u rejtingu i tako se dobija novi rejting, koji ostaje u važnosti narednu godinu dana. Ako upotrijebimo znak Σ (sigma) da označimo zbir, onda formula novog rejtinga može se predstaviti ovako:

$$Rn = Ro + \Sigma\,(\Delta R) \qquad (6)$$

Jedan izuzetak u primjeni formule (6) čini se kod aktivnih igrača koji odigraju 60 i više partija u jednom rejting-periodu. Za ove igrače novi rejting se izračunava kada se uzme rezultatski rejting (»performance rating«) za protekli period i izračunava pomoću jednačine (1) ili (2). Razlog koji opravdava ovakvu praksu je činjenica da kod odigranih 60 i više partija stepen pouzdanosti »performance ratinga« iznosi više od 99 odsto.

U jednačinama (4) i (5) »očekivani rezultat« se može izračunati na više načina, pri čemu se uvijek upotrebljava tabela 2. Najpreciznij metod je da se saberu »procenti vjerovatnoće« (vjerovatni rezultati iskazani u procentima) protiv svakog protivnika sa kojim se igrač sreće, tj. na osnovu rejtinga jednog igrača može se prognozirati koliko procenata on ima izgleda da dobije partiju

protiv svakog protivnika pojedinačno. Prema tome, takva formula za izračunavanje »očekivanog rezultata« bi glasila:

$$We = \Sigma (Pi) \qquad (7)$$

Uz neznatni gubitak preciznosti, može se upotrijebiti jedan kraći metod — time što će se upotrijebiti procentualno očekivani rezultat Pc koji je baziran na razlici između igračevog rejtinga i prosječnog rejtinga njegovog protivnika. Ako N opet predstavlja broj protivnika, onda We se dobija formulom:

$$We = N \times Pc \qquad (8)$$

Najzad, kad je u pitanju turnir po Bergerovom sistemu (round-robin) onda se može uzeti »očekivani procentualni rezultat« Pa baziran na relaciji između igračevog rejtinga i prosječnog rejtinga svih učesnika takmičenja. Ako opet M označava broj učesnika onda se We može izraziti ovako:

$$We = (M \times Pa) - \tfrac{1}{2} \qquad (9)$$

Postupak sa novim igračima

U praksi FIDE igrači bez rejtinga dobijaju nominalni rejting od 2200 bodova (muškarci) i 2000 bodova (žene). Promjene rejtinga se potom izračunavaju od ove osnove pomoću jednačina. Treba istaći da ovaj način neće dati novom igraču rejting koji bi bio jednak njegovom prvom (performans rejtingu« (performance rating) — ukoliko je igrao manje od 30 partija. Međutim, postavljajući vrijednost koeficijenta K na 25, igrač će kasnije, kad bude odigrao približno 30 partija, dobiti rejting koji će biti skoro jednak »performans rejtingu«. Jedan novi igrač koji je odigrao više od 30 partija u toku prvog rejting-perioda u kome je učestvovao na takmičenjima dobiće, naravno, »performans rejting« za taj period.

Prilikom primjene sistema u nacionalnim granicama može se pokazati da u evidenciji ima mnogo više igrača bez rejtinga nego li onih koji imaju rejting FIDE. U takvim slučajevima mogu se organizovati turniri sa velikim brojem učesnika kako bi »nerejtingovani igrači« dobili početne rejtinge. U načelu, ovi turniri treba da budu igrani po Bergerovom sistemu, sa najmanje 20 učesnika i bar sa četiri igrača koji imaju rejting. U tom slučaju, uzimajući svakog od »rejtingovanih« igrača kao standard za upoređenje, može se odrediti prosječan rejting grupe učesnika.

Ovo se postiže na taj način što se pomoću jednačina (2) traži rješenje za prosječni rejting Ra, to jest:

$$Ra = Rp - DP \ (N/M) \qquad (10)$$

U ovom slučaju za svakog od rejtingovanih igrača kao Rp se uzima jednostavno rejting dotičnog igrača, jer se sada on smatra kao standard za upoređenje. Naravno, sasvim je moguće da svaki rejtingovani igrač neće postići rezultat prema svojoj snazi, pa je otuda potrebno da bar četiri igrača sa rejtingom budu među učesnicima jednog rejting-turnira. Različite vrijednosti Ra (prosječnog rejtinga) koje se dobiju od različitih rezultata mogu se zatim ujednačiti da bi se dobio jedan realniji srednji rejting Ra. A kad se jednom nađe Ra, onda se »performans rejtinzi« svih učesnika mogu odrediti pomoću formule (2). Naredna takmičenja između novorejtingovanih igrača će automatski uskladiti svaku neujednačenost koja bude nastala iz prvog turnira.

Rejting i dužnosti sudije

Rejting je postao važan faktor na turnirima, a želja svakog šahiste je da se uključi u Rejting listu FIDE, jer to je ujedno i viza za učešće na turnirima za sticanje viših titula.

U početku, rejtingovali su se samo zvanični turniri FIDE, međunarodni turniri i državni šampionati. Međutim, sada se rejtinguju gotovo svi turniri koji ispunjavaju uslove.

Obaveza šahovskog sudije je da po završetku turnira, a najkasnije 30 dana nakon toga, dostavi tabele odigranih turnira.

S obzirom na ove okolnosti, šahovske sudije imaju sve delikatniju dužnost i obavezu da rezultate šahista na turnirima obrade i na vrijeme dostavljaju nadležnim komisijama za rejtingovanje, čime se posao sudije povećava, a uloga sudije postaje sve važnija na takmičenjima.

Već prije početka turnira sudija treba da upozna učesnike sa očekivanim rezultatima svakog pojedinca, potrebnim brojem poena da igrač zadrži svoj postojeći rejting — odnosno da se uključi u Rejting listu FIDE, ako ranije nije imao rejting.

Sudija (bez obzira kojeg ranga) izložen je na turniru pitanjima učesnika o rejtingu, pa zato treba dobro da upozna ovu oblast, za koju do sada nije bilo dovoljno uputstava i materijala.

Sudija o rejtingu treba da zna:

— Turnir ispunjava uslove za rejtingovanje ako na njemu učestvuje bar jedna trećina igrača sa zvanične rejting liste FIDE.

— Za igrače koji nemaju rejting uslov je da moraju odigrati na jednom takmičenju bar četiri partije protiv rejtingovanih igrača.
— Kada se turnir igra po Bergerovom sistemu, broj učesnika treba da je najmanje 10 (ako je broj učesnika manji od 10, onda svi učesnici treba da imaju zvanični rejting FIDE).
— Ako se turnir igra po švajcarskom sistemu ili pak, ako je ekipno takmičenje (po Bergerovom ili švajcarskom itd. sistemu), za obračunavanje rejtinga uzimaju se samo rezultati sa rejtingovanim igračima, bez obzira na broj kola i partija.
— Sve partije (bez obzira na broj) između igrača koji već imaju rejting uzeće se u obzir za obračunavanje rejtinga.
— Tempo igre ne smije biti brži od 46 poteza za 2 sata, a dnevno se mogu igrati najviše dva kola. Za turnire za dobijanje titule važi pak čl. 4.1. Pravilnika za dobijanje titula FIDE.
— Promjena rejtinga za jednog igrača obavlja se na kraju »Rejting perioda« za sve turnire koje je igrao u tom periodu.
— Igračima sa postojećim rejtingom koji u jednom »Rejting periodu« odigraju 60 i više partija, odnosno igrači koji još nemaju zvaničan rejting, a u jednom rejting periodu odigraju više od 30 partija obračunava se performans-rejting (vrednuje se postignuti rezultat rejting poenima, a ne uzima se u obzir raniji rejting igrača).
— Igrač se unosi u zvaničnu Rejting listu FIDE kada je odigrao minimum 9 partija sa rejtingovanim igračima. Ako se ovaj uslov ne ispuni na jednom turniru, onda se rezultati sa narednih turnira (takmičenja) mogu spojiti radi sticanja početnog rejtinga.
— Za prva tri turnira, odnosno do 30 odigranih partija, igračima sa nominalnim (uslovnim) rejtingom 2200 — muškarci i 2000 — žene, primjenjuje se K (Koeficijent) 25 za svaki cio poen.
— Igračima koji već imaju zvanični rejting FIDE primjenjuje se poslije svakog turnira za obračunavanje (vrednovanje) rezultata K = 15 (za šahiste i šahistkinje sa postojećim rejtingom manjim od 2400), odnosno K = 10 (za šahiste i šahistkinje sa rejtingom 2400 i većim). Ovaj koeficijent (10) obračunava se i igračima koji su imali već rejting 2400 i više, ali su zbog slabih rezultata pali ispod ove norme.

— igrači koji su ranije imali rejting, pa su zbog slabih rezultata pali niže od 2205 (muškarci) odnosno 2005 (žene), smatraju se kao igrači bez rejtinga (kada nastupe na sljedećem turniru dobijaju nominalni rejting od 2200, odnosno od 2000 poena). Kad ponovo postižu rezultate i počnu da napreduju — njihovi poeni vrednovaće se koeficijentom 15 (ako ne poprave rejting, brišu se sa Rejting liste nakon dvije godine).
— Kada šahistkinja igra na mješovitom turniru upisuje joj se njen trenutni rejting ukoliko je veći od 2200, a u suprotnom se upisuje kao nerejtingovani muškarci sa 2200.
— Rejting igrača (kada prestanu da se aktivno bave šahom), važi još pet narednih godina, a potom se igrač skida sa tekuće rejting liste i biće prebačen na posebnu listu neaktivnih igrača. Međutim, njegov rejting je »zamrznut«, i kada se ponovo aktivira, njegov rejting postaje važeći.

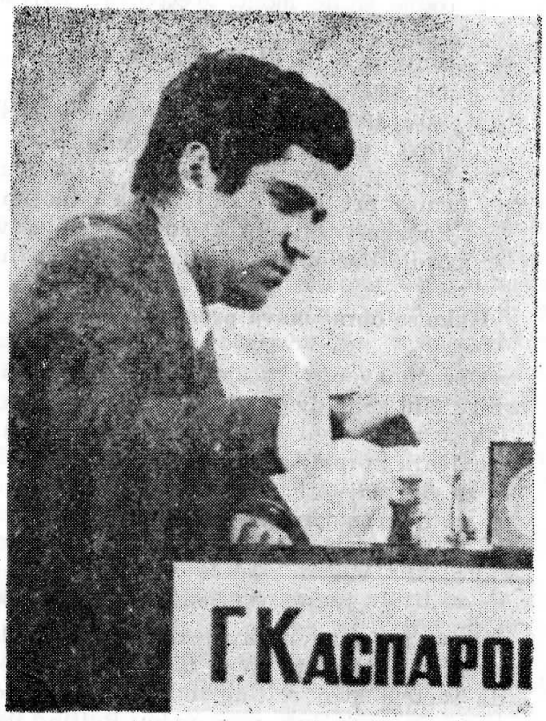

METEORSKI USPON DO SVJETSKOG VRHA:
Najmlađi šampion svijeta 22-godišnji velemajstor Gari Kasparov, igrač s najvećim rejtingom od 1984. godine, suvereni gospodar svjetske šahovske scene...

Slučaj bivšeg prvaka svijeta Roberta Fišera, čiji je rejting bio 2780: kada bi se Fišer ponovo aktivirao, ovaj rejting — skoro nedostižan za šahiste — ponovo bi postao važeći.

— Igrači koji na turniru pobijede ili podijele prvo mjesto, ne gube rejting čak i ako osvoje manji broj poena od očekivanog rezultata. Rezultati protiv igrača koji na kraju takmičenja imaju 0 poena ne uzimaju se u obzir ni za rejting ni za titulu.
— Igrači bez rejtinga kada igraju na turniru gdje se osvaja bal za velemajstora, ne računaju se u sastav turnira onim igračima koji osvajaju ovaj bal. Za ostale norme računaju se partije ovih igrača bez rejtinga.
— Kontumacijom ubilježene partije u tabelu i one koje nisu igrane (zbog istupanja nekog igrača sa turnira), ne uzimaju se u obzir za rejtingovanje i titule.
— Na međunarodnom turniru na kome se osvajaju međunarodne titule mogu učestvovati najviše 20% igrača bez rejtinga.
— Rejting se u FIDE obračunava dva puta godišnje i to za sve partije koje je igrač odigrao u jednom »rejting periodu« (polugođu). Rejting igrača važi od 1. januara do 30. juna i od 1. jula do 31. decembra.
— Za rejtingovanje rezultata FIDE uzima u obzir tabele turnira prispjele do 31. maja odnosno do 30. novembra.
— Zaokruživanje prosječnog rejtinga vrši se na najbliži cio broj. Razlomak 0,5 zaokružuje sa na više (0,4 na niže).

Kako se obračunava prosjek turnira

Obračunavanje prosjeka rejtinga svih učesnika na jednom turniru čini se iz dva razloga:

1. Da se na osnovu tog prosjeka odredi kategorija turnira i izračunavaju norme:
   — za velemajstora
   — za internacionalnog majstora,
   — za majstora FIDE i
   — za titulu jugoslovenskog šahovskog majstora.
2. Da se na osnovu prosjeka rejtinga svih učesnika izračunava očekivani rezultat (We), tj. potreban broj poena svakom igraču da sačuva svoj rejting, odnosno broj poena igračima bez rejtinga da se uključe u zvaničnu Rejting listu FIDE.

Prosjek rejtinga svih učesnika izračunava se tako, što se rejtinzi svih učesnika saberu (igračima bez rejtinga daje se uslovni rejting: 2200 muškarcima, a 2000 ženama), a potom podijele sa brojem učesnika. Tako dobijeni prosjek označava i jačinu turnira po Elo sistemu od 1. (2251 — 2275) do 16. kategorije (2626 — 2650).

Raspon u svakoj kategoriji je 25 rejting poena.

Međunarodni turniri dijele se prema vrijednosti (Rejting-poeni) u 16 kategorija:

Kategorija	1.	od 2251	do 2275	vrijednosnih poena
Kategorija	2.	od 2276	do 2300	vrijednosnih poena
Kategorija	3.	od 2301	do 2325	vrijednosnih poena
Kategorija	4.	od 2326	do 2350	vrijednosnih poena
Kategorija	5.	od 2351	do 2375	vrijednosnih poena
Kategorija	6.	od 2376	do 2400	vrijednosnih poena
Kategorija	7.	od 2401	do 2425	vrijednosnih poena
Kategorija	8.	od 2426	do 2450	vrijednosnih poena
Kategorija	9.	od 2451	do 2475	vrijednosnih poena
Kategorija	10.	od 2476	do 2500	vrijednosnih poena
Kategorija	11.	od 2501	do 2525	vrijednosnih poena
Kategorija	12.	od 2526	do 2550	vrijednosnih poena
Kategorija	13.	od 2551	do 2575	vrijednosnih poena
Kategorija	14.	od 2575	do 2600	vrijednosnih poena
Kategorija	15.	od 2601	do 2625	vrijednosnih poena
Kategorija	16.	od 2626	do 2650	vrijednosnih poena

Kada smo obračunali prosjek rejtinga jednog turnira, automatski iz tablice za Međunarodne turnire saznajemo i potreban broj poena (izražen u procentima) za bal velemajstora, internacionalnog majstora i FIDE majstora. Obavezno je da znamo da se rezultati sa igračima bez rejtinga ne računaju za bal velemajstora (dok se za bal internacionalnog majstora i FIDE majstora računaju). Zato sudija, kada na turniru ima i učesnike bez rejtinga, mora dvojako da obračunava norme: za bal internacionalnog majstora i FIDE majstora obračunavaju se norme na osnovu prosjeka rejtinga svih učesnika, a za bal velemajstora uzima se prosjek rejtinga samo učesnika sa rejtingom.

Tako se može dogoditi da jedan isti turnir u jednom slučaju može da bude jedne, a u drugom slučaju druge kategorije.

Prilikom zaokruživanja decimala kod poena postupak je slijedeći: ako je računica pokazala da je norma za 5 stotinki veća, onda se ovih pet stotinki zanemaruje.

Norme za bal internacionalnog majstora i FIDE majstora obračunavaju se na osnovu prosjeka rejtinga svih učesnika.

Prosjek rejtinga svih učesnika na ovom turniru koristimo i za **obračunavanje očekivanog (vjerovatnog) rezultata** svakog pojedinca (broj poena potrebnih da se sačuva postojeći rejting, odnosno za igrače bez rejtinga, potreban broj poena da se uključe u zvaničnu Rejting listu FIDE).

Pošto je sudija na početku turnira uz Pravilnik obradio i očekivani rezultat (WE) za svakog pojedinca, pružio je automatski dovoljno podataka da igrač do kraja turnira može da prati svoj rezultat vrednovan kroz rejting sistem, pod uslovom da je sudija dao i podatke da su koeficijenti: 25 — igračima bez rejtinga, 15 za igrače ispod 2400 i 10 za igrače sa 2400 rejtingom i višim.

Za sva izračunavanja rejtinga neophodne su tablice (1 i 2) navedene u pravilniku »Rejting FIDE i njegova administrativna pravila«. U tabeli 2 naznačeno je kada razlika D u rejtingu (tj. razlika između prosječnog rejtinga turnira i rejtinga samog igrača), iznosi 198—206 bodova, onda igrač (čiji je rejting manji od prosjeka turnira) treba da osvoji 24% poena na turniru da bi zadržao svoj rejting.

Dalje primjenjujemo formulu We = MPa — ½ iz čl. 2.6. pomenutog Pravilnika, kako bismo izračunali očekivani rezultat. Računanje dalje ide jednostavno:

po formuli: $i = \frac{kp}{100}$ izračunavamo

koliko iznosi 24% iz 14 partija i od toga oduzimamo još ½.

Obično to sudije rade tako: pomnoži se 24% sa brojem učesnika 14 i dobijeni proizvod 336 podijeli sa 100, pa se na kraju oduzme 0,50. To znači 24% x 14 = 3,36 poena minus 0,50 = = 2,86 poena.

Izračunavanje početnog rejtinga može se vršiti i na drugi način: uzmemo prosjek rejtinga svih njegovih partnera i na osnovu razlike rejtinga — dobijeni procenat množimo sa brojem partija, što je u posljednje vrijeme više u praksi.

Dalji postupak je isti kao i u prvom slučaju.

OBRAZAC 1
(Obrazac turnirske tabele za FIDE)
(za organizatore ili federacije)

IZVJEŠTAJ O TURNIRU
TOURNAMENT REPORT

Naziv takmičenja ..... Mjesto .....

Zemlja ..... Početak ..... Kraj .....

Event Name ..... Place ..... Country .....

Began ..... Ended .....

Učesnici — players

	Tabela (1,0,½)			
	1	2	3	4
1.				
2.				
3.				
4.				
5. itd.				
Ukupno:				

Podaci o tempu igre: ..... poteza na ..... časa
Time limit: moves in hours

Primjedbe:
Remarks:

Izvještaj ovjeravaju: .....
i
Certified as a correct report: .....

Datum .....
Date

(Tabelu treba da ovjeri glavni sudija i šah. federacija zemlje gdje je takmičenje održano).

U primjedbe treba unijeti svaku promjenu imena, titule ili federacije u odnosu na podatke na tekućoj rejting-listi. Takođe treba opisati bilo kakve specifične okolnosti koje mogu uticati na valjanost rezultata.

7. PRAVILNIK FIDE O MEĐUNARODNIM TITULAMA

0.0. Uvod

0.1. FIDE priznaje samo one šahovske titule koje su stečene u skladu sa uslovima koje je utvrdila FIDE.

0.2. Međunarodne titule FIDE su:

0.2.1. Titule automatski stečene rezultatom postignutim na određenim takmičenjima (turnirima i mečevima). Ove titule registruje predsjednik FIDE (članovi 2.11, 2.13, 2.22, 2.23, 2.25, 2.32, 2.33, 2.34, 2.41, 2.43, 2.52, 2.53, 2.62, 2.63).

0.2.2. Titule stečene na osnovu rejtinga koji je utvrđen ovim Pravilnikom i baziran na rezultatima postignutim na takmičenjima koja nisu obuhvaćena naprijed navedenim članovima 0.21. Ove titule registruje predsjednik FIDE (članovi 2.31, 2.61).

0.2.3. Titule dodijeljene igračima za rezultate na takmičenjima koja nisu obuhvaćena gore navedenim članovima 0.21. Ove titule dodjeljuje kongres FIDE (članovi 2.12, 2.21, 2.42, 2.51).

Kongres FIDE je 1986. u Dubaiju ovlastio članove Izvršnog savjeta da mogu dodijeliti međunarodne titule u slučaju kada kandidat ispuni uslove predviđene Pravilnikom, tako da igrač koji je ispunio normu ne mora čekati sljedeći kongres.

0.2.4. Titule dodijeljene za zasluge u šahovskoj aktivnosti van praktične igre. Ove titule dodjeljuje kongres FIDE.

0.3. Titule navedene u stavovima 0.2.3 i 0.2.4 dodjeljuju se samo uz preporuku Kvalifikacione komisije koju je ustanovila FIDE.

0.4. Članovi Kvalifikacione komisije su:

0.4.1. Članovi koje je izabrao kongres FIDE za isti mandatni period kao i predsjednika FIDE, i to:
— predsjednik ili predsjedavajući Komisije,
— potpredsjednik Komisije,
— sekretar Komisije i
— pet stručnjaka.

0.4.2. Članovi po položaju:
— predsjednik FIDE, ukoliko on nije već predsjednik komisije,
— zamjenici predsjednika FIDE,

— predsjednici zona FIDE,
— referent FIDE za rejting sistem.

0.4.3. Po pravilu, Komisija donosi odluke na sjednicama koje se održavaju neposredno prije početka kongresa FIDE. Ukoliko je odsutan, predsjednik zone može dati ovlašćenje nekom predstavniku da ga zamjenjuje.

0.5. Ukoliko ovim Pravilnikom nije drugačije propisano, glasanje se vrši kako je predviđeno članovima 4.7, 4.8 i 4.9. Statuta FIDE.

0.6. Izuzetak: u izuzetnim slučajevima, Komisija može dodijeliti titulu glasanjem putem pisama.

1.0. Međunarodne titule

1.1. Titule FIDE su:

1.1.1. Titule za praktična šahovska takmičenja:
— velemajstor (VM),
— internacionalni majstor (IM),
— FIDE majstor (FM),
— ženski velemajstor (ŽVM),
— ženski internacionalni majstor (ŽIM),
— ženski majstor FIDE (ŽMF),
— međunarodni sudija.

1.1.2. Titule za šahovske kompozicije (probleme i studije) koje je ustanovila stalna komisija FIDE za šahovske kompozicije.

1.1.3. Titule za dopisni šah koje je ustanovila Međunarodna federacija za dopisni šah (ICCF).

1.2. Titule važe od dana dodjeljivanja ili registrovanja i važe doživotno.

1.2.1. Nosilac titule FIDE može, na prijedlog Kvalifikacione komisije i na osnovu konačne odluke kongresa FIDE, biti lišen tog zvanja ukoliko svoju titulu zloupotrebljava za rušenje moralnih principa titule i rejting sistema.

1.3. Titule dodjeljuje kongres FIDE na osnovu izvještaja stručnog organa da kandidat ispunjava uslove. Stručni organ treba da se rukovodi principom da se za iste titule traže isti rezultati.
Stručni organi su:

1.3.1. za praktična šahovska takmičenja — Kvalifikaciona komisija FIDE,

1.3.2. za šahovske kompozicije — Stalna komisija FIDE za šahovske kompozicije (problemski šah), i

1.3.3. za dopisni šah — Međunarodna federacija za dopisni šah (ICCF). Ova Federacija i dodjeljuje titule, a poslije izvještaja o dodjeljivanju — kongres FIDE to potvrđuje.

2.0. Uslovi za sticanje titula

2.1. **Velemajstor.** Ovu titulu dobija:

2.1.1. Bilo koji igrač koji se kvalifikuje za mečeve kandidata za prvenstvo svijeta,

2.1.2. Internacionalni majstor ili majstor FIDE koji postigne dvije ili više »velemajstorskih normi (rezultata)« na takmičenjima na kojima je odigrao najmanje 24 partije, uz dopunski uslov da na tekućoj rejting listi FIDE ili na listi koja neposredno zatim bude uslijedila ima rejting bar 2450,

2.1.3. Igrač koji postigne jednu velemajstorsku normu na međuzonskom turniru FIDE.
Bal se može osvojiti na zonskom turniru (sastavljenom od igrača samo jedne zemlje), pod uslovom da je to prethodno odobrio predsjednik FIDE.

2.1.4. Pobjeda u meču za titulu svjetske prvakinje smatraće se kao rezultat jednak velemajstorskoj normi iz devet partija.

2.1.5. Osvajanje prvog mjesta (bez diobe) na svjetskom omladinskom šampionatu smatraće se kao rezultat jednak velemajstorskoj normi iz devet partija.

2.2. **Internacionalni majstor.** Ovu titulu dobija:

2.2.1. Igrač koji ispuni dvije ili više normi za titulu internacionalnog majstora na takmičenjima na kojima je odigrao bar 24 partije, uz dopunski uslov da na tekućoj rejting listi FIDE ili na listi koja neposredno zatim bude uslijedila ima rejting bar 2350.

2.2.2. Igrač koji osvoji prvo mjesto na jednom od ovih takmičenja:
— svjetski šampionat slijepih (IBCA),
— svjetski šampionat gluvih (ICSC),
— ženski svjetski šampionat (pobjeda u meču),
— zonski turnir,
— svjetski omladinski šampionat.

2.2.3. Igrač koji osvoji prvo mjesto na:
— individualnom šampionatu kontinenta, pod uslovom da je na turniru odigrao najmanje 13 partija i da je bilo bar 14 učesnika,

— omladinskom šampionatu kontinenta, pod uslovom da je odigrao bar 13 partija i da je učestvovalo bar 14 igrača.

2.2.4. U slučaju diobe prvog mjesta na zonskom turniru, a ako dotični igrači nisu ispunili uslove iz člana 2.25, titula će biti dodijeljena jedino pobjedniku naknadnog takmičenja onih koji su dijelili mjesto.

2.2.5. Igrač koji postigne normu za titulu internacionalnog majstora na nekom od turnira FIDE iz ciklusa za pojedinačno prvenstvo svijeta, pod uslovom da je odigrao na tom takmičenju bar 13 partija. Ako se takvo takmičenje igra sa pretfinalnim i finalnim dijelom onda se ti igrači mogu spojiti.

2.3. **Majstor FIDE.** Za ovu titulu potrebno je ispuniti bilo koji od ovih uslova:

2.3.1. da kandidat dostigne rejting od najmanje 2300 koji se temelji na najmanje 24 odigrane partije. Sekretarijat FIDE će obavijestiti nacionalnu federaciju.
Poslije plaćanja takse propisane Finansijskim pravilnikom, igraču će biti dodijeljena titula,

2.3.2. da kandidat osvoji prvo mjesto na svjetskom šampionatu za omladince do 16 godina (kadete),

2.3.3. da kandidat osvoji prvo mjesto na pojedinačnom prvenstvu kontinenta pod uslovom da je na njemu odigrao bar 9 do 12 partija i da je bilo 10 do 13 učesnika, ili
— da je kandidat osvojio prvo mjesto na svjetskom omladinskom šampionatu ako je na turniru odigrao 9 do 12 partija i ako je učestvovalo 10 do 13 učesnika,

2.3.4. da postigne rezultatski (»performans« rejting od najmanje 2300 na nekom zonskom turniru u najmanje 13 partija (vidi čl. 2.1 i 2.2 Administrativnih pravila rejting sistema FIDE).

2.4. **Ženski velemajstor.** Za ovu titulu kandidatkinji je potreban jedan od ovih uslova:

2.4.1. da se kvalifikuje za mečeve kandidatkinja za prvenstvo svijeta,

2.4.2. da postigne dvije ili više normi za ženskog velemajstora na takmičenjima na kojima je odigrala bar 24 partije, uz dopunski uslov da na tekućoj rejting listi FIDE ili na listi koja zatim bude neposredno uslijedila ima rejting od najmanje 2300. Jedno od takmičenja mora biti isključivo žensko takmičenje,

2.4.4. osvajanjem prvog mjesta (bez diobe mjesta) na ženskom omladinskom prvenstvu svijeta smatraće se kao rezultat jednak normi ženskog velemajstora iz devet partija.

2.5. **Međunarodni ženski majstor.** Za ovu titulu potreban je jedan od sljedećih uslova:

2.5.1. da kandidatkinja ispuni dvije ili više normi međunarodnog ženskog majstora na takmičenjima na kojima je odigrala bar 24 partije, uz dopunski uslov da kandidatkinja ima rejting najmanje 2200 na tekućoj rejting listi FIDE ili na listi koja zatim neposredno bude uslijedila,

2.5.2. osvajanje prvog mjesta na:
— ženskom omladinskom prvenstvu svijeta, ili
— ženskom šampionatu kontinenta, pod uslovom da je kandidatkinja odigrala bar 13 partija i da je učestvovalo bar 14 takmičarki.

2.5.3. osvajanje normi ženskog međunarodnog majstora na nekom od turnira FIDE iz ciklusa ženskog pojedinačnog prvenstva svijeta, pod uslovom da je na tom turniru odigrala bar 13 partija.

2.6. **Ženski majstor FIDE.** Za ovu titulu potreban je bilo koji od ovih uslova:

2.6.1. da kandidatkinja dostigne rejting od najmanje 2150 koji se temelji na najmanje 24 partije. Sekretarijat FIDE će obavijestiti nacionalnu federaciju. Titula će biti dodijeljena pošto bude uplaćena taksa propisana Finansijskim pravilnikom FIDE,

2.6.2. osvajanje prvog mjesta na:
— šampionatu svijeta za omladinke do 16 godina,
— kontinentalnom ženskom šampionatu pod uslovom da je na turniru kandidatkinja odigrala 9 do 12 partija i da je bilo 10 do 13 učesnica,

2.6.3. postizanje rezultatskog (»performans«) rejtinga od 2050 na zonskom turniru, s tim da je na tom turniru odigrala najmanje 13 partija (vidi čl. 2.1 i 2.2. Administrativnih pravila rejting sistema FIDE).
Napomena: Balovi za internacionalne majstore i velemajstore (za muškarce i žene) mogu se osvajati na nacionalnim šampionatima zemalja članica FIDE (ako ispunjavaju uslove) ali samo jednom godišnje.

2.7. **Međunarodni sudija.** Za ovu titulu potrebno je da kandidat ispunjava sljedeće sve uslove:

2.7.1. temeljito poznavanje Pravila igre i pravilnika FIDE za šahovska takmičenja,

2.7.2. da posjeduje apsolutnu objektivnost, koju je potvrdio u svim prilikama vršeći dužnost sudije,

2.7.3. dovoljno znanje bar dva jezika od kojih bar jedan treba da bude zvanični jezik FIDE,

2.7.4. iskustvo koje je u svojstvu glavnog sudije ili zamjenika glavnog sudije stekao na najmanje četiri važna takmičenja koja su navedena u članu 2.7.5.

2.7.5. Šahovska takmičenja koja se priznaju kao kvalifikacija za sudije su:
- svi pojedinačni i ekipni nacionalni šampionati,
- sva zvanična takmičenja FIDE,
- međunarodni turniri koji ispunjavaju uslove za dodjeljivanje titula FIDE,
- mečevi između reprezentacija dvaju federacija (zemalja),
- međunarodni šahovski festivali sa najmanje 100 učesnika.

2.8. **Titule za šahovske kompozicije**
Za ove titule kandidat treba da ispunjava uslove koje je utvrdila Stalna komisija FIDE za šahovske kompozicije (probleme i studije).

2.9. **Titule za dopisni šah**
Kandidat treba da ispunjava uslove koje je propisala Međunarodna federacija za dopisni šah (ICCF).

3.0. **Vrednovanje rezultata na praktičnim takmičenjima**

3.1. Međunarodno vrednovanje (»rejtingovanje«) takmičenja: osnovni podaci za ocjenjivanje šahovskih rezultata moraju biti detaljni i potpuni.
Rezultati će biti rejtingovani od strane FIDE ukoliko su postignuti na takmičenju koje je registrovano kod FIDE i ukoliko ispunjava sljedeće uslove:

3.1.1. na turniru po Bergerovom sistemu najmanje trećina učesnika mora imati rejting. Ako na takmičenju učestvuje manje od deset igrača, onda najmanje četiri igrača moraju imati rejting.
Dvokružni turnir po Bergerovom sistemu na kojem igraju igrači bez rejtinga mora imati najmanje šest igrača od kojih četiri moraju imati rejting.
Nacionalni šampionati po Bergerovom sistemu biće rejtingovani ukoliko su najmanje tri učesnika muškog šampionata,

odnosno dvije učesnice ženskog šampionata, imali prije početka takmičenja zvanični rejting FIDE,

3.1.2. na takmičenju po švajcarskom sistemu ili na ekipnim takmičenjima računaju se samo partije protiv rejtingovanih protivnika.

3.1.3. Na mješovitim turnirima žene se upisuju sa njihovim trenutnim rejtingom ukoliko je taj viši od 2200, u suprotnom se upisuju kao i nerejtingovani muškarci sa 2200.
Rejtingovanim igračima svi rezultati protiv rejtingovanih protivnika se rejtinguju. Nerejtingovanim igračima mogu se rejtingovati samo rezultati protiv najmanje četiri rejtingovana igrača na jednom takmičenju.
U svakom slučaju najmanje četiri partije na takmičenju treba da budu protiv protivnika koji su imali rejting prije takmičenja,

3.1.4. takmičenje se mora završiti u periodu od 90 dana,

3.1.5. neigrane partije, bilo zbog nedolaska ili drugog razloga, ne računaju se niti za rejting niti za titule,

3.1.6. na takmičenju na kome igrač bez rejtinga ima nulu poena, rezultati koje njegovi partneri postignu protiv njega ne računaju se za rejting niti za dodjeljivanje titula,

3.1.7. rezultati postignuti na takmičenjima koja se sastoje od predfinalnih i finalnih ili naknadnog takmičenja radi razbijanja diobe mjesta mogu se spojiti. Slično tome, za izračunavanje rejtinga mogu se spojiti rezultati sa takmičenja po švajcarskom sistemu sa turnira po ševeninškom sistemu, iz kratkih mečeva i drugih ekipnih takmičenja,

3.1.8. u roku od četiri nedjelje po završetku takmičenja, Sekretarijatu FIDE treba poslati avionskom poštom propisan izvještaj, uključujući i tabelu takmičenja ovjerenu od glavnog sudije dotičnog turnira i potvrđenu od nacionalne federacije zemlje gdje je turnir održan.
Sekretarijat FIDE ima diskreciono pravo da ne uzme u obzir za rejting za dotični period takmičenja za koja primi izvještaj poslije utvrđenog roka.
Izvještaji poslati sa zakašnjenjem većim od jednog rejting perioda neće se uzimati u obzir za obračunavanje. Takmičenje i izvještaj, pošto ih preporuči referent za rejting FIDE i pošto ih usvoji kvalifikaciona komisija, moraju biti verifikovani da ispunjavaju uslove za rejting i za dodjeljivanje titula.

3.2. **Zvanična rejting lista FIDE**

Dva puta godišnje Kvalifikaciona komisija će pripremiti jednu listu koja će uključiti u raniju listu rejtingovane rezultate postignute u dotičnom rejting-periodu. Pri ovome se primjenjuje jedinstvena formula rejting sistema koja se temelji na krivulji očekivanog procentualnog rezultata i izvodi se iz normalne funkcije teorije statistike i vjerovatnoće. Lista treba da sadrži sljedeće podatke:

3.2.1. početni datum od kada lista važi (čl. 3.2.3.), 1. januar ili 1. juli, listu rejtingovanih takmičenja koja su obračunata, ime i federaciju kojoj pripada, svakog igrača koji na kraju dotičnog rejting-perioda ima rejting iznad 2200 (2000 za žene). Lista za šahistkinje treba da bude data odvojeno.
Treba da budu navedene titule svakog igrača koji je na listi i broj rejtingovanih partija na tekućoj rejting listi.

3.2.2. završni datum kojim se završava obračunavanje za rejting-period je obično 30. novembar i 31. maj. Rezultati takmičenja koja su završena ili su podaci dobijeni poslije završnog datuma po pravilu neće biti uključena u obračun za dotični rejting-period.

3.2.3. Januarska lista važi za turnire koji počnu između 1. januara i 30. juna, a julska lista važi za turnire koji počnu između 1. jula i 31. decembra.

3.3. **Novi igrači na listi**

Rejting igrača koji ranije nije bio na listi objaviće se jedino ako je obračunat na najmanje 9 partija koje je dotični igrač odigrao protiv rejtingovanih protivnika. Ako ovaj uslov nije ispunjen na jednom takmičenju, onda se mogu spajati rezultati postignuti na drugim takmičenjima, u istom rejting-periodu ili u sljedeća tri rejting-perioda, kako bi se dobio početni rejting igrača.

3.3.1. Početni rejting se može dobiti i sa najmanje devet odigranih partija na turnirima navedenim u 3.1.1.

3.4. **Igrači sa rejtingom koji nisu na listi**

Igrači koji su bili na ranijim listama, ali zbog neaktivnosti (neigranja) ne ispunjavaju uslove iz čl. 3.2.1., smatraju se ipak kao igrači sa tekućim rejtingom iskazanim na posljednjoj listi na kojoj je objavljeno njihovo ime.

3.4.1. Igrači će se smatrati neaktivnim ako su u periodu od jedne godine odigrali manje od četiri partije koje ispunjavaju uslove rejtinga.

3.4.2. Smatraće se da je igrač ponovo postao aktivan ako je u periodu od godine dana odigrao bar četiri partije i ponovo će biti uključen na sljedeću listu.

3.4.3. Igračima koji učestvuju samo na zvaničnim turnirima FIDE mogu se spojiti rezultati u toku dvogodišnjeg perioda.

3.4.4. Neaktivni igrači će se pojavljivati na pet rejting lista računajući od vremena kad se smatraju neaktivnim i biće prebačeni na posebnu listu neaktivnih igrača koja se objavljuje istovremeno sa listom aktivnih igrača.

3.5. **Igrači sa rejtingom koji su zbog slabog rezultata** pali ispod 2205 (2005 za žene) biće skinuti sa liste. Oni se smatraju kao igrači bez rejtinga.

4.0. **Turniri za sticanje međunarodnih titula**

4.1. Turnir za sticanje međunarodnih titula mora ispunjavati ove uslove:

- mora imati najmanje devet kola,
- najviše 20% učesnika može biti bez rejtinga,
- bar polovina učesnika moraju biti nosioci titula ili igrači sa tekućim rejtingom od preko 2300 (preko 2100 za žene na isključivo ženskim turnirima),
- na turniru treba da budu zastupljene najmanje tri federacije (zemlje),
- dnevno se u pravilu može igrati samo jedno kolo, ne može se igrati više od dva kola dnevno; ali za velemajstorsku normu može se igrati najviše dva dana dva kola dnevno, a u posljednja tri kola samo jedno kolo dnevno,
- najviše dvije trećine učesnika mogu biti iz jedne federacije (zemlje),
- turnir se mora igrati po Pravilima igre FIDE,
- tempo igre ne smije ni u jednoj seansi partije biti brži od 46 poteza za dva sata,
- ne računaju se partije odlučene bez igre ni partije odlučene procjenjivanjem,
- takmičenje treba da se završi u roku od 90 dana.

4.1.1. Takmičenja po ševeniškom sistemu na kojima su zastupljene dvije zemlje mogu biti priznata.

4.2. Sudija turnira treba, ako je moguće, da bude međunarodni sudija. Moraju biti ispunjene odredbe čl. 3.1.8.

4.3. Turniri se kategorišu prema jačini učesnika, koja se iskazuje prosječnim rejtingom turnira. Kategorija turnira i minimalne norme (rezultati u procentima) za pojedine titule su sljedeće:

Internacionalni majstor - M		Internacionalni majstor - Ž			Velemajstor — muškarci		Velemajstor — žene		
Prosječni rejting (od - do)	Kat. tur.	Prosječni rejting (od - do)	Kat. tur.	%	Prosječni rejting (od - do)	Kat. tur.	Prosječni rejting (od - do)	Kat. tur.	%
2251-2275	1	2051-2075	1W	76	2401-2425	7	2201-2225	7W	76
2276-2300	2	2076-2100	2W	73	2426-2450	8	2226-2250	8W	73
2301-2325	3	2101-2125	3W	70	2451-2475	9	2251-2275	9W	70
2326-2350	4	2126-2150	4W	67	2476-2500	10	2276-2300	10W	67
2351-2375	5	2151-2175	5W	64	2501-2525	11	2301-2325	11W	64
2376-2400	6	2176-2200	6W	60	2526-2550	12	2326-2350	12W	60
2401-2425	7	2201-2225	7W	57	2551-2575	13	2351-2375	13W	57
2426-2450	8	2226-2250	8W	53	2576-2600	14	2376-2400	14W	53
2451-2475	9	2251-2275	9W	50	2601-2625	15	2401-2425	15W	50
2476-2500	10	2276-2300	10W	47	2626-2650	16	2426-2450	16W	47
2501-2525	11	2301-2325	11W	43					
2526-2550	12	2326-2350	12W	40					
2551-2575	13	2351-2375	13W	36					
2576-2600	14	2376-2400	14W	33					
2601-2625	15	2401-2425	15W	30					
2626-2650	16	2426-2450	16W						

Napomena: Zaokruživanje razlomaka vrši se: na primjer 0,05 naniže, a 0,06 zaokružuje se naviše...

4.4. Prosječni rejting za izračunavanje normi za titule određuje se prije početka turnira. Pri određivanju ovog prosjeka za muške i mješovite turnire nerejtingovani igrači i žene sa rejtingom ispod 2205 upisuju se sa nominalnim brojem 2200. Igrači pak sa rejtingom iznad 2200 upisuju se sa njihovim tekućim rejtingom.

Na isključivo ženskom turniru nerejtingovane šahistkinje upisuju se sa nominalnim brojem 2000.

4.5. Prilikom izračunavanja norme za titulu primjenjuju se sljedeće dopunske odredbe:

4.5.1. Na takmičenju po švajcarskom i ševeniškom sistemu i na ekipnom takmičenju kandidat za titulu i svi njegovi protivnici mogu se tretirati kao učesnici turnira navedenog u čl. 4.1.

Kandidat može izostaviti rezultat (ili rezultate) protiv nerejtingovanog (ili nerejtingovanih) igrača koje je pobijedio, pod uslovom da mu poslije ove eliminacije ostaju bar devet protivnika (mora se priložiti kompletna tabela). Kandidat bez rejtinga može tretirati samog sebe kao da je rejtingovan sa rejtingom od 2200.

4.5.2. Ne uzimaju se u obzir igrači koji pripadaju federacijama koje nisu članice FIDE ili federacijama koje su privremeno isključene niti se računaju rezultati postignuti protiv tih igrača.

4.5.3. Norma za velemajstora (»velemajstorski rezultat«) postignuta na takmičenju na kome je sudjelovalo manje od tri velemajstora nije punovažna. Norma za ženskog velemajstora nije punovažna ako je na takmičenju sudjelovalo manje od tri velemajstora. Umjesto jednog velemajstora može da igra učesnica sa rejtingom od najmanje 2300 poena.

4.5.4. Nije punovažna norma za internacionalnog majstora ako je na takmičenju sudjelovalo manje od tri međunarodna majstora ili dva velemajstora.

4.5.5. Najmanje jedna norma za titulu mora biti postignuta na turniru po Bergerovom sistemu ili na olimpijadi.

4.5.6. Bar jedna norma za titulu mora biti postignuta na turniru na kome nije igrano više nego jedno kolo dnevno.

4.5.7. Punovažna je norma za ženskog velemajstora i za ženskog međunarodnog majstora postignuta na mješovitim takmičenjima.

4.5.8. Ako postignuti rezultat zadovoljava uslove za normu za više titula, onda se taj rezultat može uzeti kao norma za svaku od tih titula.

4.5.9. Rezultati na takmičenjima održanim prije više od pet godina ne uzimaju se u obzir za dodjeljivanje titule.

4.6.0. Za dodjeljivanje titula kategorija i norme se određuju na početku turnira. Međutim, pobjede i remiji u partijama koje nisu igrane ne uračunavaju se u rezultat za normu za titulu. U slučaju da neki igrač istupi sa turnira, kategorija i norma se ponovo preračunavaju. Međutim, partije koje su već odigrane mogu se računati.

4.6.1. Norme za titule smatraće se valjanim ako su one bile važeće prema Pravilniku o međunarodnim titulama koji je bio na snazi u vrijeme kad je održan turnir na kome je osvojena norma.

5.0. **Procedura za podnošenje molbe**

5.1. Zahtjev za dodjeljivanje titule može podnijeti nadležnom organu FIDE sam kandidat, njegova federacija ili neko od članova odgovarajućeg stručnog organa FIDE. Nacionalna federacija je odgovorna za plaćanje takse jedino ako je molba potvrđena od dotične federacije.

5.2. Sadržina zahtjeva:

5.2.1. Svaka molba mora da sadrži puno ime kandidata, adresu, datum rođenja, naziv federacije čiji je član, kao i dovoljne podatke o kvalifikaciji (rezultatima) kandidata.

5.2.2. Za dodjeljivanje titula pomenutih u čl. 1.1.1. ustanovljeni su standardni obrasci molbi koji su priloženi uz ovaj Pravilnik.
Molbe za pomenute titule moraju se podnijeti na ovim obrascima, koji se mogu dobiti u Sekretarijatu FIDE ili se mogu kopirati prema priloženom obrascu.

5.2.3. Uz molbe za titule koje se dobijaju za rezultate na šahovskim takmičenjima, mora se priložiti potpuna tabela ovjerena od glavnog sudije dotičnog turnira i potvrđena od nacionalne federacije zemlje u kojoj je takmičenje održano Ovakva tabela mora biti priložena za svako takmičenje koje je u molbi navedeno.
Uz molbu za titulu međunarodnog sudije mora biti priložena dokumentacija za svako navedeno takmičenje, dovoljna da omogući Kvalifikacionoj komisiji da utvrdi da su ispunjeni svi uslovi koji se traže u čl. 2.7.4 i 2.7.5.

5.2.4. Molbe za titulu međunarodnog sudije treba da budu potkrijepljene potvrdama od lica koja Kvalifikaciona komisija može priznati kao kompetentna da daju takve potvrde. Na primjer, o kvalifikacijama navedenim u čl. 2.7.1 i 2.7.2 preporuku mogu dati funkcioneri FIDE, međunarodne sudije

ili funkcioneri federacije kojoj kandidat pripada, za kvalifikaciju pomenutu u čl. 2.7.3. potvrdu mogu dati profesori jezika na univerzitetu.

5.3. Zahtjeve za dodjeljivanje titule razmotriće Kongres FIDE ako ih je nadležni stručni organ FIDE primio bar 30 dana prije početka kongresa.

Obrazac A (molbe za titule VM, IM, FM (muške i ženske)

To the FIDE Secretariate

I (we) .....
(naziv predlagača)

propose that the title
(predlaže da se dodijeli titula)

INTERNATIONAL GRANDMASTER (VM)

INTERNATIONAL WOMAN GRANDMASTER (ŽVM)

INTERNATIONAL MASTER (IM)

INTERNATIONAL WOMAN MASTER (ŽIM)

FIDE MASTER (FM)

be awarded to .....
(ime kandidata, profesija)

.....
(first name, surname, profession)

born ..... at .....
(datum rođenja) (mjesto)

residing .....

adresa .....
(exact address)

I (We) refer to the anclosed list of results.
(Priloženi su podaci o rezultatima)

.....
(signature)
(potpis)

Obrazac B (molbe za titule, VM, IM, FM (muške i ženske)

List of results of .....
(name — ime kandidata)

(Podaci o rezultatima)

(1) Tournament: ..... Category: .....
(Turnir u) (Kategorija)

Number of points required for title result:

(Broj poena potrebnih za normu): ..... Points obtained .....
(Broj osvojenih poena)

(2) Tournament: ..... Category: .....
(Turnir u) (Kategorija)

Number of points required for title result: .....
(broj poena za normu)

Points obtained: .....
(Broj osvojenih poena)

(3) Tournament: ..... Category .....

Number of points required for title result: ..... Points obtained: .....

(4) Tournament: ..... Category: .....

Number of points required for title result: ..... Points obtained: .....

(5)Tournament: ..... Category: .....

Number of points required for title result: ..... Points obtained: .....

Application for the award of the title International Arbiter of FIDE
(Molba za dodjeljivanje titule međunarodnog sudije FIDE)

The undersigned, ... herewith .....
(Potpisani) (ovim)

requests that title International Arbiter of FIDE be awarded to:

.....

traži da se dodjele titule međunarodnog sudije FIDE:

ime kandidata: .....

(Turnir u) (Kategorija)

born on ..... residing .....
(datum rođenja) (adresa)

The candidate possesses an exact knowledge of the playing rules of FIDE and all other reglementations of FIDE to be observed in chess competitions.

He (She) speaks the following languages .....

(Kandidat govori ove jezike) .....

The candidate has worked as chief arbiter during the following competitions .....
(Kandidat je bio glavni sudija sljedećih takmičenja):

.....

.....

.....

Moreover he (she) has been deputy arbiter in the following competitions: .....
(Pored toga bio je zamjenik sudije na sljedećim takmičenjima):

.....

.....

In his (her) activity as an arbiter he (she) has proved at all times an absolute objectivity.

Date: ..... Signature: .....
(Datum) (Potpis)

TURNIRSKI USLOVI	TURNIRI ZA TITULE	TURNIRI ZA REJTING
1. Broj partija svakog učesnika	Minimum 9	Minimum 4 partije koje se rejtinguju
2. Broj igrača koji nisu iz iste federacije	Jedna trećina učesnika	Nema ograničenja
3. Spajanje partija	Samo na zonskim sa predfinalom i finalom	Moguće ako se temelji na 4 rejting partije po takm. ili kratkom meču
4. Broj federacija zastupljenih	Minimum 3 (izuzetno 2 na ševeninškim turnirima)	Nema ograničenja
5. Broj rejtingovanih igrača	80%	Minimum 4 ili uopšte jedna trećina
6. Broj nosilaca titule	50%	Nema ograničenja
7. Broj VM ili IM	3 VM za VM-normu 2 VM ili 3 IM za IM normu	Nema ograničenja
8. Vrsta takmičenja	Mečevi se ne uzimaju u obzir (za titule bar jedna norma mora biti sa turnira po Bergerovom sistemu ili sa Olimpijade)	Bilo koje takmičenje
	Na ekipnom takmičenju, na takmičenju po švajcarskom i ševeniškom sistemu igrač može tretirati sebe i sve protivnike kao učesnike jednog turnira po Bergerovom sistemu.	
9. Broj kola dnevno	Najviše 2 dana po 2 kola, ali ne u posljednja tri kola	Najviše 2 kola
10. Tempo igre	Maksimum 46 poteza za 2 časa	Maksimum 46 poteza za 2 časa
11. Period trajanja takm.	90 dana	90 dana
12. Procijenjene i neigrane partije	Ne važe	Ne važe
13. Zastarjelost	Poslije 5 godina	2 rejting — perioda

T A B E L A

Potrebnih pocna za ovajanje muških i ženskih međunarodnih titula/balova/ na turnirima

Internacionalni majstor - II		Internacionalni majstor - I		BROJ ODIGRANIH PARTIJA												Velemajstor - puškarej		Velemajstor - zone	
Prosječni rejting (od-do)	Kat. tur.	Prosječni rejting (od-do)	Kat. tur.	%	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	%	Prosječni rejting (od-do)	Kat. tur.	Prosječni rejting (od-do)	Kat. tur.
2251-2275	1	2051-2075	1W	76	7	8	8,5	9,5	10	11	11,5	12,5	13	14	14,5	76	2401-2425	7	2201-2225	7
2276-2300	2	2076-2100	2W	73	7	7,5	8	9	9,5	10,5	11	12	12,5	13,5	14	73	2426-2450	8	2226-2250	8W
2301-2325	3	2101-2125	3W	70	6,5	7	8	8,5	9,5	10	10,5	11,5	12	13	13,5	70	2451-2475	9	2251-2275	9W
2326-2350	4	2126-2150	4W	67	6	7	7,5	8	9	9,5	10	11	11,5	12,5	13	67	2476-2500	10	2276-2300	10W
2351-2375	5	2151-2175	5W	64	6	6,5	7	8	8,5	9	10	10,5	11	11,5	12,5	64	2501-2525	11	2301-2325	11W
2376-2400	6	2176-2200	6W	60	5,5	6	7	7,5	8	8,5	9	10	10,5	11	11,5	60	2526-2550	12	2326-2350	12W
2401-2425	7	2201-2225	7W	57	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9,5	10	10,5	11	57	2551-2375	13	2351-2375	13W
2426-2450	8	2226-2250	8W	53	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	9,5	10,5	53	2576-2600	14	2376-2400	14W
2451-2475	9	2251-2275	9W	50	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	9,5	50	2601-2625	15	2401-2425	15W
2476-2500	10	2276-2300	10W	47	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7	7,5	8	8,5	9	47	2626-2650	16	2426-2450	16W
2501-2525	11	2301-2325	11W	43	4	4,5	5	5,5	6	6	6,5	7	7,5	8	8,5					
2526-2550	12	2326-2350	12W	40	4	4	4,5	5	5,5	6	6	6,5	7	7,5	8					
2551-2575	13	2351-2375	13W	36	3,5	4	4	4,5	5	5	5,5	6	6,5	6,5	7					
2576-2600	14	2376-2400	14W	33	3	3,5	4	4	4,5	5	5	5,5	6	6	6,5					
2601-2625	15	2401-2425	15W	30	3	3	3,5	4	4	4,5	4,5	5	5,5	5,5	6					
2626-2650	16	2426-2450	16W																	

8. PRAVILNIK O KATEGORIZACIJI Š S J

I. Stepeni kategorija

Član 1.

Svaki registrovani član šahovske organizacije Jugoslavije kategoriše se i stiče odgovarajući stepen kategorije samo na osnovu svojih rezultata na turnirima i takmičenjima odigranim u zemlji, na način predviđen ovim Pravilnikom.

Na turnirima i takmičenjima u inostranstvu ne mogu se sticati jugoslovenske kategorije i titule.

Član 2.

Stepeni kategorija za šahiste su sljedeći, počev od najniže:

— igrač bez kategorije (vankategornik)
— igrač IV kategorije (četverokategornik)
— igrač III kategorije (trećekategornik)
— igrač II kategorije (drugokategornik)
— igrač I kategorije (prvokategornik)
— majstorski kandidat
— majstor

Stepeni međunarodnih kategorija (titula) su, počev od najniže:

— majstor FIDE
— internacionalni majstor
— velemajstor.

Titula majstora FIDE izjednačuje se u rangu sa titulom jugoslovenskog majstora kod mješovitih turnira, i kod rangiranja u pogledu sastava ekipa u ekipnim takmičenjima, dok su titule internacionalnog majstora kao i titula velemajstora, koja je najviši rang u kategorizaciji, iznad titule nacionalnog majstora.

Član 3.

Stepeni kategorija za šahistkinje su sljedeći, počev od najniže:

— šahistkinja bez kategorije
— šahistkinja IV kategorije
— šahistkinja III kategorije
— šahistkinja II kategorije
— šahistkinja I kategorije
— ženski šahovski majstorski kandidat
— ženski majstor.

Stepeni međunarodnih kategorija (titula) su, počev od najniže:

— ženski majstor FIDE
— ženski internacionalni majstor
— ženski velemajstor.

Titula ženskog majstora FIDE izjednačuje se sa titulom ženskog jugoslovenskog majstora kod mješovitih turnira, i kod rangiranja u pogledu sastava ekipe u ekipnim takmičenjima, dok su titule ženskog internacionalnog majstora, kao i titula ženskog velemajstora, koja je najviši rang u kategorizaciji kod šahistkinja, iznad titule ženskog nacionalnog majstora.

Član 4.

Međunarodne titule i titula jugoslovenskog majstora kao i početna IV kategorija su doživotne, dok se ostale kategorije mogu izgubiti zbog tzv. »rđavog plasmana«, na način predviđen ovim Pravilnikom.

Nosilac nacionalne titule, može na prijedlog više kvalifikacione komisije ŠSJ, odnosno komisije za kategorizaciju nadležne SR/SAP i na osnovu odluke nadležne konferencije biti lišen titule (kategorije), ukoliko svoju titulu (kategoriju) zloupotrebljava za rušenje moralnih principa šahovske etike.

Član 5.

Kad šahistkinja učestvuje na muškom turniru, onda se njena kategorija računa:

a) ako ima samo žensku kategoriju — njena se kategorija prevodi u mušku kategoriju za dva stepena nižu (npr.: ženski majstorski kandidat se računa kao igrač II muške kategorije, ili šahistkinja bez kategorije kao i IV i III ženske kategorije izjednačuje se sa muškim bez kategorije),

b) ako ima mušku kategoriju — računa se prema toj kategoriji,

c) ako ima i mušku i žensku kategoriju — onda se računa prema većoj kategoriji upoređujući njenu mušku kategoriju sa njenom ženskom kategorijom sniženom za dva stepena.

Član 6.

Šahistkinja, kada učestvuje na muškom turniru, može osvojiti samo mušku kategoriju.

Šahistkinji koja osvoji mušku kategoriju priznaje se da je osvojila tu istu žensku kategoriju, ukoliko već ne posjeduje neku višu žensku kategoriju. Tako npr.: ako šahistkinja osvoji I mušku kategoriju, a ne posjeduje I žensku ili višu kategoriju, priznaje joj se da je istovremeno osvojila i I žensku kategoriju.

Član 7.

Kad inostrani takmičari učestvuju na našim turnirima, računaju se prema svojim međunarodnim titulama. Ukoliko ne posjeduju međunarodnu titulu, a u svojoj zemlji imaju titulu nacionalnog majstora ili majstorskog kandidata, izjednačuju se sa našim igračima koji su nosioci iste titule. Inostrani igrači koji ne posjeduju navedene titule računaće se kao igrači I kategorije.

Na turniru (takmičenju) koji se kategoriše mogu da učestvuju najviše dva inostrana igrača bez međunarodnih titula.

Član 8.

Pravilnik o kategorizaciji primjenjuje se na pojedinačnim kategornim turnirima (turniri igrača iste kategorije), mješovitim turnirima (turniri igrača različitih kategorija) i na prvenstvenim ekipnim takmičenjima odigranim po Bergerovom, švajcarskom sistemu u jednom mjestu ili na bazi igranja mečeva u više mjesta.

Dodjeljivanje kategorije, na osnovu rezultata na turniru po švajcarskom sistemu kao i na prvenstvenom ekipnom takmičenju, vrši se na lični zahtjev. U zahtjevu treba navesti takmičenje, imena igrača sa kojima je igrao, njihove kategorije i pojedinačno postignute rezultate.

II Kategorni turniri

Član 9.

Pod kategornim turnirom podrazumijevaju se turniri na kome učestvuju šahisti — šahistkinje iste kategorije.

Član 10.

Na kategornom turniru može se steći samo prva viša kategorija, ako turnir ispunjava sljedeće uslove (izuzev titule nacionalnog majstora):

a) turnir mora imati najmanje 10 igrača, ako se igra po Bergerovom sistemu, odnosno devet kola ako se igra po švajcarskom sistemu,

b) za sticanje titule majstorskog kandidata, I i II kategorije, tempo igre ne smije biti brži od 25 poteza na sat po igraču. Za sticanje III i IV kategorije, tempo igre ne smije biti brži od 50 poteza na sat po igraču.

Član 11.

Kriterijumi za sticanje kategorija na kategornim turnirima (muškim i ženskim) su sljedeći:

— na turniru vankategornika — pet prvoplasiranih stiču IV kategoriju,
— na turniru IV kategorije — četiri prvoplasirana stiču III kategoriju,
— na turniru III kategorije — tri prvoplasirana stiču II kategoriju,
— na turniru II kategorije — dva prvoplasirana stiču I kategoriju,
— na turniru I kategorije — prvoplasirani stiče titulu majstorskog kandidata.

Član 12.

U slučaju diobe kritičnih mjesta za osvajanje kategorija na kategornim turnirima odlučuje:

a) kod Bergerovog sistema — bolji uspjeh prema pobjednicima, a ako je on jednak onda međusobni rezultat (odnosno rezultati), a ako je i on jednak, onda veći broj pobjeda, i ako je i to jednako, onda rezultat po Soneborn-Berger sistemu. U slučaju da su svi kriterijumi jednaki odlučuje žrijeb.

b) kod švajcarskog sistema — koeficijent po Buholc sistemu, a ako je on jednak, onda međusobni rezultat (odnosno rezultati), a ako je i to jednako (odnosno nije došlo do međusobnog susreta), veći broj pobjeda, i ako je to jednako, onda rezultat po Soneborn-Berger sistemu, i na kraju žrijeb.

Član 13.

Ako šahistkinje igraju na muškom kategornom turniru, onda mogu igrati najviše dvije igračice, s tim da njihove kategorije kada se usaglase sa članom 5. odgovaraju kategoriji turnira, kako turnir ne bi gubio svoje kategorno značenje.

Šahisti ne mogu učestvovati na ženskim kategornim turnirima.

Član 14.

Izuzetno od čl. 11. titulu majstorskog kandidata stiče pobjednik — pobjednica Pionirskog prvenstva Jugoslavije, ukoliko ovu titulu ne posjeduje. U slučaju diobe mjesta primjenjuje se čl. 12. ovog Pravilnika.

III Mješoviti turniri

Član 15.

Pod mješovitim turnirom podrazumijeva se turnir na kome učestvuju igrači raznih kategorija.

Član 16.

Na mješovitom turniru kategorija se može steći, izuzev titule majstora, ako turnir ispunjava sljedeće uslove:

a) Turnir mora imati najmanje 10 igrača, ako se igra po Bergerovom sistemu, odnosno 9 kola, ako se igra po švajcarskom ili nekom drugom sistemu. Igrač mora da ima najmanje 9 odigranih partija na jednom turniru ili u jednoj ligi.
Računa se da turnir ima onoliko učesnika sa kojim brojem je i započeo. Ako u slučaju istupanja nekog učesnika ima manje od 9 odigranih partija, norma za određenu kategoriju priznaće se tom igraču, ako je iz tog manjeg broja partija ispunio normu kad mu se norma izračuna tako kao da je te partije izgubio.

b) Za sticanje titule majstorskog kandidata, I i II kategorije, tempo igre ne smije biti brži od 25 poteza na sat, a za sticanje III i IV kategorije, tempo igre ne smije biti brži od 50 poteza na sat po igraču.

c) Da bi igrač osvojio neku kategoriju, potrebno je da najmanje 9 njegovih protivnika imaju kategorije koje su više ili jednake za dva stepena nižoj kategoriji od one koja se osvaja. Tako na turniru od, npr. 14 igrača, ili na turniru koji se igra 13 kola po švajcarskom sistemu, igrač može da osvoji titulu majstorskog kandidata samo ako je imao najmanje 9 protivnika sa II ili višom kategorijom. Za osvajanje I kategorije, potrebno je da je imao najmanje 9 protivnika sa III ili višom kategorijom. Ostali igrači — protivnici mogu biti bilo kojih nižih kategorija.

d) Da bi igrač osvojio neku kategoriju, potrebno je kod takmičenja po kružnom sistemu da najmanje trećina učesnika ima tu ili višu kategoriju, a kod takmičenja po švajcarskom sistemu, kao i kod ekipnih takmičenja, najmanje trećina učesnika njegovog turnira, u koji se kao učesnici računaju svi njegovi protivnici i on.

e) Igrač može da osvoji samo dva stepena veću kategoriju od svoje. (Tako npr. da bi neko osvojio titulu majstorskog kandidata, ne smije imati nižu kategoriju od II).

f) Turnir, odnosno ekipno takmičenje, mora da bude etapa odnosno sastavni dio ciklusa prvenstva Jugoslavije.
Pod takmičenjem za državno prvenstvo podrazumijevaju se svi mješoviti turniri, kao i ekipne lige sa kojih se najuspješniji igrači odnosno ekipe kvalifikuju za viši rang takmičenja u ciklusu prvenstva Jugoslavije.

Član 17.

Turnir koji nije u sklopu prvenstva Jugoslavije, a služi samo za sticanje II ili više kategorije, pored ispunjavanja uslova iz čl. 16, mora da ispunjava još i slijedeće uslove:

a) Kod pojedinačnog takmičenja po kružnom sistemu, najviše dvije trećine učesnika mogu biti iz istog kluba, a kod švajcarskog sistema i ekipnih takmičenja najviše dvije trećine njegovog individualnog turnira mogu biti iz istog kluba.

b) Mora da dobije posebnu dozvolu nadležne kvalifikacione komisije.

Član 18.

Igrač stiče prvu višu kategoriju (izuzev titule majstora za koju važe posebne odredbe) ako postigne broj poena koji dobijamo kada saberemo:

100% poena od igrača nižih kategorija,
75% poena od igrača svoje kategorije,
55% poena od igrača prve više kategorije,
40% poena od igrača bar dvije više kategorije.

Kad igrač stiče prvu višu kategoriju brojem poena izračunatim po ovom kriterijumu, onda i igrač prve niže kategorije stiče tu istu kategoriju, ako postigne taj isti broj poena.

Član 19.

U slučaju kada na mješovitom turniru nema učesnika sa prvom nižom kategorijom od one koja se osvaja, onda se obračun, pri izračunavanju norme za osvajanje te kategorije vrši tako što se jedan igrač iz kategorije za koju se izračunava norma fiktivno prevodi u prvu nižu kategoriju i tada kriterijum izračunava prema odredbama člana 18, umanjuje se za 0,20 poena, ili se jedan igrač niže kategorije prevodi u višu kategoriju (fiktivno) za koju se izračunava norma i kriterijum obračunat prema odredbama člana 18 uvećava se za 0,25 poena. (Na primjer: na mješovitom turniru na kome učestvuje 5 mk i 5 igrača II kategorije, norma za osvajanje titule mk izračunava se tako što se jedan mk prevodi fiktivno u igrača I kategorije i broj poena izračunat po članu 18 umanji za 0,20 što bi iznosilo: 4 x 55% + 5 x 100% — 0,20 = 7 poena, ili se jedan igrač II kategorije fiktivno prevodi u igrača I kategorije i broj poena izračunat po članu 18 uveća za 0,25 poena što bi iznosilo: 5 x 55% + 4 x 100% + 0,25 = 7).

Član 20.

Kod turnira koji se igraju po švajcarskom sistemu i kod ekipnih takmičenja svaki igrač se kategoriše na osnovu svog individualnog turnira, gdje se u učesnike njegovog turnira ubrajaju on i svi njegovi protivnici sa kojima je igrao na tom takmičenju.

Ostale odredbe za kategorizaciju važe kao i za turnire po kružnom sistemu.

Član 21.

Kategorizacija igrača koji je osvojio kategoriju na turniru po švajcarskom sistemu ili na ekipnom takmičenju vrši se isključivo na zahtjev dotičnog igrača koji mora biti podnijet nadležnoj kvali-

fikacionoj komisiji najkasnije mjesec dana od dana završetka turnira.

Uz zahtjev igrač je dužan da navede takmičenje, imena i prezimena i kategorije svih svojih protivnika i postignute rezultate sa njima. Igrač koji je odigrao više od 9 partija nema pravo da izostavi ni jednog svog protivnika sa kojim je igrao na tom takmičenju.

IV Gubitak kategorije

Član 22.

Na svakom turniru koji ispunjava uslove za kategorizaciju tj. na kome se može osvojiti bilo koja kategorija, izuzimajući ekipna takmičenja, igrač može izgubiti svoju kategoriju i pasti u prvu nižu ako postigne manje od 50% poena potrebnih za osvajanje njegove kategorije (»Rđav plasman«).

Na kategornom turniru igrač gubi svoju kategoriju, ako postigne manje od 25% mogućih poena.

Igrač ne gubi kategoriju po gore navedenim stavovima, ako je navršio 50 godina starosti, odnosno 45 godina šahistkinja.

Član 23.

Ako igrač istupi sa turnira koji se igra po Bergerovom sistemu iz opravdanih razloga, a nije postigao ni 50% poena potrebnih za osvajanje njegove kategorije, onda o njegovom gubitku kategorije rješava nadležna kvalifikaciona komisija.

Ako igrač neopravdano istupi sa turnira koji se igra po švajcarskom sistemu, onda mu se računaju za izgubljene sve preostale partije sa fiktivnim protivnicima sa kojima nije igrao (dok je učestvovao na turniru) koji imaju najnižu kategoriju, ali ne nižu od dva stepena od njegove, pa mu se na osnovu tih protivnika obračunava eventualni »rđav plasman«.

V Sticanje titule muškog majstora

Član 24.

Titula šahovskog majstora može se osvojiti:

a) na šampionatu Jugoslavije, saveznom polufinalnom turniru, odnosno saveznom takmičenju u rangu polufinalnog turnira (savezni »filter« turnir, B-šampionat Jugoslavije i sl.),
b) na saveznom turniru majstorskih kandidata,

c) na omladinskom šampionatu Jugoslavije,
d) na međunarodnim i domaćim turnirima koji ispunjavaju uslove predviđene ovim Pravilnikom.

Pod domaćim turnirom podrazumijeva se turnir u kome su svi učesnici iz naše zemlje, kao i turnir u kome učestvuje izvjestan broj stranih igrača ali nedovoljan za rang međunarodnog turnira.

Član 25.

Na šampionatu Jugoslavije i saveznom polufinalnom turniru može se osvojiti titula majstora, ako turnir ispunjava sljedeće uslove:

a) igrač mora da ima najmanje 13 odigranih partija kod turnira po Bergerovom sistemu, švajcarskom sistemu ili ekipnom takmičenju u jednoj ligi,
b) najmanje polovina učesnika mora imati međunarodne titule, ili najmanje 3 učesnika moraju imati titulu IM, odnosno 2 učesnika titulu VM, s tim da ostali učesnici do polovine treba da imaju titulu FM ili rejting preko 2300.
c) najviše 20% učesnika može biti bez rejtinga.
d) tempo igre ne smije biti brži od 46 poteza za dva sata po igraču.

Ako su ispunjeni navedeni uslovi titula majstora osvaja se postizanjem minimalnog broja poena prema procentu datom u čl. 30.

Član 26.

Na saveznom turniru majstorskih kandidata, koji se igra jedanput godišnje, titulu majstora stiče pobjednik turnira.

U slučaju diobe mjesta odlučuju kriterijumi iz čl. 12. ovog Pravilnika.

Član 27.

Savezni turnir majstorskih kandidata održava se jednom godišnje po sistemu i načinu predviđenim Pravilnikom o takmičenjima ŠSJ, a učesnici mogu biti samo majstorski kandidati.

U slučaju diobe kritičnih mjesta važe odredbe člana 12.

Savezni turnir majstorskih kandidata igra se po Bergerovom sistemu.

Član 28.

Na omladinskom šampionatu Jugoslavije — pobjednik stiče titulu majstora. U slučaju diobe mjesta važe odredbe člana 12.

Član 29.

Na međunarodnim i domaćim turnirima titula majstora može se steći, ako turnir ispunjava sljedeće uslove:

a) igrač mora da ima najmanje 13 odigranih partija kod turnira po Bergerovom sistemu, švajcarskom sistemu ili kod ekipnog takmičenja;

b) najmanje polovina učesnika mora imati međunarodne titule, ili najmanje 3 učesnika moraju imati titulu IM, odnosno 2 učesnika titulu VM, s tim da ostali učesnici do polovine treba da imaju titulu FM ili rejting preko 2300,

c) najviše 20% učesnika može biti bez rejtinga,

d) tempo igre ne smije biti brži od 46 poteza za dva sata po igraču.

Ako su ispunjeni navedeni uslovi titula majstora osvaja se postizanjem minimalnog broja poena prema procentu datom u članu 30.

Član 30.

Na šampionatu Jugoslavije, saveznom polufinalnom turniru, međunarodnim i domaćim turnirima koji ispunjavaju predviđene uslove, titula majstora osvaja se ispunjavanjem sljedeće minimalne norme koja je izražena u procentima i koja je zavisna od kategorije turnira (prosječnog rejtinga učesnika):

Prosječan rejting turnira	kategorija turnira	norma za titulu majstora u %
2251 — 2275	1	70
2276 — 2300	2	67
2301 — 2325	3	63
2326 — 2350	4	60
2351 — 2375	5	57
2376 — 2400	6	53
2401 — 2425	7	50
2426 — 2450	8	46
2451 — 2475	9	43
2476 — 2500	10	40
2501 — 2525	11	37
2526 — 2550	12	33
2551 — 2575	13	30
2576 — 2600	14	30
2601 — 2625	15	30
2626 — 2650	16	30

Član 31.

Titula majstora dodjeljuje se automatski igračima koji steknu titulu internacionalnog majstora i velemajstora, ukoliko je prethodno nisu imali.

VI Sticanje titule ženskog majstora

Član 32.

Titula ženskog majstora može se osvojiti:

a) na ženskom šampionatu Jugoslavije i ženskom polufinalnom turniru, odnosno saveznom takmičenju u rangu polufinalnog turnira,

b) na saveznom turniru majstorskih kandidata za žene,

c) na šampionatu Jugoslavije za omladinke,

d) na ženskim međunarodnim i domaćim turnirima koji ispunjavaju uslove predviđene ovim Pravilnikom.

Član 33.

Da bi se osvojila titula ženskog majstora, na ženskom šampionatu Jugoslavije, polufinalnom turniru za šampionat Jugoslavije,

na međunarodnim i domaćim turnirima, moraju da se ispune sljedeći uslovi:

a) Igračica mora da ima najmanje 11 odigranih partija na turnirima po Bergerovom sistemu, švajcarskom sistemu ili u jednoj ligi ekipnog takmičenja,

b) najmanje polovina učesnica mora imati međunarodne titule, ili najmanje 3 učesnice moraju imati titulu IM, odnosno 2 učesnice titulu VM, s tim da učesnice do polovine treba da imaju titule FM, ili rejting preko 2150.

c) najviše trećina učesnica može biti bez rejtinga, a na međunarodnim i domaćim turnirima najviše 20% učesnica mogu biti bez rejtinga,

d) tempo igre ne smije biti brži od 46 poteza za 2 sata po igračici.

Ako su ispunjeni navedeni uslovi titula ženskog majstora osvaja se postizanjem minimalnog broja poena prema procentu datom u čl. 36.

Član 34.

Na ženskom saveznom turniru majstorskih kandidata koji se igra jedanput godišnje, titulu majstora stiče pobjednica turnira.

U slučaju diobe mjesta važe odredbe člana 12.

U pogledu broja učesnica, sistema takmičenja i drugo za ženski savezni turnir majstorskih kandidata važe odredbe člana 27.

Član 35.

Na šampionatu Jugoslavije za omladinke, pobjednica stiče titulu majstora. U slučaju diobe mjesta važe odredbe člana 12.

Član 36.

Na ženskom šampionatu Jugoslavije, saveznom polufinalnom turniru, međunarodnim i domaćim turnirima koji ispunjavaju predviđene uslove, titula majstora se osvaja ispunjenjem sljedeće minimalne norme koja je izražena u procentima i koja je zavisna od kategorije turnira (prosječnog rejtinga učesnica):

Prosječan rejting turnira	turnira kategorija	norma za titulu majstora u %
2051 — 2075	1 ž.	70
2076 — 2100	2 ž.	67
2101 — 2125	3 ž.	63
2126 — 2150	4 ž.	60
2151 — 2175	5 ž.	57
2176 — 2200	6 ž.	53
2201 — 2225	7 ž.	50
2226 — 2250	8 ž.	47
2251 — 2275	9 ž.	43
2276 — 2300	10 ž.	40
2301 — 2325	11 ž.	36
2326 — 2350	12 ž.	33
2351 — 2375	13 ž.	30
2376 — 2400	14 ž.	30
2401 — 2425	15 ž.	30
2426 — 2450	16 ž.	30

Član 37.

Titula majstora dodjeljuje se automatski igračici koja stekne titulu internacionalnog majstora ili velemajstora, ukoliko prethodno nije imala titulu majstora.

VII Ostale odredbe

Član 38.

Kod izračunavanja broja poena (normi za osvajanje kategorija i tzv. »Rđav plasman«) zaokruživanje se vrši uvijek na kraju računske radnje, i to uvijek na više (na sljedeće pola poena ili na cijeli poen), izuzimajući broj poena kod kojih je ostatak manji od 0,05, koji se onda zaokružuje na niži cijeli poen, odnosno pola poena.

Član 39.

Partije dobijene kontumacijom priznaju se za osvajanje kategorija i za izračunavanje »rđavog plasmana«, samo prema odluci nadležne kvalifikacione komisije koja pojedinačno ocjenjuje svaki slučaj.

Član 40.

Za kategorizaciju i dodjelu titule majstora nadležna je Viša kvalifikaciona komisija Š S J.

Za kategorizaciju i dodjelu titule majstorskog kandidata i I i II kategorije nadležne su kvalifikacione komisije republičkih i pokrajinskih saveza. Dodjeljivanje ostalih kategorija republički i pokrajinski šahovski savezi mogu prenijeti na niže organizacije.

Međunarodne titule velemajstora, internacionalnog majstora i majstora FIDE, dodjeljuje FIDE prema odredbama Kvalifikacionog pravilnika FIDE za dodjelu međunarodnih titula.

Član 41.

Da bi neki turnir bio kategorisan, organizator je dužan najkasnije mjesec dana po završetku turnira da dostavi nadležnoj kvalifikacionoj komisiji potrebnu dokumentaciju (izvještaj sudije, turnirsku tabelu sa svim potrebnim podacima).

Osvojena kategorija važi od dana kada je istu registrovala nadležna kvalifikaciona komisija.

Član 42.

Protiv odluke o izvršenoj kategorizaciji svaki igrač može da se žali šahovskom savezu (njegovom Predsjedništvu, odnosno Izvršnom odboru) čija je komisija donijela odnosnu odluku. Rok za žalbu je 15 dana po objavljivanju odluke.

Član 43.

Ovaj Pravilnik je usvojen na 18. Konferenciji ŠSJ 18. maja 1984. god. u Puli i stupio je na snagu 1. januara 1985. godine.

Pravilnik je izmijenjen i dopunjen 1987. godine, što je uneseno u prethodni tekst.

9. OPŠTI PRAVILNIK O REGISTRACIJI Š S J

I Registracija kluba i članova

Član 1.

Osnovne šahovske organizacije — klubovi i pojedinci, da bi postali punopravni članovi šahovske organizacije moraju biti registrovani kod republičkih i pokrajinskih šahovskih saveza, kao i šahovskih saveza glavnih gradova republika i pokrajina, koji su za to ovlašćeni.

Član 2.

Klubovi se mogu registrovati samo kod onog Šahovskog saveza na čijoj teritoriji imaju svoje sjedište.

Član 3.

Pojedinac može biti registrovan za bilo koji klub u zemlji prema svom izboru, kao i za inostrani klub uz saglasnost svog kluba.

Registracija pojedinaca obavlja se preko kluba kod nadležnog šahovskog saveza na način predviđen ovim Pravilnikom.

Član 4.

Da bi pojedinac bio registrovan član kluba mora da ispunjava sljedeće uslove:

a) da je državljanin SFRJ,
b) da nije registrovan član nekog drugog kluba u zemlji ili inostranstvu,
c) da nije pod istragom (krivičnom ili disciplinskom) ili pod kaznom,
d) da izmiri svoje finansijske obaveze prema klubu za koji se registruje.

Član 5.

Izuzetno od prethodnog člana tačke a), strani državljani mogu biti registrovani za neki klub u SFRJ samo uz saglasnost nadležnog

šahovskog saveza i to ako dotično lice duže vremena boravi u našoj zemlji (strani studenti, stručnjaci na privremenom radu i slično).

Član 6.

Svaki šahista može biti član samo jednog kluba u SFRJ, osim slijepih šahista, koji mogu pored toga biti i registrovani članovi kluba — organizacije slijepih, s tim da u istom rangu takmičenja ne mogu igrati za oba kluba.

Član 7.

Šahista koji ranije nije bio registrovani član ni jednog kluba obavezan je da podnese pristupnicu kluba u koji želi da se učlani.

Pristupnica treba da sadrži: prezime, očevo ime i ime; datum i mjesto rođenja; zanimanje; adresu stalnog boravka; i izjavu da nije bio član ni jednog kluba.

Član 8.

Samo registrovani klubovi i pojedinci mogu učestvovati na prvenstvenim takmičenjima koja organizuju šahovske organizacije i mogu sticati kategorije (prema Pravilniku o kategorizaciji), reprezentovati svoj klub, grad, region, republiku, pokrajinu i zemlju.

Član 9.

Da bi bili registrovani klubovi moraju podnijeti nadležnom šahovskom savezu slijedeća dokumenta:

a) zahtjev za registraciju, sa nazivom kluba i adresom,
b) izvod iz zapisnika sa osnivačke konferencije,
c) spisak članova Predsjedništva kluba, sa adresom Predsjednika i sekretara,
d) fotokopiju o izvršenom upisu u registar kod nadležnog SUP-a,
e) spisak članova, kojih mora biti najmanje 10, sa podacima navedenim u čl. 7.,
f) da ispuni finansijske obaveze koje propisuje nadležni šahovski savez.

Član 10.

Obnova registracije klubova i njihovih članova vrši se od 1 — 31. marta i od 1 — 30. juna tekuće godine.

Klubovi koji ne obnove registraciju do 31. marta nemaju pravo nastupa na prvenstvenim ekipnim takmičenjima do dana registracije u sljedećem registracionom periodu (1 — 30. juni). Članovi klubova koji nisu obnovili registraciju u prvom registracionom periodu (od 1 — 31. marta) mogu da učestvuju na svim pojedinačnim takmičenjima (prvenstvenim, propagandnim i drugim).

Ukoliko klub ne obnovi registraciju u drugom registracionom periodu (od 1 — 30. juna), taj klub i njegovi članovi prestaju da budu članovi šahovske organizacije. Članovi kluba koji je prestao da bude član šahovske organizacije mogu bez ispisnice da se registruju za bilo koji drugi registrovani klub, i to od 1 — 15. jula tekuće godine.

Član 11.

Novoosnovani klubovi i pojedinci (šahisti) koji prvi put stupaju u šahovsku organizaciju mogu da se registruju tokom cijele godine.

Za novoosnovane klubove, koji se registruju izvan rokova predviđenih za obnovu registracije (tj. od 1. do 31. III i od 1. do 30. VI iste g.) mogu se registrovati samo članovi:

a) koji prvi put stupaju u šahovsku organizaciju,
b) članovi rasformiranih klubova,
c) članovi klubova koji su prestali da budu članovi šahovske organizacije zbog neobnovljene registracije.

Član 12.

Registraciju i obnavljanje registracije kluba i članova vrši nadležni šahovski savez.

Prilikom obnavljanja registracije, klub treba da podnese spisak članova za registraciju sa opštim podacima navedenim u čl. 7, sa naznakom kategorije za pojedine članove i kada su istu stekli.

Spisak se sastoji iz tri dijela:

a) spisak članova za koje se registracija obnavlja (sa priloženim članskim kartama — takmičarskim knjižicama);
b) spisak članova koji prvi put stupaju u šahovsku organizaciju;
c) spisak članova koji prelaze iz drugog kluba (sa priloženom ispisnicom i članskom ili takmičarskom knjižicom).

Član 13.

Klub prestaje biti član šahovske organizacije:

a) rasformiranjem,

b) ne obnavljanjem registracije u predviđenom roku,

c) brisanjem iz članstva po kazni,

d) istupanjem iz članstva.

Za primjenu tačaka a) i d) potrebna je odluka Konferencije, a za primjenu tačke b) i c) potrebna je odluka nadležnog šahovskog saveza.

Član 14.

Pri integraciji dva (ili više) kluba u jedan šahovski klub svi registrovani članovi tih klubova zadržavaju ista prava takmičenja na integrisani klub kao što su imali do trenutka integracije.

Novointegrisani klub ima pravo takmičenja samo u višem rangu takmičenja, ukoliko su integrisani klubovi bili u različitim stepenima takmičenja.

Integracija će se smatrati punovažnom, ako je odluka donesena na zajedničkoj konferenciji tih klubova.

II Promjena kluba — ispisnica

Član 15.

Igrač koji traži ispisnicu dužan je da podnese pismeni zahtjev svome klubu, a kopiju zahtjeva da dostavi šahovskom savezu kod koga je do tada bio registrovan.

Klub je obavezan da izda svakom svom članu ispisnicu u roku od 15 dana od dana podnošenja pismenog zahtjeva pojedinca ili da mu izda u istom roku pismenu odluku o eventualnom odbijanju zahtjeva. U oba slučaja klub je obavezan da u roku od 15 dana izvijesti nadležni šahovski savez.

Prilikom podnošenja zahtjeva za ispisnicu klub i nadležni savez su dužni da podnosiocu ovjere prijem zahtjeva. Ukoliko pojedinac pošalje zahtjev za ispisnicu poštom (klubu i šahovskom savezu) kao rok za izdavanje ispisnice mjerodavan je poštanski žig.

Član 16.

Ispisnica treba da sadrži:

a) naziv kluba koji izdaje ispisnicu i datum izdavanja

b) prezime i ime lica kome se ispisnica izdaje,

c) kategoriju koju ima i kada je istu stekao,

d) podatak o nastupu igrača na prvenstvenim ekipnim takmičenjima u tekućoj godini.

Ispisnica se pravi u tri (3) primjerka, od kojih se jedan izdaje podnosiocu zahtjeva, jedan nadležnom šahovskom savezu i jedan primjerak zadržava klub za arhivu.

Član 17.

Ukoliko klub u pogledu izdavanja ispisnice ne postupi po čl. 15. i 16, nadležni šahovski savez smatraće člana ispisanim po provjeri dokaza da je ispisnicu tražio na način propisan ovim Pravilnikom.

Član 18.

Klub može da odbije izdavanje ispisnice svome članu u slučajevima:

a) ako član nije izmirio članarinu,

b) ako član ima neizmirenih finansijsko - materijalnih obaveza prema klubu koje proističu iz djelatnosti šahovske organizacije,

c) ako je ugovorom, koji je napravljen između igrača i kluba, vezan sa klubom za određeni period koji još nije istekao.

Član 19.

Klub ne smije izdati ispisnicu članu u slijedećim slučajevima:

a) ako je član pod disciplinskom istragom, suspenzijom ili vremenskom kaznom zabrane igranja ili vršenja funkcija u šahovskoj organizaciji,

b) za vrijeme učestvovanja na pojedinačnom, prvenstvenom ili na ekipnom takmičenju ako je prijavljen u sastavu ekipe koji se ne može mijenjati u toku takmičenja.

Ukoliko klub i pored razloga navedenih u tačkama a) ili b) izda svom članu ispisnicu, klub će snositi disciplinsku odgovornost, a ispisnica će biti poništena od nadležnog šahovskog saveza.

Član 20.

Ukoliko član u predviđenom roku dobije odluku o odbijanju izdavanja ispisnice od kluba i istom je nezadovoljan, ima pravo žalbe komisiji za registraciju nadležnog šahovskog saveza, u roku od 15 dana od dana prijema odluke.

Komisija će ispitati pravilnost odluke kluba i u roku od 10 dana donijeti rješenje koje je konačno.

III Pravo nastupa na takmičenjima

Član 21.

Član koji prvi put stupa u šahovsku organizaciju (klub) stiče pravo igranja na svim takmičenjima u zemlji i inostranstvu (pojedinačnim i ekipnim), od dana registracije.

Član 22.

Član za koga je registracija obnovljena u vremenu od 1—31. marta tekuće godine, zadržava pravo igranja na svim takmičenjima u zemlji i inostranstvu.

Član 23.

Član koji prelazi iz drugog kluba i registruje se za novi klub u vremenu od 1 — 31. marta, ili od 1 — 30. juna tekuće godine, ima pravo nastupanja na prvenstvenim ekipnim takmičenjima, kao i pojedinačnim, sa danom registracije, pod uslovom da ni za jedan klub nije igrao na prvenstvenim ekipnim takmičenjima u kalendarskoj godini u kojoj se registruje.

Ukoliko je član učestvovao u toj godini za raniji klub na prvenstvenim ekipnim takmičenjima onda nema pravo igranja za novi klub do kraja te kalendarske godine.

Član 24.

Pod prvenstvenim ekipnim takmičenjima podrazumijevaju se sva takmičenja u ciklusu ekipnog prvenstva Jugoslavije, kao i finalno regionalno, republičko, pokrajinsko i savezno takmičenje za Kup Maršala Tita (ne računa se ako je igrač nastupao za organizaciju koja nije registrovana kod nadležnog šahovskog saveza).

Član 25.

Ako se utvrdi da je registracija izvršena nepravilno, na osnovu netačnih podataka dostavljenih od strane kluba ili pojedinca, ili što je nadležni šahovski savez, odnosno lice koje vrši registraciju unijelo pogrešne podatke u člansku ili takmičarsku knjižicu, registracija će biti poništena a krivci pozvani na disciplinsku odgovornost.

U pogledu verifikacije rezultata igrača koji je nepravilno registrovan, postupiće se prema Opštem pravilniku ekipnih takmičenja ŠSJ.

IV Članska ili takmičarska knjižica

Član 26.

Svaki registrovani član šahovske organizacije (kluba) mora imati člansku ili takmičarsku knjižicu izdatu od nadležnog šahovskog saveza.

Član 27.

Takmičarska knjižica obavezno sadrži:

a) fotografiju člana (format 3 x 4 cm),

b) lične podatke člana (prezime, očevo ime i ime; dan, mjesec i godina rođenja; zanimanje),

c) naziv i sjedište kluba za koji se registruje,

d) datum registracije i registarski broj,

e) podatak o kategoriji i godina osvajanja,

f) rubriku i podatke pri promjeni kluba,

g) podatak o pravu nastupa,

h) rubriku za produženje važnosti knjižice,

i) rubriku za promjenu kategorije,

j) potpis člana i ovjeru kluba za koji se registruje.

k) članska knjižica sadrži sve podatke kao i takmičarska knjižica, izuzev podataka pod a) i ne može služiti za prvenstvena ekipna takmičenja.

Član 28.

Ako član izgubi člansku ili takmičarsku knjižicu, može da zatraži duplikat od nadležnog šahovskog saveza, s tim što snosi troškove za novu člansku ili takmičarsku knjižicu i eventualnu taksu po odredbama nadležnog šahovskog saveza.

Član 29.

Pri registraciji, a radi unošenja tačnih podataka u člansku ili takmičarsku knjižicu o datumu rođenja za omladince (do 20 godina starosti), obavezno je da klub podnese na uvid ličnu kartu ili izvod iz matične knjige rođenih za dotičnog člana.

V Završne odredbe

Član 30.

Komisije za registraciju nadležnih šahovskih saveza dužne su da vode evidenciju — kartoteku svih svojih registrovanih klubova i članova, na način koji propišu ti savezi.

Član 31.

Ovaj Pravilnik je usvojen na godišnjoj konferenciji šahovskog saveza Jugoslavije u Puli 24. maja 1985. godine i stupio je na snagu 1. januara 1986. godine.

Pravilnik je izmijenjen i dopunjen 1987. godine, što je uneseno u prethodni tekst.

10. OPŠTI PRAVILNIK EKIPNIH TAKMIČENJA

I. Vrste ekipnih takmičenja

Član 1.

Ekipna takmičenja mogu biti organizovana u zavisnosti od sistema po kome se igraju:

a) po Bergerovom (kružnom) sistemu, tj. kada svaka ekipa igra sa svim ostalim ekipama,
b) po kup-sistemu (sa ispadanjem, eliminisanjem iz daljnjeg takmičenja ekipe koja izgubi meč ili određeni broj bodova),
c) po švajcarskom sistemu,
d) po ševeninškom sistemu,
e) po mješovitom sistemu (kada se predfinale igra po jednom, a finale po nekom drugom sistemu),
f) kao posebne utakmice — susreti dviju ekipa.

Član 2.

Osnovni dio (element) svih ekipnih takmičenja je ekipni meč, tj. susret dviju ekipa.

Partneri u ekipnom meču određuju se na taj način što se na određenoj tabli susreću igrači koji u sastavu ekipe imaju isti broj (na primjer, na prvoj tabli prvoimenovani igrač iz sastava jedne i druge ekipe, itd.).

Osim toga, ekipni meč može se igrati i po ševeninškom sistemu (kada svaki igrač jedne igra sa svim igračima druge ekipe).

I u jednom i u drugom slučaju meč može biti jednokružan, dvokružan, itd. — zavisno od propozicija koje su utvrđene za takmičenje.

Član 3.

Po svom karakteru ekipna takmičenja mogu biti prvenstvena, propagandna i slično, zatim međuklupska, međugradska, međurepublička, internacionalna, susreti državnih reprezentacija, itd.

Član 4.

Po strukturi sastava članova u ekipama, takmičnja mogu biti:
a) homogena, seniorska, omladinska, pionirska, ženska i sl.
b) mješovita: kada se u ekipe obavezno uključuju pored seniora još i žene, odnosno omladinci ili pioniri i sl. U ovom slučaju pravilnik takmičenja mora obavezno predvidjeti table na kojima isti igraju, kao i starosne granice za omladince, pionire i sl.

II Izvlačenje brojeva i propozicije takmičenja

Član 5.

Prije početka takmičenja, predaje se osnovni sastav ekipa a zatim vrši izvlačenje brojeva. Time su kod Bergerovog sistema (kružnog) automatski određene boje figura u svim mečevima i na svim tablama, s tim što u pojedinim kolima prvoimenovana ekipa ima bijele figure na neparnim tablama.

Kod takmičenja po ševeninškom sistemu vrši se izvlačenje brojeva pojedinačno za svakog igrača obje ekipe, a time su automatski određene boje figura u svim kolima po tablicama koje važe za ovaj sistem.

Boja figura na neparnim tablama za posebne utakmice određuje se po jednoj od alternativa:

a) bijele figure daju se gostujućoj ekipi,
b) boja figura se određuje žrijebom,
c) ako je meč tradicionalan — boja figura se naizmjenično mijenja.

Član 6.

Na takmičenju koje se igra po Bergerovom (kružnom) sistemu pobjednik je ekipa koja sakupi najveći broj poena. U slučaju da dvije ili više ekipa imaju isti broj poena, odlučuje veći broj meč-bodova (računajući pobjedu u meču sa 2 boda, neriješen rezultat sa 1, a izgubljen meč sa 0 bodova). Ako se pobjednik ne dobije ni na ovaj način, onda odlučuje međusobni rezultat i, najzad, rezultat po Sonebornovom sistemu koji se računa prema meč-bodovima.

Kod takmičenja po švajcarskom sistemu pobjednik je ekipa koja sakupi najveći broj poena. U slučaju diobe mjesta, pobjednik se određuje po Buholc-koeficijentima, a ako je on jednak — odlučuje veći broj meč-bodova, zatim međusobni susret i, najzad, rezultat po Soneborn sistemu, računat prema meč-bodovima.

Kod kup takmičenja (i drugih eliminacionih sistema) pobjednik je ekipa koja je na kraju takmičenja eliminisala sve svoje protivnike. U slučaju neriješenog meča (tokom takmičenja), pobjednikom se proglašava ekipa koja ima bolji uspjeh na prvoj polovini tabli, ako je i on neriješen — odlučuje rezultat na slijedećoj tabli, itd. Ovako se postupa i kod pojedinačne utakmice između dva kluba kada rezultat bude neriješen, a treba da se odluči pobjednik.

Svi navedeni kriterijumi u ovom članu mogu da budu i drukčiji, ali onda obavezno moraju biti naznačeni u pravilniku dotičnog takmičenja.

Član 7.

Partije koje se završe u vremenu predviđenom za igru treba da budu nastavljene ili procjenjene, što se mora predvidjeti pravilnikom takmičenja.

Pravilnik takmičenja mora predvidjeti koliko će se i kada igrati nastavak, a u slučaju procjene ko će odrediti komisiju za procjenu itd. Odluka komisije za procjenu je konačna.

Član 8.

U toku ekipnog takmičenja pojedini meč može da bude odložen ili pomjeren čas njegovog početka samo ako su ispunjeni uslovi:

a) ako takvu mogućnost predviđa pravilnik odnosnog takmičenja,
b) ako za to postoje pravilnikom opravdani razlozi,
c) ako postoji mogućnost naknadnog odigravanja meča.

Međutim, odlaganje mečeva iz posljednjeg kola, kao i na takmičenjima po švajcarskom sistemu, nije dozvoljeno ni pod kojim uslovima.

Član 9.

U ekipnom meču nije dozvoljeno odlaganje pojedinih partija (jedne ili više) ni pomjeranje časa početka. Može se samo odložiti cio meč ukoliko za to postoje uslovi predviđeni prethodnim članom.

Član 10.

U svakom ekipnom takmičenju prije početka posljednjeg kola moraju biti odigrani i završeni svi mečevi prethodnih kola.

Član 11.

Propozicije takmičenja propisuje organizator i dostavlja ih ekipama najmanje 15 dana prije početka takmičenja.

Propozicije treba da sadrže obavještenje o mjestu odigravanja takmičenja ili utakmice, terminu, svrsi takmičenja, prava učešća, načinu odigravanja, finansijskim uslovima, roku podnošenja prijave i drugo.

Član 12.

Pravilnik takmičenja, koji treba da je u skladu sa ovim Pravilnikom, sadrži sve ostale pojedinosti: o rasporedu i vremenu odigravanja redovnih kola, nastavaka, tempa igre, mogućnosti odlaganja mečeva, daljnjim kvalifikacijama, broju tabli itd.

Član 13.

Članovi ekipa obavezni su da se upoznaju sa propozicijama i pravilnikom takmičenja i da ih se pridržavaju.

III Kapiten ekipe

Član 14.

Svaka ekipa mora imati svog kapitena, koji može biti i jedan igrač. U prijavi koju klub podnosi za takmičenje naznačuje se i ime kapitena ekipe.

Član 15.

Dužnosti kapitena ekipe su:

a) da podnosi sastav svoje ekipe, članske karte i ostalu dokumentaciju sudiji takmičenja,
b) da obavještava članove svoje ekipe o propozicijama, pravilima takmičenja i odlukama sudije i turnirskog odbora kao i drugim informacijama. Sva obavještenja data kapitenu smatraju se da su data cijeloj ekipi,
c) da zastupa svoju ekipu na takmičenju,
d) da u ime svoje ekipe podnosi prijedloge ili žalbe sudiji ili turnirskom odboru,
e) da se stara za disciplinu svojih članova.

Član 16.

Za vrijeme igre kapiten se može obraćati članovima svoje ekipe samo o pitanjima koja se ne odnose na tok partije, i samo

onda kada je na odnosnoj tabli na potezu igrač protivničke ekipe, i to samo u prisustvu sudije.

Član 17.

Za vrijeme igre igrač se može obratiti svome kapitenu samo o pitanjima koja se ne odnose na tok partije, i to u prisustvu sudije, i kada nije na potezu.

Međutim, igrač ima pravo da se obrati kapitenu radi konsultacije u slučaju kada mu protivnik ponudi remi ili on sam želi tu ponudu učiniti. I u ovom slučaju obraćanje se mora izvršiti u prisustvu sudije, a kapiten može odgovoriti potvrdno ili odrečno, bez ikakvih komentara ili objašnjenja o samoj poziciji.

IV Predaja sastava ekipe

Član 18.

Na prvenstvenim ekipnim takmičenjima i utakmicama koje organizuje šahovska organizacija, učesnici su obavezni da imaju važeće članske karte sa potrebnim podacima o pravu igranja, kategoriji itd.

Pored članske - takmičarske karte, potrebno je da učesnici imaju i drugu dokumentaciju predviđenu propozicijama, odnosno pravilnikom dotičnog takmičenja, kao na primjer, ličnu kartu radi potvrde identiteta, đačku knjižicu ili izvod iz matične knjige rođenih kod omladinaca, pionira radi dokaza o starosti, potvrdu preduzeća, škole itd. radi dokaza o pripadnosti dotičnom kolektivu i sl.

Ekipe se sastoje od 6 seniora, 2 šahistkinje i 2 omladinca (koji na dan 1. januara u godini u kojoj se liga igra nisu navršili 20 godina).

Član 19.

Prije izvlačenja brojeva na ekipnom takmičenju, u vrijeme zakazano za predaju sastava, kapiten podnosi sudiji sastav svoje ekipe. Uz ovaj spisak kapiten je obavezan da podnese i članske karte za svoje članove i drugu potrebnu dokumentaciju.

Član 20.

Sastav ekipe mora da sadrži slijedeće podatke:

Naziv kluba, za koje takmičenje odnosno za koje kolo se sastav podnosi, ime i prezime kapitena ekipe, imena i prezimena članova ekipe pod rednim brojevima koji označavaju redosljed po tablama, kao i po kategorijama igrača.

Član 21.

Redosljed članova ekipe (izuzev mečeva koji se igraju po ševeninškom sistemu) mora da bude postavljen prema kategorijama igrača po opadajućoj klasifikaciji, tj., na prvim tablama igraju igrači sa višim kategorijama — velemajstori, internacionalni majstori, majstori, zatim majstorski kandidati, itd., ili po rejtingu.

Član 22.

Ako u ekipi ima više igrača iste kategorije, onda se oni raspoređuju prema nahođenju kapitena, pod uslovom da se ne naruše odredbe iz prethodnog člana.

Član 23.

Za takmičenja koja se igraju u jednom mjestu, bez većih vremenskih intervala, sastav ekipe koji se predaje prije početka takmičenja i prije izvlačenja brojeva ostaje za cijelo takmičenje i ne može se više mijenjati. Ovaj sastav se naziva osnovnim sastavom.

Ukoliko propozicije ili pravilnik takmičenja predviđaju i određeni broj rezervi, onda se iste u osnovnom sastavu takođe navode po kategorijama, i ne mogu biti veće kategorije od bilo kog drugog člana te ekipe.

Član 24.

U pojedinim kolima mogu se uvrstiti rezerve navedene u osnovnom sastavu, i to na slijedeći način:

a) kod kružnog i švajcarskog sistema rezerve igraju na posljednjim tablama takođe po redosljedu, a ostali igrači se pomjeraju naprijed.

b) kod ševeninškog sistema rezerve igraju na onim tablama na kojima zamjenjuju odsutnog igrča.

Kada u ekipi u nekom kolu nastupa jedna ili više rezervi, kapiten je obavezan da tu promjenu pismeno dostavi sudiji takmičenja pred početak dotičnog meča, odnosno do vremena predviđenog za dostavljanje promjene sastava. Ukoliko tako ne postupi, ekipa mora da nastupi sa prvoimenovanim igračima iz osnovnog sastava (tj. bez rezervnih igrača).

Član 25.

Za takmičenja koja se igraju kao zasebne utakmice, bez obzira što se te utakmice odigravaju u okviru lige ili sličnog takmičenja (kao cjeline), sastav ekipe se može izmijeniti za svaku utakmicu.

Član 26.

Na ženskim ekipnim takmičenjima šahistkinje se raspoređuju prema kategorijama koje imaju prema Pravilniku za kategorizaciju šahistkinja.

Ovo isto važi i za dio tabli sa šahistkinjama na mješovitim ekipnim takmičenjima.

Član 27.

Kada u muškoj ekipi nastupaju šahistkinje, onda u sastavu ekipe raspoređuju se na jedan od slijedeća tri načina:

a) ako šahistkinja ima samo mušku kategoriju — raspoređuje se prema toj kategoriji,

b) ako šahistkinja ima samo žensku kategoriju — onda se njena kategorija prevodi u mušku kategoriju za dva stepena nižu i prema istoj raspoređuje u ekipu,

c) ako šahistkinja ima i mušku i žensku kategoriju — onda se njena ženska kategorija prevodi u mušku za dva stepena nižu i raspoređuje u ekipu prema višoj kategoriji, muškoj, odnosno ženskoj sniženoj za dva stepena.

Član 28.

Primljene sastave ekipa (kako osnovne, tako i za pojedina kola) sudija je dužan da drži u tajnosti sve dok sve ekipe ne predaju sastave, odnosno sve do isteka roka za predaju sastava.

Član 29.

Da bi ekipa mogla da nastupi u ekipnom takmičenju, kao i u pojedinačnom meču, mora imati dovoljan broj igrača sa važećim članskim kartama i drugom potrebnom dokumentacijom. Pod dovoljnim brojem igrača podrazumijeva se prisutnost najmanje polovine igrača od broja tabli na koliko se igra takmičenje.

Član 30.

Ako u ekipi nisu prisutni svi igrači, ali ipak ima dovoljan broj (najmanje polovina), kapiten može da preda sastav po jednoj od alternativa:

a) puni sastav ekipe, unoseći u sastav i imena igrača koji još nisu prisutni ili za koje nema potrebnu dokumentaciju,
b) sastav ekipe sa praznim rubrikama na proizvoljnim tablama koje se predaju bez igre za nedostajuće igrače.

U slučaju pod »a«, ako igrači koji nisu prisutni (a unijeti u sastav) ne dođu po isteku jednog sata računajući od vremena zakazanog za početak meča, gube partiju kontumacijom.

Isto tako prisutni igrači, ali za koje nije podnijeta potrebna dokumentacija, ne mogu otpočeti igru (računaju se kao da nisu prisutni) sve dok ne podnesu potrebnu dokumentaciju. Ako se ona ne dostavi sudiji u roku od 1 sata, onda ti igrači gube partiju kontumacijom.

Član 31.

U vrijeme zakazano za početak meča mogu nastati slijedeći slučajevi:

a) Obje ekipe su prisutne u kompletnom sastavu ili sa dovoljnim brojem igrača.

Tada se puštaju u pokret časovnici svih igrača bijelih figura. Ukoliko odsutni igrači ne dođu — onda gube partiju kontumacijom po isteku jednog sata.

b) Jedna ekipa je prisutna u kompletnom sastavu ili sa dovoljnim brojem igrača, a druga uopšte nije prisutna ili nema dovoljan broj igrača.

Tada se puštaju u rad časovnici svih igrača ekipe koja nije prisutna ili nema dovoljan broj igrača, s tim što njeni igrači ne mogu otpočeti igru sve dok se u ekipi ne pojavi dovoljan broj (najmanje polovina). Ukoliko se dovoljan broj igrača ne pojavi ni po isteku jednog sata, cijela ekipa gubi meč kontumacijom.

c) Obje ekipe nisu prisutne ili nisu prisutne sa dovoljnim brojem igrača.

Meč ne otpočinje, ali sudija registruje vrijeme koje je proteklo od zakazanog početka do pojave jedne ekipe u dovoljnom broju. Tada se proteklo vrijeme podijeli po pola i doda na časovnicima svih igrača i jedne i druge ekipe, pa se dalje postupa kao pod tačkom »b«.

Član 32.

Ako jedan kapiten ne preda sastav do vremena predviđenog za početak meča — puštaju se u rad časovnici svih igrača njegove ekipe. Ukoliko poslije, a prije isteka jednog časa, preda sastav, postupiće se po jednoj od alternativa prethodnog člana. Ako sastav ne preda ni po isteku jednog sata — ekipa gubi meč kontumacijom.

Član 33.

Ako oba kapitena ne predaju sastav do vremena predviđenog za početak meča, tada će sudija registrovati proteklo vrijeme do predaje sastava jednog kapitena, pa to vrijeme podijeliti po pola i dodati na časovnicima svim igračima i jedne i druge ekipe, a zatim uključiti časovnike svih igrača ekipe koja nije predala sastav. Ako ta ekipa po isteku 1 sata, računajući od vremena zakazanog za početak meča, ne preda sastav gubi meč kontumacijom.

Ako ni jedna ni druga ekipa po isteku jednog sata ne preda sastav, onda obje ekipe gube meč kontumacijom.

Član 34.

Ako ekipa koja je po propozicijama takmičenja obavezna da obezbijedi inventar i rekvizite za takmičenje (stolove, stolice, šahovske garniture, časovnike i sl.) nije obezbijedila ili nije obezbijedila za dovoljan broj tabli (najmanje polovina) — meč ne može otpočeti, a proteklo vrijeme do obezbjeđenja tog inventara uračunaće se svim igračima te ekipe.

Ako je inventar obezbjeđen za najmanje polovinu tabli meč će otpočeti na tim tablama, a na ostalim uračunaće se proteklo vrijeme i dodati igračima te ekipe kada taj inventar bude obezbijeđen. Ako se taj inventar ne obezbijedi ni po isteku 1 sata, onda ti igrači gube partiju kontumacijom.

V Gubitak meča i partija kontumacijom

Član 35.

Ako jedna ekipa istupi sa takmičenja koje se igra po kružnom sistemu ili izgubi jedan meč kontumacijom, a odigrala je:

a) manje od polovine mečeva, onda se ona briše iz daljeg takmičenja, a dotadašnji njeni rezultati se poništavaju,

b) polovinu ili više mečeva, onda ona gubi sve preostale mečeve (računajući i meč u kome je kontumacirana) sa nulom, a protivnici dobijaju najveći broj poena koji je ta ekipa izgubila u jednom meču tokom takmičenja dok je nastupala.

Član 36.

Ako jedna ekipa istupi sa takmičenja koje se igra po švajcarskom sistemu ili izgubi jedan meč kontumacijom, onda ona gubi sve preostale mečeve sa nulom, bez obzira kada je istupila, a sljedeći protivnici dobijaju pola poena više od 50% mogućih poena u tom meču za meč do 6 tabli, 1 poen više od 50% za meč od 7-12 tabli, 1,5 poen više od 50% za meč od 13-18 tabli, itd.

Član 37.

Ekipa gubi meč kontumacijom (bez igre):
a) ako izgubi kontumacijom više od polovine partija (zbog nedolaska na meč cijele ekipe ili dovoljnog broja igrača u roku od jednog sata i sl.),
b) ako kpiten ekipe ne preda sudiji sastav ekipe do određenog vremena (koje propisuje poseban pravilnik takmičenja), odnosno po isteku jednog sata od vremena zakazanog za početak meča,
c) po kazni koju izriče sudija takmičenja ili turnirski odbor.

Član 38.

Partija se gubi kontumacijom:
a) ako igrač ne dođe na takmičenje u roku od jednog sata, računajući od vremena zakazanog za početak meča,
b) ako u ekipi igra takmičar koji nije predviđen u sastavu ekipe, onda dotični igrač gubi partiju kontumacijom,
c) ako se za ekipu takmičio igrač koji je nepravilno registrovan zbog toga što je klub ili sam igrač dao netačne podatke, onda dotični igrač gubi partiju kontumacijom,
d) ako se za ekipu takmičio igrač koji je pod kaznom ili suspenzijom, dotični igrač gubi partiju kontumacijom,
e) ako je u sastavu ekipe na određenoj tabli izostavljeno ime igrača,
f) po kazni koju izriče sudija takmičenja ili turnirski odbor,
g) ako ekipa nije igrala u pravilnom redosljedu (jer je poremećen u odnosu na kategorije ili u odnosu na redosljed osnovnog sastava), onda partije gube kontumacijom svi igrači koji su igrali na nižim tablama nego što im je to dozvoljavala njihova kategorija pri pravilnom rasporedu ekipe, odnosno gube igrači koji su igrali na nižim tablama nego što su im pripadale u poređenju sa prijavljenim sastavom ekipe (osnovnim sastavom).

Pri poređenju »nepravilnog« sa »pravilnim« redosljedom ekipe ne računaju se igrači koji su u dotičnom meču izgubili i dobili partije bez gre (kontumacijom).

Red. br. tabli	Pravilan redosljed	Nepravilan redosljed	Posljedice
1.	MK	I	
2.	I	MK	kontumacija
3.	I	II	
4.	I	I	
5.	I	I	
6.	II	I	kontumacija
7.	II	III	
8.	III	II	kontumacija

Član 39.

Rok za podnošenje žalbe u slučajevima navedenim u čl. 38 po tačkama b, c, d i g je 48 časova od časa završetka utakmice. Žalba se podnosi forumu koji je predviđen Pravilnikom takmičenja.

Član 40.

Svi prestupi navedeni u čl. 35 — 38, pored navedenih posljedica, povlače za sobom još i disciplinsku odgovornost.

Član 41.

Po završetku utakmice ili takmičenja kapiteni ekipa potpisuju zapisnik u koji se unose pojedinačni rezultati i ostali podaci (prema obrascu).

VI Vođstvo takmičenja

Član 42.

Za svaku utakmicu ili takmičenje određuje se sudija takmičenja, a po potrebi i potreban broj zamjenika i pomoćnika iz redova kvalifikovanih sudija i na način kako to predviđaju propozicije takmičenja i Pravilnik o šahovskim sudijama.

Isto tako, određuje se i drugostepeni organ (turnirski odbor, takmičarska komisija ili neki drugi forum) koji rješava sporove u drugom stepenu.

Član 43.

Sudija (odnosno njegov zamjenik) rješava sve sporove u prvom stepenu i njegove odluke su izvršne.

Član 44.

Na odluku sudije takmičenja kapiten ekipe može da podnese žalbu turnirskom odboru (ili farumu koji je Pravilnikom predviđen) u roku koji se Pravilnikom predvidi.

Odluke turnirskog odbora su konačne.

Jedino u slučaju nekih većih nepravilnosti, organizator može poništiti cijelo takmičenje.

Član 45.

Turnirski odbor i sudije preduzimaju mjere za uspješan tok takmičenja, ali ne mogu mijenjati propozicije i Pravilnik takmičenja, ako za ovo ne postoji saglasnost foruma koji je organizovao takmičenje.

Član 46.

Pored opštih dužnosti koje obavlja na turnirima i takmičenjima, a koje su precizirane Pravilnikom igre FIDE i Pravilnikom o šahovskim sudijama, sudija je dužan da se stara i o sljedećem:

a) da pregleda i utvrdi ispravnost članskih karata i ostale dokumentacije učesnika i ekipa,

b) za pravilan tok takmičenja,

c) za disciplinu na takmičenju i pridržavanje Pravilnika takmičenja,

d) za uredno vođenje tabele i ostale dokumentacije,

e) za pripremanje konačnog izvještaja, koji treba dostaviti nadležnom šahovskom farumu, odnosno organizatoru, u predviđenom roku po završetku takmičenja, itd.

Član 47.

Na svakom takmičenju u prostoru za igru dozvoljeno je u principu prisustvo samo igračima (rezervni igrači se ne ubrajaju) i kapitenima ekipa. Druga lica mogu da uđu u taj prostor samo po odobrenju sudije meča, odnosno sudije takmičenja.

Međutim, ako to situacija zahtijeva, radi pravilnog toka takmičenja, održavanja potrebnog reda i discipline, otklanjanja sumnji o konsultacijama i sl. može sudija donijeti odluku da igrači koji završe partije moraju da napuste prostor za igru, kao i kapiteni čije su ekipe završile meč.

Član 48.

Protiv nediscipliniranog igrača, kapitena ili ekipe sudija može izreći slijedeće kazne:

a) opomenu,

b) pismeni ukor,

c) gubitak partije, odnosno utakmice,

d) oduzimanje ekipi određenog broja poena u konačnom plasmanu (»kazneni poeni«),

e) isključenje sa takmičenja igrača, kapitena, ekipe.

Za teže prestupe, kao što su naročito oni navedeni pod tačkama c, d i e, sudija je obavezan da podnese i prijavu nadležnom šahovskom forumu, odnosno nadležnom disciplinskom odboru, za pokretanje disciplinskog postupka, bez obzira na kaznu koju je već kao sudija izrekao.

Član 49.

Ovaj pravilnik je usvojen na IX konferenciji Šahovskog saveza Jugoslavije, 22. februara 1976. godine u Titogradu i stupio je na snagu od dana usvajanja.

11. TURNIRSKI SISTEMI

Postoji više sistema po kojima se održavaju turniri, odnosno određuju parovi i konačni plasman učesnika. Kao glavne sisteme navodimo: kružni, eliminacioni, švajcarski, ševeninški i kombinovani sistem.

Kružni — Bergerov sistem

Kružni sistem je najpogodniji oblik takmičenja i daje najrealniji plasman (naročito ako je dvokružan), pa se stoga najčešće primjenjuje kako kod pojedinačnih, tako i kod ekipnih takmičenja.

Osnovna karakteristika kružnog sistema je ta što svaki učesnik igra sa svakim. Kružni sistem može biti jednokružan (svaki učesnik igra sa svakim samo po jednu partiju), dvokružni (svaki igra sa svakim po dvije partije), ili, uopšte, višekružan. Kojim će redom jedan igrač igrati sa ostalim učesnicima, zavisi od rednih brojeva koje učesnici izvlače žrijebom na početku turnira, kao i od izbora varijanti kružnog sistema po kojoj će se igrati takmičenje. Postoji nekoliko varijanata za određivanje parova u pojedinim kolima na turniru po kružnom sistemu. Najviše je u upotrebi Bergerov način određivanja parova, tzv. Bergerov sistem.

Ako je kružni sistem višekružan, tj. svaki igrač igra sa svakim više partija, onda je raspored parova za pojedina kola isti kao i kod jednokružnog igranja, pa igrači koji se susreću u pojedinim kolima igraju uzastopno dvije ili više partija (sa različitim bojama figura). Po drugom načinu, koji je pogodniji, igraju svi igrači među sobom po jednu partiju, dakle kao jednokružni turnir, pa kad se ovaj završi igraju drugu partiju kao novi jednokružni turnir, itd. Ali kod višekružnog turnira boja figura u susretima istih igrača je uvijek naizmjenična.

Prije početka takmičenja odrede se redni brojevi učesnika žrijebom. Time su automatski određeni parovi za svako kolo pomoću Bergerovih tablica, a takođe i boja figura.

Bergerove tablice su zasnovane na izvjesnim principima koje treba da upoznamo da bismo pomoću raznih metoda mogli i bez tablica da određujemo parove.

Najprije moramo zapamtiti sljedeća tri pravila:

1. pravilo: Ako oba partnera imaju istorodne brojeve (dakle, oba su broja parna ili neparna), onda igrač sa većim brojem ima bijele figure. Ako igrači imaju raznorodne brojeve (jedan parni a drugi neparni), onda igrač sa manjim brojem ima bijele figure.

Posljednji broj na tabeli je izuzetak ako je broj učesnika paran. U tom slučaju gornja polovina igrača ima sa igračem koji ima posljednji broj na tabeli bijele figure, a donja polovina crne.

2. pravilo: U svakom kolu igrač broj 1 igra sa onim igračem čiji je redni broj jednak rednom broju kola, izuzev u prvom kolu, kada je ili slobodan (u slučaju neparnog broja učesnika), ili igra sa posljednjim na tabeli (u slučaju parnog broja učesnika). Npr. u petom kolu igrač broj 1 igra sa igračem broj 5. Ovaj par naziva se osnovni par kola.

3. pravilo: Bergerove tablice za neparan broj učesnika su identične sa tablicama za paran broj s jednim učesnikom više. Razlika je samo u tome, što je pri neparnom broju učesnika u svakom kolu slobodan onaj igrač koji bi trebalo da igra sa posljednjim brojem (pri parnom broju učesnika).

Zbog toga što postoji izvjesna zakonitost (koja se ogleda i u navedena tri pravila) u rasporedu parova, postoje i nekoliko metoda da se Bergerove tablice napišu za bilo koji broj igrača. Ovdje ćemo izložiti određivanje parova pomoću tabele.

Moguće je neposredno i iz same turnirske tabele da odredimo parove za svako kolo i da se brzo orijentišemo, pa je stoga ovaj način praktično od najvećeg značaja. Posmatrajmo tabelu turnira sa, na primjer, osam učesnika:

Red. br.	Ime učesnika	1	2	3	4	5	6	7	8	Poena	Mjesto
1.		□							x		
2.			□					x			
3.				□			x				
4.					□	x					
5.					x	□					
6.				x			□				
7.			x					□			
8.		x							□		

U prvom kolu susreću se parovi koji se nalaze na glavnoj dijagonali (označena je slovima x). U slijedećim kolima svaki igrač igra sa prvim slijedećim brojem koji mu nailazi s lijeva udesno. Na primjer, broj 6 igra u prvom kolu sa brojem 3, u drugom sa brojem 4, u trećem sa brojem 5, itd., dok ne dođe do posljednjeg na tabeli koga »preskače« i počinje sa brojem 1. Kada igrač naiđe na samog sebe, tj. na tamno polje, onda igra sa posljednjim brojem. To znači da će se parovi za svako kolo određivati po dvjema dijagonalama: jednoj, koja ide uz glavnu, a koja se iz kola u kolo smanjuje, i drugoj, koja počinje parom 1-2 (II kolo) i koja se iz kola u kolo povećava. U parovima koji se nalaze na dijagonali koja ne sadrži tamno polje, gornja polovina igrača, tj. igrači sa manjim rednim brojem, imaju bijele figure, a u parovima koji se nalaze na dijagonali koja ima i tamno polje, donja polovina ima bijele figure.

Veoma je korisno za igrača da u svakom momentu može odmah bez tablica i tabele da odredi kolo u kome se susreće sa bilo kojim drugim igračem. Postoji jednostavan princip da se to odredi... Pretpostavićemo da je broj učesnika paran, pa će zaključci izvedeni za paran broj učesnika moći da se primjene i za turnir sa neparnim brojem, tj. sa jednim učesnikom manje. Kao što je poznato, za oba ova turnira parovi su u svakom kolu identični — ako ne računamo par u kome igra učesnik sa posljednjim brojem (3. pravilo).

Da bismo odredili redni broj kola u kome se jedan igrač sastaje sa nekim drugim, izuzev sa posljednjim brojem, postupićemo ovako: sabiramo redni broj igrača sa rednim brojem njegovog protivnika, pa od dobijenog zbira, ukoliko je veći od broja učesnika, oduzimamo broj učesnika, a ukoliko je taj zbir jednak ili manji od broja učesnika — oduzimamo jedan. Dobijena razlika predstavlja traženi redni broj kola. Na primjer, ako treba da odredimo redni broj kola u kome se sastaju igrači sa brojevima 12 i 17 na turniru od 20 učesnika, sabiramo redne brojeve igrača $12+17 = 29$, i pošto je zbir veći od broja učesnika, oduzimamo od njega broj učesnika. Dakle $29 - 20 = 9$. Prema tome, sastaju se u IX kolu.

Ako treba da odredimo redni broj kola u kome se jedan igrač sastaje sa igračem koji ima posljednji broj, onda se od dvostruke vrijednosti rednog broja tog igrača, ukoliko je ta vrijednost veća

od broja učesnika, oduzima broj učesnika, a ukoliko je jednaka ili manja, onda se oduzima broj 1. Tako npr., na turniru sa 20 učesnika broj 7 se sastaje sa brojem 20 u XIII kolu, jer je $2 \times 7 - 1 = 13$.

Ako je broj učesnika na turniru neparan, onda se cio postupak obavlja za turnir sa jednim učesnikom više, dakle sa parnim brojem učesnika, pa je prema prethodnom principu igrač slobodan u onom kolu koje dobijamo kada od dvadesetog rednog broja tog igrača oduzmemo broj učesnika, odnosno 1.

Kada su turnirski brojevi određeni žrijebom, onda su već određeni parovi za svako kolo. Prema tome svaki učesnik može unaprijed da zna (iz tablica) sa kojim se protivnikom sastaje u određenom kolu i kakve figure ima. Ako se ne raspolaže tablicama, moguće je to opet odrediti pomoću jednostavnih obrazaca. Kao i u prethodnom slučaju, pretpostavićemo najprije da je broj učesnika (n) paran. Tada ćemo, kao i uvijek, razlikovati dva slučaja: određivanje protivnika za igrača sa posljednjim brojem i određivanje protivnika za igrača sa bilo kojim drugim rednim brojem.

Protivnik igrača sa posljednjim rednim brojem određuje se po slijedećim obrascima:

$$y = \frac{k+1}{2} \quad \text{(ako je k neparan broj)}$$

$$y = \frac{k+n}{2} \quad \text{(ako je k paran broj).}$$

Švajcarski sistem

Najpravedniji oblik takmičenja je nesumnjivo kružni sistem u kome svaki učesnik igra protiv svakog. Ako je, međutim, broj igrača suviše veliki u odnosu na raspoloživo vrijeme, onda je primjena kružnog sistema prilično nepodesna. On se i tada može primijeniti diobom učesnika u grupe i zatim održavanjem zajedničkog finala najjačih. Time je takmičenje skraćeno u odnosu na broj kola, ali ovakav način igranja ima i svojih slabih strana utoliko što je veoma teško i nepouzdano sastaviti grupe podjednake jačine, a s druge strane i finale ne smije da bude suviše kratko ako hoćemo da izbjegnemo uticaj slučajnosti na realnost plasmana. U svakom slučaju kada je, dakle, broj igrača veliki, a ne želi se sprovođenje turnira po grupama po Bergerovom sistemu niti eliminisanje igrača, moguće je primijeniti švajcarski sistem koji ćemo ovdje objasniti.

Švajcarski sistem potiče još iz prošlog vijeka i prvi put je primijenjen u Cirihu 1895. godine i pripisuje se dr J. Mileru iz Bruga. Sistem je u svojoj osnovnoj formi primjenjivan u Švajcarskoj i tokom narednih decenija (sa manjim brojem učesnika i 4-5 kola). Izvan Švajcarske sistem nije bio u široj upotrebi sve do 1943. godine, kada ga je u SAD, na šampionatu Pensilvanije, primjenio majstor Džordž Koltanovski. Od tada je švajcarski sistem stekao ogromnu popularnost i počeli su da ga primjenjuju, pored SAD, gdje je uzeo široke razmjere, i mnoge druge zemlje (Engleska, Kanada, itd.) ne samo za masovna, propagandna takmičenja, već i za mnoga zvanična, prvenstvena i međunarodna takmičenja (u naš šahovski festival, republičko i savezno finale kupa, itd.)

FIDE je prihvatila švajcarski sistem za neka svoja takmičenja (kadetsko prvenstvo svijeta, omladinski šampionat svijeta i sl.), a od 1976. godine ovaj sistem je počeo da se primjenjuje i na olimpijadama.

Uvođenjem rejtinga u savremenu turnirsku praksu pronađene su mnoge forme »Dirigovanih« varijanti švajcarskog sistema. Tako su u SAD, Kanadi i Engleskoj »dirigovane varijante« stekle danas apsolutnu dominaciju, a i klasična varijanta švajcarskog sistema znatno se razlikuje od prvobitne forme.

Osnovni principi švajcarskog sistema. Danas postoji mnoštvo varijacija na temu švajcarskog sistema i dosta nijansi u nekim pojedinostima, ali postoje i zajednički principi i karakteristike za sve varijante.

Broj kola se unaprijed odredi i utvrdi turnirskim pravilnikom. Broj kola po švajcarskom sistemu nije u tako strogoj zavisnosti od broja učesnika, kao što je to slučaj kod drugih sistema (na pr., kod kružnog ili kup sistema), već se može odrediti u dosta širokim granicama, prema želji organizatora i potrebi turnira. On može da bude 2-3 puta manji od broja učesnika kod manjeg broja učesnika, a kod većeg broja čak i nekoliko desetina puta manji.

Određivanje parova. Pri određivanju parova za pojedina kola važe slijedeća osnovna pravila, prihvaćena u svim varijantama švajcarskog sistema:

a) jedan igrač može u toku takmičenja samo jednom igrati sa istim protivnikom;

b) u svakom kolu igrači sa istim brojem poena igraju među sobom, ukoliko je to moguće. Protivnik se određuje u okviru tog opšteg pravila prema posebnim principima koji važe za pojedine varijante švajcarskog sistema;

c) ukoliko nije moguće da međusobno igraju učesnici sa istim brojem poena, onda igrač treba da igra sa protivnikom koji ima najpribližniji broj poena, ako je to moguće. I ovdje se protivnici određuju u skladu sa pravilima pojedinih varijanti švajcarskog sistema po kome se dotično takmičenje igra.

Iz ovog proizilazi da sistem neprestano teži ka tome da se smanji broj igrača sa stopostotnim i visokim rezultatima. Iz kola u kolo, na takmičenju se izdvajaju grupe takmičara: a) vodeći takmičari sa visokim rezultatom b) igrači sa srednjim turnirskim prosjekom i c) najslabiji igrači u grupi sa najmanjim brojem poena.

U prvom kolu svi igrači imaju isti broj poena. Zatim, u drugom kolu (bolje reći pred start drugog kola) igrači se dijele u tri grupe: a) one koji su pobijedili u prvom kolu, b) one koji su igrali neriješeno i c) one koji su izgubili u prvom kolu. Igrači svake grupe igraju međusobno.

Isti sistem stvaranja grupa se nastavlja tokom cijelog turnira. Prema tome, u četvrtom kolu, na primjer, oni koji imaju po tri poena igraće međusobno, oni koji su u prethodna tri kola osvojili po 2,5 poena igraće jedan protiv drugog itd. sve do grupe koja u tri prethodna kola nije osvojila ni pola poena.

Boja figura određuje se prema principu izjednačavanja: bijele figure ima igrač koji je u prethodnim kolima manje puta imao bijele figure od svog protivnika sa kojim se trenutno sastaje. Ako su oba igrača imali isti broj puta bijele figure, onda će boja figura biti određena prema posebnim pravilima koja važe za pojedine varijante ovog sistema.

Svako kolo mora se u principu završiti prije početka slijedećeg. Ovo proizilazi iz pravila za sastav parova, što znači iz samog sistema. Zbog toga, da bi se izbjeglo dugo trajanje partija i na taj način produžavanje turnira, tempo igre je obično nešto brži (na primjer 50 poteza za dva i po sata ili 24 poteza na sat), a i program završavanja prekinutih partija je »ubrzan«. Međutim, ako se i pored svega toga neka partija ne završi do početka slijedećeg kola, odnosno do vremena određenog za sastavljanje parova za to kolo, onda se partija ili procjenjuje (od strane komisije ili odbora koji je određen za tu svrhu) ili se pri određivanju parova za to kolo primjenjuje jedna od dole navedenih alternativa (vjerovatan ishod prekinutih partija rijetko se uzima kao osnova pri sastavljanju parova), zavisno od toga kako je to predviđeno turnirskim pravilnikom:

— Obojici igrača koji imaju prekinutu partiju uračunaće se po pola poena više (kod nekih varijanata i takmičenja računa se po poen više),

— Igraču koji izjavi sudiji da igra na pobjedu uračunaće se poen više, a u slučaju da ni jedan od igrača ne izjavi da igra na pobjedu, partija će se proglasiti završenom remi.

— Ako oba igrača izjave da igraju na pobjedu, onda će se obojici uračunati, kao osnova za sastav parova, cio poen.

Neparan broj kola i kontumacije. Turnir po švajcarskom sistemu treba u principu da ima uvijek paran broj učesnika. Ako je broj učesnika, iz bilo kog razloga, na početku neparan, onda je u svakom kolu jedan igrač slobodan (što se evidentira u tabeli i kartici znakom "—" u rubrici u kojoj se evidentira protivnik).

Isti igrač u toku turnira može biti slobodan samo jedanput. U svakom kolu slobodan je igrač sa najmanjim brojem poena, pod uslovom da prije toga nije bio slobodan. Igrač koji je slobodan dobija u tom kolu poen bez igre (u nekim zemljama dodjeljuje se slobodnom igraču samo pola poena, što smatramo manje prihvatljivim).

Ovako se isto postupa i u slučaju kada u toku turnira neki igrač istupi (ili bude isključen), pa na turniru ostane neparan broj učesnika.

Igrač koji saopšti sudiji da napušta turnir ili igrač koji se isključuje sa turnira (kao na primjer, zbog jedne, dvije ili tri partije izgubljene kontumacijom), neće se dalje »parovati« i ubilježiće mu se nule u preostalim kolima.

Igraču koji je kontumacijom (bez igre) dobio partiju u susretu koji je parovan, zbog toga što mu, npr. protivnik nije došao ili je zakasnio više od jednog sata, računaće se partija kao odigrana, što znači da se računa boja figura te partije kao i protivnik tako da se on s njim, ukoliko ovaj i nastavi turnir, ne može više sresti.

Ako je broj učesnika na početku turnira neparan, može se primijeniti i drukčiji postupak kojim se onemogućava dobijanje poena bez igre, na taj način što je svaki takmičar u toku turnira jedanput slobodan. To se postiže na slijedeći način:

1. odredi se da turnir ima neparan broj kola,

2. u prvom kolu igraće onoliko učesnika koliko iznosi broj kola umanjen za jedan, ostali učesnici su slobodni,

3. takmičari koji su igrali u prvom kolu imaće sukcesivno slobodan dan, tj. po jedan od njih u svakom narednom kolu biće slobodan prema redosljedu izvučenih brojeva.

Primjer: Turnir sa 19 učesnika, sedam kola. U prvom kolu igraće šest prvih igrača sa tabele (broj kola minus jedan), tako da bi parovi prvog kola bili 1-2, 3-4, 5-6. Svi ostali igrači su slobodni. U drugom kolu će biti slobodan igrač sa brojem 1, u trećem sa brojem 2 itd. i u sedmom kolu sa brojem 6. Na taj način je svaki igrač bio po jedanput slobodan.

Ovaj sistem se može primjenjivati na turnirima u kojima broj učesnika nije suviše veliki u odnosu na broj kola (broj učesnika ne bi trebalo da bude veći od trostrukog broja kola, tj. n 3 k) kako je to bio slučaj u navedenom primjeru, jer u protivnom bi imao negativan efekat. Tako, na primjer, na turniru sa 89 učesnika, 9 kola, ne bi bilo racionalno primijeniti ovaj sistem jer bi u prvom kolu igralo samo 8 igrača (što je veoma mali broj u odnosu na ukupan broj učesnika), dok bi 81 igrač bio slobodan, što praktično znači da bi turnir počinjao tek od drugog kola.

U okviru ovih opštih principa sistema ima više varijacija. Švajcarski sistem može biti »dirigovan« time što će se rejting koristiti prilikom određivanja parova, a može biti i »nedirigovan«. Nijanse mogu biti i u postupku sa »slobodnim igračem« (kada je broj učesnika neparan), a varijante su moguće i u pogledu tretiranja prekinutih partija koje nisu završene u momentu određivanja parova za naredno kolo, kao i u pogledu određivanja boje figura, postupku pri neparnom broju učesnika u grupi igrača sa istim brojem poena i u drugim specifičnim slučajevima.

Realnost plasmana. Realnost plasmana na jednom takmičenju po švajcarskom sistemu zavisi od odnosa broja kola i broja učesnika, kao i od varijante koja je primjenjena u parovanju učesnika (»dirigovana«, »ubrzana« itd.). Dok neki smatraju da je cilj sistema da se dobije pravi pobjednik takmičenja, drugi nastoje da granice sistema prošire i na diferencijaciju plasmana više učesnika. U tom se međutim ne može ići suviše daleko, van logičkih i matematičkih okvira.

Dok je kod kružnog sistema teorijski uvijek moguće da na kraju turnira svi učesnici imaju različiti broj poena, kod švajcarskog sistema to nije slučaj. Ako na turniru po Bergerovom sistemu imamo 10 učesnika, na kraju turnira svaki od učesnika, u zavisnosti od broja postignutih poena, svrstava se u jednu od 19 grupa: grupa sa 9 poena, grupa sa 8,5 poena, 8, 7, 5 . . . 0,5, 0 poena. Međutim, kod švajcarskog sistema to nije slučaj, jer je broj učesnika gotovo uvijek veći, ponekad i po nekoliko desetina

puta, od broja grupa, što znači da, po završetku turnira, neminovno mora doći do stvrstavanja više igrača u istu grupu, tj. do diobe mjesta.

Broj kola je unaprijed određen, a kao najpogodnije uzima se obično trećina kod osrednjeg broja učesnika. Kod velikog broja učesnika obično se igra 11 — 13 kola, ali je u tom slučaju i plasman manje realan. Idealan je uvijek neparan broj kola bez obzira na broj učesnika, dok broj učesnika uvijek mora biti paran.

Broj kola na turniru po švajcarskom sistemu određuje se zavisno od broja učesnika. Odnos između broja kola i broja učesnika prikazan je u slijedećoj tabeli:

	za broj učesnika do											
	6	10	16	20	26	30	36	40	46	50	56	60
minimalan br. kola	3	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
idealan br. kola	3	5	7	7	9	9	11	11	13	13	15	15
maksimalan br. kola	5	7	9	11	13	14	15	16	17	18	19	20

Jugoslovenska kružna varijanta. Prije početka takmičenja učesnici izvlače turnirske brojeve. Parovi prvog kola su isti kao i kod italijanske varijante: 1-2, 3-4, 5-6 itd. Međutim, pri određivanju parova za drugo i ostala kola, kao i pri određivanju boje figura, u jegoslovenskoj kružnoj varijanti postupa se drugačije, mada je i ovdje cio postupak automatizovan.

Polazi se od vrha tabele i pronađe prvi igrač sa najvećim brojem poena. Zatim se od njega ide na niže sve dok se ne pronađe protivnik sa istim brojem poena. Kada smo odredili prvi par, produžujemo dalje po tabeli i određujemo ostale parove iz najviše grupe. Dakle, do sada nema razlike od postupka koji se primjenjuje i u italijanskoj varijanti, ali razlike se pojavljuju u postupku sastava parova ostalih grupa, kao i u situacijama kada treba da se sastanu igrači koji su već među sobom igrali, a isto tako i kada je neparan broj igrača u grupi. Tako će već u uzetom primjeru (kod italijanske varijante) na turniru sa 50 učesnika, ako najvišu grupu sačinjavaju igrači 5, 11, 32, 34, 40 i 47 parovi te grupe biti identični, ne uzimajući sada u obzir boju figura, kao i u italijanskoj varijanti: 5-11, 32-34, 40-47. Međutim, pri određivanju parova druge grupe (koju čine igrači sa pola

poena manje) tražimo prvog igrača te grupe, polazeći od igrača koji je posljednji parovan u višoj grupi (traženi igrač u posljednjem sastavljenom paru, u našem primjeru broj 47), za razliku od stare italijanske varijante u kojoj sastav parova svake grupe počinje od vrha tabele, tj. od broja 1. Kada se takav igrač nađe, tražimo mu protivnika sa istim brojem poena, polazeći od njega na niže, pa ako se tu do kraja tabele ne nađe — onda od vrha tabele do broja od koga smo počeli parovanje (broj 47), pri čemu se cijela tabela pretražila u jednom rotacionom kretanju. To se najbolje može predstaviti ako zamislimo da je kraj tabele spojen sa početkom u vidu jednog valjka, tako da se iza posljednjeg broja 50 odmah nadovezuje broj 1. Taj postupak rotacije se sprovodi i pri sastavljanju parova svih ostalih grupa, s tim da rotacija prvog para svake grupe počinje od posljednjeg traženog igrača u prethodnom paru, tako da se sastavljanje svih parova za jedno kolo vrši pomoću stalnog rotacionog i istosmjernog kretanja po turnirskoj tabeli.

Međutim, jegoslovenska varijanta se razlikuje od italijanske i kod nastajanja specijalnih slučajeva:

a) Ako je neki igrač igrao sa protivnikom koji bi mu se na ovaj način odredio, onda njegov protivnik (traženi igrač) odlazi u »preskok« a igraču se određuje prvi slijedeći protivnik sa istim brojem poena. Igrači koji su »u preskoku« privremeno se ne uzimaju u postupak za parovanje, već se paruju tek kada se do njih ponovno dođe, tj. kada se napravi čitav krug po tabeli (od njega na niže i od početka tabele do njega). Tako, ako u našem primjeru pretpostavimo da su igrači 5 i 11 već igrali (znači broj 11 ide u »preskok«), parovi te grupe bili bi 5-32, 34-40 i 47-11 (uporedi sa analognim parovima kod italijanske varijante) s tim što bismo određivanje parova slijedeće niže grupe počeli od broja 11 (broj do koga je stigla rotacija).

Znači, igrači koji su u »preskoku« paruju se tek pri ponovnom pretraživanju tabele. Pri tome se može opet desiti da kod pojedinih parova treba da se sastanu igrači koji su već međusobna igrali. Tada će takvi igrači ponovo otići u novi »preskok« (preskok drugog reda) i doći će na red za parovanje pri trećem kružnom pretraživanju tabele itd.

b) Ako pri sastavljanju parova jedne grupe preostane jedan igrač (zato što grupa sadrži neparan broj igrača), onda on za protivnika dobija prvog igrača iz niže grupe (sa pola poena manje) na koga se naiđe, polazeći od njega dolje i od vrha tabele do njega.

c) Ako se pri sastavljanju parova jedne grupe dogodi slučaj da posljednji par te grupe ne može da se sastavi (jer su ta dva igrača već igrala ili zbog boje figura, što će biti objašnjeno u slijedećem pasusu), anulira se prethodni par, tj. igrač koji je tražen u prethodnom paru odlazi u preskok (bez obzira što sa svojim protivnikom nije igrao), a igrač koji je tražio protivnika dobija za protivnika prvog slijedećeg igrača sa kojim nije igrao, pod uslovom da se i zadnji par te grupe može formirati. Dakle, suština je u tome da se ne prebacuju dva ili više igrača iz jedne grupe u nižu grupu dokle god postoje mogućnosti da se formiraju svi parovi od igrača te grupe, pri čemu se i dalje primjenjuje princip rotacije.

d) Igrač odlazi u »preskok« i kada u susretu, koji se po izloženoj metodi formira, jedan od igrača treba po treći put uzastopno da igra istom bojom figura, kao i kod parova poslijednjeg kola, u kome bi kod jednog igrača razlika u boji bijelih i crnih figura bila veća od 2 partije. Izuzetno, ako ovaj preskok mora da prouzrokuje transfer igrača (prebacivanje u nižu grupu), prvosastavljeni par će se smatrati ispravnim.

e) Ako jedna grupa sadrži samo dva igrača koji su međusobno već igrali (a isto tako i kod grupe koja sadrži veći broj igrača a preostanu 2 ili više igrača koji su međusobno već igrali i ne postoje mogućnosti da se poništenjem prethodnih parova te grupe situacija izmijeni), onda svi ti igrači dobijaju za protivnike igrače iz prve grupe niže po principu rotacije. Rotacija počinje od prvog igrača više grupe koji dobija za protivnika prvog igrača prve niže grupe, zatim drugi igrač iz više grupe traži prvog igrača iz prve niže grupe, preskačući igrača koji je već parovan itd. dok se nađu protivnici svim igračima više grupe. Kada se to završi, nastavlja se sastavljanje parova od preostalih igrača niže grupe, s tim što rotacija počinje od posljednjeg igrača niže grupe koji je parovan sa igračem više grupe.

Boja figura se određuje po slijedećim principima:

Bijele figure dobija igrač koji je:

a) manje puta bio bijeli od svog protivnika, ako je to isto — onda

b) koji je u prethodnom kolu igrao crnim, ako je to isto — gleda se boja figura u kolu ispred toga itd. sve dok se ne dođe do kola u kome se boja figura razlikuje. Ako je sve do prvog kola isto,

c) bijele figure dobija igrač koji je »tražio protivnika«.

Klauzule »b« i »c« daju u pogledu boje figura malo preimućstvo jugoslovenskoj »varijanti« u odnosu na italijansku varijantu. Jer kod italijanske varijante, kada dođe do toga da o boji figura odlučuje klauzula »c« (ili »b«), igrači sa manjim brojevima su u preimućstvu nad igračima sa većim brojevima. Kod jugoslovenske varijante turnirski broj nema uticaja na boju figura, izuzev u prvom kolu.

Drugi nedostatak stare italijanske varijante je što igrači pri vrhu tabele (sa malim turnirskim brojevima) imaju manju mogućnost da se sastaju sa igračima pri dnu tabele (sa velikim turnirskim brojevima), uprkos tome što imaju isti broj poena, jer se parovanje svake grupe vrši uvijek od broja 1 pa do kraja tabele, dok se kod jugoslovenske varijante vrši od broja koji je za svaku grupu drukčiji (u zavisnosti od toga dokle je došla rotacija pri parovanju igrača prethodne više grupe).

Italijanska i jugoslovenska varijanta mogu se korisno primjenjivati kod vikend-turnira i drugih sličnih masovnih takmičenja kod kojih je tempo igre brži, razmak između kola mali a veliki broj učesnika. Posebno je pogodna i preporučljiva za takve turnire italijanska varijanta jer jugoslovenska opterećuje sudiju da, pri sastavljanju parova pojedinih grupa, često dva ili više puta pretražuje cijelu tabelu (obavlja se višestruka rotacija), kao i da uvijek vodi evidenciju o broju od koga je polazila rotacija za pojedine grupe.

Turnirska tabela se vodi na taj način što se u gornjem lijevom uglu u rubrici za kolo upisuje turnirski broj protivnika u dotičnom kolu, a u donjem desnom uglu ukupan broj poena toga igrača. Da bi se u toku turnira uvijek imao i pregled koliko je koji od igrača imao bijele odnosno crne figure, turnirski brojevi protivnika sa kojima je imao bijele figure upisuju se crvenom olovkom, a protivnika sa kojima je imao crne figure plavom olovkom.

Plasman igrača računa se prema ukupnom zbiru poena postignutih na kraju posljednjeg kola.

Ako dva ili više igrača imaju jednak broj poena, onda se prednost daje igraču koji ima bolji rezultat po Buholc-sistemu, a zatim ko ima veći broj pobjeda.

Kup sistem

Kup sistem, tj. na ispadanje, primjenjuje se kako kod ekipnih tako i kod pojedinačnih takmičenja i pogodan je naročito on-

da, kad ima mnogo ekipa ili igrača, a takmičenje treba sprovesti u što kraćem roku.

Nedostatak ovog sistema je u tome što poslije svakog kola polovina učesnika ispada iz daljnjeg takmičenja. Ali se može poboljšati tako da učesnik ne ispada odmah nakon jednog, nego nakon dva ili više poraza.

Broj učesnika treba uvijek da bude stepen broja 2 (2, 4, 8, 16, 32, 64 itd.) Ako broj prijavljenih učesnika nije stepen broja 2, onda se do toga broja dolazi na taj način što se najprije odigra izvjestan broj eliminacionih kola između nekolicine najslabijih igrača odnosno ekipa. Tek poslije toga počinje redovan kup-turnir.

Pošto se po kup-sistemu igra na ispadanje, pravilnikom treba odrediti šta se dešava kod neodlučnog rezultata. Postoji nekoliko kombinacija: igra se nova partija s obrnutom bojom figura, ili prednost ima igrač sa crnim figurama ili odlučuje žrijeb. Kod ekipnih susreta obično odlučuje bolji uspjeh na prvoj polovini ploča, a ako je i on jednak, onda odlučuje slijedeća ploča itd.

Postoji i **kombinovani kup-sistem** koji se sastoji u tome da posljednjih 8 ili 4 ekipe ili igrač završe turnir igrajući po Bergerovom sistemu svaki sa svakim.

Prije početka takmičenja vrši se izvlačenje brojeva, čime su automatski određeni parovi do kraja takmičenja po slijedećoj grafičkoj shemi (primjer za 8 ekipa):

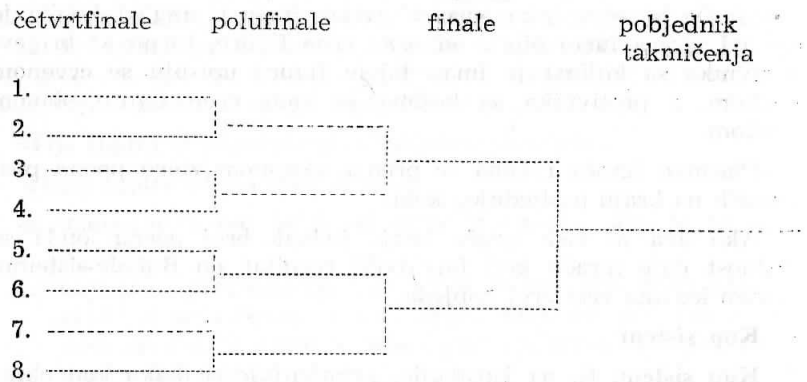

Ševeninški sistem

Ševeninški sistem je takmičenje između dvije ekipe u kome svaki igrač jedne ekipe igra sa svakim igračem druge ekipe, a igrači iz iste ekipe međusobno ne igraju. Postoje dvije varijante za određivanje parova u pojedinim kolima: klasična varijanta i varijanta majstora Đaje.

Takmičenja po ševeninškom sistemu ne igraju se na neparnom broju ploča.

U klasičnoj varijanti parova u pojedinim kolima određuju se na taj način što igrači jedne ekipe (obično gost) stalno sjede na svojim mjestima, a igrači druge ekipe pomjeraju se u svakom kolu za jedno mjesto tako da uvijek igrač sa prve table prelazi na posljednju, dok se ostali igrači te ekipe pomjeraju za jednu tablu unaprijed. Boja figura naizmjenično se mijenja, tako da u prvom kolu svi igrači jedne ekipe imaju bijele figure, kao i u svim neparnim kolima. Na primjer, za meč na četiri table, ako redne brojeve igrača jedne ekipe označimo arapski, a druge rimskim ciframa, raspored parova po kolima bio bi slijedeći:

I kolo	II kolo	III kolo	IV kolo
1—I	I—2	3—1	I—4
2—II	II—3	4—II	II—1
3—III	III—4	1—III	III—2
4—IV	IV—1	2—IV	IV—3

Ovaj način odigravanja mečeva po Ševeninškom sistemu primjenjuje se najčešće kod brzopoteznih takmičenja, jer je tehnički brzo i lako izvodljiv.

Prednost **varijante majstora Đaje** je u tome što u svakom kolu ekipe igraju isti broj partija bijelim i crnim figurama, izuzev kod broja tabli 6, 10, 14 itd., tj. kod brojeva koji nisu djeljivi sa 4, kada se javlja malo odstupanje. Boja figura kod pojedinih igrača smjenjuje se iz kola u kolo uglavnom naizmjenično.

Za određivanje parova po ovoj varijanti služe slijedeće tablice:

I kolo	2 kolo	3 kolo	4 kolo
1—I	I—2	3—I	I—4
2—II	II—1	4—II	II—3
III—3	4—II	III—1	2—III
IV—4	3—IV	IV—2	1—IV

Ukoliko su propozicijama predviđene rezerve, važi pravilo da rezerve igraju na onoj tabli na kojoj je igrač zamijenjen, pa se može desiti da jedna rezerva igra više puta sa jednim istim igračem.

Postupak kod diobe mjesta

Plasman igrača na nekom turniru, a također i ekipa, utvrđuje se prema broju postignutih poena. Tako, na primjer, ako je igrač X postigao 10 poena, a igrači Y i Z po 9,5 poena, onda je prvo mjesto i prvu nagradu osvojio igrač X, a drugo do treće mjesto i drugu i treću nagradu dijele igrači Y i Z. Isto to važi i za ekipe u ekipnim takmičenjima. Ako su nagrade u predmetima koji se ne mogu dijeliti, ili ako, npr. prva dva igrača ili ekipe stiču plasmanom neka posebna prava (na primjer, kvalifikaciju za dalje takmičenje, osvajaju kategorije itd.), onda je jasno da se mora izvršiti neka diferencijacija među učesnicima (ekipama) koji dijele mjesto.

Postoji više načina za određivanje ovog naknadnog redoslijeda igrača i ekipa, u zavisnosti od sistema takmičenja, kao i od toga da li je takmičenje pojedinačno ili ekipno. Da bi bilo koji od tih načina bio primjenjen, neophodno je da bude unaprijed određen i unijet u turnirski pravilnik, kao odredba koja definiše postupak u slučaju diobe kritičnih mjesta.

Jedna od opštih odredaba koja se može uvijek primjeniti pri diobi mjesta, kako kod pojedinačnih tako i kod ekipnih takmičenja, a i nezavisno od sistema po kome se takmičenje održalo, jeste odredba o naknadnom meču. Ako dva igrača dijele mjesto, redoslijed se određuje pomoću naknadnog meča čiji se broj partija, termin i drugi uslovi unaprijed odrede i predvide u turnirskom pravilniku takmičenja koje je odigrano. U slučaju da tri ili više igrača dijele mjesto, igra se tromeč, odnosno četvoromeč itd. U pravilniku se mora predvidjeti šta biva u slučaju neriješenog ishoda meča (igra se dalje do prve pobjede ili se predvidi neka druga klauzula; kod ekipnih takmičenja uzima se obično da odlučuje bolji uspjeh na prvoj polovini tabli ili neka druga odredba; meč bodovi u prethodnom takmičenju i sl.).

Ovaj način rješavanja prioriteta je realan i pravedan, ali je skopčan sa novim finansijskim izdacima, odsustvovanjem igrača, što dolazi naročito do izražaja kod ekipnih takmičenja. Stoga se ovaj način izbjegava i za određivanje prioriteta predviđaju se odredbe koje ipak na osnovu posebnih i objektivnih mjerila diferenciraju rezultate igrača (ekipa), iako su postigli isti broj poena.

Navešćemo načine koji su uobičajni u praksi na individualnim i na ekipnim takmičenjima po kružnom sistemu (Bergerovom) i švajcarskom sistemu.

I. Za određivanje prioriteta igrača pri diobi mjesta **na turniru odigranom po kružnom sistemu** mogu se koristiti slijedeće metode:

1. Određivanje redoslijeda po **uspjehu prema pobjednicima.**

Igrači koji dijele ista mjesta rangiraju se prema broju poena koji su postigli protiv pobjednika turnira (»bolji uspjeh prema pobjednicima«). U pobjednike turnira ubrajuju se svi igrači koji su postigli preko 50% mogućih poena.

Prednost se daje onim igračima koji su postigi više poena u susretima sa jačim igračima.

2. Određivanje redoslijeda po metodi **Soneborn-Berger (Soneborn).**

a) Da bi se po metodi Soneborn-Berger (SB) odredio redoslijed za igrače koji dijele mjesto, postupa se ovako: za svakog igrača koji dijele ista mjesta, (dakle, postigli su isti broj poena) izračunava se zbir ukupnog broja poena njegovih protivnika koje je on na turniru pobijedio i tome se doda polovina ukupnog broja poena koji su postigli njegovi protivnici sa kojima je remizirao. Međusobnim upoređivanjem ovih brojeva (koeficijenata), računatih za svakog igrača posebno, utvrđuje se redoslijed. Igrač sa najvišim zbirom ima prednost (»ima najbolji uspjeh po Soneborn-Bergeru«).

Suština ovog sistema, koji je široko prihvaćen u svijetu, je u tome što se daje veće preimućstvo poenima koji su sakupljeni od visoko plasiranih učesnika. Slaba strana sistema je što često manje značajne partije, naročito pri kraju turnira, mogu imati odlučujuću ulogu na ove koeficijente koji odlučuju o redoslijedu igrača koji dijele mjesta pri vrhu tabele.

b) Sovjetski šahisti i sudije Šmuljan i Dvorkovič pronašli su jednostavniju metodu za izračunavanje koeficijenata zasnovanih na dobijenim i izgubljenim partijama. Pri tome su dokazali da je redoslijed igrača koji dijele mjesta, izračunat na ovaj način ili po metodi Soneborn uvijek isti.

Po metodi **Šumljan-Dvorkovič** koeficijenti se izračunavaju na slijedeći način: sabiraju se poeni učesnika koje je dotični igrač pobijedio i poeni učesnika sa kojima je izgubio. Razlika prvog i drugog zbira daje traženi koeficijent toga igrača. Remiji se u ovom slučaju ne računaju.

c) Pored koeficijenata po metodi Soneborn i koeficijenata po metodi Šmuljan-Dvorkovič, majstor Đaja je utvrdio da postoje takođe i ekvivalentni koeficijenti zasnovani na druga dva parametra. Ovaj koeficijent se izračunava na slijedeći način: za svakog od igrača koji su postigli isti broj poena, izračunava se broj koji se dobija kad saberemo ukupan broj poena koji su postigli njegovi protivnici sa kojima je on izgubio i polovinu ukupnog broja poena koji su postigli njegovi protivnici sa kojima je remizirao. Međusobnim upoređivanjem ovih koeficijenata igračima koji dijele mjesto utvrđuje se redoslijed na taj način što se prioritet (za razliku od prvih dvaju metoda) daje igraču sa najmanjim koeficijentom, pa dalje prema rastućim koeficijentima, tako da je igrač sa najvećim koeficijentom posljednji u rangu.

Ekvivalentnost svih triju metoda nije teško matematički dokazati.

Primjena metode Šmuljan-Dvorkovič (b) pogodna je da se upotrijebi kod igrača koji dijele mjesta pri vrhu tabele na jakim turnirima, jer oni obično imaju mali broj pobjeda, a još manji broj poraza (ili poraze uopšte nemaju), pa se onda najbrže dolazi do rezultata.

Primjena metode (c) pogodna je kada se radi o igračima koji imaju malo izgubljenih i malo neriješenih partija, što je obično slučaj kod slabijih turnira i onih sa većim razlikama u jačini igrača.

3. Pomenimo na kraju da se redoslijed za igrače koji dijele mjesto može izvršiti i prema **broju pobjeda** (ako se to predvidi kao kriterijum). Prioritet se daje igračima sa većim brojem pobjeda na turniru.

Ovaj način nema logičnog opravdanja, jer igrač sa većim brojem pobjeda, u poređenju sa drugim igračem sa kojim ima isti broj poena, mora da ima i veći broj poraza. A poraz u šahu (kao i svuda) je nešto negativno, dok neriješen rezultat nije. Ali s druge strane odredba ima praktičan značaj jer može da utiče na povećanje borbenosti i smanjenje broja »neborbenih« remija.

4. Istu tendenciju ima i **Každanov (Kashdan) sistem**. Svakom igraču koji dijeli mjesto daje se 4 poena za pobjedu, 2 poena za remi i 1 poen za poraz. Pobjede i porazi za neodigrane partije računaju se 2 poena. No, sistem je ekvivalentan sa prethodnim.

Ovaj sistem se zasniva na Každanovom prijedlogu da se uobičajeni način bodovanja zamijeni, tako da se da više težine pobjedi i jednom porazu nego li dvjema neriješenim partijama.

Pobrojani načini se najčešće primjenjuju na našim turnirima. Često se može desiti da dva ili više igrača (a to može da se desi i kod takmičenja koja se igraju po drugim sistemima), po kriterijumu koji se predvidi kao važeći, imaju opet isti uspjeh. Zbog toga je potrebno u turnirskom pravilniku predvidjeti ne samo jedan kriterijum koji se uzima kao primaran, već i drugi kao sekundaran (koji će se uzeti ako prvi kriterijum ne dovodi do diferencijacije), pa eventualno i treći, itd. Kao dalji način može se uzeti da odlučuje međusobni rezultat (odnosno međusobni rezultati ako 3 ili više igrača dijele mjesto), a kao krajnja mogućnost, kad su rezultati dva igrača isti po svim predviđenim kriterijumima, može se predvidjeti da odlučuje žrijeb.

Koji će od kriterijuma važiti kao primaran, koji kao sekundaran itd. određuje organizator prije takmičenja. Kod nas je uobičajno da se kao prvo mjerilo uzima uspjeh prema pobjednicima, pa ako je on jednak, uspjeh po Sonebornu i, ako je i on jednak, onda odlučuje veći broj pobjeda.

II **U švajcarskom sistemu,** a takođe i na takmičenjima po Bergerovom i drugim sistemima, uobičajeno je da pobjednici dijele nagrade međusobno ukoliko su osvojili isti broj poena, tj. sve nagrade za osvojena mjesta se saberu i podijele na jednake dijelove među učesnicima koji dijele dotična mjesta. Diferencijacija među igračima koji su dijelili mjesto ponekad postaje nužna ako se nagrada u predmetu ne može dijeliti, kad pobjednik dobija neki trofej ili šampionsku titulu ili pak kad se određeni broj igrača kvalifikuje za dalje takmičenje. U takvim slučajevima obično se primjenjuje jedan od kriterijuma koji odlučuje ko će od igrača sa istim brojem poena imati prednost.

Ipak, ovi sistemi su u krajnjoj liniji nužno zlo. Na turniru po Bergerovom sistemu situacija je donekle bolja jer su svi igrači imali iste protivnike. U švajcarskom sistemu to nije slučaj, pa zato i ne postoji neki pouzdani opšteprihvaćeni kriterijum.

Kriterijumi za diferencijaciju plasmana na vrhu su problematični, ali treba odmah istaći da su oni i švajcarskom sistemu sasvim besmisleni za plasman u sredini i u donjem dijelu tabele, jer u suštini smisao švajcarskog sistema nije da pravi preciznije razlike u sredini i u donjem dijelu tabele, već samo za nekoliko prvih mjesta na vrhu. Zato izgleda razumno načiniti diferencijaciju za plasman među prvoplasiranim, a ostale igrače koji dijele mjesta jednostavno poređati po alfabetskom redoslijedu.

Ponekad je, kad je riječ o takmičenju po švajcarskom sistemu, potrebno prethodno »srediti rezultat«, pa onda preći na primjenu

kriterijuma. Naime, potrebno je riješiti pitanje kompenzacije za neigrane partije (pauza i partije dobijene ili izgubljene zbog nedolaska na igru).

Uobičajeno je da u tim slučajevima svaki igrač koji je dobio ili izgubio poen za partiju koja nije igrana (iz bilo kog razloga) dobije pola poena kao »ispravku« rezultata za tu partiju. Ovaj »ispravljeni« rezultat se primjenjuje samo u cilju da se razbije dioba mjesta među njegovim protivnicima.

Pošto je ovaj metod u širokoj primjeni u SAD, navodimo neke primjere iz Harknisovog »Šahovskog priručnika«.

Na otvorenom šampionatu SAD 1954. jedan igrač (br. 84) je u turnirskoj tabeli imao na kraju 4 i 1/2 poena (četiri pobjede i jedan remi). Međutim, on je tri kola prije kraja napustio turnir i izgubio bez igre posljednje tri partije. Sem toga, jednu partiju je izgubio zbog nedolaska (zakašnjenja više od jednog časa). Da bi se sredio njegov rezultat pri izračunavanju Buholca ili drugih koeficijenata, rezultat igrača br. 84 se ispravlja tako da se za sve četiri partije koje je izgubio bez igre igraču br. 84 dodaje po pola poena. Na taj način taj igrač (84) imaće za taj obračun ukupno 6 i 1/2 poena, iako se neće nikako mijenjati njegov rezultat u turnirskoj tabeli. Sličan primjer: igrač br. 104 sa istog turnira, dobio je jedan poen jer je bio slobodan (u »ispravljeni rezultat« mu se računa kao remi), jednu partiju je dobio bez igre (ali za »ispravljeni rezultat« se računa kao remi), a jednu partiju je izgubio bez igre (računa se za »ispravljeni rezultat« kao remi).

Jasno je da će se igrač br. 84 prilikom izračunavanja Buholca protivnicima sa kojima je igrao tretirati kao igrač koji je postigao 6 i 1/2 poena (umjesto stvarno osvojenih 4 i 1/2).

1. **Koeficijent po Buholcu (Buchholz)** je dosta rasprostranjen metod koji se primjenjuje na turnirima po švajcarskom sistemu da bi se »razbila« dioba mjesta. U SAD je poznat pod nazivom »Solkoff« ili »sistem ukupnog rezultata«.

Za svakog igrača iz grupe onih koji dijele mjesto (imaju isti broj poena) sabiraju se poeni svih njegovih protivnika sa kojima je igrao, bez obzira na postignute rezultate sa njima. Igrač koji ima veći zbir ima prednost, jer to znači da je igrao sa jačim igračima, odnosno sa onima koji su na kraju turnira imali bolji uspjeh.

Korektivni Buholc-koeficijent. Ako je neko od igrača za koga se izračunava Buholc bio u toku turnira u nekom kolu slobodan, zbog toga što je u početku (ili u toku turnira) bio neparan broj učesnika, onda bi on bio oštećen u odnosu na Buholc-koeficijent ostalih igrača sa kojima dijeli mjesto, a koji nisu bili slobodni, jer

je njegov koeficijent obračunat na jednog igrača manje. To se ispravlja na taj način, što se njegov koeficijent (izračunat na jednog igrača manje) množi tzv. korektivnim faktorom (f) koji je izražen količnikom broja kola (k) i broja odigranih partija (n) tj.

$$f = \frac{k}{n} \text{ odnosno } f = k/(k-1).$$

2. **Harknisov sistem** ili središnji Buholc-koeficijent, prema ovom sistemu, poznatom pod nazivom Harknisov (Harkness) ili »srednji« sistem, za svakog igrača koji dijeli mjesto izračuna se zbir konačnih poena svih njegovih protivnika, izuzimajući slijedeće:

a) za turnir od osam i manje kola, najviše i najniže plasiranog igrača,

b) za turnir od devet do dvanaest kola, dvojicu najviše i dvojicu najniže plasiranih, i

c) za turnir od 13 i više kola, tri najviše i tri najniže plasirana igrača.

3. **Každanov (Kashdan) sistem.** Kao i kod kružnog sistema svakom igraču koji dijeli mjesto daju se 4 poena za pobjedu, 2 poena za remi i 1 poen za poraz. Pobjede i porazi za neigrane partije se računaju 2 poena.

4. **Kumulativni sistem.** Sastoji se u tome što se za svakog igrača koji dijeli mjesto izračuna zbir njegovih kumulativnih turnirskih rezultata poslije svakog kola. To praktično znači da iz tabele koja pokazuje stanje poslije svakog kola treba izračunati zbir koji se dobije za svakog igrača (koji dijeli mjesto) ako se saberu rezultati poslije svih kola. Ovaj sistem ipak ne vodi računa o snazi protivnika dotičnog igrača, a jedina prednost je što se može u svakom momentu lako izračunati, ne čekajući rezultate protivnikovih partija.

5. **Soneborn-Bergerov** sistem se može primijeniti i na turnirima po švajcarskom sistemu, ali to nije preporučljivo (kao kod takmičenja po kružnom sistemu), jer se igrači ne susreću sa istim protivnicima.

6. **Ostali kriterijumi.** Ukoliko se prioritet među igračima koji dijele mjesto ne može diferencirati na osnovu navedenih kriterijuma, onda se dalje mogu uzeti razni drugi:

a) središnji Buholc I stepena, a ako je jednak — onda središnji Buholc II stepena itd.,

b) prednost se daje igraču koji je postigao veći broj pobjeda,

c) odlučuje međusobni rezultat (odnosno međusobni rezultati), ukoliko su igrači igrali međusobno,
d) prednost se daje igraču koji je veći broj partija igrao crnim figurama.

Bez obzira koji kriterijum bude uzet (ne postoji određena preporuka stručnjaka ni za jedan sistem, mada je kriterijum po Buholcu najpoznatiji), to se mora unaprijed objaviti u pravilniku.

III **Kod ekipnih takmičenja** postoje, kako je već spomenuto, dvije mogućnosti za računanje krajnjeg plasmana: prema meč-bodovima i prema poenima. Prevagu ima druga varijanta da se plasman računa poenima. To je ispravno, jer je u ekipnim mečevima svaka partija cjelina za sebe, tako da je ekipni meč u stvari zbir pojedinačnih partija. Ovakvim računanjem plasmana na ekipnim takmičenjima daje se značaj svakoj pojedinoj partiji.

Kao i kod pojedinačnih takmičenja, i ovdje može nastati slučaj da dvije ili više ekipa imaju na završetku takmičenja isti broj poena i da se stoga pojavi potreba diferencijacije plasmana tih ekipa. I ovdje postoji više načina da se utvrđuje redoslijed. Međutim, kod ekipnih takmičenja uzima se kao prvi dopunski kriterijum odredba da — ako ekipe imaju isti broj poena — odlučuju meč — bodovi za razliku od pojedinačnih takmičenja gdje i za primarni kriterijum imamo izbor od više mogućnosti. Za drugi i ostale kriterijume izbor je veći i njegov redoslijed zavisi od želje organizatora. Razumije se da svi ti kriterijumi i redoslijed koji će se primjenjivati moraju biti unaprijed predviđeni turnirskim pravilnikom.

Metode koje se kod ekipnih takmičenja odigranih po kružnom sistemu primjenjuju u slučaju kada su dvije ili više ekipa osvojile isti broj poena, a imaju i isti broj meč-bodova su slijedeće:

1. **Soneborn-Berger** računat u poenima u odnosu na dobijene i neriješene mečeve (sm).

Ovaj koeficijent se izračunava tako što se za svaku ekipu koja dijeli mjesto (ima isti broj poena i isti broj meč-bodova) izračuna zbir koji dobijamo kad saberemo sve poene ekipa koje je dotična ekipa (za koju se izračunava koeficijent) pobijedila i tome zbiru doda polovina broja poena od ekipe sa kojima je dotična ekipa igrala meč neriješeno.

Kao i kod pojedinačnih takmičenja, tako i kod ekipnih može se redoslijed ekipa po ovom principu, izračunati i pomoću metoda Šmuljan-Dvorkovič ili majstora Đaje, jer je već dokazano da su redoslijedi identični.

2. **Senebǒrn-Berger** računat u poenima koji su proporcionalni postignutim rezultatima u pojedinim mečevima (Sp).

Ovaj koeficijent izračunavamo na taj način što broj poena u krajnjem plasmanu svake protivničke ekipe množimo sa brojem poena koliko smo postigli u meču sa odgovarajućom ekipom i sve tako dobijene proizvode saberemo. To isto uradimo i za druge ekipe koje dijele mjesto, pa se redoslijed utvrđuje po veličini dobijenih koeficijenata.

Utvrđivanje redoslijeda po koeficijentima Sp je preciznije, pa i prirodnije od redoslijeda po koeficijentima Sm, zbog toga što kod koeficijenata Sm nema značaja kojim je rezultatom meč dobijen (svejedno da li smo postigli maksimalnu ili minimalnu pobjedu), dok kod koeficijenata Sp to ima značaj i rezultat proporcionalno utiče na iste.

3. Od ostalih kriterijuma koji se mogu primjenjivati u slučaju diobe mjesta pomenućemo još slijedeće: Prednost se daje ekipi koja ima **veći broj dobijenih mečeva** (koji se može primijeniti kada ekipe imaju isti broj meč bodova), i na kraju može da se uzme kao kriterijum da odlučuje **međusobni rezultat,** odnosno međusobni rezultati ako više od dvije ekipe dijele mjesto, tj. imaju isti broj poena i isti broj meč bodova.

Na jugoslovenskim ekipnim takmičenjima koja se igraju po Bergerovom sistemu, usvojeno je da poslije broja poena kao prvi kriterijum važi **veći broj meč-bodova,** a kod jednakog broja meč-bodova odlučuje — **međusobni rezultat,** i najzad, ako je on neriješen, uzima se **koeficijent po Sonebornu,** računat u poenima u odnosu na dobijene i neriješene mečeve (Sm).

Ovakav redoslijed je važio i za plasman na šahovskim olimpijadama u vrijeme kada su igrane po Bergerovom sistemu.

4. U meču dvije ekipe, u slučaju neriješenog rezultata, pobjednik se može odrediti **bodovanjem poena po pločama** od prve prema posljednjoj. Na primjer, ako se meč igra na šest ploča, poen na prvoj ploči vrednuje se sa 6 bodova, na drugoj sa 5, na trećoj sa 4, itd. bodova, što treba da se predvidi pravilnikom.

12. KODEKS ŠAHOVSKE ETIKE

Kodeks šahovske etike, koji je usvojen na VII konferenciji šahovskog saveza Jugoslavije 20. oktobra 1973. godine u Sarajevu, je skup pravila ponašanja obaveznih za sve šahovske takmičare, organizatore, sudije šahovskih takmičenja i funkcionere u šahovskim organizacijama (klubovima, odborima, savezima).

Član 1.

Ovaj Kodeks se primjenjuje na:

a) šahovske takmičare, pod kojima se podrazumijevaju svi učesnici šahovskih takmičenja svih vrsta u našoj zemlji i u inostranstvu, bez obzira na titulu ili kategoriju, i to od momenta prijave za takmičenje pa do momenta zvaničnog završetka takmičenja.

b) sudije šahovskih takmičenja, kada se takmičenje održava u našoj zemlji ili kada su od strane šahovske organizacije određeni da sude takmičenja u inostranstvu,

c) organizatore šahovskih takmičenja svih vrsta u našoj zemlji, bez obzira na okolnosti da li su ova lica članovi šahovske organizacije ili nisu,

d) funkcionere u šahovskim organizacijama (sekcijama, klubovima, odborima, savezima i dr.) za čitavo vrijeme trajanja mandata.

Kodeks se primjenjuje prvenstveno na građane SFRJ, ali se sankcije za prekršaj normi Kodeksa mogu primijeniti i na inostrana lica, ukoliko ova izvrše prekršaj na takmičenjima u našoj zemlji ili na takmičenjima u inostranstvu zajedno sa građanima SFRJ.

Član 2.

Šahovska igra predstavlja časnu i plemenitu borbu takmičara kojima je cilj da na pošten način, vlastitim znanjem, umješnošću i zalaganjem, bez ikakve pomoći sa strane, postignu odgovarajući rezultat u svakoj šahovskoj partiji.

Nespojive su sa ovim Kodeksom sljedeće radnje takmičara:

a) dogovaranje o ishodu partije, pri čemu kupoprodaja partija predstavlja težak disciplinski prekršaj,

b) ometanje protivnika u toku igre (razgovor sa protivnikom naročito kada je ovaj u oskudici sa vremenom), pretjerano nuđenje remija suprotno pravilima igre, omalovažavanje protivnika, zakašnjavanjem na partiju ili nastavak partije, izvođenjem poteza u stojećem stavu i drugi postupci i radnje ometanja,

c) pomaganje savjetima drugim takmičarima ili primanje savjeta od drugih takmičara za vrijeme igre, uključivo i korišćenje literature ili bilježaka za vrijeme igre,

d) neborbenost i nezalaganje na takmičenju (veći broj kratkih i neborbenih remija).

Član 3.

Svaki takmičar na šahovskom takmičenju dužan je da se ponaša kako je to uobičajeno na svakoj kulturnoj javnoj priredbi.

Svako ponašanje pojedinaca, koje je suprotno normama kulturnog ponašanja na javnim priredbama, daje pravo organizatoru takmičenja i sudiji da takvog pojedinca odmah ili poslije prethodne opomene udalje sa takmičenja.

Suprotno normama kulturnog ponašanja na javnim priredbama u smislu prethodnog stava smatraće se naročito: ispadi političke prirode (naročito nacionalističkog karaktra), razni siledžijski istupi, a naročito izazivanje nereda i tuče, vrijeđanje takmičara, sudija i organizatora, kockanje i drugi odgovarajući postupci i radnje.

O svakom slučaju isključenja sa takmičenja obavezno se obavještavaju: klub i šahovski savez kome takmičar pripada i radna organizacija u kojoj je zaposlen, odnosno škola za lica koja su na školovanju (đaci i studenti).

Član 4.

Organizatori takmičenja, sudije i članovi turnirskog odbora dužni su da prate ponašanje svih učesnika na takmičenjima i da odmah intervenišu čim saznaju za prekršaje navedene u članu 2. stav 2. i članu 3. ovog Kodeksa.

Lica iz prethodnog stava, koja prikriju pojave prekršaja, uzeće se na odgovornost po odredbama ovog kodeksa, odnosno, propisima donijetim na osnovu ovog kodeksa.

Član 5.

Sankcije za prekršaje na takmičenjima iz člana 2 - 4 ovog Kodeksa mogu biti sljedeće:

a) opomena,
b) opomena pred isključenje sa takmičenja,
c) isključenje sa takmičenja,
d) poništenje partije, odnosno upisivanje »0« obojici takmičara i
e) javno stavljanje na »crnu listu«, koje povlači zabranu svim organizatorima šahovskih takmičenja u zemlji da takvog takmičara prime na takmičenje u periodu od naredne tri godine, odnosno javnu zabranu izbora na bilo kakve funkcije ili vršenje tih funkcija u šahovskoj organizaciji u istom vremenskom periodu.

Nadležnost za izricanje sankcija iz stava 1. ovog člana utvrđuje se propisom republičkog odnosno pokrajinskog šahovskog saveza. Ovim propisom utvrđuje se i postupak žalbe i nadležnost za rješavanje žalbe.

Član 6.

Učešće u šahovskoj reprezentaciji Jugoslavije predstavlja čast i najveću obavezu svakog člana Šahovskog saveza Jugoslavije.

Neizvršavanje ove obaveze bez opravdanog razloga kao i postupci na reprezentativnim takmičenjima kojima se krnji ugled člana reprezentacije SFRJ, predstavljaju grube povrede ovog Kodeksa.

Za povrede Kodeksa iz prethodnog stava, pored disciplinskih kazni, može se izreći sankcija iz člana 5., stava 1, pod a), b), c), i e) ovog Kodeksa.

Član 7.

Na pojedinačnim i ekipnim takmičenjima u inostranstvu, takmičari, sudije i funkcioneri ŠSJ su dužni da vode računa o ugledu SFRJ i člana Šahovskog saveza Jugoslavije.

Smatraće se da je lice iz prethodnog stava povrijedilo ugled SFRJ odnosno člana ŠSJ:

a) ako je zbog svog ponašanja isključeno sa međunarodnog takmičenja ili je protiv njega podnijeta prijava ŠSJ čija osnovanost bude u postupku utvrđena,

b) ako je iz razloga političke prirode ili u cilju pribavljanja materijalne koristi stupilo u vezu sa političkom emigracijom ili

drugim krugovima u inostranstvu koji su očigledno neprijateljski orijentisani prema SFRJ.

Pored disciplinskih kazni, licu koje načini povredu Kodeksa navedene u prethodnom stavu može se izreći i sankcija javne zabrane predstavljanja SFRJ na takmičenjima u inostranstvu (učešće u svojstvu takmičara, sekundanta, funkcionera i dr.) u periodu od najmanje tri godine, a u težim slučajevima i doživotno.

Član 8.

Šahovske sudije dužne su da se staraju da na takmičenjima ne dođe do povreda ovog Kodeksa, a naročito da sprečavaju neborbene ili dogovorene remije i kupoprodaju odnosno lažiranje partija. U svakom takvom slučaju sudija je dužan da pokrene odgovarajući postupak utvrđen propisima ili propozicijama takmičenja i da izrekne predviđenu sankciju.

Sudiji koji prelazi preko negativnih pojava na takmičenjima, ili sam u tome učestvuje, može se izreći sankcija javne zabrane suđenja na šahovskim takmičenjima u zemlji i u inostranstvu za period od najmanje jedne godine, a u težim ili ponovljenim slučajevima može mu se suđenje doživotno zabraniti.

Član 9.

Organizatori šahovskih takmičenja u SFRJ, bez obzira na to da li su članovi šahovske organizacije ili ne, dužni su da poštuju odredbe ovog Kodeksa i propise koji budu donijeti na osnovu ovog Kodeksa od strane ovlaštenih organa ŠSJ, šahovskih saveza republika i pokrajina.

Organizatori šahovskih takmičenja u SFRJ dužni su da naročito vode računa o sljedećem:

a) da u vezi sa organizacijom takmičenja ne dopuste pojave međusobne nelojalne konkurencije,

b) da plaćanjima domaćim i inostranim takmičarima ne prekrše norme koje budu utvrđene društvenim dogovorom unutar šahovske organizacije odnosno SFKJ (naročito u odnosu na plaćanje nagrada, simultanki, ekstrahonorara i dr.),

c) da sprečavaju pojave kupoprodaje partija ili nagovaranja takmičara da lažiraju partije,

d) da prilikom sastavljanja liste domaćih učesnika takmičenja obavezno konsultuju nadležne organe ŠSJ (savezne kapitene) koji

se staraju o pravilnom raspoređivanju vrhunskih takmičara i određenih talenata na međunarodna takmičenja u zemlji i u inostranstvu.

Nepostupanje organizatora šahovskih takmičenja po odredbama prethodnog stava predstavlja povredu Kodeksa za koju se može izreći javna zabrana vremenski ograničenog ili doživotnog vršenja organizatorskih poslova i drugih funkcija u šahovskoj organizaciji ili u vezi sa organizacijom šahovskih takmičenja.

Član 10.

Ovaj Kodeks stupa na snagu danom donošenja.

13. GLIGORIĆ: KAKO SAM POSTAO MAJSTOR

Ime velemajstora Svetozara Gligorića poznato je širom svijeta. Već dugi niz godina ovaj velikan uspješno reprezentuje našu zemlju i pronosi slavu jugoslovenskog šaha svim meridijanima. Svojim izvanrednim uspjesima i korektnim odnosom prema šahistima stekao je veliki ugled, iskrene simpatije i neizmjerno postovanje svih koji ga imalo poznaju...

Rodio se 2. februara 1923. godine u Beogradu. Titulu majstora osvojio je na XVI nacionalnom amaterskom turniru u Zagrebu 1939. godine, naslov internacionalnog majstora 1950, a velemajstorsku titulu 1951. godine. Novinar je i pisac 15 šahovskih knjiga. Učesnik je NOR-a od 1943. godine. Jedanaestostruki je prvak države. Šest puta je nastupao na zonskim turnirima, sedam puta na međuzonskim i tri puta na turnirima kandidata za prvenstvo svijeta. Učesnik je prvih 15 poslijeratnih olimpijada po čemu drži svjetski rekord...

Bio je sudija meča Korčnoj — Kasparov 1983. godine, i meča Karpov — Kasparov 1984/85.

I dok sa ponosom i divljenjem govorimo o najvećem jugoslovenskom igraču svih vremena, uzornom sportisti i velikom džentlmenu, nameće se pitanje: Da li će »Gliga« dobiti dostojnog nasljednika u našem šahu? Kako sada stvari stoje, to bi mogao da bude velemajstor »Zvezde« Ljubomir Ljubojević, treći igrač svijeta po rejtingu...

Kada je riječ o zvijezdama, uvijek je zanimljivo čuti kakav je bio njihov put do željenog cilja i slave. Ti putevi su uglavnom različiti, ali redovno trnoviti...

Evo šta kaže višestruki jugoslovenski šampion Svetozar Gligorić na pitanje kako je postao majstor:

»Bilo je ljeto 1939. godine, doba školskog raspusta. Vrijeme u Beogradu sam provodio na Savi i Dunavu. Kao svake godine, bio je raspisan nacionalni amaterski turnir, tada u Zagrebu. Pobjednik je dobijao titulu šahovskog majstora. Želio sam da učestvujem: to bi mi bilo prvo veće putovanje u životu. Međutim, novac za to

nisam imao. Otac mi je bio umro, majka je raspolagala vrlo skromnim sredstvima...

Iako šesnaestogodišnjak bio sam već »poznata ličnost«. Prethodne zime postao sam — na opšte iznenađenje — prvak Beogradskog šah-kluba, tada najjačeg u zemlji. Slika sa obaveznom đačkom kapom izišla mi je u novinama. Istina, učenici srednjih škola po tadašnjim pravilima nisu smjeli biti članovi nikakvih organizacija, ali zbog mog uspjeha — profesori su mi gledali kroz prste...

Beogradski šah-klub mi je pomogao preporukom upućenom na zagrebačke organizatore. To i uvjerenje o mom »siromašnom stanju« pomogli su mi da budem jedan od malog broja onih kojima su organizatori obezbijedili besplatan boravak u Studentskom domu u Zagrebu. Svojih navika se nisam odricao. Ljeto je i dalje trajalo i prije partije odlazio sam na kupanje na Savu, ali me je rijeka ovdje iznenadila svojim skromnim dimenzijama u odnosu na one kakve sam poznavao u Beogradu...

Prije turnira imao sam za sobom dvije godine fanatičnog rada na šahu i po ocjeni mnogih — znao sam teoriju otvaranja bolje od starijih. Pored toga slijepo sam vjerovao u svoju »srećnu zvijezdu«, nešto što više nikad poslije rata nisam ponovo osjetio. Pobijedio sam u polufinalu s lakoćom, podijelio prvo mjesto u finalu (sa Milutinom Rajkovićem) i dobio titulu — dotad najmlađeg u istoriji našeg šaha — nacionalnog majstora. Tako se ispunila moja velika želja ...

Majka je primila moj uspjeh sa ponosom ali ne sasvim zainteresovano. Bilo joj je važnije kako prolazim u školi. Ja sam bio isti i iznenadilo me kad sam osjetio neki odnos poštovanja kod svojih drugova u razredu, pa čak i profesora. Moja se ličnost nekako udvostručila, a ona nova bila mi je, intimno, tuđa...«

Takav je nacionalni »Gliga« — on i danas igra i oduševljava...

UZORNI ŠAHOVSKI RATNIK: Velemajstor Svetozar Gligorić, višegodišnji suvereni šampion države i legenda jugoslovenskog šaha, dobitnik nagrade »AVNOJ-a«, sudija prvog meča Karpov-Kasparov u Moskvi, snimljen na međunarodnom turniru »Bosna 86« u Sarajevu.

Donosimo i jednu partiju iz izuzetno bogatog stvaralaštva velemajstora Gligorića, u kojoj je trijumfovao nad bivšim svjetskim šampionom svijeta i legendom sovjetskog šaha dr Mihailom Botvinikom, uz stručni komentar samog »Glige«.

CARO-KANN

Gligorić — Botvinik

(Momčadsko prvenstvo Evrope, Hamburg 1965)

1. d4 g6 2. e4 c6 3. f4

Jedna od metoda borbi protiv te odbrane. Sada bi podrivanje centra putem c6—c5 značilo gubitak tempa.

3. ... d5

S 3. ... d6 ušao bi crni u jednu od varijanata Pirčeve odbrane, ali sa suženim mogućnostima u borbi za centar.

4. e5 Se5

U želji za neposrednom protivigrom u stješnjenom položaju crni preduzima rizičan poduhvat, očekujući da će doći do pritiska na tačku d4. Međutim...

5. dc5!

Na 5. c3 cd4 6. cd4 Sc6 crni bi imao objekat na kome bi gradio protivigru. Poslije poteza u partiji on ne može dobro da vrati pješaka zbog snažnog pritiska na tačku d5. Međutim, iako crni već stoji teško, bijeli mora igrati dosljedno i tačno kako bi otklonio moguće opasnosti.

5. ... Sc6 6. Sf3 Lg4 7. Le2 e6

Slabije je 7. ... Da5+ 8. c3 Dc5: zbog 9. b4 i pada pješak na d5.

8. Le3 Sh6 9. c3 Sf5 10. Lf2 h5

Na 10. ... Lh6 slijedilo bi 11. g3, jer je poslije 11. ... g5 12. Sg5: crni prinuđen da igra 12. ... Le2: 13. De2: Lg5: 14. fg5 Dg5: 15. Sd2 i bijeli ima pješaka više.

11. Sbd2 Lh6

Pošto s damine strane ne ide, jedina šansa crnog je da minira centar s kraljevog krila. Crne figure trenutno stoje aktivno i položaj je osjetljiv na najmanju grešku bijelog.

12. Da4!

Sada bi potez 12. g3 bio loš, jer poslije 12. ... g5 13. fg5 crni može prosto da uzme na g5 i tačka e5 bi bila jako ugrožena.

12. ... g5 13. h3!

Uzimanje na g5 bi dalo inicijativu protivniku, jer bi mu otvorilo sve dijagonale, a pasivno 13. g3 gf4 14. gf4 d4 s uzimanjem na f4 bi vodilo također do komplikacija. Poslije poteza u partiji crni je prinuđen da uzme pješakom na f4 i privremeno vraćeni materijal plaća skupom cijenom: njegov lovac na h6 ostaje »mrtav«.

13. ... Lf3: 14. Sf3: gf4

Prijetnja g5—g4 sada nije bila aktuelna, jer se otvara h-linija u korist bijelog.

15. Sd4!

Poenta 12. poteza bijelog. Najvažnija figura, konj na f5, tjera se sa svog izvrsnog položaja. Crni nema vremena da uskoči na e3 ili g3 i oživi svog lovca zbog prijetnji na c6, h5 itd.

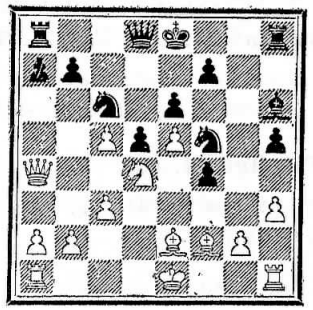

15. ... Dc7

Crni dopušta oslabljenje svoje pješačke strukture, jer mu se nije svidjelo ni 15. ... Sd4: 16. cd4 ni 15. ... Se7 16. Lh4.

16. Sf5: ef5 17. 0—0 Kf8

Jedna od slabosti crnog položaja je i ta što on nema dobre mogućnosti za rohadu.

18. Ld4 Te8

Na 18. ... Se5: bijeli ne treba da se plaši raznobojnih lovaca te može da igra 19. Le5: De5: 20. Lf3 De3+ 21. Kh1 Dc5: 22. Dd7 i bijeli vraća materijal sa snažnim napadom.

19. Lf3 Tg8 20. Tae1

Pozicija crnog je strategijski izgubljena, pa bijeli ne uzima pješaka na d5, da ne bi pružio svom protivniku taktičke šanse.

2. ... Dd7

Poslije 20. ... Se5: 21. Te5: Te5: 22. Le52 De5: 23. Da7: crni gubi na daminu krilu, a da na suprotnoj strani nema nikakve protivigre.

21. Db3 Td8 22. Dc2 Se7 23. Lh5: Sg6

Prijetio je 24. Lf7:.

24. Lg6: Tg6:

Na 24. ... fg6 slijedilo bi 25. e6.

25. Tf3 Kg8 26. Df2 De7

Ne pušta bijeli damu na h4.

27. Tf1 Kh7 28. Dc2 De6 29. b4 Tdg8 30. T1f2 a6 31. a4 Dd7 32. Kh1 T8g7 33. Db3 Tg8

Crni je prinuđen da čeka na akciju bijelog.

34. b5 ab5 35. ab5 Ta8 36. Db1 Ta5 37. Tb2 Kg8 38. Tf1 Ta8 39. Tbf2

Zbog nedostatka vremena bijeli se ne odlučuje odmah na 39. c6!

39. ... Tg3 40. Tb2 Tg6 41. c6!

Crni predaje, jer je poslije 41. ... bc6 42. b6 Db7 43. Ta2 bijeli slobodni pješak nezadrživ.

14. PRVACI

Prvaci svijeta — muškarci
(1886 — 1987)

1886 — 1894: Viljem Štajnic
1894 — 1921: Emanuel Lasker
1921 — 1927: Hoze Raul Kapablanka
1927 — 1935: Aleksandar Aljehin
1935 — 1937: Maks Eve

BEZ BORBE NAPUSTIO ŠAHOVSKI PRIJESTO:
Zagonetni američki velemajstor Robert Bobi Fišer.

1937 — 1946: Aleksandar Aljehin
1948 — 1957: Mihail Botvinik
1957 — 1958: Vasilij Smislov
1958 — 1960: Mihail Botvinik
1960 — 1961: Mihail Talj
1961 — 1963: Mihail Botvinik
1963 — 1969: Tigran Petrosjan
1969 — 1972: Boris Spaski
1972 — 1975: Robert Bobi Fišer
1975 — 1985: Anatolij Karpov
1985 — : Gari Kasparov

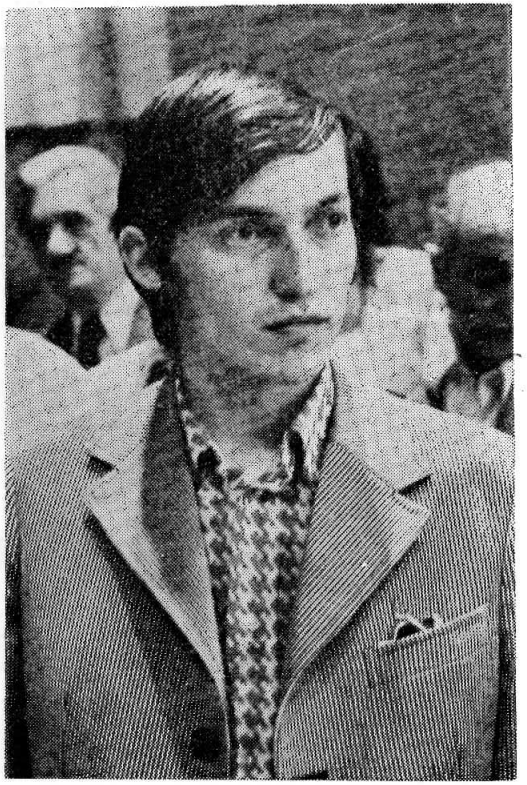

HOĆE LI VRATITI KRUNU:
Bivši prvak svijeta velemajstor Anatolij Karpov, koji je kao šampion najviše igrao i dobio velikih svjetskih turnira, snimljen prilikom boravka u Sarajevu 1975. godine

Prvaci svijeta — žene
(1927 — 1987)

1927 — 1944: Vera Menčik
1949 — 1953: Ludmila Rudenko
1953 — 1956: Jelisaveta Bikova
1956 — 1958: Olga Rubcova
1958 — 1962: Jelisaveta Bikova
1962 — 1978: Nona Gaprindašvili
1978 — : Maja Čiburdanidze

POSLJEDNJE PRVAKINJE SVIJETA: Nona Gaprindašvili i Maja Čiburdanidze, suvereni vladari u ženskom svjetskom šahu i dostojni protivnici muškarcima šahistima.

Prvaci svijeta — omladinci
(1951 — 1986)

1951: Borislav Ivkov
1953: Oskar Pano
1955: Boris Spaski
1957: Viljem Lombardi
1959: Karlos Bjelicki
1961: Bruno Parma
1963: Florin Georgiju
1965: Bojan Kurajica
1967: Hulio Kaplan
1969: Anatolij Karpov
1971: Lerner Hug
1973: Aleksandar Beljavski
1974: Entoni Majls
1975: Valerij Čehov
1976: Mark Dizen
1977: Artur Jusupov
1978: Sergej Dolmatov
1979: Jaser Sejravan
1980: Gari Kasparov
1981: Ognjen Cvitan
1982: Andrej Sokolov
1983: Kiril Georgijev
1984: Kurt Hansen
1985: Maksim Dlugi
1986: Valter Arensibija

Prvaci Jugoslavije — muškarci
(1945 — 1987)

1945: Dr Petar Trifunović
1946: Dr Petar Trifunović
1947: Dr Petar Trifunović i
Svetozar Gligorić
1948: Svetozar Gligorić i Vasja Pirc
1949: Svetozar Gligorić
1951: Svetozar Gligorić
1951: Braslav Rabar
1952: Dr Petar Trifunović
1953: Vasja Pirc (poslije trometa sa Braslavom Rabarom i Andrijom Fudererom)
1955: Nikola Karaklajić
1956: Svetozar Gligorić
1957: Svetozar Gligorić
1958: Svetozar Gligorić i Borislav Ivkov
1959: Svetozar Gligorić
1960: Svetozar Gligorić
1961: Dr Petar Trifunović
1962: Aleksandar Matanović i Dragoljub Minić
1962: Svetozar Gligorić
1963: Borislav Ivkov i Mijo Udovčić
1965: Milan Matulović
1965: Svetozar Gligorić
1967: Milan Matulović
1968: Predrag Ostojić i Janez Stupica
1969: Aleksandar Matanović
1970: Milan Vukić i Dragoljub Velimirović
1971: Milan Vukić i Predrag Ostojić
1972: Borislav Ivkov
1973: Božidar Ivanović
1974: Milan Vukić
1975: Dragoljub Velimirović
1976: Krunoslav Hulak
1977: Ljubomir Ljubojević i Srđan Marangunić
1978: Borislav Ivkov i Aleksandar Matanović
(pobijedio Matanović u naknadnom meču)
1979: Ivan Nemet
1980: Predrag Nikolić
1981: Božidar Ivanović
1982: Ljubomir Ljubojević

1983: Dušan Rajković i Božidar Ivanović
1984: Predrag Nikolić
1985: Slavoljub Marjanović i Mišo Cebalo (pobijedio Marjanović u naknadnom meču)
1986: Dragan Barlov
1987: Miralem Dževlan

PRVI JUGOSLOVENSKI ŠAMPION: Dr Petar Trifunović.

Prvaci Jugoslavije — žene
(1947 — 1987)

1947: Lidija Timofejeva
1948: Lidija Timofejeva
1949: Lidija Timofejeva i Slava Cvenki
1950: Vera Jovanović
1951: Vera Jovanović

1952: Vera Jovanović i Milunka Lazarević
1953: Vera Jovanović — Nedeljković
1954: Milunka Lazarević
1955: Marija Nađ — Radenković
1956: Milunka Lazarević
1957: Milunka Lazarević
1958: Vera Nedeljković
1959: Ljubica Jocić — Živković
1960: Milunka Lazarević
1961: **Katarina Jovanović** i Mira Piberl
1962: Milunka Lazarević
1963: Milunka Lazarević
1964: Tereza Štadler
1965: Vera Nedeljković
1966: Milka Ljiljak — Ankerst
1968: Henrika Konarkovska — Sokolov
1969: Ružica Jovanović
1971: Henrika Konarkovska — Sokolov
1971: Katarina Jovanović
1973: **Tereza Štadler** i Vlasta Kalhbrener — Maček
1974: Amalija Pihajlić
1974: Katarina Jovanović
1975: Milunka Lazarević
1976: Milunka Lazarević
1977: **Amalija Pihajlić** i Gordana Marković
1978: Olivera Prokopović (poslije naknadnog trometa sa Vlastom Maček i Marijom Petrović)
1979: Milunka Lazarević
1980: Vlasta Maček
1981: Gordana Marković

1982: Milunka Lazarević (po 11-ti put)
1983: **Marija Petrović i** Suzana Maksimović
1984: Marija Petrović
1985: Zorica Nikolin
1986: Alisa Marić
1987: Zorica Nikolin

JUGOSLOVENSKE ŠAMPIONKE I ČLANICE OLIMPIJSKE REPREZENTACIJE: Internacionalni majstor Marija Petrović, članica »Bosne«, i velemajstor Milunka Lazarević, članica »Partizana« i najbolja jugoslovenska igračica svih vremena u prostorijama »Bosne«.

Prvaci Jugoslavije — omladinci
(1947 — 1986)

1947: Borislav Ivkov i Andrija Fuderer
1948: Aleksandar Matanović
1949: Vladimir Miholić
1950: Božidar Đurašević i Dražen Subotičanec
1951: Robert Blinc i Petar Zavila

1954: Dragoljub Ćirić
1955: Milan Vukčević
1956: Jasminko Karanjac
1957: Zvonko Vranešić i Jasminko Karanjac
1958: Bruno Parma
1959: Bruno Parma i Ivan Nemet
1960: Bruno Parma
1961: Ivan Nemet
1962: Slobodan Bojković
1963: Goran Antunac, Srđan Cvetković i Istok Jelen
1964: Ognjen Rubinić
1965: Momčilo Despotović
1966: Momčilo Despotović
1967: Emilio Fućak
1968: Borko Vujačić i Ljubomir Ljubojević
1969: Saša Veličković
1970: Janez Barle
1971: Slavoljub Marjanović
1972: Slavoljub Marjanović
1973: Slavoljub Marjanović
1974: Dragan Barlov
1975: Petar Popović
1976: Petar Popović
1977: Nenad Ristić
1978: Predrag Nikolić
1979: Branko Damljanović
1980: Ognjen Cvitan i Milan Draško
1981: Nenad Šulava
1982: Milan Franić
1983: Boro Miljanić
1984: Zdenko Kožul
1985: Nebojša Nikolić
1986: Ivan Sokolov

Prvaci Bosne i Hercegovine — muškarci
(1946 — 1986)

1946: Franjo Meštrović
1947: Boris Sikošek
1948: Vladimir Kozomara (dobio svih 15 partija!)
1949: Vladimir Kozomara
1950: Vladimir Kozomara

1951: Vladimir Kozomara
1952: Rajko Bogdanović
1953: Rajko Bogdanović i Halil Udžvarlić
1954: Vladimir Kozomara
1955: Vladimir Kozomara i Rajko Bogdanović
1956: Vladimir Kozomara i Rajko Bogdanović
1957: Vladimir Kozomara
1958: Vladimir Kozomara
1959: Vladimir Kozomara i Petar Zavila
1960: Fahrudin Šuvalić

LEGENDA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG ŠAHA: Dvanaestostruki šampion, internacionalni majstor Vladimir Kozomara, koji je na turnire dolazio sa poznatom izjavom: »Prvi se zna, a ostali kako se snađu«.

1961: Vladimir Kozomara
1962: Rajko Bogdanović i Mihajlo Mihaljčišin
1963: Ilija Gojak (poslije tromeča sa Bogdanovićem i Z. Meštrovićem)
1964: Slavko Leban
1965: Vladimir Kozomara i Zvonko Meštrović
1966: Kemal Osmanović
1967: Milenko Šibarević
1968: Enver Bukić
1969: Zvonko Meštrović
1970: Nedeljko Kelečević
1971: Milan Vukić
1972: Nedeljko Kelečević
1973: Zvonko Meštrović
1974: Zvonko Meštrović
1975: Darko Gliksman
1976: Mirza Mehmedović
1977: Zvonko Meštrović
1978: Vitomir Arapović
1979: Ilijas Subašić i Milenko Šibarević
1980: Branko Filipović
1981: Zvonko Meštrović
1982: Zdenko Kožul (najmlađi pobjednik sa 16,5 godina), Vitomir Arapović i Zoran Brković
1983: Milan Draško
1984: Ekrem Čekro
1985: Šahbaz Nurkić
1986: Branko Filipović

* * *

Na prvenstvima Bosne i Hercegovine za žene najviše uspjeha imala je majstor Gordana Kureš-Rodić, koja je čak 12 puta osvojila pobjednički pehar. Za njom slijedi internacionalka i državna reprezentativka Marija Petrović sa pet titula.

LEGENDA BOSANSKO-HERCEGOVAČKOG ŽENSKOG ŠAHA: Majstor Gordana Rodić, diplomirani inžinjer građevinarstva i još uvijek aktivna igračica, koja je branila boje »Sarajeva«, »Bosne« i »Partizana«.

Prvaci Jugoslavije u ekipnom šahu
(1947 — 1986)

1947: »Crvena Zvezda« Beograd (prvi šampion)
1947: »Partizan« Beograd
1948: »Crvena Zvezda« Beograd
1949: »Partizan« Beograd
1950: »Crvena Zvezda« Beograd
1952: »Partizan« Beograd
1954: »Partizan« Beograd
1955: »Partizan« Beograd
1956: »Partizan« Beograd
1957: »Mladost« Zagreb
1958: »Mladost« Zagreb
1960: »Partizan« Beograd
1961: »Partizan« Beograd
1962: »Partizan« Beograd
1963: »Partizan« Beograd

1964: »Partizan« Beograd
1965: »Partizan« Beograd
1966: »PTT Zagreb« Zagreb
1967: »Crvena Zvezda« Beograd
1968: »Crvena Zvezda« Beograd
1969: »Partizan« Beograd
1970: »Crvena Zvezda« Beograd
1971: »Partizan« Beograd
1972: »Partizan« Beograd
1973: »Partizan« Beograd
1974: »Partizan« Beograd
1975: »Crvena Zvezda« Beograd

EKIPA »BOSNE« PRVAK JUGOSLAVIJE 1983. SA PEHAROM ŠSJ: S lijeva sjede: Bojan Kurajica (glavni trener i zamjenik kapitena), Alija Pozderac (predsjednik), Marija Petrović (šampionka države), Ranko Pejić, Hasan Smailbegović (vođa puta i kapiten), stoje: Biljana Veruš, Gordana Sarajlić, Milan Draško (najuspješniji član), Zdenko Kožul, Milorad Gaćina (član vođstva puta), Ivan Sokolov, Miralem Đževlan, Faruk Bistrić, Nedeljko Kelečević (trener), Mirsad Čardaklija (teh. sekretar), Milivoje Šušić (član vođstva puta), Vitomir Arapović i Goran Dizdar.

Snimio: Miloš Petronić

1976: »Crvena Zvezda« Beograd
1977: »Crvena Zvezda« Beograd
1978: »Partizan« Beograd
1979: »Partizan« Beograd
1980: »Partizan« Beograd
1981: »Crvena Zvezda« Beograd
1982: »Mladostindustrogradnja« Zagreb
1983: »Bosna« Sarajevo
1984: »Bosna« Sarajevo
1985: »Bosna« Sarajevo
1986: Bosna« Sarajevo

EKIPA »BOSNE« ŠAMPION JUGOSLAVIJE ZA 1984. GODINU: S lijeva — sjede: Bojan Kurajica (prva ploča i zamjenik kapitena) sa sinom Mladenom, majstor Hasan Smailbegović (vođa puta i kapiten), Nezir Jugo (predsjednik), Milivoje Šušić (predsjednik Liga odbora i član vođstva puta), internacionalni majstor Marija Petrović (prva ženska ploča), majstor Faruk Bistrić, Ranko Pejić (član vođstva puta), internacionalni majstor Nedeljko Kelečević (pomoćnik kapitena — trener), stoje: majstor Boro Miljanić (najuspješniji omladinac i takmičar lige sa 8,5 poena iz 9 partija), MK Gordana Sarajlić, sudija lige Vitko Okiljević, internacionalac Emir Dizdarević, Đura Gostović (sekretar Liga odbora-Beograd), internacionalni majstor Vitomir Arapović, internacionalni majstor Milan Draško, Mirsad Čardaklija (tehnički sekretar kluba), majstor Nedim Lalić, majstor Bogdan Lalić (sa 8 poena najuspješniji senior prvenstva), majstor Miralem Dževlan, Nusret Čaušević (član vođstva puta), MK Danijel Novak, majstor Biljana Veruš, majstor Zdenko Kožul, prva omladinska ploča i učesnik seniorskog prvenstva države), Tihomir Brnadić (tehnički referent) i Milorad Gaćina (zamjenik vođe puta i član stručnog štaba).

38. EKIPNI ŠAMPIONAT JUGOSLAVIJE, ŠIBENIK 4–13.9.1986.

	I M E	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Poeni	%	Mjesto
1.	JIK "BEOGRAD" BEOGRAD		4,5	3	3,5	8,5	3,5	3	3	6,5	5	40,5		8
2.	"SARAJEVO" SARAJEVO	6,5		3	2	3,5	4,5	4,5	2,5	8	7,5	42		6
3.	"CRVENA ZVEZDA" BEOGRAD	8	8		3,5	9	4,5	7	3	4,5	6,5	54		4
4.	"BOSNA" SARAJEVO	7,5	9	7,5		7,5	6,5	7	4	8	9	66		1
5.	"NOVOSADSKI ŠAH-KLUB" NOVI SAD	2,5	7,5	2	3,5		4,5	6,5	3	5	6,5	41		7
6.	"PARTIZAN" BEOGRAD	7,5	6,5	6,5	4,5	6,5		3,5	8	8	5	56		3
7.	"ŽELJEZNIČAR" NIŠ	8	6,5	4	4	4,5	7,5		4	8,5	6,5	53,5		5
8.	"GOŠA" S. PALANKA	8	8,5	8	7	8	3	7		9	6,5	65		2
9.	"RAKOVICA" BEOGRAD	4,5	3	6,5	3	5	3	2,5	2		4	33,5		10
10.	"PTT ZAGREB" ZAGREB	5	3,5	4,5	2	4,5	5	4,5	3,5	7		40,5		9

Pobjednici Jugoslavije u Kupu Maršala Tita
(1958 — 1986)

1958: Vrnjačka Banja — »Partizan« Beograd
1959: Vrnjačka Banja — »Mladost« Maribor
1960: Opatija — »Sarajevski šah-klub« Sarajevo
1961: Portorož — »Partizan« Beograd
1962: Vrnjačka Banja — »Partizan« Beograd
1963: Bled — »Partizan« Beograd
1964: Pula — »Mladost« Zagreb
1965: Pula — »Partizan« Beograd

EKIPA »BOSNE« SA POBJEDNIČKIM PEHAROM MARŠALA TITA 25. V 1979. U PULI:

S lijeva — prvi red: Emir Dizdarević (rezerva), Bojan Kurajica (zamjenik kapitena), Milorad Knežević (kapiten), Vitomir Arapović, Nedeljko Kelečević i Branko Masleša (rezerva), drugi red: Milorad Gaćina (vođa puta i sekretar kluba), Zoran Popovski (član vođstva puta i predsjednik kluba) i Milivoje Šušić (član vođstva puta i član predsjedništva kluba).

Snimio Ivan Zorec

SNIMAK PRELAZNOG PEHARA MARŠALA TITA KOJEG JE EKIPA »BOSNE« OSVOJILA POBIJEDIVŠI U KUPU JUGOSLAVIJE 1979. U PULI.

1966: Vrnjačka Banja — »Crvena Zvezda« Beograd
1967: Pula — PTT »Zagreb« Zagreb
1968: Pula — PTT »Zagreb« Zagreb
1969: Pula — »Crvena Zvezda« Beograd
1970: Poreč — »Crvena Zvezda« Beograd
1971: Pula — »Mladost« Zagreb
1972: Umag — »Crvena Zvezda« Beograd
1973: Poreč — »Crvena Zvezda« Beograd
1974: Poreč — »Mladost« Zagreb
1975: Pula — »Crvena Zvezda« Beograd
1976: Krk — »Crvena Zvezda« Beograd
1977: Krk — »Mladostindustrogradnja« Zagreb
1978: Pula — »Mladostindustrogradnja« Zagreb
1979: Pula — »Bosna« Sarajevo
1980: Pula — »Monting« Zagreb
1981: Pula — »Mladostindustrogradnja« Zagreb
1982: Pula — »Partizan« Beograd
1983: Pula — »Mladostindustrogradnja« Zagreb
1984: Pula — »Iskra« Bugojno
1985: Pula — »Iskra« Bugojno
1986: Pula — »Crvena Zvezda« Beograd

Pobjednici Kupa ŠSJ (žene)
(1979 — 1986)

1979: Pula — »Novosadski šah-klub« Novi Sad
1980: Pula — »Partizan« Beograd
1981: Pula — »Partizan« Beograd
1982: Pula — »Mladostindustrogradnja« Zagreb
1983: Pula — »Crvena Zvezda« Beograd
1984: Pula — »Bosna« Sarajevo
1985: Pula — »Bosna« Sarajevo
1986: Pula — »Partizan« Beograd

15. ŠAHOVSKE OLIMPIJADE

Pregled rezultata muškaraca

Red. broj	Mjesto i godina	Zlatna medalja	Srebrna medalja	Bronzana medalja	Plasman Jugoslavije
1	2	3	4	5	6
1.	London 1927.	Mađarska	Danska	Engleska	Deveta
2.	Hag 1928.	Mađarska	SAD	Poljska	Nije učest.
3.	Hamburg 1930.	Poljska	Mađarska	Engleska	Nije učest.
4.	Prag 1931.	SAD	Poljska	ČSSR	Četvrta
5.	Folkston 1933.	SAD	ČSSR	Poljska	Nije učest.
6.	Varšava 1935.	SAD	Švedska	Poljska	Šesta
7.	Stokholm 1937.	SAD	Mađarska	Poljska	Deveta
8.	Buenos Aires 1939.	Njemačka	Poljska	Estonija	Nije učest.
9.	Dubrovnik 1950.	Jugosl.	Argentina	SR Njem.	Prva
10.	Helsinki 1952	SSSR	Argentina	Jugosl.	Treća
11.	Amsterdam 1954.	SSSR	Argentina	Jugosl.	Treća
12.	Moskva 1956.	SSSR	Jugosl.	Mađarska	Druga
13.	Minhen 1958.	SSSR	Jugosl.	Argentina	Druga
14.	Lajpcig 1960.	SSSR	SAD	Jugosl.	Treća
15.	Varna 1962.	SSSR	Jugosl.	Argentina	Druga
16.	Tel Aviv 1964.	SSSR	Jugosl.	SR Njem.	Druga
17.	Havana 1966.	SSSR	SAD	Mađarska	Četvrta
18.	Lugano 1968.	SSSR	Jugosl.	Bugarska	Druga
19.	Zigen 1970.	SSSR	Mađarska	Jugosl.	Treća
20.	Skoplje 1972.	SSSR	Mađarska	Jugosl.	Treća
21.	Nica 1974.	SSSR	Jugosl.	SAD	Druga
22.	Haife 1976.	SAD	Holand.	Engleska	Nije učest.
23.	Buenos Aires 1978.	Mađarska	SSSR	SAD	15—17.
24.	Malta 1980.	SSSR	Mađarska	Jugosl.	Treća
25.	Lucern 1982.	SSSR	ČSSR	SAD	Četvrta
26.	Solun 1984.	SSSR	SAD	Engleska	Osma
27.	Dubai 1986.	SSSR	Engleska	SAD	Petnaesta

Pregled rezultata žena

1	2	3	4	5	6
1.	Emin 1957.	SSSR	Rumunija	DR Njem.	Šesta
2.	Split 1963.	SSSR	Jugoslavija	DR Njem.	Druga
3.	Oberhauzen 1966.	SSSR	Rumunija	DR Njem.	Četvrta
4.	Lublin 1969.	SSSR	Mađarska	ČSSR	Četvrta
5.	Skoplje 1972.	SSSR	Rumunija	Mađarska	Deseta
6.	Medulin 1974.	SSSR	Rumunija	Bugarska	Sedma
7.	Haifa 1976.	Izrael	Engleska	Španija	Nije učest.
8.	Buenos Aires 1978.	SSSR	Mađarska	SR Njem.	Četvrta
9.	Malta 1980.	SSSR	Mađarska	Poljska	Osma
10.	Lucern 1982.	SSSR	Rumunija	Mađarska	Trinaesta
11.	Solun 1984.	SSSR	Bugarska	Rumunija	Deveta
12.	Dubai 1986.	SSSR	Mađarska	Rumunija	Peta

Jugoslavija

Jugoslavija, kao druga šahovska sila u svijetu, ima: 38 velemajstora, 82 internacionalna majstora i 296 nacionalnih majstora u muškoj konkurenciji, te 5 velemajstora, 17 internacionalnih majstora i 58 nacionalnih majstora u ženskoj konkurenciji. Među članovima se također nalazi 75 međunarodnih sudija FIDE i 99 saveznih sudija...

Također veliki broj igrača iz problemskog i dopisnog šaha posjeduje razne šahovske titule i zvanja...

Velemajstori-muškarci: Svetozar Gligorić, Ljubomir Ljubojević, Predrag Nikolić, Bojan Kurajica, Vlado Kovačević, Borislav Ivkov, Aleksandar Matanović, Milan Matulović, Bruno Parma, Draško Velimirović, Krunoslav Hulak, Božidar Ivanović, Dragoljub Ćirić, Dražen Marović, Enver Bukić, Milan Vukić, Stanimir Nikolić, Petar Popović, Milorad Knežević, Predrag Ostojić, Dragoljub Janošević, Ivan Nemet, Slavoljub Marjanović, Slobodan Martinović, Dragutin Šahović, Vladimir Raičević, Juraj Nikolac, Albin Planinc, Dušan Rajković, Mato Damjanović, Stefan Đurić, Zlatko Klarić, Stojan Puc, Mišo Cebalo, Radoslav Simić, Boško Abramović, Dragan Barlov i Ognjen Cvitan, te **velemajstori-žene:** Milunka Lazarević, Vera Nedeljković, Tereza Štadler, Katarina Jovanović i Henrijeta Konarkovska-Sokolov.

Šestorica velemajstora su umrli: Milan Vidmar, Bora Kostić, Vasja Pirc, Petar Trifunović, Mijo Udovčić i Borislav Milić.

Internacionalni majstori - muškarci: Josip Rukavina, Goran Dizdar, Emir Dizdarević, Milan Draško, Goran Čabrilo, Srđan Marangunić, Vladimir Bukal, Milorad Vujević, Ljubomir Živković, Vitomir Arapović, Nedeljko Kelečević, Zoran Ilić, Radovan Govedarica, Hrvoje Mesing, Tomislav Rakić, Jovan Sofrevski, Živoslav Nikolić, Istok Jelen, Zoran Novoselski, Srđan Cvetković, Nikola Karaklajić, Vladimir Hrešić, Miodrag Četković, Miodrag Todorčević, Milan Bjelajac, Anton Deže, Zdenko Krnić, Goran Antunac, Branko Damljanović, Rajko Bogdanović, Momčilo Despotović, Saša Veličković, Rudolf Marić, Dragoljub Minić, Vojko Musil, Mario Bertok, Ljubomir Mašić, Ivan Buljovčić, Risto Ničevski, Siniša Joksić, Branko Rogulj, Kemal Osmanović, Stanko Košanski, Milan Andrijević, Darko

Gliksman, Zvonimir Meštrović, Petar Smederevac, Mihajlo Mihaljčišin, Srećko Nedeljković, Andrija Fuderer, Božidar Đurašević, Janez Barle, Davor Komljenović, Živojin Ljubisavljević, Dragan Paunović, Ervin Sindik, Slobodan Mirković, Dušan Inđić, Bogdan Lalić, Atif Dumpor, Osman Paloš, Branko Filipović, Branko Vujaković, Jugoslav Žarković, Miroljub Lazić, Bedri Sadiku, Zlatko Bašagić, Zdenko Kožul, Ivan Sokolov, Franjo Begovac, Mirko Jukić, Goran Kosanović, Aleksa Striković, Nenad Šulava, Milenko Čabarkapa, Tomislav Paunović, Nenad Ristić, Branimir Maksimović, Miloš Pavlović, Željko Đukić, Dragan Ilić i Danilo Polajžer, te **internacionalni majstori - žene:** Marija Petrović, Suzana Maksimović, Gordana Marković, Amalija Pihajlić, Vlasta Maček, Zorica Nikolin, Tanja Belamarić, Dušica Čejić, Olivera Prokopović, Ljubica Živković, Antonina Dragašević, Ružica Jovanović, Milka Ljiljak, Zorica Puljek, Alisa Marić, Mirjana Marić i Mirjana Petek.

Šestorica internacionalnih majstora su umrli: Braslav Rabar, Milan Vidmar ml., Vladimir Vuković, Vladimir Kozomara, Lajoš Astaloš, i Mirko Kenig.

Međunarodne sudije FIDE: Tihomir Acketa, Svetislav Anđelković, Bijader Atić, Anton Bajec, Erne Benedek, Franček Brglez, Janko Bohak, Branislav Cvetković, Dragutin Đaja, Đoka Riđički, Ante Fabris, Ludvik Gabrovšek, Milorad Gaćina, Salih Grguri, Mladen Gulan, Mladen Hofer, Lado Hren, Stanislav Horvat, Slavoljub Ivković, Lazo Jančev, Nikola Karaklajić, Božidar Kažić, Zlatko Klement, Ivan Korenika, Dragan Kotevski, Nikola Kučmaš, Vilijam Lipai, Rudolf Marić, Đuro Maričić, Dušan Marjan, Slobodan Mi-

UGLEDNI JUGOSLOVENSKI I SVJETSKI ARBITRI: Božidar Kažić i Dragutin Đaja iz Beograda, pisci »Šahovskog priručnika«...

hajlovski, Nakib Čajo, Nikola Nikolovski, Predrag Ostojić, Vitko Okiljević, Milan Peljin, Miloš Petronić, Dragutin Popović, Žarko Popović, Anton Preinfalk, Josip Prokop, Božidar Rajačić, Dragomir Rupar, Zoran Sibinovski, Lucijan Stegić, Franjo Subotičanec, Janko Svenšek, Zlatko Sašek, Milivoje Šušić, Mladen Tancer, Dubravko Timet, Vladimir Pokupec, Stojan Vučković, Borivoje Žarić, Ljubica Živković, Jovan Lemajić, Radomir Grujić, Svetislav Stankov, Bojan Zidanšek, Emin Kemura, Đorđe Popović, Milovan Pavlović, Milisav Sarafimovski, Dragomir Cvetanovski, Stjepan Vrban, Jožef Prestrl, Vojin Perović, Valter Šinković, Aleksandar Skalov, Fahrudin Ćerim, Borislav Ivkov, Siniša Joksić, Vladimir Šarić, Predrag Matej i Miloš Vukadinović.

Četrnaestorica međunarodnih sudija su umrli: Petar Carev, Milivoje Molerović, Ozren Nedeljković, Vasja Pirc, Braslav Rabar, Milan Vidmar, Vladimir Vuković, Sava Vuković, Ivan Zorec, Ernest Kapus, Paško Franić, Vladislav Šljivić, Avdo Osmanbegović i Metodi Bujukliev.

Bosna i Hercegovina

Među članovima bosansko-hercegovačke organizacije nalaze se: četiri velemajstora, 17 internacionalnih majstora, 35 nacionalnih majstora, devet internacionalnih sudija FIDE i 13 saveznih sudija.

Velemajstori - muškarci: Bojan Kurajica, Enver Bukić, Milan Vukić i Predrag Nikolić.

Internacionalni majstori - muškarci: Rajko Bogdanović, Zvonko Meštrović, Nedeljko Kelečević, Vitomir Arapović, Goran Dizdar, Mihajlo Mihaljčišin, Kemal Osmanović, Emir Dizdarević, Milan Draško, Bogdan Lalić, Osman Paloš, Branko Filipović, Atif Dumpor, Zdenko Kožul, Ivan Sokolov i Zlatko Bašagić, te **internacionalni majstori — žene:** Marija Petrović, te **problemista** Fadil Abdurahmanović.

Internacionalni majstor Vladimir Kozomara je umro (1. 11. 1922. — 25. 3. 1975.), ali je ostalo zapisano da je on prvi šahovski majstor u BiH i da je 12 puta pobjeđivao na republičkim šampionatima....

Majstori - muškarci: Faruk Bistrić, Nikola Lakić, Nedim Lalić, Hasan Smailbegović, Muamer Osmanagić, Ekrem Čekro, Safet Mehidić, Ilijas Subašić, Rade Milovanović, Milenko Šibarević, Zoran Brković, Miralem Dževlan, Sead Rašidović, Božidar Gašić, Dimitrije Bjelica, Šahbaz Nurkić, Safet Terzić, Zdravko Zelić, Mladen Vučić, Saudin Robović, Muhamed Borić, Nebojša Nikolić, Adnan Kobaš, Sabahudin Hasečić, Ismet Kukić, Nedeljko Malešević, Mustafa Sprečić, Hamza Mujić, Selim Dizdar i Miladin Gavrić, te **majstori žene:** Gordana Rodić, Vera Kržišnik-Bukić, Vesna Bašagić, Vesna Živković i Biljana Veruš.

ASOVI PRVE EKIPE »BOSNE« — OSVAJAČI BROJNIH TROFEJA: S lijeva — gore: Velemajstor Bojan Kurajica, internacionalci Milan Draško, Goran Dizdar, dolje: internacionalni majstori Emir Dizdarević, Nedeljko Kelečević i Vitomir Arapović.

Međunarodne sudije FIDE: Milorad Gaćina, Bijader Atić, Nakib Čajo, Nikola Lakić, Milivoje Šušić, Vitko Okiljević, Emin Kemura, Bojan Zidanšek i Fahrudin Čerim.

Prvi međunarodni sudija u BiH Avdo Osmanbegović umro je 1986. godine.

Savezne sudije: Franjo Meštrović, Mijo Žuljić, Nikodije Stojanović, Nedeljko Ilić, Bojan Stojisavljević, Esad Hadžić, Dragan Vještica, Salim Kulović, Lazo Bolta, Radovan Miletić, Muharem Dautović, Tomislav Počanić i Radovan Delić.

U istoriji bosansko-hercegovačkog šaha najpoznatiji novinari - publicisti su: Vladimir Kozomara (nadaleko poznat po svojim duhovitim komentarima i izvještajima sa sarajevskih velemajstorskih turnira...), Dimitrije Bjelica, Tomislav Počanić, Zoran Popovski, Rajko Bogdanović...

DALI SU ZNAČAJAN DOPRINOS POPULARIZACIJI I RAZVOJU ŠAHA: Poznati novinari Zoran Popovski, Dimitrije Bjelica i Tomislav Počanić.

17. SARAJEVSKA ŠAHOVSKA TRADICIJA

Organizacija međunarodnih turnira

Sarajevo je pored Hestingsa i Bevervajka po šahovskoj tradiciji najpoznatiji grad u svijetu. U proteklih 30 godina održano je 26 turnira visoke klase, na kojima je nastupio 171 igrač iz 25 zemalja, sa svih kontinenata (72 iz Jugoslavije i 99 iz inostranstva), od kojih su bili: 103 velemajstora, 48 internacionalnih majstora, 14 nacionalnih majstora i 6 majstorskh kandidata...

Za nastanak i život ove lijepe tradicije svakako su najzaslužnija dvojica poznatih šahovskih radnika — entuzijasta: Franjo Meštrović za turnire do 1972, a Milorad Gaćina za turnire od 1976. godine...

Prvi turnir održan je 1957. godine u zajedničkoj organizaciji klubova PTT i »Sarajevo«, a od 1958. do 1972. turniri su igrani u tehničkoj organizaciji ŠK »Sarajevo«, s tim što 1959. turnir nije održan. Od 1958. godine turniri imaju međunarodni karakter, a od 1964. godine turniri su najvećeg velemajstorskog ranga (iako su od početka velemajstorskog sastava)...

Zbog finansijskih poteškoća turniri nisu organizovani 1973, 1974, 1975. i 1977. godine. 1976. turnir je organizovao Šahovski savez Sarajeva. Od 1958. turniri se igraju povodom 6. aprila — Dana oslobođenja Sarajeva, pod pokroviteljstvom Skupštine grada Sarajeva.

Od 1978. godine turniri se sa uspjehom igraju u organizaciji Šahovskog kluba »Bosna«, pod nazivom: »Bosna 78«, »Bosna 79«, »Bosna 80«, »Bosna 81«, »Bosna 82«, »Bosna 83«, »Bosna 84«, »Bosna 85«, »Bosna 86«, »Bosna 87«, itd.

Tako je Olimpijsko Sarajevo svake godine domaćin poznatim šahovskim asovima iz zemlje i inostranstva. Grad na Miljacki je svakog proljeća, u periodu mart — april, u centru svjetskih zbivanja...

Svake godine od 1976. pred velemajstorski turnir igra se, u organizaciji »Bosne«, propagandno — kvalifikacioni spomen turnir »Memorijal Vladimira Kozomare«...

Pobjednici sarajevskih turnira

1957:	Puc Stojan — — — — — — —	7,5	(11)
1958:	Dr Trifunović Petar — — — — —	7	(11)
1960:	Pahman Ludek i Puc Stojan — — —	7,5	(11)
1961:	Gligorić Svetozar i Pahman Ludek — — —	7,5	(11)
1962:	Gligorić Svetozar i Portiš Lajoš — — —	8	(11)
1963:	Portiš Lajoš — — — — — —	7	(11)
1964:	Polugajevski Lav i Ulman Volfgang — —	10,5	(15)
1965:	Suetin Aleksej — — — — — —	10,5	(15)
1966:	Talj Mihail i Ćirić Dragoljub — — — —	11	(15)
1967:	Štajn Leonid i Ivkov Borislav — — — —	10,5	(15)
1968:	Ćirić Dragoljub i Lejn Anatolij — — —	10	(15)
1969:	Korčnoj Viktor — — — — — —	12	(15)
1970:	Ljubojević Ljubomir i Parma Bruno — —	10	(15)
1971:	Bronštajn David, Matulović Milan i Bobocov Milko — — — — —	9	(15)
1972:	Sabo Laslo (ispred Petrosjana i Keresa) — —	11	(15)
1976:	Hartston Vilijam — — — — —	9	(13)
1978:	Raičević Vladimir — — — — —	10	(15)
1979:	Kurajica Bojan, Knežević Milorad i Farago Ivan	9,5	(14)
1980:	Hort Vlastimil — — — — —	10,5	(15)
1981:	Psahis Lav — — — — — —	11	(15)
1982:	Beljavski Aleksandar (rekordan broj poena) —	12,5	(15)
1983:	Nikolić Predrag (osvojio titulu velemajstora) —	10,5	(15)
1984:	Korčnoj Viktor i Timan Jan — — — —	9	(13)
1985:	Lputjan Smbat — — — — — —	10,5	(15)
1986:	Lajoš Portiš, Psahis Lav i Georgijev Kiril —	7,5	(12)
1987:	Nikolić Predrag — — — — —	8,5	(11)

UČESNICI I ORGANIZATORI XX JUBILARNOG MEĐUNARODNOG VELEMAJSTORSKOG TURNIRA »BOSNA 81« U SALI »UNIONINVESTA«: S lijeva — prvi red: M. Šušić, V. Ulman, P. Lukač, A. Osmanbegović, P. Razlog, K. Osmanović, O. Piljak, N. Kelečević, Z. Klarić, L. Psahis (pobjednik), S. Martinović, drugi red: B. Kurajica, V. Okiljević, I. Čom, H. Smailbegović, M. Gaćina, J. Smejkal, E. Dizdarević, V. Arapović, E. Čekro, M. Draško i M. Knežević (nedostaje K. Langeveg).

UČESNICI I ORGANIZATORI XXI MEĐUNARODNOG TURNIRA »BOSNA 82« ODIGRANOG U SALI GRO »BOSNA«: S lijeva — prvi red: A. Osmanbegović, A. Adorjan, P. Popović, V. Arapović, P. Nikolić, S. Marjanović, N. Kelečević, F. Bistrić, A. Beljavski (pobjednik sa rekordnih 12,5 poena), S. Makaričev i V. Kovačević, drugi red: M. Gaćina, Đ. Saks, J. Smejkal, B. Kurajica, V. Ulman, E. Čekro, V. Okiljević, E. Kemura, E. Dizdarević i M. Čardaklija.

Snimio: Aleksa Štrbo

UČESNICI I ORGANIZATORI XXII MEĐUNARODNOG TURNIRA »BOSNA 83« U HOTELU »EVROPA«: S lijeva: F. Bistrić, E. Svešnikov, S. Lputjan, S. Gligorić, B. Ivanović, R. Pejić, V. Okiljević, A. Osmanbegović, B. Kurajica, K. Osmanović, N. Kelečević, G. Dizdar, M. Šušić, V. Kovačević, V. Ulman, M. Draško, A. Adorjan, P. Nikolić (pobjednik), M. Čardaklija, A. Pozderac i M. Gaćina.

UČESNICI I ORGANIZATORI XXIII MEĐUNARODNOG VELEMAJSTORSKOG TURNIRA »BOSNA 84« U HOTELU »EVROPA«: S lijeva — Prvi red: R. Pejić, J. Timan, Van der Vil, K. Hulak, B. Kurajica, V. Korčnoj, E. Lobron, S. Selimović, drugi red: M. Gaćina, H. Smailbegović, P. Popović, V. Okiljević, G. Dizdar, A. Pozderac, N. Čaušević, M. Šušić, M. Draško, M. Čardaklija, S. Marjanović, N. Jugo, O. Romanišin, D. Velimirović i A. Jusupov (nedostaje S. Đurić).

Pobjednici turnira »Memorijal Vladimira Kozomare«

1976: Zlatko Bašagić
1977: Zlatko Bašagić
1978: Darko Čović
1979: Emir Dizdarević
1980: Faruk Bistrić
1981: Ekrem Čekro
1982: Faruk Bistrić
1983: Faruk Bistrić (s kojim su 1 — 4 mjesto dijelili Osmanović, Draško i Čekro)
1984: Faruk Bistrić
1985: Ekrem Čekro (s kojim je prvo mjesto dijelio Arapović)
1986: Dragiša Blagojević
1987: Nebojša Nikolić i Željko Galić

Prva dva i IX i X turnir bili su brzopotezni, dok su ostali turniri igrani sa normalnim tempom.

* * *

Kad je riječ o sarajevskim turnirima i tradiciji, treba istaći da je Sarajevo posljednjih godina postalo pravi jugoslovenski šahovski centar. Pored toga što svake godine ima velemajstorski turnir grad na Miljacki ima i dva standardna prvoligaša. To su četvorostruki šampion »Bosna«, koja je 5. januara 1985. godine obilježila 25 — godišnjicu svog postojanja i plodnog rada, i »Sarajevo«, koje je 15. VI 1984. godine proslavilo veliki jubilej — 50 godina postojanja i djelovanja. U ova dva velika kolektiva nalazi se veliki broj vrhunskih igrača i šampiona u svim konkurencijama i veliki broj društveno-sportskih radnika, pedagoga i entuzijasta...

VELIKE ZASLUGE ZA RAZVOJ I NAPREDAK ŠAHA U SARAJEVU: Poznati šahovski radnik i organizator Franjo Meštrović, pokretač i glavni organizator velemajstorskih turnira do 1972. godine i dugogodišnji agilni sekretar ŠK »Sarajevo«.

18. IZBOR ŠAHOVSKE LITERATURE

Udžbenici

Dimitrije Bjelica: Šahovska čitanka
Vladimir Vuković: Uvod u šah
Dragoslav Andrić: Šah — igra miliona
Dr Petar Trifunović: Šahovski bukvar
Borislav Ivkov: Škola šaha
Dražen Marović: Škola šahovske igre
Aron Nimcović: Moj sistem
Aron Nimcović: Moj sistem i praksa
Emanuel Lasker: Udžbenik šahovske igre
Emanuel Lasker: Zdrav razum u šahu
Hoze Raul Kapablanka: Osnovi šaha
Dragoslav Andrić: Matni udar

Opšta teorija

Aleksandar Koblenc: Šahovsko umijeće
Vladimir Vuković: Umijeće šahovskog napada
Vladimir Vuković: Šahovska žrtva
B. S. Vajnštajn: Kombinacije i zamke u otvaranju
Igor Bondarevski: Kombinacije u središnjici

Teorija otvaranja

Dražen Marović — Idriz Sušić: Teorija otvaranja, I dio (otvorene i poluotvorene igre)
Dražen Marović — Idriz Sušić: Teorija otvaranja, II dio (zatvorene igre)
Dr Petar Trifunović — Inž. Georgije Poljakov: Kodeks šahovskih otvaranja, I knjiga (otvorene i poluotvorene igre)
Dr Petar Trifunović — Inž. Georgije Poljakov: Kodeks šahovskih otvaranja, II knjiga (zatvorene igre)
Centar za unapređivanje šaha SSS Beograd: Šahovski informator (Organ FIDE. Izlazi polugodišnje od 1966. godine. Urednik i direktor: Aleksandar Matanović. Tel. (011) 634-456, 186-458.)

Centar za unapređivanje šaha ŠSS: Enciklopedija šahovskih otvaranja.
Centar za unapređivanje šaha: Enciklopedija završnica, Enciklopedija središnjica.
Svetozar Gligorić — Vladimir Sokolov: Sicilijanka, I dio
Vasja Pirc: Novejša teorija šahovskih otvoritev

Teorija završnica

Rjuben Fajn: Osnovne šahovske konačnice, I knjiga
Rjuben Fajn: Osnovne šahovske konačnice, II knjiga
Jurij Averbah: Šta treba znati o završnicama
Borislav Ivkov: Završnice
Paul Keres: Praktične završnice

Časopisi

Šahovski savez Hrvatske: Šahovski glasnik (izlazi mjesečno. Urednik Dražen Marović)
Šahovski savez Srbije: Mat (Izlazi mjesečno)
»Šahovska naklada«: Problem (Organ problemske komisije FIDE. Izlazi periodično. Urednik: Inž. Nenad Petrović).

Razno

Božidar Kažić i Dragutin Đaja: Novi šahovski priručnik
Milorad Gaćina: Šahovsko obrazovanje (II izdanje)
Dimitrije Bjelica: Tako se igrao Kozomara
Milorad Gaćina: 25 godina Šahovskog kluba »Bosna« Sarajevo
Aleksandar Aljehin: Moj put do svjetskog prvaka
Vuković-Rabar-Marović: Antologija šaha
Serija: Veliki majstori šaha
Slavko Domazet: Šah od a1 do h8.

19. NAČIN OSNIVANJA KLUBOVA I SEKCIJA

U gradu, selu, preduzeću, fabrici, školi, domovima i masovnim organizacijama, u mjesnim zajednicama, sportskim društvima i bilo gdje drugo može se osnovati šahovski klub ili šahovska sekcija, ako postoji među grupom ljudi interes za šah. Grupa šahista osnovaće najprije inicijativni odbor za osnivanje šahovskog kluba ili sekcije i održati jedan ili više sastanaka na kojima će donijeti definitivnu odluku o osnivanju kluba — sekcije i pristupiti pripremama za osnivačku skupštinu.

Zadatak inicijativnog odbora je da utvrdi da li će se klub oslanjati na neku organizaciju, ili će klub biti potpuno samostalan, kao klub opšteg mjesnog — opštinskog — gradskog karaktera. U interesu će biti svakom inicijativnom odboru da se klub — sekcija osloni na neku organizaciju, preduzeće i slično od koga će dobiti podršku i lakše riješiti pitanje prostorija, finansijske pomoći i drugo. Sa osnivanjem kluba treba prethodno upoznati i nadležni opštinski — gradski savez za fizičku kulturu, koji takođe treba da pruži punu podršku u inicijativi za osnivanje osnovne šahovske organizacije. Ako u opštini ili gradu postoji šahovski odbor, treba prilikom osnivanja kluba — sekcije stupiti u kontakt i sa tim odborom, jer će se tu naići na najveće razumijevanje i pomoć i dobiti opširnije uputstvo.

Kad inicijativni odbor bude donio čvrstu odluku o osnivanju kluba, treba odrediti mjesto, dan i vrijeme osnivačke skupštine (konferencije) i na najpogodniji način (plakati, pismeni i usmeni pozivi i sl.) obavijestiti sve šahiste da dođu na osnivačku konferenciju. Uz šahiste na osnivačku konferenciju treba pozvati predstavnike SFK opštine — grada, šahovskog odbora i organizacija na koje će se klub oslanjati. O osnivačkoj konferenciji treba izvijestiti i masovne društvene i političke organizacije, nadležni SUP i republički šahovski (pokrajinski) savez.

Za osnivačku konferenciju treba predložiti i dnevni red, koji, na primjer, može izgledati ovako: 1. Otvaranje osnivačke konferencije (predsjednik inicijativnog odbora), izbor radnog predsjedništva (3—5 osoba), izbor zapisničara i ovjerača zapisnika i potrebnih komisija, 2. Referat o vaspitnom značaju šaha, popularnosti šaha u mjestu i potrebi za osnivanjem kluba — sekcije, 3. Čitanje i usvajanje Statuta kluba, 4. Izbor izvršnog i nadzornog

odbora, 5. Godišnji program i plan rada s finansijskim planom prihoda i rashoda, 6. Razno. Poslije održavanja osnivačke konferencije treba ovjeriti zapisnik, s popisom izabranog izvršnog i nadzornog odbora i sa spiskom članova, poslati opštinskom — gradskom šahovskom odboru (ako postoji), opštinskom — gradskom savezu za fizičku kulturu i nadležnom republičkom šahovskom savezu.

Od republičkog šahovskog saveza ili od optšinskog — gradskog šahovskog odbora osnovani klub — sekcija treba da zatraži formular za prijavu i registraciju osnovne šahovske organizacije i kartice za registraciju članova. Po prijemu ovog materijala, izabrani sekretar kluba-sekcije ispuniće sve potrebne tiskanice — kartone i poslati, sa doznakom novac za upisninu, godišnju članarinu i registraciju, nadležnom republičkom šahovskom savezu. Moguće je da sve poslove oko prijave i registracije osnovne šahovske organizacije obavlja republički šahovski savez, koji vodi kartoteku i izdaje članske karte, i kod kojeg se mogu dobiti sve informacije.

Svi klubovi i sekcije dužni su se svake godine pretplatiti najmanje na jedan primjerak »Šahovskog glasnika«, Zagreb, Zrinjski trg 3/II.

Odmah poslije osnivanja šahovskog kluba — sekcije treba prići aktivnom radu, jer samo aktivnošću osnovne šahovske organizacije postići će se da članovi redovno sudjeluju u radu kluba — sekcije, a da osnovna šahovska organizacija svojom aktivnošću i rezultatima rada opravda moralnu i materijalnu pomoć ustanova, fabrika, preduzeća i organizacija na koje se oslanja.

Jedan od prvih zadataka svakog kluba — sekcije treba da bude organizacija kvalifikacionih turnira, tj. turnira igrača bez šahovske kategorije. Takav turnir treba da ima najmanje 10 igrača. Sviki igrač igra sa svakim po jednu partiju prema Bergerovim tablicama. Po završetku turnira prva petorica igrača stiče IV kategoriju. Igrači koji na prvom kvalifikacionom turniru nisu postigli IV kategoriju mogu se ponovo još iste godine u neograničenom broju takmičiti na turniru vankategornika. Svaku tabelu po završetku turnira ovjerava sudija turnira i klub svojim žigom, a republički šahovski savez upisuje u članske karte IV kategoriju igračima koji su je osvojili.

Kada u osnovnoj šahovskoj organizaciji ima najmanje 10 igrača IV kategorije, klub (sekcija) treba da organizuje turnir igrača IV kategorije. Na tom turniru prva četvorica igrača stiču III kategoriju. Kategorije potvrđuje republički šahovski savez, po prijemu

ovjerene tabele turnira i izvještaja o održanom turniru, i upisuje ih u kartone i članske karte, itd.

Osnovne šahovske organizacije treba da unesu u plan rada prijateljske i prvenstvene ekipne šahovske utakmice, predavanja o teoriji šaha, simultanke, hendikep-mečeve, kao i druge priredbe, jer će samo stalnim aktivnim radom i organizovanim raznovrsnim šahovskim priredbama klub (sekcija) uspjeti da cjelokupno članstvo zainteresuje za stalnu aktivnost i učestovanje na priredbama tokom čitave godine. Stalnim aktivnim radom osnovna organizacija će okupiti sve više članova, naročito pionira i omladine i pobuditi u samom mjestu još veći interes za šah, a i postizati zapažene rezultate...

Neobično je važno da se u radu osnovnih organizacija angažuje više sposobnih šahovskih radnika — organizatora koji će, istina, imati manje prilike za takmičenja, ali će zato imati više zadovoljstva kada vide uspjehe i rezultate svoga rada. Bez požrtvovanih šahovskih radnika i organizatora, koji će se založiti za napredak osnovne organizacije, ne mogu se očekivati veći uspjesi...

20. PRAVILA IGRE ZA BRZOPOTEZNI ŠAH

Pravilnik za brzopotezni šah ŠSJ

1. Brzopotezne su partije one koje se igraju vrlo brzo i završavaju se za kratko vrijeme. Mogu se igrati:

a) na određeno vrijeme za cijelu partiju (5 ili više minuta) po igraču uz upotrebu šahovskog sata,

b) na određeno vrijeme za svaki potez (obično 5 sekundi) uz upotrebu sata sa zvonom ili na znak sudije (bijeli—crni).

2. Igrač koji ima bijele figure ima sat sa svoje lijeve strane.

3. Igrač ima pravo pustiti u rad sat svog protivnika tek kad odigra svoj potez i to rukom kojom je povukao svoj potez. U protivnom slučaju sudija ga može opomenuti, a u ponovljenom slučaju kažnjava se gubitkom partije.

4. Ako igrač prilikom odigravanja poteza nehotice poremeti poziciju, dužan ju je popraviti na teret svog vremena i tek tada pustiti u pogon sat svog protivnika. Sudija ga može kazniti opomenom.

5. Ako igrač povuče nepravilan ili nemoguć potez, protivnik to može reklamirati samo prije nego što sam povuče svoj potez. U tom slučaju nepravilan se potez vraća na teret vremena prekršitelja, a prekršilac je dužan primijeniti pravilo FIDE o taknutoj figuri. Ako reklamator prije reklamacije povuče potez, partija će se nastaviti bez ikakvih ispravaka. Za učinjen nepravilan potez sudija će igraču izreći opomenu, a u ponovljenom slučaju će ga kazniti gubitkom partije.

6. Kralj se ne može uzeti. Igrač koji stavi kralja u šah ili ne otkloni šah, vratiće posljednji potez bez obzira da li je to protivnik reklamirao ili ne. Ovdje se, također, primjenjuje pravilo FIDE o taknutoj figuri. U pogledu sankcija postupiće se kao u prethodnom članu.

7. Ako igrači ne primijete odmah da je kralj jednog od njih u šahu, već se to utvrdi poslije određenog broja poteza, onda je igrač, čiji je kralj bio u šahu, dužan učiniti slijedeće:

a) ako je na potezu, da prvim potezom otkloni šah,

b) ako je protivnik na potezu, da vrati svoj posljednji potez i otkloni šah, pridržavajući se pravila o taknutoj figuri.

Ako u slučajevima pod a) i b) nije moguće otkloniti šah ni na koji način, igrač gubi partiju jer mu je kralj u matu.

8. Ako igrači ne utvrde odmah da su oba kralja u šahu, već to utvrde naknadno, partija je remi.

9. Brzopotezna partija je dobijena, kada je:
a) dat mat protivničkom kralju,
b) jedan od igrača izjavio da predaje partiju,
c) jedan od igrača prekoračio vrijeme za razmišljanje, osim u slučaju iz čl. 11, 12. i 13. ovog Pravilnika.

10. Brzopotezna partija je remi:
a) sporazumom igrača,
b) u slučaju pat-pozicije,
c) ako se sudija na reklamaciju jednog od igrača uvjeri da je vječni šah ili trostruko ponavljanje pozicije iste slike s istim igračem na potezu,
d) ako je obojici pala zastavica ne može se utvrditi koja je prije pala,
e) u slučajevima iz čl. 8, 11. i 12.

11. Partija je remi ako jedan od igrača prekorači vrijeme u poziciji:
a) kralj protiv kralja,
b) kralj i laka figura protiv kralja,
c) kralj i lovac protiv kralja i lovca iste boje,
d) ako je nastala blokirana pozicija u kojoj dobitak nije moguć ni za jednu stranu,
e) ako protivnik ima samo kralja,
f) ako igrač koji je prekoračio vrijeme ima damu, a njegov protivnik laku figuru,
g) ako igrač koji je prekoračio vrijeme ima topa, a njegov protivnik lovca.

12. Za remi se proglašavaju pozicije u kojima ne postoji forsirani dobitak za drugu stanu ako igrač, koji je prekoračio vrijeme, ima:
a) damu, a protivnik damu ili topa ili laku figuru ili pješaka,
b) topa, a protivnik topa ili laku figuru ili pješaka,
c) laku figuru, a protivnik također laku figuru. Ako igrač koji je prekoračio vrijeme ima još neku figuru pored navedenih, partija je također remi.

13. Za partije koje se igraju na određeno vrijeme za svaki potez, potez se vuče na znak zvona ili sudije. Ako igrač ne povuče potez na dati znak, dobija opomenu, a u ponovljenom slučaju gubi partiju. Nepravilan potez protivnik može reklamirati samo prije izvođenja svog poteza, u protivnom slučaju partija se nastavlja bez ikakvih ispravki.

14. Brzopoteznim takmičenjem rukovodi sudija uz pomoć pomoćnika. On može zbog nepristojnog ponašanja ili kršenja pravila izreći igraču opomenu, gubitak partije, a može ga, ako ove mjere ne djeluju, isključiti s takmičenja.

15. Odluka sudije takmičenja je konačna.

Pravila igre za brzopotezni šah FIDE

Trajanje partije

1. Igrač mora povući sve svoje poteze u određenom vremenu na svom satu.

Šahovski sat

2. Svi satovi moraju imati zastavicu koja označuje kraj kontrole vremena.

3. Prije početka igre igrači moraju provjeriti postavu figura i sat. Ako to propuste, reklamacije se neće uvažiti nakon što su oba igrača povukli prvi potez.

4. Igrač mora pokretati sat istom rukom kojom vuče figure. Izuzetno je rokadu dopušteno odigrati objema rukama.

5. Sudija će na početku turnira odrediti na koju će stranu »gledati« satovi, a igrač koji ima crne figure odlučiće na koju će stranu sjesti.

6. Igraču nije dozvoljeno da stalno ili privremeno pokriva dugme svog sata prstom.

7. Za vrijeme igre igrač ne smije uzeti sat u ruke.

Dobijena partija

8. Partiju dobija igrač koji:
   a) matira protivničkog kralja,
   b) čiji protivnik izjavi da predaje,
   c) čiji protivnik povuče nepropisan potez (uključivši tu i ostavljanje kralja pod šahom ili potez kraljem na napadnuto polje), ali samo u slučaju ako igrač reklamira pobjedu prije nego sam dotakne figuru (vidi tačku 18) ili uzme kralja kao valjan dokaz,
   d) čijem protivniku prije padne zastavica, a da partija nije već drugačije završena.

9. Igrač mora sam reklamirati pobjedu zaustavljajući oba sata i obavještavajući sudiju. Da bi reklamirao pobjedu u slučaju tačke 8-d, njegova zastavica mora biti gore, a protivnikova dolje u trenutku kad su satovi zaustavljeni. Ako su obje zastavice pale, partija je remi (vidi tačku 10-c).

Remi partija

10. Partija je završena remijem:
   a) ako je jedan kralj patiran,
   b) sporazumom igrača za vrijeme partije, ali ne prije ili poslije partije,
   c) ako igraču padne zastavica nakon što je njegovom protivniku već pala, a da pobjeda nije bila reklamirana,
   d) u slučaju vječnog šaha ili ako igrač dokaže da se pozicija forsirano ponavlja po članu 10. tačka 5 Pravila igre,
   e) ako ni jedan od protivnika nema dovoljno materijala za matiranje (samo kralj protiv kralja, kralj i lovac protiv kralja, kralj i skakač protiv kralja, kralj i lovac protiv kralja i lovca iste boje (Pravila igre FIDE, čl. 10 tačka 7),
   f) ako igrač nema dovoljno materijala za matiranje (kao pod 10-e), a padne zastavica njegovom protivniku.

11. O remiju sudiju mora izvijestiti igrač koji ima bijele figure.

Razno

12. Ako igrač slučajno poruši jednu ili više figura, mora ih namjestiti na teret svog vremena. Ako je potrebno, njegov protivnik može pokrenuti njegov sat, a da ne povuče potez, da bi popravljanje pozicije išlo na teret onog koji je figure porušio.

13. Partija se igra po Pravilima igre FIDE i to u svim slučajevima koji nisu isključeni ovim Pravilima. Posebno član 7 (Taknuta figura) ostaje na snazi. Ako igrač takne jednu figuru a odigra potez drugom, njegov protivnik će pokrenuti njegov sat i zatražiti da odigra potez po čl. 7.

14. U slučaju spora jedan od igrača može zaustaviti sat dok se poziva sudija. Sva ova pravila interpretira sudija, čija je odluka konačna.

15. Gledaoci ili drugi takmičari ne smiju govoriti ili se uplitati u partije drugih igrača. Ako se gledalac upliće na bilo koji način (npr. da upozorava na pad zastavice ili nemoguć potez), sudija može poništiti partiju i tražiti da se odigra nova ili krivca udaljiti iz dvorane. Sudija se također mora uzdržati od upozorenja na pad zastavice ili nepropisan potez; to je isključivo stvar samih igrača.

16. Sudija ne smije dirati sat osim u slučaju spora ili ako oba igrača to zatraže.

17. Potez je odigran onog trenutka kad ruka igrača ispusti figuru (po članu 6 Pravila igre).

18. Nepropisni potezi, koji prođu nezapaženi, ne mogu se naknadno ispraviti niti daju pravo na naknadnu reklamaciju pobjede po tački 8-c.

19. Prije početka brzopoteznog takmičenja organizator bi trebao svakom igraču uručiti kopiju ovih pravila ili, ako to nije moguće, pobrinuti se da dovoljan broj kopija bude izvješen u dvorani barem pola sata prije početka igre.

Dopunska pravila za vikend turnire ŠSJ

Dopunska pravila koriste se za takmičenja s ubrzanim tempom igre, koja se moraju završiti za relativno kratko vrijeme i na kojima se partije ne prekidaju, već se igraju do pada zastavice, tj. gdje se partije igraju na određeno vrijeme (pola sata ili sat po igraču i sl.) bez obzira na broj poteza.

Ova pravila primjenjuju se također kod partija gdje se svakom igraču nakon kontrole vremena dodaje određeno vrijeme za ostatak partije bez obzira na broj poteza.

1. Igrač koji prekorači vrijeme gubi partiju osim u slučajevima predviđenim slijedećim članovima.

2. Partija je remi ako igrač prekorači vrijeme u poziciji koju ne bi mogao izgubiti ni na koji način, npr. kralj protiv kralja, kralj i laka figura protiv kralja i slično i u slijedećim pozicijama pod uslovom da ne postoji forsirani dobitak za drugu stranu, ako igrač koji je prekoračio vrijeme ima:

a) damu, a protivnik damu ili topa ili laku figuru ili pješaka,
b) topa, a protivnik topa ili laku figuru,
c) laku figuru, a protivnik laku figuru.

Ako igrač koji prekorači vrijeme ima pored ovih još i druge figure, partija je također remi.

3. Igrač kojem je ostalo manje od pet minuta vremena za razmišljanje, ima pravo prije pada zastavice reklamirati remi u slijedećim pozicijama:

a) lovac protiv pješaka, a lovac kontroliše prolazno polje pješaka,
b) skakač protiv pješaka, a skakač kontroliše prolazno polje pješaka,
c) lovac protiv topa, a kralj slabije strane se nalazi u uglu suprotne boje od boje lovca i lovac može štititi kralja od mata,
d) dama ili top protiv pješaka, ako kontroliše izlazno polje pješaka,
e) top protiv topa i pješaka, a kralj slabije strane je ispred pješaka i slabija strana je dokazala da zna držati remi odsjecanjem kralja,
f) kralj i pješak protiv kralja, a slabija strana je dokazala da zna držati remi putem opozicije.

Nakon reklamacije, koja se mora izvršiti prije prekoračenja vremena, sudija će navedene pozicije proglasiti za remi samo ako ne postoji forsirani dobitak za drugu stranu.

4. Igrač kojem je ostalo manje od pet minuta vremena za razmišljanje ima pravo reklamirati remi u blokiranim i drugim pozicijama koje su evidentno remi i u kojima u toku od 8 poteza do trenutka reklamacije ne dolazi do pogoršanja njegove pozicije. Ako u toku tih 8 »dokaznih« poteza reklamatoru padne zastavica, on gubi partiju osim u slučajevima iz čl. 2, 3. i 5. ovih pravila. Odluku, koje se pozicije mogu reklamirati, donosi sudija takmičenja.

5. Partija je remi ako obojici igrača padne zastavica, a ne može se utvrditi kome je prije pala.

21. TABLICE, OBRASCI I PRILOZI

BERGEROVE TABLICE

3 i 4 igrača

kolo:

1. 1-(4) 2-3
2. (4)-3 1-2
3. 2-(4) 3-1

5 i 6 igrača

kolo:

1. 1-(6) 2-5 3-4
2. (6)-4 5-3 1-2
3. 2-(6) 3-1 4-5
4. (6)-5 1-4 2-3
5. 3-(6) 4-2 5-1

7 i 8 igrača

kolo:

1. 1-(8) 2-7 3-6 4-5
2. (8)-5 6-4 7-3 1-2
3. 2-(8) 3-1 4-7 5-6
4. (8)-6 7-5 1-4 2-3
5. 3-(8) 4-2 5-1 6-7
6. (8)-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(8) 5-3 6-2 7-1

9 i 10 igrača

kolo:

1. 1-(10) 2-9 3-8 4-7 5-6
2. (10)-6 7-5 8-4 9-3 1-2
3. 2-(10) 3-1 4-9 5-8 6-7
4. (10)-7 8-6 9-5 1-4 2-3
5. 3-(10) 4-2 5-1 6-9 7-8
6. (10)-8 9-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(10) 5-3 6-2 7-1 8-9
8. (10)-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(10) 6-4 7-3 8-2 9-1

11 i 12 igrača

kolo:

1. 1-(12) 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
2. (12)-7 8-6 9-5 10-4 11-3 1-2
3. 2-(12) 3-1 4-11 5-10 6-9 7-8
4. (12)-8 9-7 10-6 11-5 1-4 2-3
5. 3-(12) 4-2 5-1 6-11 7-10 8-9
6. (12)-9 10-8 11-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(12) 5-3 6-2 7-1 8-11 9-10
8. (12)-10 11-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(12) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-11
10. (12)-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(12) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1

13 i 14 igrača

kolo:

1. 1-(14) 2-13 3-12 4-11 5-10 6-9 7-8
2. (14)-8 9-7 10-6 11-5 12-4 13-3 1-2
3. 2-(14) 3-1 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
4. (14)-9 10-8 11-7 12-5 13-5 1-4 2-3
5. 3-(14) 4-2 5-1 6-13 7-12 8-11 9-10
6. (14)-10 11-9 12-8 13-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(14) 5-3 6-2 7-1 8-13 9-12 11-11
8. (14)-11 12-10 13-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(14) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-13 11-12
10. (14)-12 13-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(14) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1 12-13
12. (14)-13 1-12 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
13. 7-(14) 8-6 9-5 10-4 11-3 12-2 13-1

15 i 16 igrača

kolo:

1. 1-(16) 2-15 3-14 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
2. (16)-9 10-8 11-7 12-6 13-5 14-4 15-3 1-2
3. 2-(16) 3-1 4-15 5-14 6-13 7-12 8-11 9-10
4. (16)-10 11-9 12-8 13-7 14-6 16-5 1-4 2-3
5. 3-(16) 4-2 5-1 6-15 7-14 8-13 9-12 10-11
6. (16)-11 12-10 13-9 14-8 15-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(16) 5-3 6-2 7-1 8-15 9-14 10-13 11-12
8. (16)-12 13-11 14-10 15-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(16) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-15 11-14 12-13
10. (16)-13 14-12 15-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(16) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1 12-15 13-14
12. (16)-14 15-13 1-12 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
13. 7-(16) 8-6 9-5 10-4 11-3 12-2 13-1 14-15
14. (16)-15 1-14 2-13 3-12 4-11 5-10 6-9 7-8
15. 8-(16) 9-7 10-6 11-5 12-4 13-3 14-2 15-1

17 i 18 igrača

kolo:

1. 1-(18) 2-17 3-16 4-15 5-14 6-13 7-12 8-11 9-10
2. (18)-10 11-9 12-8 13-7 14-6 15-5 16-4 17-3 1-2
3. 2-(18) 3-1 4-17 5-16 6-15 7-14 8-13 9-12 10-11
4. (18)-11 12-10 13-9 14-8 15-7 16-6 17-5 1-4 2-3
5. 3-(18) 4-2 5-1 6-17 7-16 8-15 9-14 10-13 11-12
6. (18)-12 13-11 14-10 15-9 16-8 17-7 1-6 2-5 3-4

7. 4-(18) 5-3 6-2 7-1 8-17 9-16 10-15 11-14 12-13
8. (18)-13 14-12 15-11 16-10 17-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(18) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-17 11-16 12-15 13-14
10. (18)-14 15-13 16-12 17-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(18) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1 12-17 13-16 14-15
12. (18)-15 16-14 17-13 1-12 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
13. 7-(18) 8-6 9-5 10-4 11-3 12-2 13-1 14-17 15-16
14. (18)-16 17-15 1-14 2-13 3-12 4-11 5-10 6-9 7-8
15. 8-(18) 9-7 10-6 11-5 12-4 13-3 14-2 15-1 16-17
16. (18)-17 1-16 2-15 3-14 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
17. 9-(18) 10-8 11-7 12-6 13-5 14-4 15-3 16-2 17-1

19 i 20 igrača

kolo:

1. 1-(20) 2-19 3-18 4-17 5-16 6-15 7-14 8-13 9-12 10-11
2. (20)-11 12-10 13-9 14-8 15-7 16-6 17-5 18-4 19-3 1-2
3. 2-(20) 3-1 4-19 5-18 6-17 7-16 8-15 9-14 10-13 11-12
4. (20)-12 13-11 14-10 15-9 16-8 17-7 18-6 19-5 1-4 2-3
5. 3-(20) 4-2 5-1 6-19 7-18 8-17 9-16 10-15 11-14 12-13
6. (20)-13 14-12 15-11 16-10 17-9 18-8 19-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(20) 5-3 6-2 7-1 8-19 9-18 10-17 11-16 12-15 13-14
8. (20)-14 15-13 16-12 17-11 18-10 19-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(20) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-19 11-18 12-17 13-16 14-15
10. (20)-15 16-14 17-13 18-12 19-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(20) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1 12-19 13-18 14-17 15-16
12. (20)-16 17-15 18-14 19-13 1-12 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
13. 7-(20) 8-6 9-5 10-4 11-3 12-2 13-1 14-19 15-18 16-17
14. (20)-17 18-16 19-15 1-14 2-13 3-12 4-11 5-10 6-9 7-8
15. 8-(20) 9-7 10-6 11-5 12-4 13-3 14-2 15-1 16-19 17-18
16. (20)-18 19-7 1-16 2-15 3-14 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
16. (20)-18 19-7 1-16 2-15 1-14 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
17. 9-(20) 10-8 11-7 12-6 13-5 14-4 15-3 16-2 17-1 18-19
18. (20)-19 1-18 2-17 3-16 4-15 5-14 6-13 7-12 8-11 9-10
19. 10-(20) 11-9 12-8 13-7 14-6 15-5 16-4 17-3 18-2 19-1

21 i 22 igrača

kolo:

1. 1-(22) 2-21 3-20 4-19 5-18 6-17 7-16 8-15 9-14 10-13 11-12
2. (22)-12 13-11 14-10 15-9 16-8 17-7 18-6 19-5 20-4 21-3 1-2
3. 2-(22) 3-1 4-21 5-20 6-19 7-18 8-17 9-16 10-15 11-14 12-13
4. (22)-13 14-12 15-11 16-10 17-9 18-8 19-7 20-6 21-5 1-4 2-3
5. 3-(22) 4-2 5-1 6-21 7-20 8-19 9-18 10-17 11-16 12-15 13-14
6. (22)-14 15-13 16-12 17-11 18-10 19-9 20-8 21-7 1-6 2-5 3-4

7. 4-(22) 5-3 6-2 7-1 8-21 9-20 10-19 11-18 12-17 13-16 14-15
8. (22)-15 16-14 17-13 18-12 19-11 20-10 21-9 1-8 2-7 3-6 4-5—51
9. 5-(22) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-21 11-20 12-19 13-18 14-17 15-16
10. (22)-16 17-15 18-14 19-13 20-12 21-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(22) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1 12-21 13-20 14-19 15-18 16-17
12. (22)-17 18-16 19-15 20-14 21-13 1-12 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
13. 7-(22) 8-6 9-5 10-4 11-3 12-2 13-1 14-21 15-20 16-19 17-18
14. (22)-18 19-17 20-16 21-15 1-14 2-13 3-12 4-11 5-10 6-9 7-8
15. 8-(22) 9-7 10-6 11-5 12-4 13-3 14-2 15-1 16-21 17-20 18-19
16. (22)-19 20-18 21-17 1-16 2-15 3-14 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
17. 9-(22) 10-8 11-7 12-6 13-5 14-4 15-3 16-2 17-1 18-21 19-20
18. (22)-20 21-19 1-18 2-17 3-16 4-15 5-14 6-13 7-12 8-11 9-10
19. 10-(22) 11-9 12-8 13-7 14-6 15-5 16-4 17-3 18-2 19-1 20-21
20. (22)-21 1-20 2-19 3-18 4-17 5-16 6-15 7-14 8-13 9-12 10-11
21. 11-(22) 12-10 13-9 14-8 15-7 16-6 17-5 18-4 19-3 20-2 21-1

23 i 24 igrača

kolo:

1. 1-(24) 2-23 3-22 4-21 5-20 6-19 7-18 8-17 9-16 10-15 11-14 12-13
2. (24)-13 14-12 15-11 16-10 17-9 18-8 19-7 20-6 21-5 22-4 23-3 1-2
3. 2-(24) 3-1 4-23 5-22 6-21 7-20 8-19 9-18 10-17 11-16 12-15 13-14
4. (24)-14 15-13 16-12 17-11 18-10 19-9 20-8 21-7 22-6 23-5 1-4 2-3
5. 3-(24) 4-2 5-1 6-23 7-22 8-21 9-20 10-19 11-18 12-17 13-16 14-15
6. (24)-15 16-14 17-13 18-12 19-11 20-10 21-9 22-8 23-7 1-6 2-5 3-4
7. 4-(24) 5-3 6-2 7-1 8-23 9-22 10-21 11-20 12-19 13-18 14-17 15-16
8. (24)-16 17-15 18-14 19-13 20-12 21-11 22-10 23-9 1-8 2-7 3-6 4-5
9. 5-(24) 6-4 7-3 8-2 9-1 10-23 11-22 12-21 13-20 14-19 15-18 16-17
10. (24)-17 18-16 19-15 20-14 21-13 22-12 23-11 1-10 2-9 3-8 4-7 5-6
11. 6-(24) 7-5 8-4 9-3 10-2 11-1 12-13 13-22 14-21 15-20 16-19 17-18
12. (24)-18 19-17 20-16 21-15 22-14 23-13 1-12 2-11 3-10 4-9 5-8 6-7
13. 7-(24) 8-6 9-5 10-4 11-3 12-2 13-1 14-23 15-22 16-21 17-20 18-19
14. (24)-19 20-18 21-17 22-16 23-15 1-14 2-13 3-12 4-11 5-10 6-9 7-8
15. 8-(24) 9-7 10-6 11-5 12-4 13-3 14-2 15-1 16-23 17-22 18-21 19-20
16. (24)-20 21-19 22-18 23-17 1-16 2-15 3-14 4-13 5-12 6-11 7-10 8-9
17. 9-(24) 10-8 11-7 12-6 13-5 14-4 15-3 16-2 17-1 18-23 19-22 20-21
18. (24)-21 22-20 23-19 1-18 2-17 3-16 4-15 5-14 6-13 7-12 8-11 9-10
19. 10-(24) 11-9 12-8 13-7 14-6 15-5 16-4 17-3 18-2 19-1 20-23 21-22
20. (24)-22 23-21 1-20 2-19 3-18 4-17 5-16 6-15 7-14 8-13 9-12 10-11
21. 11-(24) 12-10 13-9 14-8 15-7 16-6 17-5 18-4 19-3 20-2 21-1 22-23
22. (24)-23 1-22 2-21 3-20 4-19 5-18 6-17 7-16 8-15 9-14 10-13 11-12
23. 12-(24) 13-11 14-10 15-9 16-8 17-7 18-6 19-5 20-4 21-3 22-2 23-1

TABLICA ZA PRETVARANJE POENA U PROCENAT

(Traženi procenat nalazi se u presjeku broja poena i odigranih partija

Broj poena	Broj odigranih partija											
	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
½	5,56	5,00	4,55	4,17	3,85	3,57	3,33	3,13	2,94	2,78	2,63	2,50
1	11,11	10,00	9,09	8,33	7,69	7,14	6,67	6,25	5,88	5,56	5,26	5,00
1½	16,67	15,00	13,64	12,50	11,54	10,71	10,00	9,38	8,82	8,33	7,89	7,50
2	22,22	20,00	18,18	16,67	15,38	14,29	13,33	12,50	11,76	11,11	10,53	10,00
2½	27,78	25,00	22,73	20,83	19,23	17,86	16,67	15,63	14,71	13,89	13,16	12,50
3	33,33	30,00	27,27	25,00	23,08	21,43	20,00	18,75	17,65	16,67	15,79	15,00
3½	38,89	35,00	31,82	29,17	26,92	25,00	23,33	21,88	20,59	19,44	18,42	17,50
4	44,44	40,00	36,36	33,33	30,78	28,57	26,67	25,00	23,52	22,22	21,05	20,00
4½	50,00	45,00	40,91	38,50	34,62	32,14	30,00	28,13	26,47	25,00	23,89	22,50
5	55,56	50,00	45,46	41,67	38,46	35,71	33,33	31,25	29,41	27,78	26,21	25,00
5½	61,11	55,00	50,00	45,83	42,31	39,79	36,67	34,38	32,35	30,56	28,95	27,50
6	66,67	60,00	54,55	50,00	46,15	42,85	40,00	37,50	35,29	33,33	31,58	30,00
6½	72,22	65,00	59,09	54,17	50,00	46,43	43,33	40,63	38,23	36,11	34,21	32,50
7	77,78	70,00	63,64	58,33	53,85	50,00	46,67	43,75	41,18	38,89	36,84	35,00
7½	83,33	75,00	68,18	62,50	57,69	53,57	50,00	46,88	44,12	41,67	39,47	37,50
8	88,89	80,00	72,73	66,67	61,54	57,14	53,33	50,00	47,06	44,44	42,11	40,00
8½	94,44	85,00	77,27	70,83	65,38	60,71	56,67	53,13	50,00	47,22	44,74	42,50
9	100,00	90,00	81,82	75,00	69,23	64,79	60,00	56,25	52,94	50,00	47,37	45,00
9½		95,00	86,36	79,17	73,08	67,86	63,33	59,38	55,88	52,78	50,00	47,50
10		100,00	90,91	83,33	76,92	71,43	66,67	62,50	58,82	55,56	52,63	50,00
10½			95,46	88,50	80,78	75,00	70,00	65,63	61,76	58,33	55,26	52,50
11			100,00	91,67	84,62	78,57	73,33	68,75	64,71	61,11	57,89	55,00
11½				95,83	88,46	82,14	76,67	71,88	67,65	63,89	60,53	57,50
12				100,00	92,31	85,71	80,00	75,00	70,59	66,67	63,16	60,00
12½					96,15	89,79	83,33	78,13	73,52	69,44	65,79	62,50
13					100,00	92,86	86,67	81,25	76,47	72,22	68,42	65,00
13½						96,43	90,00	84,38	79,41	75,00	71,05	67,50
14						100,00	93,33	87,50	82,35	77,78	73,89	70,00
14½							96,67	90,63	85,19	80,56	76,21	72,50
15							100,00	93,75	88,23	83,33	78,95	75,00
15½								96,88	91,18	86,11	81,58	77,50
16								100,00	94,12	88,89	84,21	80,00
16½									97,06	91,67	86,84	82,50
17									100,00	94,44	89,47	85,00
17½										97,22	92,11	87,50
18										100,00	94,74	90,00
18½											97,37	92,50
19											100,00	95,00
19½												97,50
20												100,00

DIPLOMA

Drugu ..... rođenom .....

19 ..... godine u ..... za uspješno završenu

..... časovnu šahovsku školu za pionire — omladince koju je

organizovao .....

Slušalac, koji je u šahovskoj školi stekao osnovna šahovska zna-

nja iz teorije i prakse, savladao je programsku nastavu sa .....

..... uspjehom pa mu se dodjeljuje ..... kategorija.

U ....., 19 ..... godine.

Rukovodilac škole: Predsjednik:

....

ANALITIČKI PREGLED

TAKMIČAR ..... TAKMIČENJE .....

Kolo	Protivnik	Boja figura		Otvaranje	Trajanje partije		Rezultat	Podaci o protivniku					
								plasman				kategorija – titula	godina rođenja
								trenutni		konačni			
		bijeli	crni		vrijeme	potezi		poeni	mjesto	poeni	mjesto		
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													

Napomena: Karton se popunjava za vrijeme praktičnog dijela šahovske škole — takmičenja. Na kraju se na osnovu dobijenih podataka izvode zaključci i učenicima ukazuje na njihove dobre i loše strane ispoljene tokom igre.

Red. broj	UČESNICI	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	Poeni	Mjesto
1		■																	
2			■																
3				■															
4					■														
5						■													
6							■												
7								■											
8									■										
9										■									
10											■								
11												■							
12													■						
13														■					
14															■				
15																■			
16																	■		

Redni broj	Ime učesnika	I kolo	II kolo	III kolo	IV kolo	V kolo	Mjesto
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							

ZAPISNIK TAKMIČENJA

.....

..... (Datum) ..... (Mjesto)

KOLO

Čas početka ..... Dvorana .....

Broj table	BIJELI	CRNI	Rezultat		Otvaranje	Broj poteza	Čas završ.	Primjedba
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								

kopirati

ZAPISNIK

Prvenstvene / prijateljske utakmice

....

(ime kluba) (ime kluba)

odigrane u ..... dana .....

Br. table	Ekipa	Rezultat		Ekipa	Primjedbe
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
	Svega:			(+ ..... — ..... = ...)	

Na neparnim pločama bijele figure ima ekipa: .....

Početak utakmice u ..... sati, svršetak u .....

Primjedbe:

Potpis kapitena ..... Glavni sudija ..... Potpis kapitena .....

Takmičenje: _____

Datum: _____

Kolo: _____

Bijeli: _____

Crni: _____

Rezultat:
:

Bijeli	Crni	Bijeli	Crni
1		26	
2		27	
3		28	
4		29	
5		30	
6		31	
7		32	
8		33	
9		34	
10		35	
11		36	
12		37	
13		38	
14		39	
15		40	
16		41	
17		42	
18		43	
19		44	
20		45	
21		46	
22		47	
23		48	
24		49	
25		50	

Bijeli	Crni	Bijeli	Crni
51		76	
52		77	
53		78	
54		79	
55		80	
56		81	
57		82	
58		83	
59		84	
60		85	
61		86	
62		87	
63		88	
64		89	
65		90	
66		91	
67		92	
68		93	
69		94	
70		95	
71		96	
72		97	
73		98	
74		99	
75		100	

Vrijeme | Bijeli: _____

Crni: _____

Potpis bijel

Potpis crni

PREKINUTA PARTIJA

Kolo ..... Datum .....

P o z i c i j a:

Bijeli ..... Crni .....

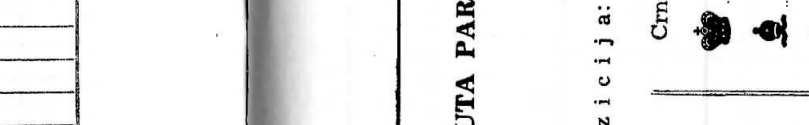

Svega ..... figura Svega ..... figura

Vrijeme: bijeli ..... Vrijeme: crni .....

Kovertiran je potez ..... bijelog-crnog

Nastavak partije, ... Provjerio sudija .....

Form to be used for reporting Swiss and Team Events

Player:		Fed:	Rating:	
Round	Rated opponents	Number	Rating	Result against rated opponents
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
			Average rating of opponents	Total result against rated players: W / L

TOURNAMENT REPORT – TURNIRSKI IZVEŠTAJ

Event name :
Naziv takmičenja :

Place :
Mesto :

Countri : Yugoslavia
Zemlja : Jugoslavija

Began :
Počelak :

Ended :
Završetak :

No	Players - Učesnici	Title Titule	Born Rodjen	Federacion	Rating	1	2	3	4	5	6.	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	Totals Plasman Po- Mje- eni sto
1																						
2																						
3																						
4																						
5																						
6																						
7																						
8																						
9																						
10																						
11																						
12																						
13																						
14																						
15																						
16																						

Time limit : 40 moves in 230 hours
Tempo igre : 40 poteza za 230 h
Rating average :
Prosek turnira :

GM Norm :
Date,
Datum,

1. (Chief arbiter - glavni sudija)

2. (Šahovski savez Jugoslavije)

»BOSNA« — ŠAMPION JUGOSLAVIJE

Šahovski klub »Bosna« Sarajevo, prvak Jugoslavije za 1983., 1984., 1985. i 1986. godinu i učesnik Kupa evropskih prvaka, član je velike sportske porodice Univerzitetskog sportskog društva »Bosna«, čije vitrine krase brojni domaći i inostrani trofeji...

Klub je osnovala grupa entuzijasta (na čelu sa Miloradom Gaćinom) 5. januara 1960. u Logavinoj ulici broj 2, u srcu »Baščaršije«, u okviru OSD »Iskra«, kada je brojao 33 člana...

Klub je 15. jula 1976. godine pristupio USD »Bosna«, pod čijim imenom od tada djeluje i postiže svoje najznačajnije uspjehe... Tih prvih godina postojanja kluba najbolji igrači »Bosne« bili su: Milorad Gaćina (prvi predsjednik), Milivoje Šušić, Izet Hadžović, Obrad Krsmanović, Vinko Klampfl, Franc Žemva, Miodrag Stojiljković (prvi sekretar), Momčilo Simić (blagajnik), Alija Bogilović, Ratomir Vučković, Džemil Hajrić, Milenko Krajšek, Remzija i Sead Abaz, itd., kojima su se kasnije pridruživale generacije asova... Evo i imena igrača koji su osvojili titule:

Šampionsku titulu u Medulinu kraj Pule za 1983. izborili su »bosnaši« ubjedljivo u sastavu: Kurajica, Dizdar, Kelečević, Arapović, Draško, Bistrić, Dževlan, Smailbegović (kapiten), Petrović, Veruš, Sarajlić, B. Lalić, Kožul i Sokolov, drugu titulu 1984. u Puli (i plasman u Kup evropskih šampiona) ostvarili su: Kurajica, Dizdarević, Kelečević, Arapović, Draško, B. Lalić, N. Lalić, Bistrić, Dževlan, Smailbegović (kapiten), Petrović, Veruš, Sarajlić, Kožul, Miljanić, Sokolov i Novak, treću titulu 1985. u Cetinju: Kurajica, Draško, Dizdarević, G. Dizdar, Arapović, Kelečević, B. Lalić, N. Lalić, Petrović, Veruš, Tomašević, Kožul, Sokolov, S. Dizdar, Novak i Smailbegović (kapiten), a četvrtu titulu 1986. u Šibeniku i plasman u Kup evropskih šampiona ostvarili su: Kurajica, G. Dizdar, Dizdarević, Draško, B. Lalić, Arapović, Kožul, Kelečević, Bistrić, N. Lalić, Petrović, Živković, Veruš, Tomašević, Sokolov, S. Dizdar i Smailbegović (kapiten)...

EKIPA »BOSNE« ŠAMPION BiH 1973: S lijeva — sjede: Milivoje Šušić, Anita Bobić, Vladimir Kozomara, Gordana Kureš, Hasan Smailbegović, Slavko Kovačević, Muamer Osmanagić (kapiten), stoje: Milorad Gaćina (zamjenik kapitena), Miroslav Mandić, Tahir Mahmutefendić, Ranko Žugić, Rade Marinković, Žarko Veković, Vitomir Arapović i Branko Masleša.

Snimio: Aleksa Štrbo

Klub okuplja preko 650 članova, među kojima s nalaze: jedan velemajstor (Bojan Kurajica), devet internacionalnih majstora (Goran Dizdar, Emir Dizdarević, Milan Draško, Bogdan Lalić, Zdanko Kožul, Ivan Sokoloy, Vitomir Arapović, Nedeljko Kelečević i Marija Petrović), osam majstora (Miralem Dževlan, Faruk Bistrić, Nedim Lalić, Selim Dizdar, Vesna Živković, Biljana Veruš, Hasan Smailbegović i Dimitrije Bjelica), 26 majstorskih kandidata, pet internacionalnih sudija FIDE (Milorad Gaćina, Milivoje Šušić, Vitko Okiljević, Emin Kemura i Bojan Zidanšek), dvojica saveznih sudija (Bojan Stojisavljević i Tomislav Počanić), jedan svjetski problemista i internacionalni majstor (Fadil Abdurahmanović), više poznatih novinara (Zoran Popovski, Tomislav Počanić, Dimitrije Bjelica, Sead Hadžijahić...), više isaknutih društveno-sportskih radnika, tri trenera (Bojan Kurajica, Nedeljko Kelečević i Faruk Bistrić), osam stalnih ili povremenih reprezentativaca (Kurajica i Petrovićeva su olimpijski reprezentativci), itd.

Pri ovom uzornom i popularnom kolektivu još od 1966. djeluje stalna šahovska škola »Bosna«, koja radi po posebnom stručnom programu i daje izvanredne rezultate (15. XI 1986. proslavila 20-godišnjicu rada)... Škola je dala mnoge šampione: Draško, Dizdarević, Bistrić, N. Lalić, Kožul, Sokolov, Dževlan i drugi.

Od 1978. klub s velikim uspjehom organizuje tradicionalne međunarodne turnire povodom 6. aprila — Dana oslobođenja Sarajeva, a od 1976. turnir »Memorijal Vladimira Kozomare«...

U 27 godina postojanja i izuzetno plodnog rada »Bosne« članovi su osvojili 126, a ekipe 56 prvih mjesta na prvenstvenim takmičenjima. Pored četiri laskave titule YU-prvaka i plasmana u KEŠ (što je jedan od najvećih uspjeha bosansko-hercegovačkog sporta uopšte) najznačajniji ekipni rezultati su: plasman kluba u Prvu saveznu ligu (1974), pobjeda šahistkinja u Kupu Jugoslavije 1987, (nezvanično) 1984. i 1985. pobjeda muškaraca u Kupu Jugoslavije i osvajanje srebrnog prelaznog pehara Maršala Tita (1979), osvajanje vicešampionskih titula u Prvoj ligi (1980. i 1982.), 2—3 mjesto muškaraca u Kupu Jugoslavije 1983. i 1984. i drugo 1985. i 1986., a najveći pojedinačni uspjesi: prvo mjesto na omladinskom prvenstvu svijeta (Bojan Kurajica), prvo mjesto na kadetskom prvenstvu Evrope (Zdenko Kožul), prvo mjesto na pojedinačnom prvenstvu Balkana za muškarce (Milorad Knežević) i žene (Marija Petrović), tri titule ženskog prvaka države (Marija Petrović), dvije titule seniorskog prvaka države (Milan Vukić i Miralem Dževlan), četiri titule omladinskog prvaka države

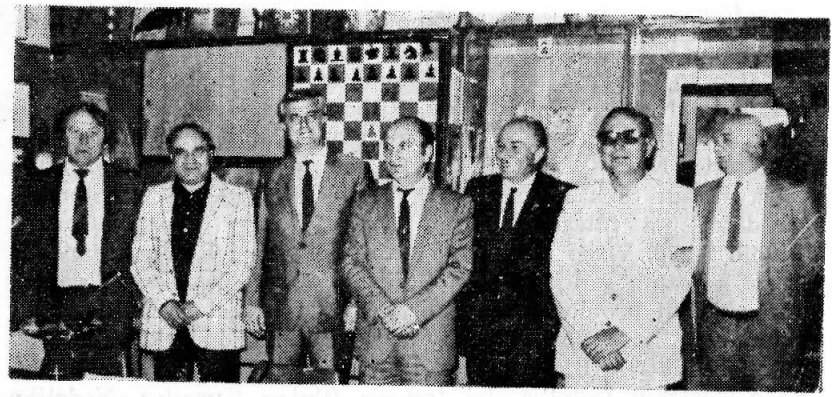

SEDAM ZASLUŽNIH PREDSJEDNIKA »BOSNE«: S lijeva: Milorad Gaćina, Zoran Popovski, Petar Razlog, Ranko Pejić, Alija Pozderac, Nezir Jugo i Mehmed Drino.

(Milan Draško, Boro Miljanić, Zdenko Kožul i Ivan Sokolov), četiri titule pionirskog prvaka Jugoslavije (3 Milan Draško i 1 Zdenko Kožul), drugo mjesto na seniorskom prvenstvu države i plasman na zonski turnir (Bojan Kurajica), 19 titula seniorskog prvaka BiH (Vlado Kozomara 12), 19 titula prvaka BiH (Gordana Rodić 13, Marija Petrović 6), 11 titula pionirskog prvaka BiH, 15 titula omladinskog prvaka BiH, itd.

BISERI »BOSNINE« ŠAHOVSKE ŠKOLE I NADE JUGOSLOVENSKOG ŠAHA: Dvadesetjednogodišnji internacionalni majstor Zdenko Kožul, omladinski prvak države 1984, osamnaestogodišnji internacionalni majstor Ivan Sokolov, omladinski prvak države 1986. i 26-godišnji majstor Miralem Dževlan, seniorski prvak Jugoslavije za 1987. godinu.

Od 30. VI 1986. godine »Bosnaši« (ili kako ih još zovu »Vukovi sa »Baščaršije«) su u sadašnjim komfornim prostorijama u Njegoševoj 8/III, površine 235 m^2, koje su postale stjecište ljubitelja šaha i izvor talenata (Tel. 516-854)...

Posljednjih desetak godina »Bosna« je jedan od najaktivnijih, najorganizovanijih i najboljih kolektiva u Jugoslaviji i nosilac vrhunskog šaha...

Od 1. januara 1987. godine poznati sarajevski kolektiv RO Građevinski industrijski kombinat »**Hidrogradnja**« je sponzor »Bosne«, što je značajna garancija da od »bosnaša« i ubuduće mo-

žemo očekivati vrhunska ostvarenja na jugoslovenskom i međunarodnom planu...

Za veliki doprinos na polju razvoja, napretka i popularizacije šaha i postizanje vrhunskih rezultata klub je dobio brojna društvena priznanja (»Majska nagrada« Sarajeva 1974., »Dvadesetpetomajska nagrada« SR BiH 1980., Plaketa ŠS BiH 1982., Pohvala ŠSJ 1983. i 1985., Srebrna značka sa poveljom Gradske konferencije SSRN Sarajevo 1984., Orden zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom 1985., »Šestoaprilska nagrada« Sarajeva 1986. godine, itd.), dok je proglašen najuspješnijim sportskim kolektivom Sarajeva i BiH za 1983., 1984., 1985. i 1986. godinu.

MISLI O ŠAHU I ŠAHISTIMA

»Ko ne poštuje šahovske principe, taj nesvjesno pomaže protivniku«.

»Ako poslije pobjede sve zasluge pripisujemo sebi, onda ni poslije poraza ne treba da okrivljujemo druge«.

»Nije preporučljivo skakačem igrati na rub ploče, osim kada se uzima protivnička figura«.

»Majstor će, kada se nađe u iskušenju, radije dati materijal, nego ostati bez igre«.

»Dobro postavljena figura igra i kad stoji na istom mjestu«.

»Kojim će se rezultatom partija završiti zavisi više od toga kako igrate nego s kim igrate«.

»I kad ste se odlučili šta da odigrate — razmislite još malo. Pravi potez se najčešće pronađe u posljednjem trenutku«.

»U praksi je uobičajeno da veliki igrači na početku, a „paceri" na kraju partije, prvi pružaju ruku protivniku«.

»Dobro se čuvajte maski, jer — maske su pola šaha«.

»U drugim sportovima se i minimalan poraz smatra uspjehom. U šahu je taj „uspjeh" unaprijed zagarantovan svima, pošto se partija može izgubiti samo za 1 : 0«.

»Šahisti koji snažno udaraju po šahovskom satu treba da znaju: Sat ne služi za mjerenje snage, već za mjerenje vremena«.

»Zapamtite ove zakonitosti male: topove na linije, lovce na dijagonale«.

»Šahisti su čudni ljudi: žele da ratuju u miru!«.

»Sve topovske završnice su remi, osim onih koje nisu«.

»Pjer Kuberten je svojevremeno rekao: „Važno je učestvovati". Danas je, međutim, više na snazi pravilo: »Važno je učestvovati — u borbi za prvo mjesto"«.

ADRESE ŠAHOVSKIH SAVEZA I FIDE

1. ŠAHOVSKI SAVEZ JUGOSLAVIJE (fah: 504)
   Nušićeva 25/II, 11000 Beograd Tel. 011/322-585
   011/327-826
2. ŠAHOVSKI SAVEZ SRBIJE
   Nušićeva 25/II, 11000 Beograd 011/322-447
3. ŠAHOVSKI SAVEZ HRVATSKE
   Preradovićeva 18/I, 41000 Zagreb 041/271-332
   »Šahovska naklada« 041/273-692
4. ŠAHOVSKI SAVEZ SLOVENIJE
   Cankarjeva 1/I, 61000 Ljubljana 061/210-714
5. ŠAHOVSKI SAVEZ BiH (fah: 224)
   Mahmuta Bušatlije 2/III, 71000 Sarajevo 071/644-956
6. ŠAHOVSKI SAVEZ MAKEDONIJE (fah: 5)
   Igralište koš. kluba Rabotnički
   91000 Skoplje 091/236-305
7. ŠAHOVSKI SAVEZ CRNE GORE
   M. Milonjić, 29. Decembra 2/I
   81000 Titograd 081/33-853
8. ŠAHOVSKI SAVEZ VOJVODINE
   Masarikova 25/I, 21000 Novi Sad 021/52-238
9. ŠAHOVSKI SAVEZ KOSOVA
   Ramiza Sadikua 43, 38000 Priština 038/23-755

MEĐUNARODNA ŠAHOVSKA FEDERACIJA (FIDE)
International Chess Federation
Abeudweg 1, 6006 Lucerne,
Schwicerland Tel. 99-41-41-513-378

KNJIŽNICA
DUGAVE

ZABILJEŠKA O AUTORU

MILORAD GAĆINA je poznato šahovsko ime u Jugoslaviji. Rođen je 23. novembra 1936. godine u Žabici kod Ljubinja (Hercegovina). Osnivač je šahovskog kluba »Bosna« (05. 01. 1960. g.), četverostrukog šampiona države i pobjednika Kupa, čiji je predsjednik bio 16 (1960—1976), a generalni sekretar 6 godina (1976—1982.). Majstorski je kandidat i međunarodni šahovski sudija FIDE od 1976. (Odluka Kongresa u Haifi). Dugo vremena je bio igrač prve ekipe i kapiten, a posljednjih godina je član Predsjedništva i član stručnog štaba prve ekipe »Bosne«. U šahu je organizovano prisutan 30 godina...

Priznati je društveno-sportski radnik — funkcioner i izuzetan organizator, a posebno je zaslužan za napredak i razvoj kvalitetnog šaha u Sarajevu i za uspješno održavanje tradicionalnih sarajevskih šahovskih turnira povodom godišnjice oslobođenja Sarajeva (na posljednjih deset turnira obavljao je funkciju organizacionog sekretara i uređivao bilten). Član je SKJ od 1957. godine.

Kao istaknuti šahovski radnik — pedagog 1966. godine je osnovao u jugoslovenskim razmjerama poznatu šahovsku školu »Bosna« i više godina njom rukovodio i držao predavanja.

Nastupao je na seniorskim prvenstvima BiH i četiri puta bio prvak Kluba (1961 — 1964)...

Prisustvovao je brojnim značajnim takmičenjima, među kojima i Šahovskim olimpijadama u Skoplju 1972. i na Malti 1980. godine, te meču za prvenstvo svijeta Karpov — Kasparov 1985. u Moskvi. Dugogodišnji je dopisnik lista »Sport« iz Beograda, a ranije je bio i saradnik »Oslobođenja« i studentskog lista »Naši dani«. Povremeni je saradnik »Šahovskog glasnika«...

Sa šahom se bolje upoznao kao gimnazijalac u Bačkoj Palanci, a posve mu se posvetio po dolasku 1958. godine na studije prava u Sarajevo.. Gaćina je u raznim šahovskim i sportskim forumima obavljao brojne odgovorne funkcije. Od 1984. godine je predsjednik Odbora sudija ŠSJ. Vrstan je poznavalac Pravila šahovske igre... Sudio je više takmičenja, među kojima omladinsko prvenstvo svijeta 1975. na Tjentištu (kao zamjenik glavnog sudije), više sarajevskih turnira i finale Kupa Jugoslavije u Puli 1983. godine (kao glavni sudija), a dao je veliki doprinos i na stručnom i propagandnom planu...

Pored šaha mnogo voli muziku, pa je i komponovao šest narodnih melodija, koje su snimljene na ploče (najpoznatija je »Oj, lijepa Hercegovko«)...

Autor je knjige »Šahovsko obrazovanje« štampane 1975., brošure »Bosna šampion Jugoslavije« izdate 1984. i izvanredne knjige-monografije »25 godina šahovskog kluba »Bosna« Sarajevo«, štampane 1985. godine. Autor je također i većeg broja šahovskih aforizama i »Bosnine pjesme«... Ogledao se i u poeziji (najpoznatija pjesma: »Život«)... Cijenjen je i omiljen u širim šahovskim i sportskim krugovima. Važi kao čovjek riječi, čovjek od riječi, čovjek akcije... Dobitnik je više društvenih priznanja: Povelja i zlatna značka ŠSJ 1971., Orden rada sa srebrnim vijencem 1971., Orden zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom 1979., Povelja »Josip Broz Tito« 1980., »Majska nagrada« Sarajeva 1984., Zlatna značka SOFK BiH 1985., Zlatna značka SOFK Sarajevo 1985., »Dvadesetpetomajska nagrada« SR BiH 1987., itd.

VELIKI DOPRINOS ŠAHU:
Milorad Gaćina

Evo i jedne partije Gaćine, odigrane na polufinalu prvenstva BiH 1961. godine:

Musa - Gaćina (Kraljeva indijka)

1.c4—Sf6, 2.d4—d6, 3. Sc3—g6, 4. e4—Lg7, 5. Le2 — 0—0 6. Sf3——Sbd7, 7. Lg5—h6, 8. Lh4—Sh7, 9. d5—De8, 10. Sd2—e5, 11. f3—

—a6, 12. 0—0—f5, 13. Lf2—f4, 14. b4—g5, 15. Tc1—b6, 16. Sb3——Dh5, 17. c5—bc:, 18. bc:—Sdf6, 19. h3—Lh3:, 20. gh:—Dh3:, 21. Te1—Sg4!, 22.fg:—f3, 23.Lf3:—Tf3:, 24. Dc2—Tf8, 25. Sd1——Dg4:+, 26. Kf1—Th3 — bijeli se predao pred neodbranjivim matom.

Davor Papić

S A D R Ž A J

O KNJIZI — — — — — — — — — — — — 5
Uz prvo izdanje — — — — — — — — — — 5
Uz drugo izdanje — — — — — — — — — — 5
PREDGOVOR — — — — — — — — — — — 7
OZBILJNO O ŠAHU — — — — — — — — — — 9

I DIO — POSTANAK I RAZVOJ ŠAHA — — — — 11

Kraći istorijat šaha — — — — — — — — 11
Šta kaže legenda — — — — — — — — — 11
Prodor igre iz Indije u svijet — — — — — — — 12
Najnovija otkrića o postanku šaha — — — — — — 15
Neki statistički podaci — — — — — — — 15
Šah u Jugoslaviji — — — — — — — — — 18

II DIO — PRAVILA ŠAHOVSKE IGRE FIDE — — — 24

Uvodne napomene uz usvajanje novih Pravila — — — 24
U v o d — — — — — — — — — — — — 24
Šahovska tabla (ploča) — — — — — — — 25
Figure — — — — — — — — — — — 26
Povlačenje poteza — — — — — — — — — 27
Opšta definacija poteza — — — — — — — — 27
Kretanje figura — — — — — — — — — 27
Izvršenje poteza — — — — — — — — 29
Taknuta figura — — — — — — — — — 30
Nepravilne pozicije — — — — — — — — 30
Šah — — — — — — — — — — — — 31
Završena partija — — — — — — — — — 31
Zapisivanje partije — — — — — — — — — 34
Šahovski časovnik (sat) — — — — — — — — 35
Prekidanje partije — — — — — — — — — 37

Nastavljanje prekinute partije — — — — — — 37
Ponašanje igrača — — — — — — — — — 39
Sudija — — — — — — — — — — — 39
Bodovanje partije — — — — — — — — 39
Tumačnje pravila igre — — — — — — — — 40
Prelazne odredbe — — — — — — — — 40
Pravila igara za šahovske partije između igrača koji vide i slijepih — — — — — — — — — — — 40
Šahovska notacija — — — — — — — — 41
Izrazi — — — — — — — — — — — 44
Znaci — — — — — — — — — — — 46

III DIO — ULOGA ŠAHA U ODGOJU MLADIH — — — 48

Šta je šah? — — — — — — — — — 48
Odgojni elementi u šahu — — — — — — — 49
Šah i roditeljski dom — — — — — — — — 53
Šahisti kao đaci — — — — — — — — — 54
Negativni izuzeci — — — — — — — — — 56
Uloga društvene zajednice u pravilnom usmjeravanju interesa mladih za šah — — — — — — — — — — 57
Saradnja kulturno-prosvjetnih i šahovskih organizacija — 58

IV DIO — KAKO IZVODITI NASTAVU ŠAHA — — — 60

Prve lekcije — — — — — — — — — — 60
Plan rada na kvalitetnom usavršavanju članstva — — — 61
Šahovski rad po školama — — — — — — — — 63
Šahovski rad u školama — — — — — — — — 63
Kompjuteri i šah — — — — — — — — — 69
Upotreba udžbenika — — — — — — — — 69
Podjela diploma — — — — — — — — — 70

V DIO — VRSTE I ORGANIZACIJA ŠAHOVSKIH TAKMIČENJA — — — — — — — — — 71

Šahovska partija — — — — — — — — — 71
Mečevi i turniri — — — — — — — — — 76
Simultane produkcije — — — — — — — — 78
Hendikep-mečevi — — — — — — — — — 80
Slijepe produkcije — — — — — — — — — 80
Takmičenja u rješavanju problema i studija — — — — 82
Turniri u sastavljanju problema i studija — — — 83
Organizacioni odbor turnira — — — — — — — 83
Raspis turnira i turnirski pravilnik — — — — — — 84
Turnirski odbor — — — — — — — — — 85

VI DIO — REJTING SISTEM FIDE I PRAVILA ZA NJEGOVU PRIMJENU — — — — 87

U v o d — — — — — — — — — — 87
Opšti principi — — — — — — — — — 88
Formule za primjenu sistema — — — — — — 89
Procedura podnošenja izvještaja o takmičenju — — — — 91
Procedura računanja — — — — — — — — 92
Kontrola funkcionisanja rejting sistema — — — — 95
Kvalifikacije potrebne za administratora rejting-sistema FIDE 96
Kako FIDE primjenjuje Eloov rejting-sistem — — — 96
Radne formule sistema — — — — — — — 99
Postupak sa novim igračima — — — — — — — 102
Rejting i dužnosti sudije — — — — — — — — 103
Kako se obračunava prosjek turnira — — — — — 106

VII DIO — PRAVILNIK FIDE O MEĐUNARODNIM TITULAMA — — — — — — — — — 111

U v o d — — — — — — — — — — 111
Međunarodne titule — — — — — — — — 112

Uslovi za sticanje titula — — — — — — — 113
Vrednovanje rezultata na praktičnim takmičenjima — — 116
Turniri za sticanje međunarodnih titula — — — — 119
Procedura podnošenja zahtjeva — — — — — — 122
VIII DIO — PRAVILNIK O KATEGORIZACIJI ŠSJ — 129
Stepeni kategorija — — — — — — — — 129
Kategorni turniri — — — — — — — — 132
Mješoviti turniri — — — — — — — — 133
Gubitak kategorije — — — — — — — — 136
Sticanje titule muškog majstora — — — — — — 136
Sticanje titule ženskog majstora — — — — — — 139
Ostale odredbe — — — — — — — — — 141
IX DIO — OPŠTI PRAVILNIK O REGISTRACIJI ŠSJ — 143
Registracija kluba i članova — — — — — — 143
Promjena kluba — ispisnica — — — — — — 146
Pravo nastupa na takmičenjima — — — — — 148
Članska ili takmičarska knjižica — — — — — — — 149
Završne odredbe — — — — — — — — — 150
X DIO — OPŠTI PRAVILNIK EKIPNIH TAKMIČENJA 151
Vrste ekipnih takmičenja — — — — — — — — 151
Izvlačenje brojeva i propozicije takmičenja — — — — 152
Kapiten ekipe — — — — — — — — — 154
Predaja sastava ekipe — — — — — — — — 155
Gubitak meča i partija kontumacijom — — — — — 159
Vođstvo takmičenja — — — — — — — — 162
XI DIO — TURNIRSKI SISTEMI — — — — — 164
Kružni - Bergerov sistem — — — — — — — 164
Švajcarski sistem — — — — — — — — — 167
Kup sistem — — — — — — — — — — — 175
Ševeninski sistem — — — — — — — — — 177

Postupak kod diobe mjesta — — — — — — — 178
XII DIO — KODEKS ŠAHOVSKE ETIKE — — — — 186
XIII DIO — GLIGORIĆ: KAKO SAM POSTAO MAJSTOR 191
XIV DIO — PRVACI — — — — — — — — — 197
Prvaci svijeta — muškarci — — — — — — — 197
Prvaci svijeta — žene — — — — — — — — 199
Prvaci svijeta — omladinci — — — — — — 200
Prvaci Jugoslavije — muškarci — — — — — 201
Prvaci Jugoslavije — žene — — — — — — — 202
Prvaci Jugoslavije — omladinci — — — — — — 204
Prvaci Bosne i Hercegovine —muškarci — — — — 205
Prvaci Jugoslavije u ekipnom šahu — — — — — 208
Pobjednici Jugoslavije u Kupu Maršala Tita (muškarci) — 212
Pobjednici Kupa ŠSJ (žene) — — — — — — — 214
XV DIO — ŠAHOVSKE OLIMPIJADE — — — 215
XVI DIO — TITULE I ZVANJA — — — — — — 217
Jugoslavija — — — — — — — — — — 217
Bosna i Hercegovina — — — — — — — — 219
XVII DIO — SARAJEVSKA ŠAHOVSKA TRADICIJA — 222
Organizacija međunarodnih turnira — — — — — — 222
Pobjednici sarajevskih turnira — — — — — — — 223
Pobjednici turnira »Memorijal »Vladimira Kozomare« — 226
XVIII DIO — IZBOR ŠAHOVSKE LITERATURE — — 227
Udžbenici — — — — — — — — — — — 227
Opšta teorija — — — — — — — — — — 227
Teorija otvaranja — — — — — — — — — 227
Teorija završnica — — — — — — — — — 228
Časopisi — — — — — — — — — — — 228

Razno — — — — — — — — — — — 228
XIX DIO — NAČIN OSNIVANJA KLUBOVA I SEKCIJA 229
XX DIO — PRAVILA IGRE ZA BRZOPOTEZNI ŠAH — 232
Pravilnik za brzopotezni šah ŠSJ — — — — 232
Pravila igre za brzopotezni šah FIDE — — — — 234
Dopunska pravila za vikend turnire ŠSJ — — — — 236
XXI DIO — TABLICE, OBRASCI I PRILOZI — — — 238
Bergerove tablice — — — — — — — — — 238
Tablica za pretvaranje poena u procenat — — — — 242
Obrazac diplome — — — — — — — — 243
Obrazac analitičkog pregleda — — — — — — — 244
Obrazac turnirske tabele za Bergerov sistem — — — — 245
Obrazac turnirske tabele za švajcarski sistem — — — — 246
Obrazac zapisnika pojedinačnih takmičenja — — — — 247
Obrazac zapisnika ekipnih takmičenja — — — — 248
Obrazac za pisanje partija — — — — — — 249
Obrazac koverta za prekinute partije — — — — — 251
Obrazac za rejtingovanje igrača na ekipnim i takmičenjima po švajcarskom sistemu — — — — — — — — 252
Tabela — turnirski izvještaj — — — — — — — 253
»BOSNA« — ŠAMPION JUGOSLAVIJE — — — — — 254
MISLI O ŠAHU I ŠAHISTIMA — — — — — — 259
ADRESE ŠAHOVSKIH SAVEZA I FIDE — — — — 260
ZABILJEŠKA O AUTORU — — — — — — — 261

Milorad Gaćina
ŠAHOVSKO OBRAZOVANJE
1987.

Izdavač
SOUR »Veselin Masleša«,
IRO »Sarajevo«,
OOUR Izdavačka djelatnost,
Sarajevo

Za izdavača
Radoslav Mijatović

Redakcijski kolegij
Mira Čengić, Alija H. Dubočanin, Nasiha Kapidžić-Hadžić, Ivan Lovrenović, Mile Pešorda, Milosav Popadić, Izet Sarajlić i Abdulah Šarčević

Recenzenti
Vladimir Kozomara
Dimitrije Bjelica

Tehničko uređenje,
lektorat i korektura
Davor Papić

Naslovna strana
Milorad Gaćina

Štampa: »Mićo Sokolović«, Rogatica
Za Štampariju Branislav Borovčanin, graf. ing.
Tiraž 1.500 primjeraka

ISBN 86-21-00164-0

SPONZORI DRUGOG IZDANJA »ŠAHOVSKOG OBRAZOVANJA«

telex 25228, 25323
yu 52000 pula (splitska 1)
telefon: 052 23-811, 23-710

arenaturist

ARENATURIST je najveća radna organizacija za turizam i ugostiteljstvo na pulskom području. U svojih 15 hotela, 10 autokampova i 5.000 ležajeva u privatnom smještaju može ugostiti blizu 40.000 turista u sezoni u jednom danu, o kojima brine 3.000 uposlenih radnika.

Turistički objekti — osim najstarijeg hotela RIVIERA udaljeni su od 3 — 10 km od grada, smješteni uz samo more u turističkim zonama Medulin, Premantura, Banjole, Pomer, Verudela, Zlatna stijena, Stoja i Fažana.

Za zabavu i rekreaciju gostiju postoje 4 sprotska centra, 2 zatvorena bazena s toplom morskom vodom, 10 otvorenih bazena, 3 nogometna igrališta, 30 tenis terena, atletske staze, 7 plesnih terasa, 6 disko klubova. Mnogi sportski klubovi pripremaju se u zimskom periodu na sportskim terenima u Medulinu radi odličnih uvjeta i blage klime.

Arenaturist je već godinama domaćin raznim manifestacijama u pred i posezoni. **Tu se održava Međunarodi ekipni šahovski majski festival — najmasovnija šahovska manifestacija u svijetu, gdje sudjeluje više od 3.500 šahista iz Jugoslavije i inozemstva;** međunarodni Bridge turniri, Međunarodni neuropsihijatrijski simpozij, Simpozij epidemiologa, bakteriologa i infektologa Jugoslavije, razni sastanci, stručna i sportska savjetovanja. Svakog ljeta Arenaturist ugošćuje filmske radnike te je sponzor Festivala jugoslovenskog igranog filma, koji se već godinama održava u Puli a projekcije u Areni, najvećem kinu na otvorenom.

U novom hotelu »A« HISTRIA, smještenom na PUNTA VERUDELI, Arenaturist dobiva mogućnost razvoja kongresnog turizma u toku cijele godine te organizacije raznih manifestacija, seminara, simpozija, savjetovanja. Hotel HISTRIA — 456 ležaja s zimskim bazenom, kongresnom dvoranom, noćnim klubom, igračnicom i drugim sadržajima upotpunjava ponudu Punta Verudele i Arenaturista općenito.

REZERVACIJE I INFORMACIJE: ARENATURIST — Pula, telefon 052/23811, telex 25228.

HIDROGRADNJA

RO GRAĐEVINSKI INDUSTRIJSKI KOMBINAT SARAJEVO

Istaknuti kolektiv Građevinski industrijski kombinat »Hidrogradnja« od 1. januara 1987. godine je sponzor Šahovskog kluba »Bosna«, četvorostrukog (uzastopnog) prvaka Jugoslavije...

Šta reći o »Hidrogradnji«, koja je 14. februara 1987. godine proslavila 40-godišnjicu postojanja i uspješnog rada? To je danas snažan jugoslovenski i svjetski građevinski gigant sa preko 6.000 zaposlenih, sa desetinama izgrađenih objekata u zemlji i svijetu. Radnici ovog kolektiva učestvovali su u izgradnji zemlje poslije rata. Prije tridesetak godina »Hidrogradnja« je kao prethodnik jugoslovenskih građevinara krenula na strano tržište, danas su stručnjaci ove primjerne organizacije prisutni na mnogim gradilištima, a njeni poslovi u svijetu (Irak i Libija) računaju se milionima dolara...

U sastavu »Hidrogradnje« nalazi se sedam OOUR: »Građenje«, »Industrogradnja«, »Cementara« (Kakanj), »Sigma«, »Kamenolom«, »Remont motora i transport« (Briješće), »Društvena ishrana« i Radna zajednica zajedničkih poslova.

Osnovna djelatnost: Hidrogradnja i niskogradnja i proizvodnja cementa i građevinskog materijala (izgradnja: hidrocentrala, mostova, puteva, tunela, itd.)...

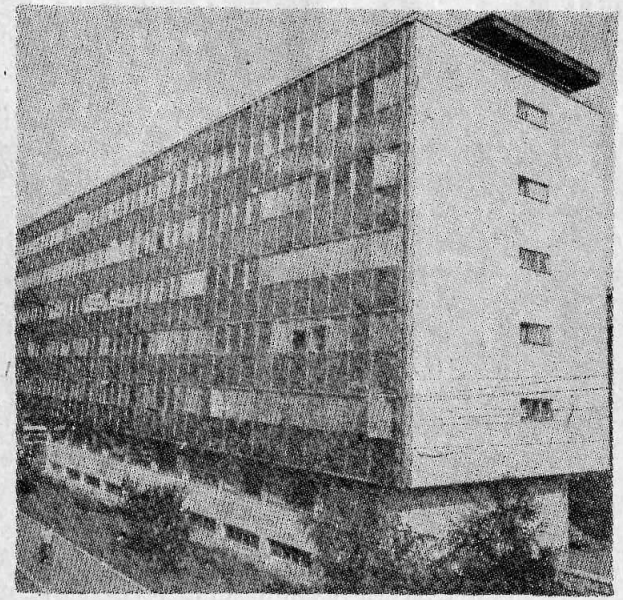

POSLOVNA ZGRADA RO GIK
»HIDROGRADNJA« SARAJEVO,
DOBROVOLJAČKA 45.

FAMOS FABRIKA MOTORA SARAJEVO

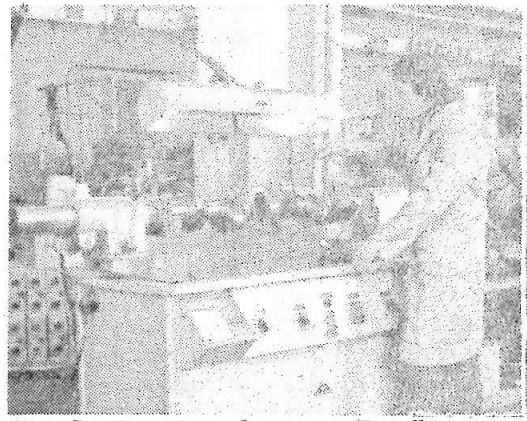

Ispitivanje pukotina — Feroflux

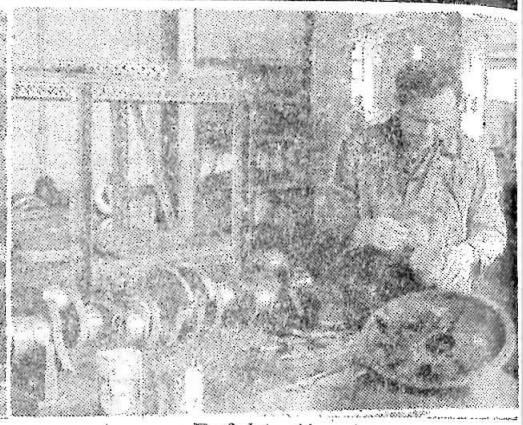

Defektacija

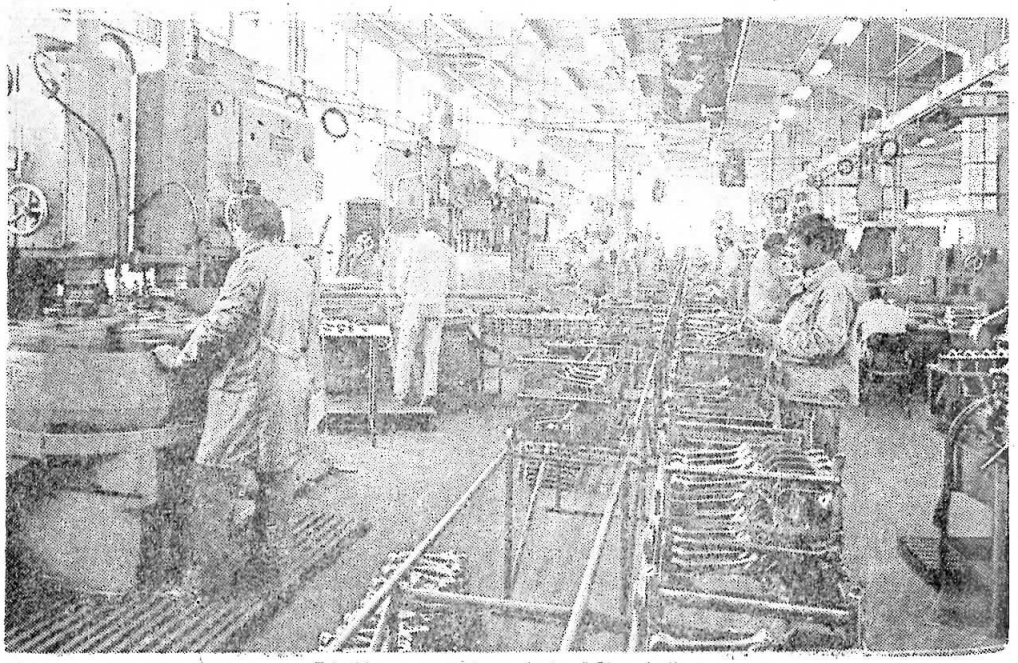

Linija za proizvodnju klipnjača

O INDUSTRIJSKI REMONT MOTORA »K O R A N«
1420 PALE, Magistralni put 64 Telefoni: 071/783-106,
783-126, 783-128

a osnovnim organizacijama udruženog rada:

OUR »INDUSTRIJSKI REMONT«

OUR »PROIZVODNJA DIJELOVA MOTORA, MENJAČA I VOZILA«

OUR »ODRŽAVANJE SREDSTAVA RADA I ENERGETIKE«

OUR »RAZVOJ TEHNOLOGIJE I SREDSTAVA RADA«

OUR »NAMJENSKA PROIZVODNJA«

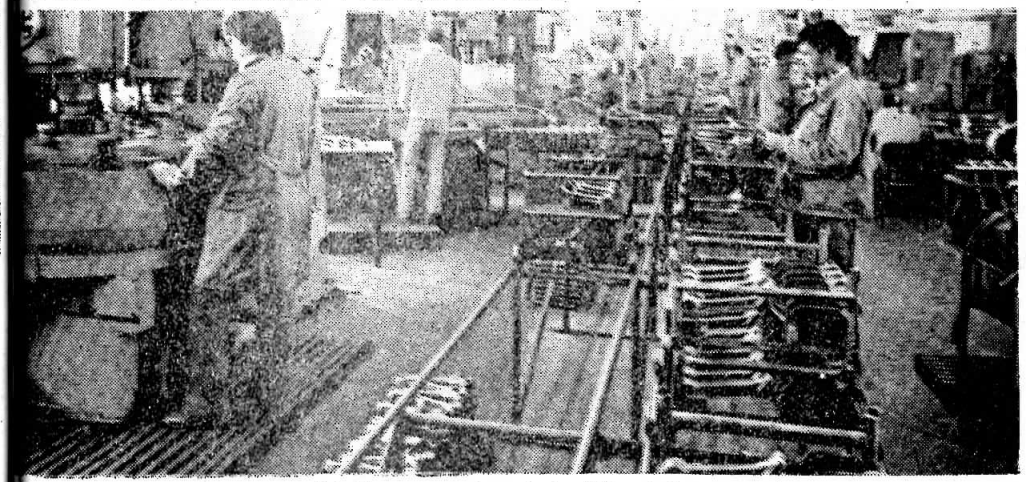

Linija za proizvodnju klipnjača

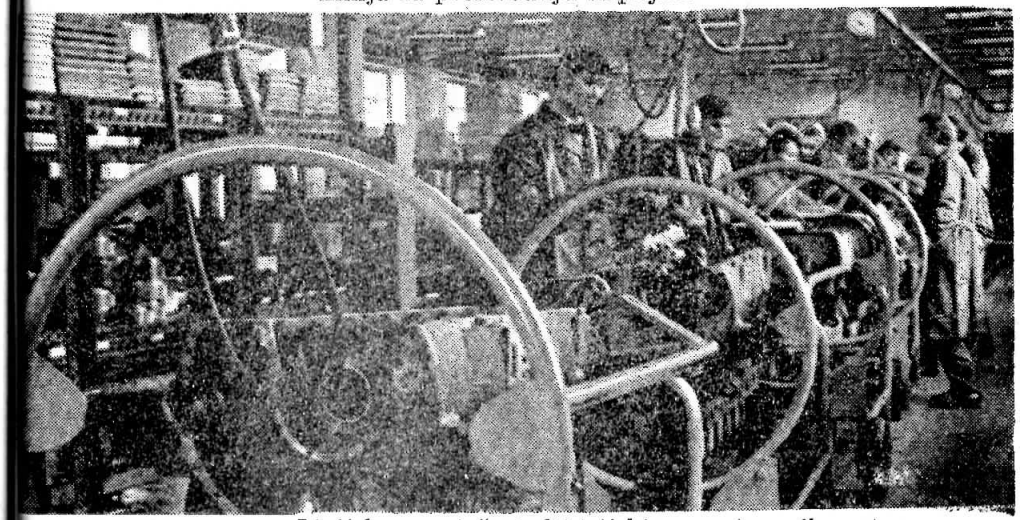

Linijska montaža industrijski remontovanih motora

RO kondita -SARAJEVO

OOUR zora

OOUR semberka

OOUR pak☆centar

ZORA — Tvornica čokolade i kandita
— proizvodi čokolade, bombona, želea, rahatlokuma i drugih kakao proizvoda

PAK CENTAR — Tvornica za prženje i pakovanje kafe, preradu čajeva, začina, praškastih proizvoda

SEMBERKA — Tvornica dehidriranog povrća, začina, mljevenje paprike, sušenog voća.

NAJPOZNATIJI PROIZVOD
»S A R A B O N« KVALITET
SVJETSKI KVALITET

Sarabon

•INTEGRAL•

GRAĐEVINSKA RADNA ORGANIZACIJA P. O. — S A R A J E V O

Djelatnost radne organizacije:

— Izgradnja, rekonstrukcija, adaptacija i opravka privrednih, stambenih i drugih zgrada,

— Instalacioni, završni i zanatski radovi u građevinarstvu.

SOUR

UNIONINVEST

SARAJEVO

RO UNIONIZGRADNJA, OOUR »UNIONINVESTINŽENJERING«, 71000 SARAJEVO, YUGOSLAVIA, Omladinsko šetalište bb, Tel.: (071) 654-677 — Telex 41760 UINTRZ YU

DJELATNOST: Istraživanje i izrada investiciono-tehničke dokumentacije, pribavljanje saglasnosti na projektnu dokumentaciju, izgradnja kompletnih objekata po sistemu inženjeringa kapacitetima udruženih OOUR i RO, izvođenje i rekonstrukcija objekata različitih namjena industrijskih i energetskih, objekata društvenog standarda, gradnja objekata za potrebe JNA...

»UNIONINVESTINŽENJERING« izvodi radove u zemlji i inostranstvu.

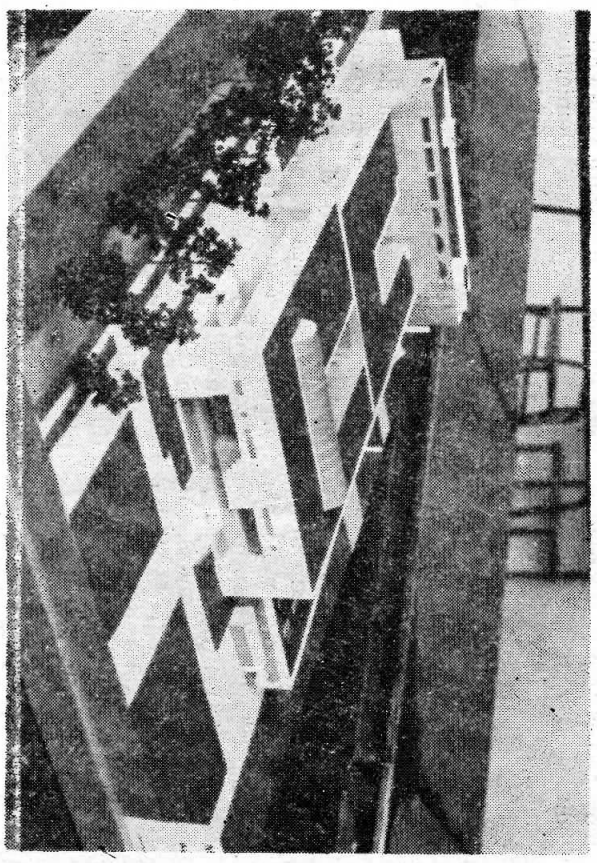

Jedan od izgrađenih objekata: Mašinski fakultet Sarajevo

PRIVREDNA BANKA SARAJEVO je poslovni i samoupravni finansijski sistem sa 22 osnove banke 350 većih i manjih poslovnih jedinica u zemlji, 7 predstavništava u inostranstvu. Domicilna banka u SR BiH. Po kreditnom potencijalu nalazi se među vodećim bankama u Jugoslaviji, a zauzima i značajnu poziciju na rang listi svjetskih banaka.

Osnovni pravci aktivnosti

PRIVREDNE BANKE SARAJEVO su da vrši maksimalnu koncentraciju i mobilizaciju finansijskih sredstava svojih komintenata i štediša, da se za njih vrši cjelokupan finansijski servis dajući prioritet privrednom razvoju, industrijalizaciji na bazi domaćeg sirovinskog potencijala, izgradnji energetskih objekata, proizvodnji hrane, jačanju izvozne proizvodnje, usluga i proizvodnog zanatstva. U toku su poslovi na daljem osavremenjavajnu samoupravne i tehnološke dogradnje PRIVREDNE BANKE SARAJEVO, s ciljem da se što više aktiviraju ekonomske i stručne pretpostavke u vršenju kvalitetnijih usluga i ostvarivanju ciljeva i prioritetnih zadataka dugoročnog programa ekonomske stabilizacije Jugoslavije.

FDS SOUR FABRIKA DUVANA SARAJEVO
RO »TABAK-KOMERC« SARAJEVO

OOUR »PROMET« — 71000 Sarajevo, Pofalići 5, telefon: 656-366, telex 41227, telegram — FDS — Sarajevo

KING SIZE

CIGARETA
20

FDS
1880

Special filter

FDS
DRINA

SA DENIFINE® FILTEROM

FABRIKA DUVANA SARAJEVO

Knjižnica Dugave
794
GAĆ
Š
070007041 / 07o-7.679

Veselin Masleša